

הנבואות המשיחיות בתנ"ך

עיון בנבואות על ביאת המשיח הראשונה

Copyright © 1988 by Ariel Ministries
P.O.Box 3723 Tustin, CA 92781 U.S.A.

כל הזכויות שמורות © 2009

קרן אחוה משיחית

ת"ד 10382

ירושלים 91103

Copyright © 2009
Keren Ahvah Meshihit
P. O. Box 10382
91103 Jerusalem, Israel

ISBN 978-965-447-170-1

הודפס בישראל תשס"ט
סידור, הדפסה וכריכה
ינץ בע"מ, ירושלים

Printed in Israel
by Yanetz Ltd. Jerusalem
2009

אין לשכפל, לצלם, להעתיק, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר מידע,
לשדר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי,
מכני או אחר - כל חלק שהוא מהחומר שבספר זה,
אלא ברשות מפורשת בכתב מהמוציא לאור.

הנבואות המשיחיות בתנ"ך

עיון בנבואות על ביאת המשיח הראשונה

ארנולד ג' פרוכטנבאום (ד"ר לתיאולוגיה)

Messianic Christology

A Study of Old Testament Prophecy
Concerning the First Coming of the Messiah

Arnold G. Fruchtenbaum, Th.M., Ph.D.

תרגום מאנגלית: מרים גבעוני

עריכה: מאיה רכניצר

קרן אחוה משיחית
ירושלים

ספר זה מוקדש לזכרו של

ד"ר דניאל פוקס ז"ל

מנהל ארגון Chosen People Ministries (ABMJ)

אוהב ישראל, שקטעי הכתובים הנידונים במחקר זה היו יקרים מאוד ללבו.

תוכן העניינים

7.....	על המחבר
9.....	הקדמה
17.....	התורה
18.....	בראשית ג' 15
25.....	בראשית כ"ב 18
27.....	בראשית מ"ט 10
31.....	במדבר כ"ג - כ"ד
36.....	דברים י"ח 15-19
39.....	סיכום נבואות התורה
41.....	הנביאים
42.....	ישעיהו ז' 17-1
51.....	ישעיהו ח' 9-10
53.....	ישעיהו ט' 5-6
56.....	ישעיהו י"א 1-2
59.....	ישעיהו מ' 3-5
60.....	ישעיהו מ"ב 1-6
63.....	ישעיהו מ"ט 1-13
67.....	ישעיהו נ' 4-9
70.....	ישעיהו נ"ב 13 - נ"ג 12
78.....	ישעיהו ס"א 1-3
81.....	ירמיהו כ"ג 5-6
83.....	מיכה ה' 1
85.....	זכריה ט' 9-10
88.....	זכריה י"א 1-17

95.....	זכריה י"ב 10
97.....	זכריה י"ג 7
98.....	מלאכי ג' 1
101.....	הכתובים
102.....	תהילים ב' 7-12
104.....	תהילים ט"ז 1-11
105.....	תהילים כ"ב 1-32
110.....	תהילים פ' 18
111.....	תהילים ק"י 1-7
114.....	משלי ל' 4
115.....	דניאל ט' 1-27
127.....	דברי הימים א' י"ז 10-14
131.....	ראיות נוספות
132.....	הקדמה
134.....	הריבוי שבאלוהות
141.....	אלוהים אחד
143.....	אלוהים - אחד שהוא שלושה
153.....	מסקנות
155.....	נספחים
156.....	נספח 1. בני האלוהים
163.....	נספח 2. השקפות רבניות לגבי המשיח וישעיהו נ"ג
172.....	נספח 3. מדוע המשיח היה צריך למות?
181.....	נספח 4. זכותו של המשיח לכס דוד
188.....	נספח 5. ראשית מניין השבועים שבעים
191.....	נספח 6. איך החכמים מהמזרח ידעו?
197.....	נספח 7. שימוש במובאות מהתנ"ך בברית החדשה
207.....	נספח 8. מותו של יהודה איש קריות
213.....	נספח 9. טיעוני היהדות נגד ישוע
224.....	נספח 10. לוח נבואות משיחיות

על המחבר

ד"ר ארנולד ג' פרוכטנבאום מוכר כיום כחוקר ומרצה בר־סמכא בנושא תפקידו ומעמדו של עם ישראל בכתבי הקודש. ד"ר פרוכטנבאום הוא יהודי משיחי, מייסדו ומנהלו של ארגון Ariel Ministries מקליפורניה העוסק בהסברת הבשורה אודות ישוע המשיח לעם היהודי ובהעמדת תלמידים מקרבו.

אביו של ד"ר פרוכטנבאום, שגדל במשפחה יהודית-חסידיית מפולין, יועד להיות רב כאבי סבו אבל עם פרוץ מלחמת העולם השנייה ומות מרבית בני משפחתו בשואה זנח אביו את לימודיו ואת אמונתו לפני שהוסמך לרבנות. לאחר שריצה תקופת מאסר בכלא הקומוניסטי ברוסיה נולד בנו, ארנולד, והמשפחה נמלטה למערב בעזרת פעילי הסוכנות היהודית.

במהלך מגוריהם בגרמניה בשנים 1947–1951 קיבל ארנולד מאביו חינוך יהודי דתי. חמש שנים לאחר שהיגרו לניו יורק החל ארנולד להאמין בישוע, בגיל 13. הוא סיים את לימודיו לתואר שני בתיאולוגיה בסמינר התיאולוגי שבדאלאס, טקסס, ובשנת 1989 קיבל תואר דוקטור מאוניברסיטת ניו יורק. את מחקרי עבודת הסיום שלו ערך במסגרת הסמינר היהודי התיאולוגי בעיר ניו יורק ובאוניברסיטה העברית בירושלים. ד"ר פרוכטנבאום התגורר בארץ שלוש שנים שבמהלכן עבד על כתיבת מחקר מקיף לגבי התפקיד שעם ישראל ממלא בתוכנית הגאולה הכלל עולמית של אלוהים. מחקר זה והתמחותו בנושא הפכו אותו למורה אהוד ומבוקש בכנסים ובבתי ספר ללימוד כתבי הקודש ברחבי העולם.

ספרים נוספים מאת המחבר:

Jesus Was a Jew (בעברית: "היהודי", הוצאת הגפן ראשל"צ, 2002)

A Passover Haggadah for Jewish Believers

Biblical Lovemaking: A Study of the Song of Solomon

Hebrew Christianity: Its Theology, History and Philosophy

The Footsteps Of The Messiah: A Study of the Sequence of Prophetic Events

Israelology: The Missing Link In Systematic Theology

A Historical-Geographical Study Guide of Israel

הקדמה

מחקר זה עוסק במה שמוכר במונחים תיאולוגיים כתורת (דוקטרינת) הנבואות המשיחיות (Messianic Christology). במילים פשוטות, זוהי סקירה של נבואות התנ"ך אודות המשיח, שהתגשמו בביאת המשיח הראשונה. הפרשנות היהודית המסורתית אינה מקבלת את האפשרות שהמשיח יבוא פעמיים. כפי שנראה בהמשך, היא מצפה לשני משיחים שכל אחד מהם יבוא פעם אחת. מחקר זה מוגש מזווית ראייה יהודית משיחית (המקבלת את משיחיותו של ישוע מנצרת), ובו נראה שנבואות התנ"ך התגשמו בחייו של ישוע, ושהן אינן יכולות להתגשם בכל דרך אחרת.

תחילה נקדים ונסקור את מה שכתוב בברית החדשה בנוגע לאופן התייחסותם של ישוע ותלמידיו לנושא זה.

ציטוט נבואות מהתנ"ך בברית החדשה

מהבשורות עולה בבירור שמותו של ישוע הפתיע את השליחים. מבוכתם נבעה בעיקר מכך שלא הבינו את תוכניתו של המשיח במלואה. הם ציפו שישוע יביס את אויביהם ויכונן את מלכותו עלי אדמות. הם היו בקיאים מאוד בנבואות שנגעו להיבט הזה של התוכנית המשיחית אך לא הבינו שהמשיח צריך לבוא פעמיים: קודם כדי לסבול, ואחר כך לחזור כמנצח. מטרת ביאתו הראשונה שונה ממטרת בואו בשנית.

על מנת להבהיר את מטרת ביאתו הראשונה ולהביא לכך אסמכתאות, ישוע לא ביקש מתלמידיו שרק יאמינו אלא הפנה אותם למקור הסמכותי, לכתבי הקודש העבריים – שבימינו נקראים התנ"ך. דוגמה לכך אפשר למצוא בלוקס כ"ד 25–27, 44–48:

²⁵ וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם: הוֹי חֲסְרֵי דַעַת וְכֹבְדֵי לֵב מֵהָאִמִּין בְּכָל אֲשֶׁר-דִּבְּרוּ הַנְּבִיאִים: ²⁶ הֲלֹא עַל-הַמְּשִׁיחַ הָיָה לְסַבֵּל אֶת-כָּל-זֹאת וְלָבֹא אֶל-כְּבוֹדוֹ? ²⁷ וַיַּחַל מִמֶּשָׁה וּמִכָּל-הַנְּבִיאִים וַיִּבְאֵר לָהֶם אֶת-כָּל-הַכְּתוּבִים הַנִּצְאָרִים עָלָיו....

⁴⁴ וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם: אֵלֶּה הֵם הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֵלֵיכֶם בְּעוֹד הַיּוֹתִי עִמָּכֶם, כִּי הִמְלֵא יִמְלֵא כָּל-הַכְּתוּבִים עָלַי בְּתוֹרַת מֹשֶׁה וּבַנְּבִיאִים וּבַתְּהִלִּים. ⁴⁵ אַז פָּתַח אֶת-לִבָּכֶם לְהַבִּין אֶת-הַכְּתוּבִים, ⁴⁶ וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם: כֵּן כָּתוּב וְכֵן נִגְזַר, אֲשֶׁר

עֲנֵה הַמְּשִׁיחַ וַיִּקּוּם מִן־הַמֵּתִים בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי, ⁴⁷ וְאֲשֶׁר תִּקְרָא בְּשֵׁמוֹ תִּשְׁוֶכֶה וְסִלַּחְתָּ הַחַטָּאִים בְּכָל־הַגּוֹיִם, הַחַל מִירוּשָׁלַיִם. ⁴⁸ וְאַתֶּם עֲדִים בְּזֹאת.

קטע זה מתאר את ישוע, הנמצא בדרך לעמאוס, באחת מההתגלויות שלו לפני תלמידיו לאחר שקם לתחייה. הוא גער בתלמידיו על שאינם יודעים את כל דברי הנביאים – כולל הנבואות על סבלו ועל מותו. הם לא התקשו להאמין בנבואות שהציגו את המשיח כמלך שישב לעם ישראל את תהילתו. אבל היה להם קשה מאוד לקבל את הנבואות שדיברו על סבלו ומותו. הבלבול הגדול של התלמידים אחרי שישוע נעצר והוצא להורג מצביע על כך שהם למעשה היו חסרי אמונה. כתוב שישוע התחיל בתורת משה, המשיך אל הנביאים ועבר על כל יתר הדברים המכוונים אל המשיח בתהילים (בחטיבת הכתובים). כך הוא היה מסוגל להוכיח שמותו ותחייתו תואמים לחלוטין את הכתוב ושהם חיוניים להשלמת מה שבא להשיג בחייו עלי אדמות ובמותו. למעשה, הוא הוכיח להם את משיחיותו.

חכמי היהדות ופרשניה מאז ימי קדם ועד ימינו חילקו את המקרא לשלושה חלקים: תורה, נביאים וכתובים. בקטע המצוטט לעיל אפשר לראות (במיוחד בפס' 44) שישוע עושה את אותו הדבר. לפעמים היה נהוג לכנות את החלק השלישי, הכתובים, בשם "התהילים" שהוא הספר הראשון בחטיבה זו. ישוע סקר את כל התנ"ך בשיטתיות והבהיר לתלמידיו את כל הדברים המכוונים אליו. המילה "כל" כוללת את הנבואות בנוגע לביאתו השנייה (שעדיין לא התגשמו), וכן את הנבואות שעוסקות בביאתו הראשונה (שהתגשמו בזמן שישוע דיבר אליהם). ישוע צירף נבואות משלושת חלקי התנ"ך ובעזרתן הוכיח להם שמן ההכרח שהוא ייהרג, ייקבר ויקום מן המתים ביום השלישי.

תלמידיו של ישוע למדו את הלקח היטב. לאחר עלייתו של ישוע למרום, התלמידים הוכיחו ואישרו שוב ושוב את משיחיותו של ישוע, הן בפני גויים והן בפני יהודים, על סמך כתבי הקודש העבריים (התנ"ך) בלבד. הדוגמה הראשונה לכך נמצאת במעשי השליחים ח' 26–39:

²⁶ וַיְדַבֵּר מֵלֶאֱדָיָהוּהָ אֶל־פִּילְפּוֹס לְאֹמֵר: קוּם לְךָ הַנֶּגְבָה עַל־הַדֶּרֶךְ הַיְרֵדְתָּ מִירוּשָׁלַיִם עֲזַתָּה; וְהִיא חָרְבָה. ²⁷ וַיִּקָּם וַיֵּלֶךְ. וְהִנֵּה אִישׁ כּוּשִׁי וְהוּא סָרִיס וְשְׁלִיט לְקַנְדַק מְלֶכֶת־כּוּשׁ וּמִמֶּנָּה עַל־פֶּלֶגְגִּיזְיָה, אֲשֶׁר עָלָה אֶל־ירוּשָׁלַיִם לְהִשְׁתַּחֲוֹת, ²⁸ וְהִי בְּשׁוּבוֹ וְהוּא יָשָׁב עַל־מִרְכָּבָתוֹ וַקְרָא בְּסִפְרָא יִשְׁעִיָּה הַנְּבִיא. ²⁹ וַיֹּאמֶר הָרוּחַ אֶל־פִּילְפּוֹס: גִּשָׁה וְהִלּוּהָ עַל־הַמִּרְכָּבָה הַזֹּאת. ³⁰ וַיִּרְץ

פִּילְפוֹס אֵלֶיהָ וַיִּשְׁמַע אֹתוֹ קִרְא בְּסֵפֶר יִשְׁעִיהָ הַנְּבִיא, וַיֹּאמֶר: הֲגַם תִּבִּין אֶת־
אֲשֶׁר אַתָּה קוֹרֵא? ³¹ וַיֹּאמֶר: וַאֲיִכָּכָה אוֹכַל אִם־אֵין אִישׁ אֲשֶׁר יוֹרְנִי? וַיִּבְקֶשׁ
מֵאֵת פִּילְפוֹס לְעֹלוֹת וְלִשְׁבֵּת אֶצְלוֹ. ³² וַעֲנִין הַפְּתוּב אֲשֶׁר קִרְא זֶה הוּא:

כִּשֶׁה לְטַבַּח יוֹבֵל וּכְרַחֵל לְפָנַי גּוֹזוּיָה נְאֻלְמָה, וְלֹא־יִפְתַּח פִּיו. ³³ בַּעֲצָר
מִשְׁפָּטוֹ לָקַח וְאֶת־דְּרוֹר מִי יִשׁוּחַח, כִּי נִגְזְרוּ מֵאַרְץ חִיּוּ.

³⁴ וַיַּעַן הַסְּרִיס וַיֹּאמֶר אֶל־פִּילְפוֹס: אֲשֶׁאֲלֶה מִמֶּךָ, עַל־מִי הַנְּבִיא מְדַבֵּר אֶת־
זֹאת? עַל־נַפְשׁוֹ, אוֹ עַל־אִישׁ אַחֵר? ³⁵ וַיִּפְתַּח פִּילְפוֹס אֶת־פִּיו וַיַּחֲל מִן־
הַפְּתוּב הַזֶּה וַיִּבְשֶׁר אוֹתוֹ אֶת־יִשׁוּעַ. ³⁶ וַיְהִי בְּעֶבְרָם בְּדַרְךְ, וַיָּבֵאוּ אֶל־מְקוֹם
מַיִם, וַיֹּאמֶר הַסְּרִיס: הִנֵּה־מַיִם; מֵה־יִמְנַעְנִי מִהִטָּבֵל? ³⁷ (וַיֹּאמֶר פִּילְפוֹס, אִם־
מֵאֲמִין אַתָּה בְּכָל־לִבְבְּךָ, מִתֵּר־לְךָ. וַיַּעַן וַיֹּאמֶר, אֲנִי מֵאֲמִין כִּי יִשׁוּעַ הַמְּשִׁיחַ
בֶּן־הָאֱלֹהִים הוּא.) ³⁸ וַיִּצְוּ לְהַעֲמִיד אֶת־הַמְּרַכְּבָה, וַיִּרְדּוּ שְׁנֵיהֶם אֶל־תּוֹךְ
הַמַּיִם, פִּילְפוֹס וְהַסְּרִיס, וַיִּטָּבֵל אוֹתוֹ. ³⁹ וַיְהִי כִּי עָלוּ מִן־הַמַּיִם, וַיִּשָּׂא רוּחַ
יְהוָה אֶת־פִּילְפוֹס וְלֹא יָסַף הַסְּרִיס לְרֹאוֹתוֹ, כִּי־הִלֵּךְ לְדַרְכוֹ שְׂמַח.

זהו הסיפור הידוע על הסריס האתיופי שקרא את הנבואה בישעיהו
ג'. אלוהים שלח אליו את פיליפוס כדי שיסביר לו את פשר הנבואה.
בפס' 35 כתוב ש"בהתחילו מן הכתוב הזה [פיליפוס] בישר לו את ישוע".
בהתחילו בישעיהו ג' (פרק שאותו נלמד בהמשך). פיליפוס היה מסוגל
להסביר ולהוכיח שישוע הוא המשיח. ההתאמה בין פרטי סבלו ומותו
של ישוע לבין האופן שבו ישעיהו תיאר בפרק זה את הדמות המשיחית
(עבר ה' הסובל) עשתה על הסריס האתיופי רושם עז עד כדי כך שהוא
השתכנע והאמין מייד.

דוגמה נוספת נמצאת במעשי השליחים י"ז 4-:

¹ וַיְהִי אַחֲרֵי עֶבְרָם בְּאִמְפּוֹלִיס וּבְאִפְלוֹנִיא וַיָּבֵאוּ אֶל־תְּסֻלוֹנִיקִי, אֲשֶׁר־
שָׂם בֵּית כְּנֶסֶת הַיְּהוּדִים. ² וּפּוֹלוֹס נִכְנַס אֵלֵיהֶם כְּמִשְׁפָּטוֹ וְשָׁלַשׁ שָׁבָתוֹת
דִּבֶּר עִמָּהֶם בְּדַבְרֵי הַכְּתוּבִים, ³ פְּתוּחַ וְהוֹכַח לָהֶם כִּי־צָרִיךְ הָיָה אֲשֶׁר יַעֲנֶה
הַמְּשִׁיחַ וַיִּקְוֶם מִן־הַמַּתִּים; וְכִי־זֶה הוּא הַמְּשִׁיחַ, יִשׁוּעַ, אֲשֶׁר אֲנִי מַגִּיד לָכֶם. ⁴
וַיֹּאמְרֵנוּ מִקְצָתָם וַיִּסְפְּחוּ עַל־פּוֹלוֹס וְסִילָא, וְגַם־יְרָאִי אֱלֹהִים מִן־הַיֵּינָנִים לָרַב
וְגַם־נָשִׁים חֲשׂוֹבוֹת מִסְּפָר לֹא־מָעַט.

כאן אפשר לראות שהמהלך ששאל השליח נקט בבית הכנסת היה
לדרוש מתוך הכתובים, כלומר, מתוך התנ"ך, ולהרחיב את הדיבור במיוחד

על נבואות משיחיות מסוימות (שאותן נלמד בהמשך). אחרי שתיאר את המשיח כפי שהוא אמור להיות לפי המפורט בכתבי הקודש, הוא היה מסוגל להוכיח שישוע מתאים להפליא לדמות משיחית זו המתוארת בתנ"ך.

דוגמה שלישית נמצאת במעשי השליחים י"ח 27-28:

27 וַיַּחֲפֹץ לְלַכֵּת לְאַכְיָא, וַיִּכְתְּבוּ הָאֲחִים אֶל־הַתְּלַמִּידִים וַיַּעֲזְרוּ אֹתָם לְקַבְּלוֹ. וַיָּבֵא שָׁמָּה וַיַּעֲזֹר הַרְבֵּה אֶת־הַמַּאֲמִינִים עַל־יְדֵי הַחֹסֵד, 28 כִּי־בַחֲזָקָה הִתְנוֹכַח עִם־הַיְהוּדִים לְפָנָי כָּל־הָעַם וַיֵּרָאֻם מִן־הַמְּקַרְאוֹת כִּי יִשׁוּעַ הוּא הַמְּשִׁיחַ.

גם כאן אפשר לראות שהשיטה שבה אפולוס התדיין עם מנהיגי היהודים הייתה לפנות לתנ"ך ולהוכיח לפיו שישוע מילא אחר מה שנדרש מהמשיח בהתאם לנבואות.

דוגמה אחרונה לעיקרון זה ניתן למצוא במעשי השליחים כ"ח 23:

23 וַיִּשְׁיִמוּ לוֹ יוֹם מוֹעֵד, וַיָּבֵאוּ אֵלָיו רַבִּים אֶל־מְלוֹנוֹ. וַיַּעַד בָּהֶם וַיִּבְאֵר אֶת־מַלְכוּת אֱלֹהִים, וַיּוֹכַח לָהֶם עֲגִינֵי יִשׁוּעַ מִתּוֹרַת מֹשֶׁה וּמִן־הַנְּבִיאִים מִבְּקָר עַד־עֶרֶב.

גם במהלך הדיונים האלה של שאול עם ראשי היהודים ברומא, הראיות שהוא מסתמך עליהן אינן לקוחות ממתן, ממרקוס, מלוקס או מיוחנן, אלא מהכתובים העבריים, כלומר מהתנ"ך. למעשה, אין כל אזכור של הבשורות מכיוון שהן לא נכתבו עדיין. במקרה מסוים זה, שאול מבסס את טיעונו על התורה ועל הנביאים בלבד. הוא אינו מתייחס לחטיבת הכתובים, כנראה בגלל תפיסת היהדות הגורסת שהתנ"ך אמנם נכתב במלואו בהשראת אלוהים, אבל שקיימות בו שלוש רמות של השראה. על התורה נאמר שהיא הסמכותית ביותר מכיוון שהיא כוללת את המילים שאלוהים עצמו דיבר והכתיב ישירות לסופר אנושי. לספרי הנביאים מיוחסת מידת השראה שמימית וסמכות פחותה, מכיוון שהם מציגים מסרים מאלוהים שהוכרוזו בפי בני אדם. חטיבת הכתובים נחשבה לבעלת הסמכות הפחותה ביותר, מכיוון שכוללים בה דבריהם של בני אדם שחשיבתם כוונה על ידי אלוהים. היהדות מייחסת חשיבות רבה לתורה ולנביאים, ופחותה – לחטיבת הכתובים. לכן, שאול השליח מגביל את עצמו לשימוש בדברי אלוהים שבתורה ובנביאים. ישוע השתמש בכל שלושת חלקי התנ"ך מכיוון שמבחינתו ומבחינת תלמידיו, לכל כתבי המקרא היה תוקף שווה.

למרבה הצער, מעטים בלבד בימינו מסוגלים לעשות את מה שעשו השליחים ולהסביר את עצת האלוהים המלאה לגבי המשיח על סמך התנ"ך בלבד. חשוב מאוד שנוכל לעשות זאת, מסיבות שונות, אבל זה ממש חיוני להסברת הבשורה המשיחית לבני העם היהודי. חשוב לתאר ולאפיין את המשיח על פי תיאורו בנבואות התנ"ך, לפני שעוברים לברית החדשה ומראים שישוע מגשים את כל פרטיו ודרישותיו של תיאור זה.

הנבואות המשיחיות מתחלקות לארבעה סוגים

כשניגשים לנבואות אודות המשיח, חשוב ביותר להבין שקיימים ארבעה סוגים של נבואות משיחיות, וחשוב ביותר להבחין ביניהם. ארבע הקטגוריות הן:

1. ביאת המשיח הראשונה בלבד (לדוגמה, מיכה ה' 1).
 2. ביאת המשיח השנייה בלבד (לדוגמה, ישעיהו ס"ג 1-6).
 3. ביאת המשיח הראשונה והשנייה (לדוגמה, זכריה ט' 9-10).
 4. משימת הגאולה מראשיתה ועד סופה (לדוגמה, תהילים ק"י).
- חלק מהנבואות הן פשוטות וברורות מאוד ועוסקות באופן בלעדי בביאת המשיח הראשונה (קטגוריה א') או בביאתו השנייה (קטגוריה ב'). לצדן יש גם נבואות מורכבות יותר.

קבוצת הנבואות השלישית כוללת פסוקים שמשלבים את ביאת המשיח הראשונה והשנייה יחד באופן כזה שפרק הזמן שמתרע ביניהן אינו קיים לכאורה, או שהוא נסתר. יש צורך ללמוד קטעים מקבילים אחרים כדי להבחין בין שתי הביאות. דוגמה לכך נמצא בזכריה ט' 9-10: פס' 9 מתייחס לביאת המשיח הראשונה ופס' 10 – לשנייה. מפסוקים אלה בלבד אי אפשר להבחין בין השתיים, אבל קטעים אחרים בתנ"ך מבהירים זאת, כפי שנראה בהמשך.

לקבוצה הרביעית שייכים קטעים שעוסקים בתוכנית המשיחית השלמה והם כוללים ארבעה מרכיבים: ביאת המשיח הראשונה, פרק זמן, ביאת המשיח השנייה וימות המשיח.

במחקר זה נעסוק בקטגוריה הראשונה בשלמותה. הקטגוריה השנייה היא נושא נרחב בפני עצמו (ולכן, המחבר עוסק בו באופן מקיף בספרו *The Footsteps Of The Messiah: A Study of the Sequence of Prophetic Events*). בקטגוריות השלישית והרביעית של הנבואות נעסוק רק במידה שהן נוגעות לביאתו הראשונה של המשיח.

חשיבות

למחקר מסוג זה יש שלושה יתרונות עיקריים:

מונע פשטנות יתר

פעמים רבות קיימת נטייה לפשטנות יתר בהבנת הקשר בין התנ"ך לברית החדשה ובהבנת טבעה של האמונה בימי המקרא. לדוגמה, אחת הקלישאות הנפוצות היא ש"קדושי התנ"ך נשאו את עיניהם קדימה למותו של המשיח, בעוד שקדושי הברית החדשה מביטים לאחור על מותו של המשיח". אם זה נכון, מדוע היו התלמידים כל כך המומים ממותו של ישוע? יש לנו נטייה לייחס לתנ"ך מידה מסוימת של הארה או הבנה שבעצם התגלתה רק בברית החדשה ולא הייתה קיימת בימי התנ"ך. התגלות זו התפתחה בהדרגה. ככל שנעקוב אחרי ההתגלות ההדרגתית הניתנת בכתבי הקודש, כן נהיה מודעים יותר למגבלות ההבנה של האנשים שחיו בשלבים השונים בתולדות ישראל. לא הייתה כל אפשרות לדעת מחמשת חומשי תורה בלבד שהמשיח צריך למות. הדבר נגלה רק בסביבות שנת 700 לפנה"ס, באמצעות ישעיהו הנביא. התורה מציגה את המשיח בעיקר במונחים של מלך וגואל אבל לא כמושיע שמת בהקריבו את חייו. אין זה נכון ש"קדושי התנ"ך נשאו את עיניהם קדימה למותו של המשיח"; במשך רוב התקופה המקראית הם לא ידעו שאירוע כזה אמור להתרחש. עלינו להיזהר שלא לפשט יתר על המידה את תוכן אמונתם של יראי האלוהים מתקופת התנ"ך.

דוגמה נוספת היא האמירה המקובלת ש"ישוע הגשים בביאתו הראשונה למעלה מ-300 נבואות". מי שנוהגים לטעון טענה זו לא הציגו מעולם רשימה של 300 נבואות כאלה. המחקר המובא כאן דן בכל נבואה שעוסקת בביאתו הראשונה של המשיח, ומספרן מסתכם בהרבה פחות מ-300. בכל אופן, הנבואות שהתגשמו מספיקות בהחלט כדי להוכיח את משיחיותו של ישוע.

מסייע לפרש נבואות בנוגע לביאת המשיח השנייה

הבנת הנבואות על ביאת המשיח הראשונה ואופן התגשמותן מסייעת לנו להבין ולפרש נכון את הנבואות שעוסקות בביאת המשיח השנייה. מאחר שכל הנבואות שעוסקות בבואו לראשונה התגשמו ככתבן וכלשונון ולא רק באופן "אלגורי" או "רוחני", עלינו לצפות שגם הנבואות בנוגע לבואו בפעם השנייה יתגשמו באותו אופן.

מצביע על סמך התנ"ך על זהותו של המשיח

כפי שכבר ראינו, נבואות התנ"ך היו הבסיס להכרזת הבשורה בברית החדשה. ישוע הסביר והוכיח לתלמידיו על סמך התנ"ך את טענתו שהוא-הוא המשיח, ואחר כך נהגו כך גם התלמידים כשהפיצו את בשורת הישועה. כשמבינים את הציפיות המשיחיות בנבואה העברית, ברור שישוע – וישוע בלבד – הוא הממלא אחר דרישות אלה.

אם כן, אלה הם הקטעים שנלמד כעת. נבחן פסוקים אלה באותו הקשר ולפי אותה חלוקה ששימשה את ישוע והשליחים: התורה, הנביאים והכתובים.

התורה

בראשית ג' 15

זרע האישה

¹⁵ וְאִיכָּה אֲשִׁית בֵּינִי וּבֵין הָאֲשֵׁה וּבֵין זֶרְעָהּ וּבֵין זֶרְעָהּ, הוּא יְשׁוּפָהּ רֹאשׁ וְאַתָּה תְּשׁוּפֵנּוּ עֶקֶב.

הנבואות אודות המשיח מתחילות כבר בבראשית פרק ג'. אין זה מפתיע שהנבואה הראשונה על המשיח ניתנה בהקשר לחטאו של האדם בגן עדן. אילולא חדר החטא לעולם, לא היה צורך במשיח גואל. לאחר חטא עץ הדעת אלוהים מקלל את הנחש שגרם לחטא לחדור לעולם, ומכריז שתשרור איבה בין הנחש ובין האישה. איבה זו תשרור גם להבא בין זרע האישה וזרע הנחש. זרע האישה הוא המשיח, וזרע הנחש הוא צורר המשיח. (היריעה כאן קצרה מלדון בצורר המשיח. לפרטים נוספים בנושא זה, ראה *The Footsteps Of The Messiah*, עמ' 135-146).

הנבואה

נבואה משיחית ראשונה זו מודיעה כי מוצאו של המשיח, או אילן היוחסין שלו, ייוחס לאישה ולא לגבר. הדבר עומד בניגוד בולט לנוהג המקובל בכתבי הקודש. כתבי הקודש מפרטים אילנות יוחסין רבים, וכולם מורכבים מרשימות שמיות של גברים: החל מאילנות היוחסין המוקדמים ביותר בבראשית ה' ו-ו' ותשעת הפרקים הראשונים של דברי הימים א', ועד מתי א' ולוקס ג' (ועוד רבים אחרים). המוצא הקובע לפני החוק והזהות הלאומית והשבטית נקבעו תמיד לפי האב, לעולם לא לפי האם (המקרה היחיד שיוצא מכלל זה נזכר בעזרא ב' 61 ובנחמיה ז' 63). שמותיהן של נשים נזכרים באופן נדיר ביותר ורק אם הן ממלאות תפקיד בולט מאוד בהיסטוריה היהודית, וגם במקרים אלה הן זוכות להתייחסות קצרה בלבד.

העובדה שמשח ייחס את שורשיו של אילן יוחסין זה לאישה מעידה על כך שיהיה במשיח דבר מה שונה מאוד, משהו שידרוש שנעקוב אחר מוצאו דרך אימו ולא דרך אביו. משה לא מספק לכך כל הסבר כאן, ולא ייתן כל הסבר במהלך מאות שנים עד ימיו של הנביא ישעיהו – אשר יתנבא שהמשיח ייוולד מעלמה ושלא יהיה לו אב בשר ודם (ישעיהו ז').

בבראשית ג' 15 כתוב שהמשיח "ישוף" (ימחץ, ירוצץ) את ראש הנחש, כלומר, ראש השטן (ראה התגלות י"ב 9, 15; כ' 2). תוך כדי כך השטן יצליח לפצוע את עקבו של המשיח, אבל הוא לא יצליח למנוע את מפלתו־הוא. הנחש פצע את עקבו של המשיח בצליבתו של ישוע – פגיעה כואבת אבל לא קטלנית במובן הנצחי. הפגיעה בראשו של הנחש החלה להתרחש עם מותו ותקומתו של ישוע, כנאמר בעברים ב' 14–18. רומים ט"ז 20 מתייחס לריצוץ ראשו של השטן כאל אירוע עתידי, מכאן שהוא יושמד סופית רק כאשר יושלך אל אגם האש, כמתואר בהתגלות כ' 10.

בראשית ג' 15 מרמז על לידת הבתולין וגם מדגיש את אנושיותו של המשיח. המשיח, הגואל, לא יהיה מלאך או ישות אלוהית בלבד, אלא אדם. הפסוק גם מניח את היסודות לכך שהמשיח הוא אלוהים ואדם באחד.

רעיונות אלה זוכים לפיתוח נוסף בנבואות מאוחרות יותר.

בראשית ד', ה', ו': ההדים הראשונים של ההבטחה

הסקנו את המסקנות שלעיל לגבי בראשית ג' 15 לאור נקודת המבט ההיסטורית שממנה אנו בוחנים את הדברים ולאור ההתגלות המלאה שיש לנו בכתבי הקודש. אבל, איך הובן פסוק זה על ידי האנשים ששמעו אותו לראשונה? בפרקים הבאים בספר בראשית ישנם שלושה קטעים שמספקים רמזים לגבי צורת החשיבה של שלוש דמויות חשובות בנוגע למשמעות בראשית ג' 15. מעיון מעמיק בקטעים אלה עולה שאמנם לידת הבתולין לא הובנה עד ימי ישעיהו, אבל האנשים כן הבינו שיש לצפות לגואל שהוא גם אלוהים וגם אדם.

בראשית ד' 1

¹ וְהָאָדָם יָדַע אֶת-חַוָּה אִשְׁתּוֹ, וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת-קַיִן וְתַאמָּר: קָנִיתִי אִישׁ אֶת-יְהוָה:

את דבריה של חווה אפשר לשכתב כך: "קיבלתי איש: את יהוה".

בדיוק אותו מבנה משפט מופיע גם בפסוק הבא:

וַתִּסְפָּר לְלֵדַת אֶת־אָחִיו אֶת־הַבֵּל

פרשני ומתרגמי מקרא מעטים מבינים נכון את דבריה של חווה. חווה הבינה היטב מדבריו של אלוהים בבראשית ג' 15 שהנחש יוכנע על ידי אדם שהוא אלוהים. מפסוק 1 ברור שהיא חושבת שקין הוא יהוה. התפיסה התיאולוגית הבסיסית שלה נכונה: המשיח יהיה הן אלוהים והן אדם. אבל היא טועה בייחוס ההבנה הזו למציאות: היא הניחה שקין, בנה הראשון, הוא האדם־אלוהים המובטח. עד מהרה היא הבינה את טעותה, ועל כך מעידה העובדה שלאחיו של קין היא קראה "הבל" (כלומר משהו חולף, שווא ואפס כמשב רוח).

מעניין לראות כיצד חוקרים שונים התייחסו לפסוק זה בתקופות שונות. רוב התרגומים לאנגלית, למשל, משכתבים את הפסוק כך: "קיבלתי איש [בעזרת] יהוה". המתרגמים הוסיפו את המילה "בעזרת" כדי למנוע פרשנות שאינה מקובלת עליהם. אבל בעברית כתוב פשוט: "קניתי איש: את יהוה". זהו אותו מבנה תחבירי כמו במשפט הקודם: "ותהר ותלד: את קין". התרגומים הנפוצים לשפות השונות מבוססים ברובם על נוסח תרגום השבעים (הספטואגינטה, תרגום קדום של התנ"ך ליוונית), שם תרגמו פסוק זה "באמצעות אלוהים". תרגום או פירוש זה השתקף גם בתרגום התנ"ך ללטינית, הוולגטה, המבוסס על תרגום השבעים.

בתרגום פסוידו יונתן מופיע כאן: "קְנִיתִי לְגִבְרָא יֵת מְלֶאכָא דִּיִּי" (קניתי לאיש: את מלאך ה'). בתרגום אונקלוס כתוב: "קְנִיתִי גִבְרָא מִן קַדְשׁ יִי" (קניתי איש: מלפני ה'). תרגום ארץ ישראל עתיק אחר משקף את המשמעות הבאה: קניתי איש: את מלאך ה'. תרגומים ושכתובים ארמיים אלה מבינים את הנאמר בנוסח העברי המקורי ואת השלכותיו העל־טבעיות. בתיאולוגיה המבוססת על התנ"ך והברית החדשה כיחידה אחת, מלאך ה' נתפס כדמות השנייה ב"שלושה שהם אחד" – יהוה אלוהים שהוא אלוהים האב, אלוהים הבן / המשיח, ואלוהים רוח הקודש (נושא שנדון בו מאוחר יותר בפרק "ראיות נוספות"). היהודים שחיברו את התרגומים כמובן שלא היו שותפים לדעה זו.

מדרש בראשית רבה (פרשה כב ב, קין והבל) מסביר שבראשית ד' 1 פירושו "עם ה' – בשותפותו... על ידי עזר השם יתברך". "ותאמר קניתי איש את ה'... ר' ישמעאל שאל את ר' עקיבא. אמר לו: בשביל ששימשת את נחום איש גם זו כ"ב שנה, אכין ורקין מיעוטים, אתין וגמין ריבויין

[ר' נחום לימד שכל 'אך' ו'רק' באים בהוראת המעטה, וכל 'את' ו'גם' הוראתם ריבוי]. האי 'את' דכתיב הכא, מהו? [מה משמעות 'את' הכתוב כאן בפסוק הנדון?] אמר ליה: אילו נאמר קניתי איש ה', היה הדבר קשה. אלא [נאמר] 'את' ה'. אמר לו (דברים לב): 'כי לא דבר רק הוא מכם, ואם רק הוא מכם, שאין אתם יודעים לדרוש. אלא את ה'. לשעבר אדם נברא מאדמה, וחווה נבראת מאדם. מכאן ואילך בצלמנו כדמותנו. לא איש בלא אשה ולא אשה בלא איש ולא שניהם בלא שכינה". ובהערות "עץ יוסף" בתחתית העמוד: "יש מפרשים: 'אילו נאמר קניתי כו'. ס"א (סברה אחרת) 'דקניתי איש את' היינו כתרגומו מן קדם ה' ופתרונו מן. כמו 'זהנני משחיתם את הארץ' שפירושו מן הארץ. אבל ר' ישמעאל ס"ל (סבירא ליה) דמדלא כתיב בהדיא מן. בא לרבות דבר: לשעבר האדם נברא כו'. עתה נתחדש דבר שקניתי איש את ה' כלומר עם ה' בשותפתו. ... אדם נברא מאדמה בריאה חדשה. והן הוה מקדם בריאה חדשה ומכאן ואילך בריאה מבעית ע"י היצור איש ואשה וע"י עזר השי"ת. ופירוש הפסוק 'קניתי בן' – ע"י איש. 'את ה' – בצירוף עזר השי"ת". חז"ל הבינו היטב את המשמעות העולה ממבנה המשפט (לפיה עשוי להשתמע שהיא ילדה את ה') ולכן היה עליהם להכניס את השינויים הנחוצים, לשיטתם, בתרגומם ובפירושיהם.

בפשיטתא כתוב: "קניתי גברא למריא (איש לוי)". הרב סעדיה גאון מסביר כאן "ניתן לי איש מאת ה'". רש"י מסביר פה "כמו עם ה', כשברא אותי ואת אישי לבדו בראנו אבל בזה שותפים אנו עמו". הרמב"ן מפרש "והנכון לי שאמרה הבן הזה יהיה לי קניין לה' כי כאשר נמות יהיה במקומנו לעבוד את בוראו וכן דעת אונקלוס שאמר קדם ה' וכמה ז'נראה את הכהן'...". גם כאן אנו רואים ניסיונות לעקוף את משמעותם הברורה של הדברים.

בראשית ה' 21-29

²¹ וַיְחִי חֲנוּךְ חֲמֵשׁ וָשָׁשִׁים שָׁנָה, וַיּוֹלֵד אֶת־מְתוֹשֶׁלַח: ²² וַיְתֵּלֶךְ חֲנוּךְ אֶת־הָאֱלֹהִים אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־מְתוֹשֶׁלַח שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה, וַיּוֹלֵד בָּנִים וּבָנוֹת: ²³ וַיְהִי כָל־יְמֵי חֲנוּךְ חֲמֵשׁ וָשָׁשִׁים שָׁנָה וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה: ²⁴ וַיְתֵּלֶךְ חֲנוּךְ אֶת־הָאֱלֹהִים, וְאֵינְנוּ, כִּי־לָקַח אֹתוֹ אֱלֹהִים: ²⁵ וַיְחִי מְתוֹשֶׁלַח שְׁבַע וּשְׁמֹנִים שָׁנָה וּמֵאֵת שָׁנָה, וַיּוֹלֵד אֶת־לִמְךָ: ²⁶ וַיְחִי מְתוֹשֶׁלַח אַחֲרֵי הוֹלִידוֹ אֶת־לִמְךָ שְׁתַּיִם וּשְׁמוֹנִים שָׁנָה וּשְׁבַע מֵאוֹת שָׁנָה, וַיּוֹלֵד בָּנִים וּבָנוֹת: ²⁷ וַיְהִיו כָּל־יְמֵי מְתוֹשֶׁלַח תְּשַׁע וָשָׁשִׁים שָׁנָה וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה, וַיָּמָת: ²⁸ וַיְחִי־לִמְךָ

שְׁתִּים וּשְׁמֹנִים שָׁנָה וּמֵאֵת שָׁנָה, וַיֹּלֶד בֶּן: ²⁹ וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ נָח לֵאמֹר: זֶה יִנְחַמְנוּ מִמַּעַשְׁנוּ וּמִמַּעַצְבוֹן יְדִינוּ מִן־הָאָדָמָה אֲשֶׁר אָרְרָה יְהוָה:

בבראשית ה' 21-24 נזכר חנוך הצדיק אשר "אֵינְנוּ, כִּי־לָקַח אֶת־אֱלֹהִים". לפי הברית החדשה (איגרת יהודה פס' 14-15), חנוך היה מטיף צדק ונביא. השם שהוא נתן לבנו אכן היה בעל משמעות נבואית עמוקה. ניתן להבין את השם "מתושלח" כצירוף של "מת, מוות" עם השורש "שלח", כלומר "כאשר הוא ימות, הוא יישלח / יגיע".¹ טמונה כאן נבואה המתייחסת למבול שעמד לבוא. מחישוב פשוט של השנים והזמנים הנמנים בבראשית עולה שהמבול אירע בשנת 1656 לאחר הבריאה, באותה שנה שבה מתושלח מת (ראה תרשים להלן). למך הבין ששמו של אביו הוא בעל משמעות נבואית, אבל הסיק בטעות שהשם מתייחס ללידת בנו. נוח. נוח באמת עמד להיות דמות בעלת משמעות עצומה בתולדות האנושות, אבל לא כפי שלמך חשב.

ברור שלמך מקווה שנוח (ששמו נגזר מהשורש נח"ם) יהיה המשיח המיוחל. לפי הגילאים והשנים שמצוינים בבראשית ה' עולה שלמך היה בן 56 שנים כשאדם מת. מכאן שלמך שמע מיד ראשונה על מה שאירע בגן עדן ומה אלוהים אמר שם. מעניין מאוד, אם כן, לראות בפסוק 29 בפרק ה' כיצד למך נותן ביטוי לתקווה ולציפייה שלו לבוא המשיח; הוא רואה במשיח גואל ש"יִנְחַמְנוּ מִמַּעַשְׁנוּ וּמִמַּעַצְבוֹן יְדִינוּ מִן־הָאָדָמָה אֲשֶׁר אָרְרָה יְהוָה" – מי שיבטל את הקללה שאלוהים הטיל על הבריאה ועל האנושות בעקבות חטאם של אדם וחוה, ואת כל השלכותיה. בדומה לחוה, התיאולוגיה הבסיסית שלו נכונה, אבל הוא טעה בייחוסה למציאות. למך צודק: איש כזה אכן יבוא ביום מן הימים ויגשים את ההבטחה שבבראשית ג' 15, אבל לא היה זה נוח.

בראשית ו' 1-4

בני האדם לא היו היחידים שהבינו את משמעותם ואת חשיבותם של דברי אלוהים בבראשית ג' 15. גם השטן, שאליו כווננו מילים אלה, הבין אותן. בבראשית ו' 1-4 אנו מוצאים תיאור של הניסיון הראשון של השטן לסכל את מה שאלוהים תכנן בנוגע למשיח. המשיח אמור להיות

1. למילה "שלח" יש גם משמעות של חרב או חנית, אבל אני מאמין שהפרשנות הנכונה היא הפועל "שלח". המחבר.

זרע האישה, ולכן השטן חייב לחדור לפגוע במי שאמורים להיות אבות אבותיה של אישה זו.

¹ וַיְהִי כִּי־הִחֵל הָאָדָם לָרֵב עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה וּבָנֹת יִלְדוּ לָהֶם: ² וַיִּרְאוּ בְנֵי־הָאֱלֹהִים אֶת־בָּנוֹת הָאָדָם כִּי טֹבֹת הָנָה, וַיִּקְחוּ לָהֶם נָשִׁים מִכָּל אֲשֶׁר בָּחָרוּ: ³ וַיֹּאמֶר יְהוָה: לֹא־יִדּוֹן רוּחִי בָאָדָם לְעֹלָם בְּשִׁגְם (ס"א בְּשִׁגְם) הוּא כְּשֶׁר, וְהָיוּ יָמָיו מָאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה: ⁴ הַנְּפִלִים הָיוּ בְּאֶרֶץ בִּימֵי הָהֶם, וְגַם אַחֲרָיִי כֵן, אֲשֶׁר יָבֹאוּ בְנֵי הָאֱלֹהִים אֶל־בָּנוֹת הָאָדָם וַיִּלְדוּ לָהֶם, הֵמָּה הַגִּבּוֹרִים אֲשֶׁר מְעֹלָם אֲנָשֵׁי הַשָּׁם:

"בני האלוהים", מלאכי רשע מושחתים, לקחו להם נשים במצוות השטן מבנות האדם, במטרה לנסות להשחית את זרע האישה. יש בכך גם משום סימן מוקדם להיווצרותו העל טבעית של צורר המשיח, שגם הוא מוזכר בבראשית ג' 15. תוצאות הנישואין האלה היו יצורים מעוותים – "הנפילים". הופעתם של יצורים שטניים אלה היא שהביאה את משפט המבול על הארץ. אלוהים השמיד במבול את כל הנפילים ושמר על המשך קיומה של שושלת היוחסין שדרכה ייוולד המשיח. יש החולקים על פרשנות זו, לפיכך מפורט הסבר מלא בנספח א'.

ראה תרשים בעמוד הבא : אילן היוחסין של נוח.

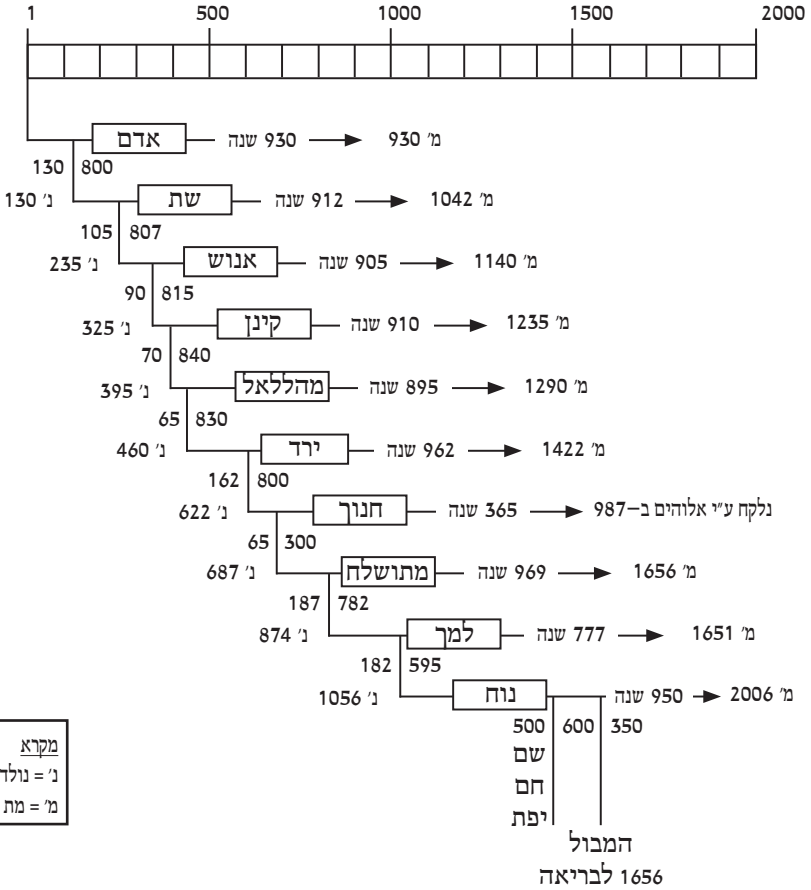
בראשית ג' 15

לפי פסוק זה:

☆ המשיח יהיה ממוצא אנושי.

אילן היוחסין של נוח

בריאת
האדם

מקרא
נ' = נולד
מ' = מת

תרשים זה מבוסס על המספרים המצויינים בבראשית ה' 3-32; א' 6, 11; ט' 28-29 (נוסח המסורה).

בראשית כ"ב 18

זרע אברהם

¹⁸ וְהִתְבָּרְכוּ בְזֶרְעָךָ כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ, עִקֵּב אֲשֶׁר שָׁמַעְתָּ בְקִלְיִ:

בראשית כ"ב עוסק, כמו פסוקים רבים אחרים, בברית שכרת אלוהים עם אברהם. זוהי אחת משמונה הבריתות שבכתבי הקודש. המילה "זרע" במקור העברי מופיעה תמיד בלשון יחיד, אולם היא בעלת שני שימושים שונים. אפשר להשתמש בה כיחיד מוחלט, כלומר – במשמעות של פרט / אדם אחד, או כיחיד קולקטיבי, במשמעות של קבוצה אחת. בהקשר של ברית אברהם, כשהמילה "זרע" משמשת במובן הקולקטיבי שלה, הוראתה תמיד עם ישראל (לדוגמה: "וְהִרְבָּה אֲרָבָה אֶת־זֶרְעָךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכָחֹל אֲשֶׁר עַל־שֵׁפֶת הַיָּם", ברא' כ"ב 17). כשהמילה מופיעה במשמעות של יחיד מוחלט היא מתייחסת לאדם אחד בלבד – למשיח.

שאל השליח מדגיש עובדה זו בברית החדשה:

וְהִנֵּה לְאַבְרָהָם נֶאֱמְרוּ הַהִבְטָחוֹת וְלִזְרַעוֹ וְלֹא־אָמַר וְלִזְרַעֶיךָ כְּאֵלוֹ לְרַבִּים אֲלָא כְּאֵלוֹ לְיַחִיד וְלִזְרַעֶךָ וְהוּא הַמְּשִׁיחַ (גלטים ג' 16).

שאל השליח מצטט כאן מבראשית כ"ב 18, מדגיש את משמעות המילה "זרע" במובן של יחיד מוחלט ומייחס אותה לישוע.

למדנו מבראשית ג' 15 שהמשיח יהיה זרע האישה – הוא יהיה אדם, בן אנוש. במסגרת הברית עם אברהם ההגדרה מצומצמת וקובעת שהמשיח יהיה צאצא לענף מסוים באנושות: מזרע אברהם.

נקודה נוספת שמובעת בנבואה זו היא שכל גויי הארץ – עמי העולם – יתברכו באמצעות זרע אברהם. רעיון זה לא מוסבר כאן אבל הוא זוכה לפיתוח בנבואות מאוחרות יותר (ישעיהו מ"ב 1-6 ומ"ט 6-5).

בסך הכל קיימים בתנ"ך שישה קטעים שונים שעוסקים בברית עם אברהם: בראשית י"ב 3-7; י"ג 14-17; ט"ו 1-21; י"ז 1-21;

כ"ב 15-18. מעיון מעמיק בקטעים אלה עולה שברית זו כוללת ארבעה עשר סעיפים מוגדרים. לא נוכל לדון בהם עכשיו, בכל אופן אם נצמצם את הברית הזו ליסודותיה הבסיסיים ביותר ניתן יהיה לומר שהיא כוללת שלושה היבטים עיקריים: הארץ, הזרע והברכה. ההיבט הקשור לארץ זוכה לפיתוח נוסף בתנ"ך בברית הנוגעת לארץ ישראל (דברים כ"ט-ל'). ההיבט הקשור לזרע מתפתח ביתר הרחבה במסגרת ברית דוד, ומכיוון שהזרע חשוב לנושא שבו אנו דנים בספר זה, נעסוק בברית דוד בהמשך, בפרק שעוסק בדברי הימים א' י"ז 10-41. היבט הברכה ממשיך ומתפתח בברית החדשה.

מחקר מפורט יותר של הבריתות האלה חורג ממטרתו של ספר זה, אך הוא מופיע בחיבור אחר של המחבר: *Israelology: The Missing Link in Systematic Theology*, עמ' 570-587; 628-639; 791-805.

בראשית כ"ב 18

לפי פסוק זה:

☆ זרע האישה חייב להיות צאצא של אברהם;

המשיח יהיה יהודי.

בראשית מ"ט 10

זרע יהודה

לֹא־יִסּוּר שֶׁבֶט מִיְהוּדָה וּמַחֲקֵק מִבֵּין רִגְלָיו עַד כִּי־בֹא שִׁילָה וְלוֹ יִקְהַת עַמִּים.

פ רק מ"ט בבראשית מתאר את נבואות יעקב לבניו. בפס' 10 יעקב מתנבא בקשר ליהודה. משמעותה הבסיסית של אמירה זו היא שיהודה לא יאבד את זהותו השבטית או את זכותו לשלוט על שאר השבטים עד מועד בואו של משיח. רוב התרגומים מטשטשים את המשמעות האמיתית של הניסוח המקורי מכיוון שהם משתמשים במילה "שילה" בתור שם למשיח. למעשה, יש להבין את המילה ככינוי קניין/ שייכות. התרגום הטוב ביותר לפסוק זה הוא של נוסח NIV באנגלית: Until he comes to whom it belongs. תרגום מילולי של הפסוק יהיה: "לא יסור שבט מיהודה ו[מטה ה]מחוקק מבין רגליו, עד כי יבוא זה אשר לו הזכות, ולו יהיה נתון ציותם של העמים".

יהודה לא יוכל לאבד את זהותו ואת זכותו לשלוט, עד שיבוא משיחו שהוא בעל הזכויות המלאות לשבט השלטון, כלומר – זכות מלאה למשול. כך מתורגם הפסוק בתרגום השבעים, וגם בתרגום הסורי. פירוש זה לפסוק מוצא חזיון כשמשווים אותו ליחזקאל כ"א 30–32:

³⁰ וְאֵתָה חָלַל רֶשַׁע, נָשִׂיא יִשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר־בָּא יוֹמוֹ בְּעֵת עֲוֹן קָץ: ³¹ כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְיָהוּה: הַסִּיר הַמְצַנְפֹת וְהָרִים הָעֲטָרָה; זֹאת לֹא־זֹאת; הַשְׁפֹּלָה הַגְּבִיָּה וְהַגְּבִיָּה הַשְׁפִּיל: ³² עֲוֹה עֲוֹה עֲוֹה אֲשִׁימְנָה, גַּם־זֹאת לֹא הִיָּה, עַד־בֹּא אֲשֶׁר־לוֹ הַמְשַׁפֵּט וְנִתְתִּיו.

יחזקאל כ"א 30–32 עוסק בעיקר בביאתו השנייה של המשיח. פס' 30 מתייחס לצורר המשיח, הגוי האחרון שישלוט בישראל. המצנפת בפס' 31 היא מצנפתו של הכוהן (שמות כ"ח 4, 37, 39; כ"ט 6; ל"ט 28, 31; ויקרא

ח' 9; ט"ז 4) והעטרה היא כתר מלכות. כשם שה"שבט" בבראשית מ"ט 10 מייצג את הסמכות לשלוט, את השררה, כך יחזקאל משתמש בעטרה (כתר מלכות) כדי לייצג את אותו הדבר. ואחר כך מופיע ביטוי דומה: "עַד-בֹּא אֲשֶׁר-לוֹ הַמְּשַׁפֵּט". אלוהים יבטל הן את הכהונה והן את המלכות "עד בוא אשר לו המשפט". ראוי לציין כאן שהתייחסותו של יחזקאל למצנפת הכהנים מצביעה על כך שהמשיח יהיה גם כוהן וגם מלך – רעיון שנפתח כשנגיע לתהילים ק"י. הן הכהונה והן המלכות ייפסקו ויבוטלו בישראל עד שהמשיח יבוא שנית, ואז יינתנו לו גם הכהונה וגם המלכות.

נחזור לבראשית מ"ט 10 ולביאת המשיח הראשונה. פסוק זה מבהיר שלושה רעיונות. קודם לכן כבר נאמר על המשיח שהוא יהיה אדם, צאצא לאברהם. כאן ההגדרה מצטמצמת עוד ומראה שהוא יהיה בן ליהודה. הנקודה השנייה היא שהמשיח יהיה מלך. השבט והמחוקק מצביעים על מלכות וסמכות. שלישית, יש להבין מכאן שהמשיח אמור לבוא לפני שבט יהודה יאבד את זהותו. תנאי זה מציב מסגרת זמן ברורה להתגשמותה של נבואה זו. הרישומים שתיעדו את ההשתייכות השבטית נערכו והוחזקו בבית המקדש בירושלים. כל התעודות האלה אבדו עם חורבן בית המקדש בשנת 70 לספירה. תוך דורות ספורים, כל שבטי ישראל פרט לשבט לוי איבדו את הרישומים המעידים על השתייכותם השבטית. מייד לאחר שנת 70 לספירה תיקנו החכמים תקנות לשימור זהותו של שבט הכהנים, אבל תוך זמן קצר יהודים משבטים אחרים כבר לא ידעו מה היא השתייכותם השבטית. שבט יהודה איבד את מעמדו המרכזי ואת זהותו בשנת 70 לספירה, לפיכך ברור שהמשיח חייב היה לבוא בזמן כלשהו לפני שנת 70 לספירה. אין זה אפשרי שהוא יבוא לאחר שנת 70 לספירה.

החכמים התייחסו לפסוק זה באופן עקבי כאל פסוק שמדבר על מלך המשיח. לדוגמה, תרגום אונקלוס לארמית מתרגם אותו כך: "לֹא יעדי עֶבֶד שולטן מדבית יהודה וספרא מבני בנוהי עד עלמא עד דייתי משיחא דדליה היא מלכותא וליה ישתמעון עממיא" (לא יעבור שלטון מבית יהודה וסופר מבני בניו עד עולם עד שיבוא משיח שלו המלכות ולו ישמעו עמים). אונקלוס הבין בבירור שפסוק זה מדבר על המשיח.

חכמים גם פירשו פסוק זה כמקור לאחד מהשמות הניתנים למשיח בספרות התלמודית: שילה. נטען (בוויכוח הרמב"ן, היום השלישי): "באמת כי המשיח יבוא יהיה איש גמור, בן איש ואישה מזיווג שניהם

כמוני, ויהיה מיחס דוד וזרעו כמו שכתוב, ויצא חוטר מגזע ישי וגו', ואומר 'עד כי יבוא שילה', והוא בנו מלשון שליה, כי נולד כשאר בני אדם בשליה. ואילו היה רוח א־לוהים כדבריכם, לא יהיה מגזע ישי, ואפי' נתלונן בבטן אישה שהיא מזרעו, ולא היה יורש מלכותו, שאין הבנות וזרען יורשות בתורה במקום שיש זכר, ודוד בנים זכרים היו לו לעולם". בפולמוס זה כנגד האמונה בישוע המשיח ונגד אלוהותו, מוסבר שהמשיח נקרא "שילה" מכיוון שנולד מאישה (מהשליה, מילה הדומה ל"שילה / שלו") ולפיכך הוא אינו ישות אלוהית. בכנותם אותו שילה, חכמים מצביעים על כך שהוא נולד מהשליה, ולכן, לדעתם, הוא אך ורק אנושי.

רש"י אמר: "עד כי יבא שילה. מלך המשיח שהמלוכה שלו. ולו יקחת עמים. אסיפת עמים שנאמר (ישעיה יא) אליו גוים ידרושו".

במדרש רבה פרשה צז על פסוק זה נאמר כדלהלן:

"ועוד משבט יהודה עתיד מלך המשיח לבוא שנ' והיה ביום ההוא שרש ישי וגו' (ישעיה י"א י), ומשבט יהודה יצא שלמה שבנה בית הראשון, וזובבל בנה בית המקדש שיני ומלך המשיח עתיד לבנות בית המקדש ושני שבטים הללו מצינו שהן מתייחסין מכל ישראל, שבט יהודה ולוי, ובהם המלכות והכהונה... וכת' במשיח וכסאו כשמש נגדי (תהילים פט לז).

"אמ' ר' חמא בר' חנינא: זה משיח בן דוד שיצא משני שבטים, אביו מיהודה ואמו מדן, ובשניהן כת' אריות גור אריה יהודה, דן גור אריה" (בראשית רבה פרשה צז ד"ה ט).

על "שבט" נאמר שהוא משיח בן דוד אשר ייסר גויים בשבט ככתוב "תרעם בשבט ברזל" (תהלים ב 9).

"...עד כי יבוא שילה" – שכל הגויים יביאו שי למשיח בן דוד ככתוב "בעת ההיא יובל שי לה' צבאות" (ישעיהו יח 7).

במדרש רבה צח כתוב:

"לא יסור שבט מיהודה זה מכיר וגו' ומחוקק מבין רגליו שבא ונתחבט לפני רגליו עד כי יבא שילה זה מלך המשיח ולו יקחת עמים שהוא בא ומקהה שיניהם של עובדי כוכבים".

במדרש רבה צט ט על בראשית מ"ט 10, נאמר "עד כי יבא שילה – מי שהמלכות שלו"; שוב, בהענקת משמעות של כינוי קניין לשם "שילה".

מכאן ברור מאוד שההשקפה הרבנית העקבית לגבי בראשית מ"ט 10 הייתה שהפסוק מתייחס למשיח.

בראשית מ"ט 10

לפי פסוק זה:

- ✧ זרע האישה וזרע אברהם חייב לבוא משבט יהודה.
- ✧ המשיח יהיה מלך.
- ✧ המשיח היה חייב לבוא לפני שנת 70 לספירה.

במדבר כ"ג - כ"ד

נבואות בלעם

פרק כ"ג:

⁷ וַיִּשָּׂא מִשְׁלוֹ וַיֹּאמֶר: מִן־אֲרָם יִנְחַנִּי בָלַק מֶלֶךְ־מוֹאָב מִהַרְרֵי־קָדְם לְכַה אֲרַה־לִּי יַעֲקֹב, וְלִכְה זַעֲמָה יִשְׂרָאֵל: ⁸ מָה אֶקֶב לֹא קִבַּה אֵל? וּמָה אֲזַעֵם לֹא זַעֵם יִהְיֶה? ⁹ כִּי־מֵרֹאשׁ צָרִים אֲרָאֲנוּ וּמִגְּבֻעוֹת אֲשׁוּרֵנוּ, הֲיֵן־עַם לְכַרְדּוֹ יִשְׁכֹּן וּבְגוֹיִם לֹא יִתְחַשֵּׁב: ¹⁰ מִי מִנָּה עֲפָר יַעֲקֹב וּמִסֶּפֶר אֶת־רִבְעֵי יִשְׂרָאֵל? תִּמַּת נַפְשֵׁי מוֹת יִשְׂרָיִם וְתֵהִי אַחֲרֵיתִי כְּמָהוּ:

¹⁸ וַיִּשָּׂא מִשְׁלוֹ וַיֹּאמֶר: קוֹם בָּלַק וּשְׁמַע, הֲאִזְיִנָּה עָדִי בְּנוֹ צֶפֶר: ¹⁹ לֹא אִישׁ אֶל וַיִּכְזֹב וּבֶן־אָדָם וַיִּתְנַחֵם; הֵהוּא אָמַר וְלֹא יַעֲשֶׂה וְדַבֵּר וְלֹא יִקְיַמְנָה? ²⁰ הִנֵּה כָרֶךְ לְקַחְתִּי, וּבִרְךְ וְלֹא אֲשִׁיבְנָה: ²¹ לֹא־הִבִּיט אֲוֹן בִּיעֲקֹב וְלֹא־רָאָה עֲמָל בִּישְׂרָאֵל; יְהוּה אֱלֹהָיו עֲמוֹ וְתִרְוַעַת מֶלֶךְ בּוֹ: ²² אֵל מוֹצִיאֵם מִמִּצְרַיִם, כְּתוֹעַפַת רָאֵם לוֹ: ²³ כִּי לֹא־נַחַשׁ בִּיעֲקֹב וְלֹא־קִסֵּם בִּישְׂרָאֵל; כָּעֵת יֹאמֶר לְיַעֲקֹב וּלְיִשְׂרָאֵל מַה־פָּעַל אֵל: ²⁴ הֲיֵן־עַם כְּלָבִיא יָקוּם וְכֹאֲרֵי יִתְנַשֵּׂא, לֹא יִשְׁכַּב עַד־יֵאֱכַל טֶרֶף וְדָם־חִלְלִים יִשְׁתֶּה:

פרק כ"ד:

³ וַיִּשָּׂא מִשְׁלוֹ וַיֹּאמֶר: נֹאֵם בְּלַעֲם בְּנוֹ בְּעַד וּנְאֹם הַגֹּבֵר שְׁתֵּם הָעֵינַי: ⁴ נֹאֵם שְׁמַע אֲמַר־יֵאל, אֲשֶׁר מִחֲזֵה שְׂדֵי יַחֲזֶה, נִפְל וּגְלוֹי עֵינַיִם: ⁵ מַה טֹּבוֹ אֶהְלִיךְ יַעֲקֹב, מִשְׁכַּנְתִּיךָ יִשְׂרָאֵל: ⁶ כְּנַחְלִים נָטִיו כְּגִנַת עָלִי נְהַר, כְּפֶאֱהָלִים נָטַע יְהוּה כְּפֶאֱרִזִּים עָלִי־מַיִם: ⁷ יִזְל־מַיִם מִדְּלִיּוֹ וְזִרְעוּ בְּמַיִם רַבִּים וְיָרֵם מֵאֲגַג מִלְּפֹו וְתַנְשֵׂא מִלְּכָתּוֹ: ⁸ אֵל מוֹצִיאֹ מִמִּצְרַיִם כְּתוֹעַפַת רָאֵם לוֹ, יֵאֱכַל גּוֹיִם צָרִיו וְעַצְמַתֵיהֶם יִגְרֵם וְחֲצִיו יִמְחֹץ: ⁹ כָּרַע שָׁכַב פֶּאֲרֵי וְכָלְבִיא מִי יִקְיַמְנוּ? מְבַרְכֶיךָ כְּרוּךְ וְאֲרִירֶיךָ אֲרוּר.

¹⁵ וַיֵּשָׂא מְשָלוֹ וַיֹּאמֶר: נָאִם בְּלִעָם בָּנּוּ כְעַד וּנְאִם הַגִּבֹּר שְׂתֵם הָעַיִן:
¹⁶ נָאִם שְׁמַע אֲמַר־יָאֵל וַיִּדַע דַּעַת עַל־יָוֶן, מַחְזֵה שְׂדֵי יַחְזֵה, נִפְלַ וּגְלִי עֵינַיִם:
¹⁷ אֲרָאֲנּוּ וְלֹא עֵתָהּ, אֲשׁוּרֵנּוּ וְלֹא קְרוֹב, דָּרָךְ פּוֹכֵב מִיַּעֲקֹב וְקָם שִׁבְט
מִיִּשְׂרָאֵל וּמַחֲץ פְּאֵתַי מוֹאֵב וְקָרְקַר כָּל־בְּנֵי־שֵׁת: ¹⁸ וְהָיָה אָדוֹם יִרְשָׁה וְהָיָה
יִרְשָׁה שְׁעִיר אֵיבִיו, וַיִּשְׂרָאֵל עֲשֵׂה חֵיל: ¹⁹ וַיִּרְדֵּ מִיַּעֲקֹב וְהֶאֱבִיד שְׂרִיד מְעִיר:
²⁰ וַיִּרְא אֶת־עַמְלֵק וַיֵּשָׂא מְשָלוֹ וַיֹּאמֶר: רֵאשִׁית גּוֹיִם עַמְלֵק וְאַחֲרֵיתוֹ עַדִּי
אֲבָד: ²¹ וַיִּרְא אֶת־הַקִּינִי וַיֵּשָׂא מְשָלוֹ וַיֹּאמֶר: אֵיתֶן מוֹשֶׁבְךָ וְשִׁים בְּסַלְעַ קְנָה:
²² כִּי אִם־יְהִיָּה לְבַעַר קִינִי, עַד־מָה אֲשׁוּר תִּשְׁבֶּךָ: ²³ וַיֵּשָׂא מְשָלוֹ וַיֹּאמֶר: אוֹי
מִי יִחְיֶה מִשְׁמוֹ אֵל: ²⁴ וְצִים מִיַּד כְּתִים וְעַנּוּ אֲשׁוּר וְעַנּוּ־עֵבֶר וְגַם־הוּא עַדִּי
אֲבָד: ²⁵ וַיָּקָם בְּלִעָם וַיִּלְךָ וַיִּשָּׁב לְמִקְמוֹ, וְגַם־בְּלֵק הִלְךָ לְדַרְכוֹ:

פ רשת בלק ובלעם מתוארת בבמדבר כ"ב-כ"ד. בלעם היה אסטרולוג
וחווה גוי מאזור בבל שעשה לעצמו שם ברחבי העולם הקדום.
נהגו לומר עליו: "את אשר־תִּבְרַךְ מִבְּרַךְ וְאֲשֶׁר תֵּאָר וְיֹאֵר" (ראה כ"ב
6-1, במיוחד פס' 6, וכן פס' 12).

בשלב זה, לאחר שיצאו ממצריים, בני ישראל הגיעו לגבול מואב ועמדו
להיכנס לארץ שהובטחה להם. מלך מואב, אחד האנטישמים הראשונים
בהיסטוריה, התנגד לאפשרות שיהיו לו שכנים חדשים והחליט לנקוט
פעולה. הוא קרא לבלעם והטיל עליו לבוא ולקלל את בני ישראל תמורת
סכום כסף נכבד. בלעם התאמץ מאוד למלא את השליחות שהוטלה
עליו, אבל בכל פעם שפתח את פיו כדי לקלל, אלוהים השתלט על לשונו
ובלעם מצא את עצמו מברך את היהודים במקום לקלל אותם. ארבע
הנבואות שאלוהים שם בפיו עוסקות ברובן בביאתו השנייה של המשיח
ובמלכותו. עם זאת יש בהן כמה דברים שנוגעים למחקר הנוכחי שלנו.

הנבואה הראשונה - במדבר כ"ג 7-10

בחזון זה ישנן מספר נקודות שראוי לתת עליהן את הדעת. בלעם
מציין (פסוק 8) שהוא איננו מסוגל לקלל ("מה אקוב") את מי שאלוהים
לא קילל. יש האומרים שעם ישראל יכול ליהנות מברכות האלוהים רק
בתנאי שהוא מציית לאלוהים. בשלב זה בהיסטוריה עם ישראל לא ציית
לאלוהים, אבל אלוהים שמר עליו בכל זאת. בלי שום קשר לצייתנות
או לחוסר הצייתנות שלו, ישראל תמיד יהיה עם הברית הנבחר של
אלוהים. אלוהים לעולם לא ירשה לגויים לקלל את ישראל בקללות

בעלות השפעה נצחית, כפי שבלעם התכוון לעשות. לכן, אלוהים התערב במצב וסיכל את תוכניותיהם של בני האדם.

הנקודה השנייה שיש לציין מופיעה בפס' 9. עם ישראל לא ייחשב לעם ככל העמים. במשך חלק ניכר משנות קיומו של העם היהודי לא התאפשר לו לחיות בארץ משלו. כנען, או ארץ ישראל, אמנם שייכת ליהודים מתוקף זכות שאלוהים נתן להם, אבל יכולתם להתיישב בארץ הייתה תלויה במידה ניכרת בציות שלהם לאלוהים. בעיני בני האדם, עם ללא ארץ אינו יכול להיחשב לעם, לכן נאמר בפס' 9 "עַם לְבָדָד יִשְׁכֵן וּבְגוֹיִם לֹא יִתְחַשֵּׁב". עם זאת, מוויית הראייה של אלוהים, בני ישראל תמיד יהיו אומה, עם נבדל. לא משנה אם עם ישראל שוכן בארצו או מפוזר בגלות; אלוהים איננו רואה בישראל עם ששייך למקום מסוים אלא אומה שמוצאה באברהם, יצחק ויעקב. זוהי הסיבה שהזהות היהודית נקבעת על ידי מוצא. יהדותו של אדם אינה נקבעת על ידי מקום הלידה שלו או אמונתו הדתית, אלא מייחוס אבותיו, ממוצאו. אין זה רלוונטי מה יהודי זה או אחר מאמין או לא מאמין; זהותו היהודית נקבעת על ידי מוצאו. מובן שהיהדות כדת נקבעת על ידי אמונה. אבל יהודים אתאיסטים או אנגוסטיים עדיין קוראים לעצמם יהודים על סמך המוצא שלהם.

במשך הדורות הרבים שבהם עם ישראל היה מפוזר ברחבי העולם, הוא אכן היה עם אשר "בְּגוֹיִם לֹא יִתְחַשֵּׁב"; כלומר, הוא לא נחשב כעם בעל מעמד לאומי נפרד. היהודים נקראו יהודים אמריקאים, יהודים פולנים, יהודים רוסיים וכך הלאה, ובצדק, שכן יהודי אמריקאי הוא יהודי שחי בארצות הברית. אבל מבחינת כתבי הקודש אין זה נכון לדבר במונחים כאלה. יהודי אף פעם לא יוכל להיות אמריקאי, פולני או רוסי – הוא יכול להיות אך ורק יהודי בעל זהות לאומית מוגדרת וייחודית. גם לאחר ארבעה דורות במצריים, היהודים לא נקראו "מצרים" אלא "בני ישראל". כפי שכתוב בהגדה של פסח:

"וַיְהִי שֵׁם לְגוֹי – מִלְמַד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל מְצוּיָנִים שֵׁם" ("ויהי שם לגוי" שמשמעו: לעם, ליחידה מיוחדת ונבדלת לעצמה. מלמד כתוב זה שהיו ישראל מצוינים שם במצריים בתכונות מיוחדות, וכדברי המדרש שלא שינו את שמותיהם, את בגדיהם ואת לשונם. – מתוך הגדה של פסח מבוארת על ידי הרב עדין שטיינזלץ, הוצאת כרטא).

הגויים לא תמיד מכירים בעובדה זו, אבל בעיני אלוהים עם ישראל תמיד יהיה עם נבדל, מוגדר וייחודי (עם סגולה) בקרב שאר עמי העולם.

כאשר בלעם חזה באופן נבואי בעתידו של עם זה, הוא הבין שאלוהים ייעד לו ברכה עילאית והוא מייחל להתברך גם כן בברכה זו (פס' 10).

הנבואה השנייה – במדבר כ"ג 18-24

בקטע זה יש שתי נקודות חשובות, בעיקר בפס' 21. ראשית, בלעם צופה זמן בעתיד שבו עם ישראל ייחשב לעם ללא אוון/חטא. שנית, בלעם אומר שבמהלך תקופה זו כשיהיו נקיים מחטא, אלוהים עצמו יהיה עם בני ישראל ויהיה מלכם. נבואות אלה מתייחסות לביאתו השנייה של המשיח, בכל אופן ראוי לשים לב לנאמר כאן – שיום אחד אלוהים עצמו ישכון בקרב העם וימלוך עליו.

הנבואה השלישית – במדבר כ"ד 3-9

גם קטע זה מדגיש שני דברים חשובים. הראשון הוא תיאור של הברכה העילאית שתאפיין את מצבו העתידי של עם ישראל. השני מתאר את מעמדו העתידי של מלך ישראל (פס' 7).

לאחר שהנבואה הראשונה הציגה את ייחודיותו של עם ישראל, מדגישות הנבואות השנייה והשלישית את ייחודיותו של המלך שבבוא היום ימלוך על עם זה.

הנבואה הרביעית – במדבר כ"ד 15-24

הנבואה הרביעית היא החשובה ביותר למחקר שלנו על הנבואות שעוסקות בביאתו הראשונה של המשיח. הנבואה החשובה ביותר כלולה בפס' 17 והיא מבוססת על הנבואה שכבר ניתנה בבראשית מ"ט 10.

כוכב ידרוך מיעקב, כלומר, מישראל; לצד כוכב זה נזכר שבט המייצג מלכות (כמו בבראשית מ"ט 10) מכיוון שמי שאוחז בשבט הוא בעל זכות השלטון. מכאן שכאשר המשיח יבוא הוא יהיה מלך. כפי שנראה בהמשך, למשיח יש שלושה תפקידים, שאחד מהם הוא למלוך.

בלעם פתח את סדרת נבואותיו בהדגשת טבעו היחיד והמיוחד של עם ישראל. אחר כך הוא המשיך ואמר שעם זה אמנם יהיה מפוזר בתחילה, אבל צפוי שמלך יחיד במינו ורב עוצמה ימשול בו. לסיום הוא מתאר כאן את כוחו העצום של מלך זה ומציין (בפס' 17) שכוכב ידרוך ייבשר את בואו.

כדאי לשים לב למשמעותם החשובה של דברי הסיום בפרק כ"ב. לאחר שבלעם, האסטרוולוג הבבלי, מסיים את תפקידו, הוא שב "אל עמו"

ואל "מקומו" (פס' 14 ו-25). הוא מביא איתו לשם את הנבואה לפיה כוכב יבשר את בואו של מלך מיוחד במינו ורב עוצמה שימלוך על ישראל. כפי שנראה בהמשך המחקר שלנו (בנספח 6), דורות מאוחרים יותר של אסטרוולוגים בבליים העלו את הדברים על הכתב וקיימו תצפיות בהמתנה להופעתו של כוכב זה. כשהכוכב דרך בשמים הם הלכו ומצאו את המלך שזה לא מכבר נולד, והשתחוו לפניו.

במדבר כ"ב 17

לפי פסוק זה:
המשיח יהיה מלך. ☆

דברים י"ח 15-19

נביא כמשה

¹⁵ נביא מקרבה מאחיה כמני יקים לה יהוה אלהיה, אליו תשמעו: ¹⁶ ככל אשר-שאלת מעם יהוה אלהיה בחרב ביום הקהל לאמר: לא אסך לשמע את-קול יהוה אלהי, ואת-האש הגדלה הזאת לא אראה עוד, ולא אמות: ¹⁷ ויאמר יהוה אלי: היטיבו אשר דברו: ¹⁸ נביא אקים להם מקרב אחיהם כמוך, ונתתי דברי בפיו, ודבר אליהם את כל-אשר אצונו: ¹⁹ והיה האיש אשר לא-ישמע אל-דברי אשר ידבר בשמי, אנכי אדרש מעמו:

בדברים י"ח 18 מופיעה הבטחה שאלוהים נתן למשה. אלוהים הבטיח למשה שהוא יקים נביא "כמוך". למה אלוהים מדבר על נביא כמשה? מה ייחד את משה לעומת נביאים אחרים? מעמדו הייחודי של משה לעומת יתר הנביאים מוסבר במדבר י"ב 5-8:

⁵ וירד יהוה בעמוד ענן ויעמד פתח האהל, ויקרא אהרן ומרים, ויצאו שניהם: ⁶ ויאמר: שמעו-נא דברי; אם-יהיה נביאכם, יהוה במראה אליו אתודע, בחלום אדבר-בו: ⁷ לא-כן עבדי משה, בכל-ביתי נאמן הוא: ⁸ פה אל-פה אדבר-בו, ומראה ולא בחידת, ותמנת יהוה יביט; ומדוע לא יראתם לדבר בעבדי כמשה?

בקטע זה מסופר על פרשת התמרמרותם של אהרון ומרים נגד אחיהם משה, מכיוון שהאישה שהוא לקח לא מצאה חן בעיניהם. אלוהים עצמו מתערב לטובת משה ומכריז כי למשה מעמד מיוחד בעיניו.

אפילו לאנשים דגולים כמו אליהו או ישעיהו אלוהים לא התגלה ישירות אלא בחלומות, בחזיונות ובצורות אחרות. משה הוא האדם היחיד שאלוהים התגלה אליו ישירות, פנים אל פנים. על סמך עובדה זו פיתחה היהדות את ההשקפה בדבר שלושת הרבדים של השראת כתבי הקודש (ראה הקדמה).

מוקדם יותר נאמר לנו בתורה שהמשיח יהיה מלך. כעת נאמר שהוא יהיה גם נביא, ולא נביא רגיל, אלא נביא נעלה שידבר עם אלוהים "פֶּה אֶל־פֶּה" "וּמְרָאָה וְלֹא בְחֵידָת, וְתִמְנַת יְהוָה יִבִּיט".

רבים ניסו לערוך רשימות של תכונות משותפות למשה ולישוע, ה"נביא כמשה". הרבה מהמקבילות האלה הן דמיוניות ושגויות. עם זאת ביכולתנו להצביע על ארבע נקודות דמיון ברורות בפועל של משה ושל המשיח:

א. נביא (במדבר י"ב 6-8)

כפי שמוסבר לעיל.

ב. גואל (שמות ג' 10)

בשמות ג' 1-10 אלוהים רואה את סבלו ועונו של עמו ישראל ומודיע למשה, מהסנה הבוער, על כוונותיו לגאול אותו מארץ מצריים. משה הוא האיש שאלוהים בחר כדי להוציא את עמו מעבדות לחירות. (החלק הרביעי בספר זה, "ראיות נוספות", מרחיב את הדיבור על מלאך ה' המוזכר בפס' 2). פי שכבר ראינו, גם המשיח יהיה גואל.

ג. מתווך (שמות כ' 18-21)

בהתחלה אלוהים דיבר ישירות אל עם ישראל (שמות י"ט 16-25). קולו של אלוהים היה כל כך מעורר יראה עד שהם לא יכלו לשאת את גדולת המעמד וביקשו ממשה לתווך ביניהם כדי שלא יצטרכו לשמוע ישירות את קולו של אלוהים אלא רק את דבריו בפי משה.

ד. מתפלל בעד העם (שמות ל"ב 7-35)

לא פעם במהלך היציאה ממצריים והנדודים במדבר קרה שעם ישראל ניצל ממשפט אלוהים ושרד אך ורק בזכות משה, שחילה את פני ה' בעדם והתפלל עבורם. זה עולה בבירור במיוחד משמות ל"ב 30-32.

המשיח יהיה דומה למשה בכל אחד מארבעת התחומים האלה: הוא יהיה נביא, גואל, מתווך ומפגיע המשתדל בעד בני האדם לפני ה'.

סיכום נבואות התורה

בקשר לביאתו הראשונה של המשיח

את הנבואות המשיחיות בתורה על ביאתו הראשונה של המשיח אפשר לסכם בשש נקודות עיקריות. נקודות אלה מתייחסות לדמותו או למעשיו, או לשניהם גם יחד.

הזרע

נושא הזרע עלה שלוש פעמים:

א. המשיח יהיה זרע האישה

המשיח יהיה בן אנוש – לא מלאך, וגם לא אלוהים במובן המלא של אלוהים.

ב. זרע אברהם

מוצאו של המשיח יהיה מחלק מוגדר של המין האנושי; הוא יהיה יהודי, לא גוי.

ג. זרע יהודה

אף על פי שהיו בעם ישראל שנים עשר שבטים, המשיח נועד לבוא משבט אחד מסוים, והוא שבט יהודה. מתנאי זה משתמע שהמשיח צריך היה לבוא לפני אובדנם של רישומי אילנות היוחסין היהודיים בשנת 70 לספירה.

גם אלוהים וגם אדם

חווה אמנם טעתה כשחשבה שקין הוא המשיח, אבל היא הבינה בבירור שהמשיח יהיה אלוהים ואדם גם יחד.

מלך

סמל השבט (שרביט המלוכה) מופיע יותר מפעם אחת ומצביע על כך שהמשיח יהיה מלך.

נביא כמשה

המשיח יהיה נביא, וליתר פירוט הוא יהיה נביא כמשה.

הסרת הקללה

למך אמנם חשב בטעות שבנו נוח הוא המשיח, יחד עם זאת הוא הבין בבירור שהמשיח יבטל בבואו את הקללה שהוטלה על העולם בגלל חטאו של אדם.

רמז ללידת הבתולין

בבראשית ג' 15 מרומז שהמשיח ייוולד מבתולה, אם כי אין זה מוצג בבירור כמו חמשת המאפיינים הנמנים לעיל. המשיח ייחשב לזרע האישה, לא לזרע האיש.

הנביאים

ישעיהו ז' 1-17

בן לבתולה

¹ ויהי בימי אחז בן-יותם בן-עזיהו מלך יהודה, עלה רצין מלך-ארם ופקח בן-רמליהו מלך-ישראל ירושלם למלחמה עליה, ולא יכל להלחם עליה: ² ויגד לבית דוד לאמר: נחה ארם על-אפריים. וינע לבבו ולבב עמו כנוע עצי-יער מפני-רוח: ³ ויאמר יהוה אל-ישעיהו: צא-נא לקראת אחז, אתה ושאר ישוב בנגד אל-קצה תעלת הברכה העליונה, אל-מסלת שדה כובס: ⁴ ואמרת אליו: השמר והשקט, אל-תירא, ולבכה אל-ירך משגי זנבות האודים העשנים האלה; בחר-אף רצין וארם ובן-רמליהו: ⁵ יען פי-עץ עליה ארם רעה, אפריים ובן-רמליהו לאמר: ⁶ נעלה ביהודה ונקיצנה ונבקענה אלינו, ונמליך מלך בתוכה את בן טבאל:

⁷ כה אמר אדני יהוה: לא תקום ולא תהיה: ⁸ כי ראש ארם דמשק וראש דמשק רצין, ובעוד ששים וחמש שנה יחת אפריים מעם: ⁹ וראש אפריים שמרון וראש שמרון בן-רמליהו; אם לא תאמינו, כי לא תאמינו:

¹⁰ ויוסף יהוה דבר אל-אחז לאמר: ¹¹ שאל-לך אות מעם יהוה אלהיך; העמק שאלה, או הגבה למעלה: ¹² ויאמר אחז: לא-אשאל ולא-אנסה את-יהוה: ¹³ ויאמר: שמעו-נא, בית דוד, המעט מכם הלאות אנשים כי תלאו גם את-אלהי? ¹⁴ לכן יתן אדני הוא לכם אות: הנה העלמה הרה וילדת בן וקראת שמו עמנו אל: (בס"א עמנואל במילה אחת) ¹⁵ חמאה ודבש יאכל, לדעתו מאוס ברע ובחור בטוב: ¹⁶ כי בטרם ידע הנער מאס ברע ובחור בטוב, תעזב האדמה אשר-אתה קץ מפני שני מלכיה: ¹⁷ יביא יהוה עליה ועל-עמך ועל-בית אביה ימים אשר לא-באו למיום סור-אפריים מעל יהודה, את מלך אשור:

פ רקים ז'–י"ב בישעיהו הם יחידה בפני עצמה שיש המכנים אותה "ספר עימנואל" מפני שהשם "עימנואל" מופיע בה שלוש פעמים (ז' 14; ח' 8, 10). הנבואה הראשונה שנבדוק ביחידה זו עוסקת בלידתו של עימנואל. כשכתבי הקודש מציינים שם שנתנו הורים לילדם, משמעות השם מצביעה על כוונת ההורים. כשאלוהים נותן לילד שם, כפי שקרה במקרה זה, השם מצביע על טבעו של הילד. פירוש השם "עימנואל" הוא "עימנו אל / אלוהים איתנו". מה שיאפיין את הילד יהיה שכינת אלוהים עימנו.

המחלוקת

כפי שהוזכר בדיון על בראשית ג' 15, ישעיהו ז' 13–14 הם נבואה אודות היווצרותו של המשיח ברחמה של הבתולה ואודות לידתו. זוהי אחת מהנבואות המשיחיות השנויות ביותר במחלוקת, ולכן יש צורך בניתוח מילולי דקדקני יותר מאשר בנבואות אחרות. המשמעות המדויקת של קטע זה היא נושא לוויכוח בין רבנים ותיאולוגים שונים.

מדובר כאן על "אות: הַנְּהָהּ הַעֲלָמָה הָרָה וַיִּלְדֶת בֶּן...". יש כאן שני נושאים שהבנתם שנויה במחלוקת:

א. האות

מתוך ההקשר עולה שמדובר בנבואה לטווח קצר – מתן אות לאחז המלך. לפיכך כיצד אפשר לייחס אותה ללידתו של ילד כ-700 שנה מאוחר יותר, כפי שנטען במתי א' 22–23?

ב. המילה "עלמה"

האם משמעות המילה היא באמת "בתולה", או פשוט "רווקה צעירה"?

נתייחס לשתי סוגיות שנויות במחלוקת אלה לפני שנמשיך לדון בקטע עצמו.

פרשנויות (הרמניוטיקה)

מאחר שבישעיהו ז' 13–14 ההקשר דורש להבין את הנבואה כאות שאלוהים ייתן למלך אחז באופן מיידי, משיחיים רבים רואים בפסוק זה דוגמה ל"התגשמות כפולה". לפי עיקרון זה תיתכן לנבואות יותר

מהתגשמות אחת. מכאן שאפשר שפסוק זה מדבר גם על אות למלך אחז וגם על האות ממתי א' 22-23 ללידתו של ישוע.

מחבר ספר זה אינו מקבל את עיקרון ההתגשמות הכפולה, לא כאן ולא במקום אחר כלשהו בכתבי הקודש. אילו היה עיקרון זה נכון, לא היה כל צורך בלידת הבתולין.

קיים עיקרון אחר, טוב יותר, לפרשנות המקרא: "ההתייחסות כפולה". לפי עיקרון זה, לאחר קטע מסוים בכתבי הקודש שמתייחס לאדם או לאירוע או לתקופה מסוימים, עשוי להופיע קטע אחר שעוסק באדם או במקום או בתקופה אחרים, מבלי שתהיה חלוקה ברורה שמבדילה בין שני הקטעים או מבלי לציין שקיים ביניהם פער של זמן. העובדה שהם אינם מתרחשים באותו הזמן אלא קיים ביניהם פער כרונולוגי מתבררת רק מפסוקים אחרים בכתבי הקודש. מכאן שבקטע אחד יכולות להיות שתי נבואות שונות זו לצד זו שלכל אחת מהן התגשמות משלה, אבל רק התגשמות אחת לכל נבואה. העיקרון הפרשני "התגשמות כפולה" גורס שלנבואה אחת ייתכן שיהיו שתי התגשמויות. "ההתייחסות הכפולה" גורסת שקטע מסוים בכתבי הקודש מכיל בעצם שתי נבואות, שלכל אחת התגשמות משלה.

כפי שנסביר בהמשך, ישעיהו ז' 13-17 מכיל שתי נבואות נפרדות, שלכל אחת מטרה שונה וכל אחת מהן מתגשמת בצורה אחרת ובתקופה אחרת.

המילה "עלמה"

עיקר הוויכוח מתמקד כמובן במשמעות המדויקת של המילה "עלמה", שהפירוש המיוחס לה בברית החדשה, למשל, הוא "בתולה". כדי לתאר אישה צעירה, ישעיהו יכול היה להשתמש באחת משלוש המילים הבאות הקיימות בעברית המקראית:

א. נערה

המילה "נערה" משמשת הן במשמעות עלמה צעירה בתולה (כמו במלכים א' א' 2) והן במשמעות צעירה שאיננה בתולה (רות ב' 6).

ב. בתולה

נהוג לחשוב שמילה זו מתייחסת אך ורק לאישה בתולה. יש הטוענים שאילו ישעיהו היה באמת מתכוון בנבואתו ל**בתולה**,

הרי שהיה משתמש במילה זו. אמנם נכון שהוראת המילה היא בדרך כלל "בתולה" / אישה שטרם הייתה לאיש", אבל לא תמיד.

לדוגמה:

1. ביואל א' 8 היא משמשת ביחס לאלמנה.
2. בבראשית כ"ד 16, מכיוון שמשמעות המילה איננה מצטמצמת אך ורק לאישה שטרם ידעה גבר, המחבר מוסיף את המילים "איש לא ידעה" כדי להבהיר את כוונתו.
3. גם בשופטים כ"א 12 היה צורך להוסיף את הביטוי "אשר לא ידעה איש" כדי להבהיר את המשמעות המדויקת.

ג. עלמה

משמעות המילה "עלמה" היא "בתולה", "בתולה צעירה", "בתולה צעירה בגיל הנישואין". מילה זו מופיעה שבע פעמים בתנ"ך והיא לא מתייחסת אף פעם לאישה נשואה; לגבי עובדה זו אין ויכוח.

1. בראשית כ"ד 43. בניגוד לכ"ד 16 המוזכר לעיל, אין כל צורך בהבהרות נוספות בפס' 43 מכיוון שדי במילה "עלמה" כדי להבין שמדובר בבתולה. יתרה מכך, המילה מתייחסת לרבקה, שאין ספק שהייתה בתולה בזמן שנישאה ליצחק.
2. שמות ב' 8. המילה משמשת ביחס למרים אחות משה, שהייתה בתולה.

3. תהילים ס"ח 26. המילה מופיעה בהקשר לתהלוכת הבתולות המלכותית. מאחר שהמלך בהקשר זה הוא אלוהים עצמו, נדרשים בתולין וטהרה מוחלטת; לא יעלה על הדעת שאלוהים יאפשר לנשים פרוצות, לא נשואות, להשתתף בתהלוכת הפמליה המלכותית שלו.

4. שיר השירים א' 3. ההקשר עוסק בטוהר בנישואין – בהימנעות מפעילות מינית לפני הנישואין, ולכן לא ייתכן שהפסוק מתייחס לאישה שקיימה יחסי מין מחוץ לנישואין.

5. שיר השירים ו' 8. המילה מוצבת כאן בניגוד לנשים (הרעיות) ולפילגשים, שכמובן שלא היו בתולות.

6. משלי ל' 18-19. המילה מופיעה בפס' 19 בניגוד לעומת האישה המנאפת בפס' 20.

7. ישעיהו ז' 14. מאחר שבכל ששת הפסוקים הקודמים המילה "עלמה" משמעותה "בתולה", איזו סיבה יש להציג את ישעיהו ז' 14 כיוצא מן הכלל היחיד?

מוסכם על הכל ש"עלמה" היא אישה לא נשואה. לכן, אם האישה שמוזכרת בישעיהו ז' 14 איננה בתולה, הרי שאלוהים מבטיח כאן אות שכרוך בזנות ובלידה מחוץ לנישואין. לא יעלה על הדעת שאלוהים יצווה לחטוא, ובכל מקרה, מה יכול להיות כל כך יוצא דופן בתינוק שנולד מחוץ לנישואין, עד שהוא יהווה אות?

עבור מחבריהם של כתבים יהודיים עתיקים לא היה כל ויכוח שישעיהו ז' 14 הוא נבואה על לידה מבתולה. תרגום השבעים, תרגום יווני קדום לתנ"ך בערך משנת 200 לפנה"ס, נערך כמאתיים שנה לפני שהתעורר הפולמוס בנוגע למשיחיותו של ישוע. היהודים שכתבו את התרגום ושחיו בתקופה קרובה הרבה יותר משלנו לימיו של ישעיהו הנביא, השתמשו בתרגומם לפסוק זה במילה היוונית parthenos, שמשמעותה הברורה והבלעדית היא בתולה.

לכן, אין כל מקום לפקפק בכך שהאירוע המיוחד שאלוהים הבטיח כאות הוא לידת בן בעקבות ההתעברות הפלאית של נערה שהיא עדיין בתולה.

האיום על בית דוד – ז' 1-2

בשלב זה בהיסטוריה עלה כוחה של האימפריה האשורית והיא היוותה איום על הממלכות הקטנות במזרח התיכון.

עם הממלכות הקטנות האלה נמנו ארם (סוריה), ממלכת ישראל (או אפרים, הממלכה הצפונית) וממלכת יהודה – הממלכה הדרומית. מלכי ישראל וארם חברו יחד נגד האויב המשותף (פס' 1-2) אבל גם בכוחות משותפים לא היו מסוגלים להדוף את המתקפה האשורית הצפויה. הם הזמינו את יהודה להצטרף אליהם בברית צבאית, אבל אחז מלך יהודה סירב.

בעקבות זאת תכננו ישראל ואשור להדיח את אחז מכס המלוכה, ויתרה מכך – למגר מהשלטון לא רק את אחז אלא את כל בית דוד. זהו הדגש בפס' 2. הם תכננו להמליך שושלת אחרת ביהודה שתראה בעין יפה יותר ברית נגד אשור.

זוהי, אם כן, התקפה ישירה נגד הברית הנצחית שאלוהים כרת עם דוד, ומכיוון שכך היא נידונה לכישלון. (נדון בברית דוד להלן בפרק "כתובים", בסעיף המסביר את דברי הימים א' י"ז 10-14).

המסר לאחז - ז' 3-9

אחז לא עבד את האלוהים האמיתי היחיד, אלא חטא בעבודת אלילים ופחד מאוד מההתקפה הממשמשת ובאה (פס' 2). פס' 3-9 הם מסר מאלוהים לאחז. בפס' 3 אלוהים פוקד על ישעיהו להיפגש עם אחז בזמן שזה בודק את מאגרי המים לקראת המצור. ישעיהו גם מצווה לקחת איתו את בנו. בנו נקרא "שאר ישוב", כלומר "שארית תשוב". רק בפס' 15-16 הוסבר מדוע היה עליו לקחת את בנו.

המסר לאחז מופיע בפס' 4-6, והוא מתאר את המזימה שנקמת ומצווה על אחז לא לפחוד. התוכנית של מלכי ישראל וארם הייתה לסלק את אחז מהמלוכה ולהמליך במקומו את בן טבאל. ישעיהו שלט היטב בשפה העברית ואהב משחקי מילים, כפי שאפשר לראות בפס' 6. משמעות השם "טבאל" היא "אלוהים הוא טוב". אבל ישעיהו שינה מעט את הגיית השם ל"טבָּאֵל", "טוב" עם מילת שלילה, כלומר - לא יצלח. האיש שפירוש שמו הוא "אלוהים הוא טוב", לא יועיל ולא יצליח בסופו של דבר. מאחר שאלוהים כרת ברית עם דוד, אף קשר נגד בית דוד לא יצלח לעולם. אלוהים מבהיר זאת היטב בפס' 7, ובפס' 8-9 הוא מודיע שהוא עומד לשפוט את שני המלכים המעורבים במזימה.

אותות לישועה - ז' 10-17

ההצעה לתת אות - ז' 10-11

אחז היה עובד אלילים שאינו בוטח באלוהים ולכן כבר היה עסוק בהכנות משלו. הוא שלח מכתבים ומתנות למלך אשור וביקש את עזרתו כנגד שני המלכים האלה. הוא האמין יותר באימפריה האשורית מאשר באלוהי ישראל. לכן, בפס' 10, אלוהים דיבר בשנית. הוא הציע לאחז אות - כל אות שיבקש - כדי לשכנע את אחז לא לפחוד ולא לבטוח באשורים אלא באלוהים. אלוהים היה מוכן לתת לו כל אות שיבקש. משמעות המילה "אות" איננה בהכרח נס; היא יכולה להיות סימן טבעי או פלאי. אבל בהקשרנו ברור שנדרש נס כדי לשכנע את אחז. אלוהים הציע לו נס בכל תחום שירצה: בשמים, בארץ, מתחת לארץ - כל מה שיידרש על מנת לשכנע אותו.

דחיית ההצעה - ז' 12

בתגובה להצעה, אחז עובד האלילים הפך פתאום לרוחני מאוד. בפס' 12 הוא מסרב לנסות את ה': "לֹא־אֶשְׂאֵל וְלֹא־אֶנְסֶה אֶת־יְהוָה". הוא מתייחס כאן

למצווה מדברים ו' 16, אבל מיישם אותה באופן שגוי. למרות זאת, ניכר שאחז לא היה בור לגמרי לגבי האלוהים האמיתי, אף שהוא עצמו היה שקוע בעבודת אלילים! דברים ו' 16 מזהיר שלא לנסות את ה', כלומר מזהיר מפני בקשת אות, אבל במקרה זה אלוהים הוא זה שמציע לתת אות ואחז מוזמן להיענות להצעה זו. אחז לא רצה אות, מחשש שהאות יתגשם והוא יאלץ לזנוח את הברית שלו עם אשור.

על רקע זה מופיעים הדברים החשובים שבפס' 13-14.

האות לבית דוד – ז' 13-14

בפס' 13 ישעיהו אינו פונה לאחז כפרט, בלשון יחיד, אלא ברבים, לבית דוד בכלל. לעומת הפנייה בגוף יחיד בפס' 4-5, 11, 16-17 בולטת הפנייה ברבים בפס' 13-14. האות, אם כן, לא ניתן רק לאחז, אלא לכל בית דוד.

המילה "הנה" בפס' 14 היא מילה שמיועדת להסב את תשומת הלב לאירוע כלשהו שעשוי להיות דבר מה שקרה בעבר, שמתרחש בהווה או שיקרה בעתיד. מבחינה דקדוקית, בכל פעם שהמילה "הנה" מופיעה בעברית המקראית בצירוף פועל בהטיה בזמן הווה, היא תמיד מתייחסת לאירוע שיתרחש בעתיד. כך גם במקרה שלנו. לא רק הלידה, אלא גם ההתעברות תתרחש בעתיד. הנבואה לא מתייחסת לאישה הרה שעמדה ללדת באותה תקופה.

המילה "עלמה" מופיעה ביידוע, "העלמה", עם הא הידיעה. לפי כללי הדקדוק העברי, כשיש שימוש בהא הידיעה, הקורא אמור לחפש התייחסות בהקשר המיידית הקודם. מפרק ז' פס' 1 ואילך אין אזכור של אף לא אישה אחת. מאחר שההקשר המיידית אינו מספק את התשובה, הכלל הקובע הבא הוא "עיקרון ההתייחסות הקודמת", משהו שכבר נדון הרבה לפני כן והפך לידע כללי. היכן בתנ"ך או במסורת היהודית קיים רעיון כלשהו שמתייחס ל"עלמה יולדת בן"? ההתייחסות האפשרית היחידה היא בראשית ג' 15. בניגוד לנוהג הרווח בתנ"ך, ייחוסו של המשיח נקבע לפי זרע האישה. מדוע? מכיוון שלא יהיה לו אב אנושי; הוא אמור להיוולד לבתולה. אם כן היידוע של המילה "העלמה" כאן מצביע על כך שהדובר – אלוהים בפי ישעיהו – מתייחס לדמות ידועה זו של האישה מבראשית ג' 15, שזרעה יגבר על זרע הנחש.

אסור להחמיץ את הנקודה המרכזית כאן. אלוהים מבטיח כאן בעצם, כפי שראינו גם קודם, שבית דוד לא ירד מכס השלטון או יאבד את זהותו

השבטית לפני לידת הבן מהבתולה. שוב, דבר זה דורש שהמשיח ייוולד לפני חורבן בית המקדש ותעודות היוחסין שנשמרו בו יאבדו.

האות לאחזו - ז' 15-17

לאחר שהסקנו שהנבואה בישעיהו ז' 12-14 היא נבואה לטווח הרחוק, שמדברת על לידתו של המשיח, עדיין נותרה לנו בעיה. מה עם אחז? אירוע שעתיד להתרחש 700 שנה אחרי כן לא יכול להיות משמעותי בעיניו. אבל מדובר על אות נוסף בפס' 15-17, והפעם הוא מיועד במיוחד לאחז. המילה "אתה" בפס' 16 היא חזרה לגוף שני נוכח, כלומר, לאחז. לפני שבנו של ישעיהו יהיה בוגר דיו כדי להבחין מוסרית בין טוב לרע, מלכי ישראל וארם ירדו מכס השלטון והאיום מצדם יוסר. נבואה זו התגשמה תוך שלוש שנים. גם במילה "הנער" השתמש ישעיהו בהא הידיעה. הפעם נזכר קודם נער אחר, והוא בנו של ישעיהו. ה"נער" בפס' 16 איננו יכול להיות ה"בן" מפס' 14, אלא נקשר לבנו של ישעיהו מפס' 3. שאם לא כן, מדוע היה אלוהים מצווה על ישעיהו לקחת אותו איתו?

סיכום של ישעיהו - ז' 1-17

בישעיהו ז' נשקפת לאחז מלך יהודה סכנה. האיום כוון לא רק נגדו באופן אישי אלא לכל בית דוד. אלוהים אמר לאחז באמצעות ישעיהו הנביא להירגע ולא לפחוד. ניתנות לכך שתי סיבות, שני אותות שהם עירבון לכך שהביטחון שאלוהים מבטיח אכן בוא יבוא. האות הראשון, בפס' 13-14, מראה שאף ניסיון למגר את בית דוד לא יצליח עד שייולד הבן מהבתולה. הן העברית והן ההקשר מצביעים באופן חד משמעי על כך שמדובר בבתולה. האות השני, הנזכר בפס' 15-16, נועד לאחז באופן אישי. אלוהים מבטיח שהמתקפה שישראל וארם מתכננים נגדו לא תצליח, וכי לפני ששאר ישוב, בנו של ישעיהו, יגיע לגיל בגרות מוסרית, שני המלכים האויבים כבר יחדלו מלהתקיים.

ישעיהו ז' 14

לפי פסוקים אלה:

- ☆ המשיח ייוולד מנערה שהיא עדיין בתולה; זהו ההסבר לבראשית ג' 15.
- ☆ המשיח יהיה אלוהים שלבש בשר ובא כאדם.
- ☆ המשיח יהיה מלך.
- ☆ המשיח חייב להיוולד לפני חורבן בית המקדש (70 לספירה).

ישעיהו ח' 9-10

ההבטחה לגבי עימנאל

⁹ רָעוּ עַמִּים וְחָתוּ, וְהֶאֱזִינוּ כָּל מְרַחֲקֵי-אָרֶץ; הִתְאַזְרוּ וְחָתוּ, הִתְאַזְרוּ וְחָתוּ:
¹⁰ עֲצוּ עֲצָה וְתַפֵּר, דַּבְּרוּ דָבָר וְלֹא יָקוּם, כִּי עִמְנוּ אֵל:

כ רק ז' בספר ישעיהו תיאר את הסכנה שנשקפה לאחז מצד אויביו, שתכננו לתקוף את ירושלים ולהפיל את שלטונו. האיום ריחף בעיקר על המלך אחז עצמו, אבל גם על בית דוד. כשאלוהים כרת ברית עם דוד, הוא הבטיח לו שושלת נצחית. (ראה דיון על דברי הימים א' י"ז 10-14 בפרק "כתובים"). ברית זו הבטיחה לבית דוד את הגנתו של אלוהים. אלוהים הציע לאחז אות שנועד להרגיע את חששותיו בנוגע לביטחונו האישי, ואות נוסף שיראה כי המשכיותו של בית דוד מובטחת. משמעות הדבר הייתה שאלוהים מחוייב להמשיך ולקיים את שושלת בית דוד עד ש"העלמה הרה וילדת בן וקראת שמו עִמְנוּ אֵל". מכאן ברור שכל קשר וכל התקוממות נגד בית דוד לפני הלידה הזו נדונו לכישלון. אלוהים חוזר ומאשר נקודה זו בישעיהו ח' 9-10. המילים "עימנו אל" בפס' 10 הן בעלות אותה משמעות של השם "עימנו אל", המופיע ב-ז' 14. עיקר הנאמר בפסוקים אלה הוא: "אתם [העמים] יכולים להתקיף, אבל תנחלו תבוסה בגלל עימנו אל". עד לידת הבתולין של עימנאל המשיח, אלוהים מבטיח לשמור על ביטחונו וזהותו של בית דוד.

בית המקדש בירושלים נחרב בשנת 70 לספירה, ויחד איתו אבדו כל רישומי היוחסין של עם ישראל. מאז שנת 70 לספירה לא ניתן לזהות עוד את צאצאי דוד. אם ההבטחה שניתנה בישעיהו ח' 10 היא אמת, משתמע ממנה שהמשיח היה חייב להיוולד לפני שנת 70 לספירה.

ישעיהו ח' 10

לפי פסוק זה:

✧ המשיח היה חייב להיוולד לפני חורבן
בית המקדש (70 לספירה).

ישעיהו ט' 5-6

בן ניתן לנו

⁵ כִּי־יֵלֵד יִלְד־לָנוּ, בֶּן נִתֵּן־לָנוּ, וַתְּהִי הַמְּשֻׁרָה עַל־שִׁכְמוֹ, וַיִּקְרָא שְׁמוֹ פְּלָא, יוֹעֵץ, אֵל גָּבוּר, אָבִי־עַד, שְׂרֵ־שְׁלוֹם: ⁶ לַסְּרִבָּה (ק' לַמְּרִבָּה) הַמְּשֻׁרָה וַיִּשְׁלֹם אִי־קֶץ עַל־כִּפְסֵא דָוִד וְעַל־מַמְלַכְתּוֹ, לְהַכִּין אֶתְּהָ וַיִּלְסַעְדָּה בְּמִשְׁפַּט וּבִצְדָקָה, מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם. קִנְיַת יְהוָה צְבָאוֹת תַּעֲשֶׂה־זֹאת.

פ רקים ז'–י"ב הם החטיבה העיקרית החמישית בספר ומהווים יחידה בפני עצמה שלעתים מכונה "ספר עימנואל". השם "עימנואל" מופיע בחלק זה שלוש פעמים, בז' 4, וח' 8, 10, אבל היחידה כולה עוסקת בהיבטים שונים בדמותו ואישיותו של המשיח. שני הפסוקים שנדרן בהם להלן מתייחסים למוצאו של המשיח, גם האנושי וגם האלוהי.

המוצא האנושי – ט' 5 (חלקו הראשון של הפסוק)

חלקו הראשון של הפסוק מדגיש את אנושיותו של המשיח (על משיחיותו מדובר בפס' 6). ישעיהו רואה בן, שניתן מידי אלוהים ונולד לעולמם של בני האדם בכלל ושל היהודים בפרט. הניסוח "בן ניתן לנו" מדגיש שמדובר במתנה ייחודית מאלוהים. זהו אותו בן שמוזכר בתהילים ב', שנדרן בו בהמשך.

המוצא האלוהי – ט' 5 (חלקו השני של הפסוק)

חלקו השני של פס' 5 מונה ארבעה שמות לבן זה, שכל אחד מהם מורכב משני חלקים. כל אחד מהשמות מתאים כשם לאלוהים; שלושה מתוכם מתאימים לאלוהים באופן בלעדי.

א. פלא יועץ

המילה "פלא" מופיעה בסמיכות ומצורפת למילה "יועץ" (במשמעות "יועץ פלאי"). ישנן במקרא מילים שמשמשות אך ורק בקשר לאלוהים ואף פעם לא בקשר לבני אדם. לדוגמה, המילה "ברא" היא מילה שמשמשים בה אך ורק ביחס לאלוהים ולמעשיו; היא אף פעם לא מתארת את מעשיו של אדם. דוגמה נוספת היא "פלא", שהשימוש בה שמור אך ורק למה שהוא אלוהי.

ב. אל גיבור

ברור שצירוף זה לעולם לא שימש כדי לתאר אדם רגיל.

ג. אבי עד

פירוש השם באופן מילולי: אבי הנצח. הבן שיוולד יהיה אבי הנצח. כלומר, הוא המקור של חיי הנצח. ברור שלא מדובר באדם רגיל.

ד. שר שלום

זהו היחיד מבין ארבעת השמות שיכול להתייחס הן לאדם והן לאלוהים.

יתרה מכך, כל ארבעת השמות מוזכרים במקומות נוספים בספר ישעיהו, ובכל אחד מהמקרים הם מיוחסים לאלוהים, אף פעם לא לאדם.

א. פלא יועץ

מילים אלה נזכרות בישעיהו כ"ה 1: "...אֲרוֹמְמֶךָ אוֹדָה שְׂמֶךָ כִּי עָשִׂיתָ פְּלֵא עֲצוֹת מִרְחֶק..." ובישעיהו כ"ח 29: "גַּם זֹאת מֵעַם יְהוָה צְבָאוֹת יִצְאָה הַפְּלֵא עֲצָה הַגְּדִיל תוֹשִׁיָּה". בשני המקרים ברור שהדברים נאמרים על אלוהים.

ב. אל גיבור

שם זה מופיע בפרק הבא, בישעיהו י' 21: "שָׂאֵר יָשׁוּב שְׂאֵר יַעֲקֹב אֶל-אֱלֹהֵי גִבּוֹר".

ג. אבי עד

ניתן להשוות צירוף זה למה שמופיע בישעיהו ס"ג 16: "אֲתָהּ יְהוָה אָבִינוּ, גֹּאֲלֵנוּ מֵעוֹלָם שְׂמֶךָ". גם כאן מופיעים שני היסודות המרכיבים את הצירוף "אבי עד", ואין ספק שהם נקשרים בבירור לאלוהים.

ד. שר שלום

בישעיהו כ"ו 3 כתוב: "יִצְרָר סְמוּךְ, תִּצְרַר שְׁלוֹם..." נושא המשפט ומושאו הם אלוהים עצמו. גם בישעיהו כ"ו 12, עשיית שלום מיוחסת לאלוהים: "יְהוָה תִּשְׁפֹּט שְׁלוֹם לָנוּ". כפי שציינו לעיל, התואר "שר שלום" משמש גם לבני אדם, אבל בספר ישעיהו עשיית שלום היא פעולתו של אלוהים בלבד.

שלטונו של המלך – ט' 6

ישעיהו ט' 5 מציג בפנינו דמות שהיא אלוהים ואדם באחד. מפס' 6 עולה שהאישיות הזו היא משיח ישראל: הוא יֵשֵׁב על כס דוד. פס' 6 הוא אישור נוסף לברית דוד, שנידונה להלן בפרק "כתובים" בסעיף הדין בדברי הימים א' י"ז 10-14. אלוהים הבטיח לדוד ארבעה דברים במסגרת הברית שכרת איתו:

- א. שושלת נצחית
- ב. ממלכה נצחית
- ג. כס מלוכה נצחי
- ד. בן נצחי.

ישעיהו ט' 6 מאשר שוב שבית דוד, מלכותו וכיסאו יתקיימו לעולם על ידי הבן הנצחי.

ישעיהו ט' 5-6

לפי פסוקים אלה:

- ✧ המשיח יהיה מלך.
- ✧ המשיח יהיה הן אלוהים והן אדם.
- ✧ המשיח חייב להופיע לפני שנת 70 לספירה, בגלל תנאי ברית דוד וחורבן בית המקדש.

ישעיהו י"א 1-2

גזע ישי

¹ וַיֵּצֵא חֹטֵר מִגּוֹעַ יִשְׂרָאֵל, וַנִּצֵּר מִשְׁרָשָׁיו יִפְרָה: ² וַנִּחֶה עָלָיו רוּחַ יְהוָה, רוּחַ חֲכָמָה וּבִינָה, רוּחַ עֲצָה וּגְבוּרָה, רוּחַ דַּעַת וַיִּרְאֵת יְהוָה:

פס' 1 מדגיש את מוצאו הצנוע של המשיח. הכתוב מצייר לפנינו דימוי של עץ שנגדע ונותר ממנו רק גזע מת. מהגזע צומח קרוב לאדמה חוטר אחד ויחיד, שבסופו של דבר נושא פרי. מעניין שנבואה זו אינה מזכירה את שמו של דוד אלא את שמו של ישי, אביו. שמו של דוד מתקשר בדרך כלל למלוכה ולעושר, עם זאת חשוב לזכור שבילדותו ובנעורו בבית ישי, דוד היה רועה צאן עני. במהלך חייו עלה בית ישי לגדולה, מהעוני בבית לחם לכבוד ולהדר בירושלים. פס' 1 מדגיש שלמרות שהמשיח יהיה צאצא של דוד, הוא יבוא כאשר בית דוד ירד שוב למעמד שהיה לו בימי ישי. פסוק זה מתייחס למוצאו הצנוע של המשיח בעת לידתו, ולא להדר המלכותי שילווה את בואו בפעם השנייה. בכל אופן, מגזע ישי יוצא חוטר, נצר שאמנם גדל קרוב לאדמה אבל הוא נושא פרי ("יפרה"). נצר זה יהפוך בסופו של דבר לעץ בזכות עצמו.

בפס' 2 כתוב שרוח הקודש תנוח על הנצר, תוך פירוט שבע תכונותיה. תיאור זה מיוצג במנורת שבעת הקנים: "רוח יהוה" מוזכרת פעם אחת, ואחריה שלושה אזכורים של "רוח", כשבעקבות כל אחד מהם נמנות שתי תכונות (ראה תרשים). אם נבדוק כיצד התגשמה נבואה זו בחייו של ישוע, נגלה את הדברים הבאים:

א. ישוע נולד לבית דוד.

ב. ישוע נולד בבית לחם, ביתו של ישי.

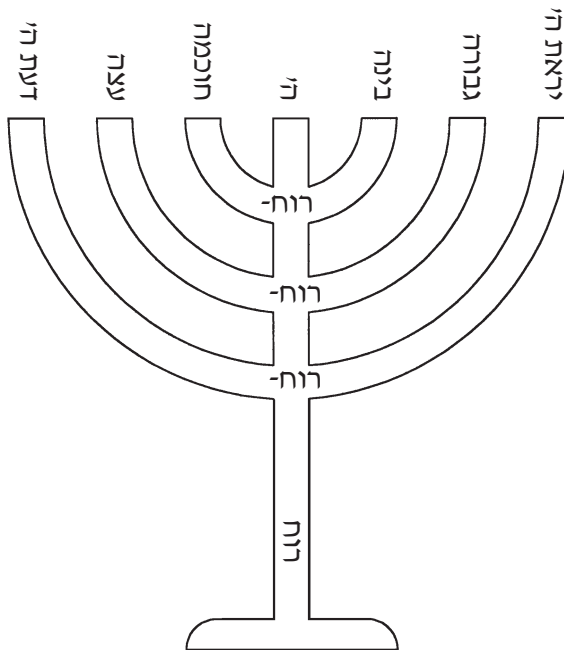
ג. ישוע נולד בעוני ובדלות.

על עוני זה אפשר ללמוד מהאופן שבו קיימה מרים את מצוות טהרת היולדת. בוויקרא י"ב 1-8 מצווה שלאחר לידתו של תינוק תעלה האם לבית המקדש ותקריב קורבן לטהרתה. הקורבן היה צריך להיות בעל חיים (קורבן שדמו נשפך) ואפשר היה להקריב שני סוגי קורבן. בדרך כלל נדרש להקריב כבש ויונה או תור, אבל ניתן פה היתר למשפחות עניות במיוחד להקריב רק שני תורים או שתי יונים. בבשורת לוקס כתוב שידיהם של מרים ויוסף הייתה משגת לשתי יונים בלבד. שניהם היו צאצאים לבית דוד, ומכאן נגלה לפנינו בבירור העוני המשוע של משפחת דוד.

ד. יוחנן המטביל אמר על ישוע שבו שוכן בו כל מלוא רוח האלוהים:

"כִּי אֶת־אֵשֶׁר שָׁלַח אֱלֹהִים דְּבָרֵי אֱלֹהִים יְדַבֵּר; כִּי־לֹא בַמֶּדָּה נִתֵּן אֱלֹהִים אֶת־הָרוּחַ" (יוחנן ג' 34). בברית החדשה כתוב שכל מי שמאמין בישוע המשיח מקבל מידה של רוח הקודש. לכל אחד יש רק מידה של רוח הקודש, ולכן לכל אחד יש מתנות ותפקידים שונים (הראשונה לקורינתים י"ב 13-14). איש אינו מקבל את כל מתנות הרוח מכיוון שאלוהים קבע שאיברי הגוף, אנשי הקהילה, יהיו תלויים זה בזה. ישוע, לעומת זאת, קיבל את הרוח "לא במידה". המספר שבע בכתבי הקודש מסמל שלמות ומלאות. טבעה של רוח הקודש המאופיין בישעיהו י"א 2 בשבעה היבטים, עולה בקנה אחד עם המלוא שאין לו שיעור ("לא במידה") ביוחנן ג' 34. יש בו גם הקבלה ל"שבע רוחות האלוהים" הנזכרות בהתגלות א' 4, ג' 1, ד' 5 ו-ה' 6.

רוח ה': שבעה היבטים

ישעיהו י"א 1-2

לפי פסוקים אלה:

- ✧ המשיח ייולד לבית דוד.
- ✧ המשיח ייולד רק לאחר שבית דוד ישוב לעוני ולדלות שלו כבימי ישי, אבי דוד. המשיח ייולד במשפחה צנועה ודלת אמצעים.
- ✧ המשיח יתאפיין בשבעת ההיבטים של מלוא רוח האלוהים, ויפעל בהתאם.

ישעיהו מ' 3-5

קול קורא – הכרוז היוצא לפני המלך

³ קול קורא: בַּמִּדְבָּר פָּנּוּ דְרֹךְ יְהוָה, יִשְׂרוּ בְעֶרְבָה מְסֻלָּה לְאַלְהֵינוּ: ⁴ כָּל־גֵּיא יִנָּשָׂא, וְכָל־הַר וְגִבְעָה יִשְׁפָּלוּ; וְהָיָה הָעֶקֶב לְמִישׁוֹר, וְהָרְכָסִים לְבִקְעָה: ⁵ וְנִגְלָה כְבוֹד יְהוָה, וְרָאוּ כָל־בָּשָׂר יַחְדָּו, כִּי פִי יְהוָה דָּבַר:

פסוקים אלה אינם עוסקים במשיח באופן אישי, אלא בכרוז שלו. בימי קדם היה נהוג לשלוח כרוז או חלוץ כדי לפנות את הדרך ממכשולים או לתקן את המהמורות לפני בואו של המלך. קטע זה קובע שאת בואו של המלך המשיח (כפי שהיה נהוג עם כל מלך אחר בימי קדם) יקדים "קול קורא" – הכרוז. הברית החדשה מפרשת כי פסוקים אלה מדברים על יוחנן המטביל, שאת דבריו ציטטנו לעיל (בדיון על ישעיהו י"א 1-2, סעיף ד').

¹ בַּיָּמִים הָהֵם בָּא יוֹחָנָן הַמֵּטְבִּיל וַיְהִי קוֹרֵא בַּמִּדְבָּר יְהוּדָה לֵאמֹר: ² שׁוּבוּ כִּי מְלָכוֹת הַשָּׁמַיִם הִגִּיעָה. ³ הֲלֹא־זֶה הוּא אֲשֶׁר נִבְּא עָלָיו יִשְׁעִיהוּ הַנְּבִיא לֵאמֹר: קוֹל קוֹרֵא: בַּמִּדְבָּר פָּנּוּ דְרֹךְ יְהוָה, יִשְׂרוּ מְסֻלֹתָיו. ⁴ וְהוּא, יוֹחָנָן, לְבוֹשׁוֹ שְׁעַר גְּמָלִים וְאֶזְרוֹ עוֹר בְּמַתְנָיו וּמֵאֲכָלוֹ חֲגָבִים וּדְבַשׁ הֵי עֵר. ⁵ וַיֵּצְאוּ אֵלָיו יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַיִם וְכָל־יְהוּדָה וְכָל־כַּכַּר הַיַּרְדֵּן, ⁶ וַיִּטְבְּלוּ עַל־יָדוֹ בַּיַּרְדֵּן מֵתּוֹדִים אֶת־חַטָּאתָם" (מתי ג' 1-6).

ראה גם מרקוס א' 2-8; לוקס א' 5-80 (במיוחד פס' 76); לוקס ג' 1-20 (במיוחד פס' 4-6); ויוחנן א' 6-8, 15-36 (במיוחד פס' 23).

ישעיהו מ' 3-5

לפי פסוקים אלה:

✠ למשיח יהיה כרוז – "קול קורא", או שליח,

שיבין מראש את דרכו.

ישעיהו מ"ב 1-6

עבר ה'

¹ הן עבדי אֶתְמַדְּבוּ, בְּחִירֵי רִצְתָהּ נִפְשֵׁי, נִתְתִּי רוּחִי עָלָיו, מִשְׁפָּט לְגוֹיִם יוֹצִיא: ² לֹא יִצְעַק וְלֹא יִשָּׂא וְלֹא-יִשְׁמִיעַ בְּחוּץ קוּלוֹ: ³ קָנָה רִצּוֹן לֹא יִשְׁבוֹר וּפְשֵׁתָהּ כִּהָה לֹא יִכְבְּנָה, לְאַמַּת יוֹצִיא מִשְׁפָּט: ⁴ לֹא יִכְהָה וְלֹא יִרוּץ, עַד-יִשָּׂים בְּאֶרֶץ מִשְׁפָּט, וּלְתוֹרָתוֹ אֵימִם יִיחַלוּ: ⁵ כֹּה-אָמַר הָאֵל | יְהוָה בּוֹרֵא הַשָּׁמַיִם וְנוֹטִיָּהֶם רִקְעַת הָאָרֶץ וְצֹאצְאֶיהָ, נִתַּן נְשָׁמָה לְעַם עָלֶיהָ וְרוּחַ לְהַלְכִים בָּהּ: ⁶ אֲנִי יְהוָה קְרֹאתֶיהָ בְּצַדֵּק וְאַחֲזַק בְּיָדָהּ, וְאַצְרֶה וְאַתְנַדָּה לְבָרִית עִם, לְאוֹר גּוֹיִם:

א חד התארים האהודים ביותר בפי ישעיהו למשיח הוא "עבר". תואר זה של המשיח מופיע בישעיהו בפרקים מ"ב-ב-ס"ו. מ"ב 1-6 הוא הראשון מבין חמשת הקטעים על עבר ה' שנעסוק בהם. בישעיהו מ"ב 1-6 מודגשים מספר היבטים לגבי המשיח:

מעמדו של עבר ה' - מ"ב 1

פס' 1 קובע ארבעה דברים:

א. המשיח הוא עבר ה'.

זהו הנושא המודגש בבשורת מרקוס. כל אחד מארבעת מחברי הבשורות כתב לקהל קוראים אחר והדגיש היבטים אחרים מחיי ישוע. מתי הדגיש שהמשיח הוא מלך - ישוע, מלך היהודים. לוקס, הרופא, מתייחס בהדגשה לאנושיותו של ישוע - ישוע, המשיח, בן האדם. יוחנן מתרכז באלוהותו של המשיח - ישוע, בן האלוהים. מרקוס רואה את המשיח בראש ובראשונה כעבר ה'. הוא מתמקד בהיבטים בחייו של ישוע שמפגינים בצורה הטובה ביותר את הדרך שבה ישוע הגשים באופן מושלם את כל מה שנדרש ממנו כמתואר בנביאים, ובמיוחד, ב"שירי עבר ה' " שבישעיהו.

ב. המשיח הוא בחיר ה', "בחירי רצתה נפשי" – הוא רצוי לאלוהים, אלוהים מתענג עליו מאוד.

ג. המשיח משוח ברוח הקודש.

זהו אישור נוסף לכתוב בישעיהו י"א 2.

ד. הוא יהיה לברכה לעמי העולם (לגויים).

המשיח אמנם יבוא בראש ובראשונה עבור העם היהודי, אבל גם הגויים (עמי העולם) יתברכו בו בדרך כלשהי. לא מוסבר כאן איך, אבל כפי שנראה, הקטע הבא שנבחן (ישעיהו מ"ט 6) ממשיך לפתח את הנושא.

רוב הרבנים, פרט לרש"י, פירשו פסוקים אלה כמדברים על המשיח.

א. תרגום פסידיוֹיוֹנתן

"הא עבדי משיחא אקרבניה בחירי דאתרעי ביה מימרי אתן רוחא דקודשי עלוהי דיני לעממין יגלי" (הנה עבדי המשיח, אקרבו, בחירי, בו רצתה מימרתי (דברי) אתן רוח קודשי עליו, דיני לעמים יגלה).

ב. הרב דוד קמחי (הרד"ק)

"הן עבדי – זהו המלך המשיח".

התנהגותו – מ"ב 2

פס' 2 מתאר את התנהגותו של המשיח. המשיח לא יהיה מטיף שניצב בקרן רחוב. בבשורות מסופר שישוע לימד בעיקר בבתי הכנסת. הוא גם לימד קבוצות גדולות של אנשים בחיק הטבע ועל מדרון ההר, אבל היו אלה אנשים שבאו אליו, שחיפשו אותו מיוזמתם. ישוע אף פעם לא משך תשומת לב לעצמו בכוונה תחילה ברחובות הערים, אבל שמו הלך לפניו וההמונים הם שחיפשו אותו ונהרו אחריו. אין בכך כדי לומר שיש פסול בהטפה ברחובות. נהפוך הוא, הברית החדשה מעודדת את הכרזת הבשורה ברחובות ומתארת כיצד השליחים עשו כן, אבל לא כך פעל המשיח.

אופיו – מ"ב 3

פס' 3 מתמקד בתכונותיו של המשיח. הוא יתאפיין ברחמים, באמת ובצדק. מי שיבוא אליו ויבקש עזרה יתקבל בברכה ויזכה ליחס מתחשב ועדין.

הצלחתו - מ"ב 4

מפס' 4 עולה שבסופו של דבר המשיח לא ייכשל ולא יתייאש. יהיו מצבים מרפי ידיים לאורך הדרך, כפי שנראה בקטע הבא, אבל הם יהיו זמניים. הוא ישיג את כל המטרות שנקבעו לביאתו הראשונה.

שליחותו - מ"ב 5-6

מפס' 5-6 עולה שבואו של המשיח יהיה לברכה לשתי קבוצות של אנשים. ראשית, הוא יהיה "לברית עם", כלומר, הוא יהיה מי שיגשים את ההבטחות שאלוהים הבטיח במסגרת בריתו עם ישראל. שנית, הוא יהיה "לאור גויים", מי שיביא את אור הישועה לגויים.

ישעיהו מ"ב 1-6

לפי פסוקים אלה:

☆ המשיח יהיה משוח ברוח הקודש.

☆ המשיח יתנהג בענווה ובעדינות.

☆ שליחותו של המשיח תסתיים לכאורה בכישלון אבל למעשה היא

תנחל הצלחה מלאה. הצלחת שליחותו למעשה מחייבת את מותו.

☆ שליחותו של המשיח כוללת ישועה לגויים.

ישעיהו מ"ט 1-13

שעת המשבר של עבד ה'

¹ שָׁמְעוּ אֵימִים אֵלַי, וְהִקְשִׁיבוּ לְאָמִים מֵרְחוֹק, יְהוּה מִבְּטֶן קִרְאֲנִי, מִמְּעֵי אֲמִי הַזְכִּיר שְׁמִי: ² וַיֵּשֶׁם פִּי כַחֲרֵב חֲדָה, בְּצֵל יְדוֹ הַחֲבִיאֲנִי, וַיִּשְׁמַנֵּי לְחֵץ בְּרוּר, בְּאִשְׁפָּתוֹ הַסְתִּירֵנִי: ³ וַיֹּאמֶר לִי: עֲבַד־יְאֹתָהּ, יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר-בָּהּ אֶתְפָּאֵר: ⁴ וְאֲנִי אֲמַרְתִּי: לְרִיק יִגְעָתִי, לְתַהוֹ וְהִבֵּל כַּחֲזִי כְלִיתִי; אֲכֹן מִשְׁפָּטִי אֶת-יְהוּה וּפְעֻלָּתִי אֶת-אֱלֹהֵי: ⁵ וְעַתָּה | אֲמַר יְהוּה, יוֹצְרִי מִבְּטֶן לְעַבְדְּ לֹ, לְשׁוֹבֵב יַעֲקֹב אֱלֹיו, וַיִּשְׂרָאֵל לֹא (ק') יֵאֶסֶף, וְאֶכְבַּד בְּעֵינֵי יְהוּה, וְאֵלֵהִי הָיָה עֲזִי: ⁶ וַיֹּאמֶר: נִקַּל מֵהַיּוֹתֶהָ לִי עַבְדְּ, לְהַקִּים אֶת-שִׁבְטֵי יַעֲקֹב וּנְצִירֵי (ק') וּנְצִירֵי? יִשְׂרָאֵל לְהַשִּׁיב, וּנְתַתִּיהָ לְאוֹרְגוּיִם, לְהִיּוֹת יְשׁוּעָתִי עַד-קִצְהָ הָאָרֶץ: ⁷ כֹּה אֲמַר-יְהוּה גֹּאֵל יִשְׂרָאֵל קְדוֹשׁ: לְבֹזֵה-נַפְשׁ, לְמַתְעֵב גּוֹי, לְעַבְדְּ מִשְׁלִים מַלְכִים יִרְאוּ וְקָמוּ, שָׂרִים וַיִּשְׁתַּחֲווּ, לְמַעַן יְהוּה אֲשֶׁר נֶאֱמַן, קֹדֶשׁ יִשְׂרָאֵל וַיִּבְחָרְךָ:

⁸ כֹּה | אֲמַר יְהוּה: בְּעַת רְצוֹן עֲנִיתִיהָ וּבִיּוֹם יְשׁוּעָה עֲזַרְתִּיהָ, וְאַצְרָהּ וְאֶתְנַהֵּף לְבְרִית עִם לְהַקִּים אֶרֶץ, לְהַנְחִיל נְחִלּוֹת שְׁמֹת: ⁹ לְאֹמֶר לְאֶסְוִרִים: צֵאוּ; לְאֹשֶׁר בַּחֲשֶׁף: הִגְלוּ; עַל-דַּרְכֵיכֶם יִרְעוּ, וּבְכָל-שְׁפִיִים מְרַעִיָתָם: ¹⁰ לֹא יִרְעִבוּ וְלֹא יִצְמָאוּ, וְלֹא-יִכְּסוּ שָׁרֵב וְשָׁמֵשׁ, כִּי-מֵרַחֲמָם יִנְהַגֵּם וְעַל-מִבּוֹעֵי מַיִם יִנְהַלֵּם: ¹¹ וְשִׁמְתִי כָל-הַרֵי לְדָרֶךְ, וּמִסְלֵתִי יִרְמוֹן: ¹² הִנֵּה-אֵלֶּה מֵרְחוֹק יָבֹאוּ, וְהִנֵּה-אֵלֶּה מִצְפוֹן וּמֵיָם, וְאֵלֶּה מֵאֶרֶץ סִינַיִם: ¹³ רְנוּ שְׁמִים וּגְלִי אֶרֶץ, יִפְצְחוּ (ק') וּפְצְחוּ הָרִים רְנֵה, כִּי-נָחַם יְהוּה עַמוּ וְעֵנִיּוֹ יִרְחַם:

הו השני מתוך חמשת "שירי עבד ה'" בספר ישעיהו. הראשון, מ"ב 1-6, מציג את העבד. מ"ט 1-13 מגלה פרטים נוספים על שליחותו של עבד ה' ומפתח את ההבטחה מישעיהו מ"ב, שהוא יהיה לברכה לגויים. הדבר יקרה כתוצאה מכך שעם ישראל ידחה אותו בתחילה. עם זאת מובטח פה שבסופו של דבר עם ישראל יקבל אותו.

שעת המשבר של עבד ה' - מ"ט 1-4

פס' 1-4 מתארים תחושת ייאוש זמנית בחייו של המשיח. בפס' 1 מצטט ישעיהו באופן נבואי את דבריו של המשיח עצמו. הוא אומר שכבר מעת היווצרותו ברחם אימו הטיל עליו אלוהים שליחות מוגדרת. מלאך ה' אמר ליוסף כשמרים הרתה: "וְקָרָאתָ אֶת־שְׁמוֹ יֵשׁוּעַ, כִּי הוּא יוֹשִׁיעַ אֶת־עַמּוֹ מֵעֲוֹנוֹתֵיהֶם" (מתי א' 21). גם כאן יש התייחסות נוספת לאם אבל לא לאב, מה שתואם את הלידה מהבתולה שמנובאת בישעיהו ז' 14.

פס' 2 מתאר את המשימה המוגדרת שהמשיח נקרא אליה וכיצד הוא הוכשר לה. בפס' 3 המשיח נקרא "עֶבְדִּי־אֲתָהּ, יִשְׂרָאֵל". כלומר, "אתה [הוא] ישראל", מזהה עם ישראל במלוא מובן המילה, מכיוון שהוא יהיה היהודי היחיד שיגשים באופן מלא ומושלם את תורת משה.

הייאוש נשמע לראשונה בפס' 4. כפי שאפשר לראות במקומות אחרים, העבד יידחה למרות שהוא מושלם, ודחייה זו מסבה לו צער. עם זאת, עדיין יש לו תקווה: "וּפְעַלְתִּי אֶת־אֱלֹהֵי". מזווית הראייה של הברית החדשה, השלב היחיד שבו נבואה זו יכולה למצוא את התגשמותה בחיי ישוע הוא בגת שמני. הבשורות קושרות את הדכדוך ואת ייסורי נפשו של ישוע לחששו מפני המוות הרוחני הקרב לבוא עליו, והוא מתפלל שכוס חרון האלוהים תעבור מעליו (מתי כ"ו 38-39; מרקוס י"ד 34-36). בישעיהו מ"ט ניתנת סיבה נוספת לתחושתו הקשה. הוא היה פעיל בקרב עם ישראל במשך שלוש וחצי שנים ובא אליהם כמשיח, אבל העם היהודי דחה אותו.

תשובתו של אלוהים - מ"ט 5-6

אלוהים עונה בפס' 5-6 בדברי עידוד. הוא פותח בפס' 5 בסיכום משימתו המקורית של העבד:

1. להביא לעם ישראל ישועה רוחנית ("לְשׁוֹכְבֵי יַעֲקֹב אֲלֵיו").

2. לאסוף את נדחי ישראל ולשקמם באופן גשמי ("וַיִּשְׂרָאֵל לֹא יֵאָסֶף").

כיצד יכול עבד ה' להשיג את המטרות האלה אם עם ישראל דוחה אותו כעת? אלוהים ממשיך בפס' 6 ומציב בפני העבד מטרה שלישית:

3. להיות לאור גויים ולהביא להם ישועה.

דחייתו של המשיח על ידי עם ישראל בביאתו הראשונה היא חלק מתוכנית האלוהים. היא לא צריכה לגרום לרפיון ידיים. אלוהים תכנן מלכתחילה לדחות לתקופה מסוימת את השגתן של שתי המטרות הראשונות כדי שהישועה תצא גם לגויים. מישעיהו מ"ב 1 ניתן להבין שביאת המשיח תהיה בצורה כלשהי ברכה גם לגויים; כעת מפורט פה בקטע זה כיצד בדיוק זה יקרה.

המשיח יידחה ויעלה לגדולה – מ"ט 7

חלקו הראשון של פס' 7 מאשר אמנם שעם ישראל ידחה את המשיח, אבל בהמשך הפסוק כתוב שהדחייה היא זמנית בלבד ושיבוא יום שבו המשיח יתקבל בכבוד.

המשיח יביא תקומה לעמו – מ"ט 8-13

מפס' 8 ניתן ללמוד שאחרי שהמשיח ישלים את שליחותו לגויים תבוא התקומה הסופית של עם ישראל. המשך הקטע עד פס' 13 מרחיב את הדיבור על תקומה סופית זו. המשיח יהפוך לברית עם (בלשון יחיד, כלומר, ישראל), אות לכך שהעם יקבל אותו בסופו של דבר. כשעם ישראל יקבל את המשיח, תתלווה לכך התקבצות הפזורה היהודית בארץ; ככתוב בפס' 12, הם יבואו אפילו מ"ארץ סינים". בעברית מודרנית מיוחס שם זה לארץ סין, אבל אין זה ודאי שזו הייתה משמעות המילה גם במקרא. בכל אופן, נראה שמדובר בארץ כלשהי במזרח הרחוק. אם ישנם יהודים במזרח הרחוק, הם יבואו ארצה – ובימינו אכן יש יהודים בסין. מעניין לציין שבזמן שישעיהו כתב את הדברים, העם היהודי עדיין לא הוגלה מארצו; סין, או כל מקום אחר במזרח הרחוק, הייתה המקום האחרון שהיה עולה על הדעת לחפש בו יהודים.

סיכום

בימינו, עם ישראל עדיין דוחה את משיחיותו של ישוע. רבים אומרים שאם ישוע באמת היה המשיח האמיתי, הוא ודאי היה מתקבל בברכה על ידי מנהיגי העם היהודי באותה תקופה. אבל קטע זה מבחיר שבדיוק ההפך הוא הנכון. כל אדם שהמנהיגות היהודית הכריזה עליו כעל המשיח הוכח כמשיח שקר. ישעיהו קובע בבירור שהמשיח קודם כל יידחה. הדחייה מתוארת כאחד המאפיינים שדווקא מוכיחים את

משיחיותו. העובדה שעם ישראל דחה את המשיח למעשה מחזקת את הטענה שהוא המשיח.

דחיית המשיח על ידי עם ישראל נועדה לשרת את תוכניתו של אלוהים להביא ישועה לגויים. למשך תקופה מוגבלת יהיו מקרב הגויים יותר מאמינים במשיח מאשר בקרב היהודים. ככתוב במעשי השליחים ט"ו 14, אלוהים לוקח "מִבֵּין הַגּוֹיִם עִם לְשֹׁמוֹ". לפי רומים י"א 25-26, תהליך זה יימשך "עַד כִּי־יִכָּנֵס מְלֵא הַגּוֹיִם" (שים לב שדברים אלה נאמרו על ידי ראשי הקהילה היהודית המשיחית הראשונה מירושלים, שהיו, כמובן, יהודים כולם).

עידן זה יימשך עד שמלוא מספר האנשים המיועד ייוושע והקהילה תושלם באופן מספרי, ואז תתרחש הלקיחה למרום. אלוהים יפעל אז בקרב עם ישראל כך ש"כָּל־יִשְׂרָאֵל יוֹשָׁע", כדברי שאול השליח (שם). שאול מתבסס על ישעיהו מ"ט 7. בחלקו הראשון של הפסוק, עם ישראל בז למשיח ומתעב אותו, אבל אחר כך המשיח זוכה לכבוד ולהדר ומלכים ומושלים מכל רחבי העולם משתחוים לו.

ישעיהו מ"ט 1-13

לפי פסוקים אלה:

- ✧ עם ישראל ידחה את המשיח כשהוא יבוא בפעם הראשונה.
- ✧ למשך תקופה מסוימת, בשורת הישועה במשיח תצא לגויים.
- ✧ בסופו של דבר, עם ישראל יקבל את המשיח והוא יהיה להם לברית חדשה.
- ✧ כאשר עם ישראל יקבל את המשיח, יתחיל קיבוץ כל גלויות ישראל לארץ.

ישעיהו נ' 4-9

הכנתו של עבד ה' למילוי תפקידו

⁴ אֲדַנִּי יְהוָה נָתַן לִי לְשׁוֹן לְמוֹדִים לְדַעַת לְעוֹת אֶת־יַעֲפֹ דְבָר; יַעִיר | בְּבִקְרָא בְּבִקְרָא, יַעִיר לִי אֶזְנוֹ לְשִׁמְעַת כְּלִמּוֹדִים: ⁵ אֲדַנִּי יְהוָה פִּתַּח־לִי אֶזְנוֹ, וְאֲנֹכִי לֹא מָרִיתִי, אַחֲרָיו לֹא נִסְוֹגְתִּי: ⁶ גִּיּוֹ נִתְּתִי לְמַכִּים וּלְחַיִּי לְמַדְרֹטִים, פְּנֵי לֹא הִסְתַּרְתִּי מִכְּלִמּוֹת וְרֹק: ⁷ וְאֲדַנִּי יְהוָה יַעֲזֹר־לִי, עַל־כֵּן לֹא נִכְלַמְתִּי, עַל־כֵּן שִׁמְתִּי פְּנֵי כַחֲלָמִישׁ, וְאֲדַע כִּי־לֹא אֲבוֹשׁ: ⁸ קְרוֹב מִצְדִּיקִי, מִי־יָרִיב אִתִּי, נַעֲמָדָה יַחַד; מִי־בַעַל מִשְׁפָּטִי יִגֹּשׁ אֵלַי: ⁹ הֵן אֲדַנִּי יְהוָה יַעֲזֹר־לִי, מִי־הוּא יִרְשָׁעֵנִי? הֵן כָּל־מִן כַּבֵּד יִבְלוּ, עַשׂ יִאֲכָלֶם:

ברית החדשה מסופר על ביקורו הראשון של ישוע בן ה-12 בבית המקדש בירושלים (לוקס ב' 41-50). כבר בגיל 12 הכיר ישוע את התנ"ך על בוריו והיה מסוגל לנהל דיונים מעמיקים בנושאים רוחניים עם מורי התורה המובילים בדורו. זאת ועוד, כשאמו של ישוע גערה בו על שנשאר בבית המקדש, הוא ענה לה: "הלא ידעתם כי עלי להיות באשר לאבתי?" דבריו אלה מעידים שישוע ידע בגיל 12 שאלוהים הוא אביו ולא יוסף, ולפיכך הבין שהוא משיח ישראל.

מאחר שישוע היה אדם, מי שנולד לאם אנושית, ברור שמצד אנושיותו הוא לא היה "יודע-כל". אם כן, כיצד הוא רכש את ידיעותיו? הברית החדשה לא מספקת הסבר. היבטים מסוימים מחייו של ישוע מתגלים אך ורק בתנ"ך, כולל התייחסות לשאלה זו.

ישעיהו נ' 4-9 מתאר לנו את תהליך הלמידה שישוע עבר.

המשיח למד - נ' 4

פס' 4 מתאר את תהליך הלימודים או החינוך של עבד ה'. במשך כל שנות ילדותו ונצרות, מדי בוקר, אביו השמימי העיר את ישוע ולימד אותו. כך ישוע למד מי הוא, מהי שליחותו וכיצד לפעול ולהגיב בהתאם.

המשיח סבל מבוז והתעללות - נ' 5-6

מפס' 5 ניתן ללמוד שאלוהים גילה לישוע והוא למד מה נדרש ממנו למילוי שליחותו, שבה כרוכים סבל ומוות. כשישוע החל את פעילותו בציבור, הוא לא היה מרדן ולא נסוג לאחור. בבוא הזמן (פס' 6) הוא נכנע מרצון למעניו. ההתעללות שמתוארת בקטע זה מפורטת במלואה בבשורות, גם במשפט שלו לפני המנהיגים הדתיים וגם במשפט האזרחי.

²² ויהי כדברו הדברים האלה ויהי אחד המשרתים העמד שמה את ישוע על-הלחי ויאמר: הכזאת תענה את-הכהן הגדול? ²³ ויען אותו ישוע: אם-רעה דברתי, תנה-עד כירעה היא; ואם-טוב, מדוע תסטרני? (יוחנן י"ח 22-23).

⁶⁵ והאנשים אשר אחזו את-ישוע התעללו בו ויכהו, ⁶⁴ ויחפו את-ראשו ויכהו על-פניו וישאלהו לאמר: הנבא, מי הוא ההלם אותך? ⁶⁵ ועוד גדופים אחרים הרבו עליו (לוקס כ"ב 63-65).

ויחלו מהם לרק בו ויחפו את-פניו ויכהו באגרף ויאמרו אליו: הנבא, והמשרתים הכאיבהו (קבלהו) בהכותם אותו על-הלחי (מרקוס י"ד 65).

²⁶ אז פטר להם את בר-אבא, ואת ישוע הכה בשוטים וימסר אותו להצלב. ²⁷ ויקחו אנשי הצבא אשר להגמון את-ישוע ויביאהו אל-בית-המשפט ויאספו עליו את כל-הגדוד. ²⁸ ויפשיטו אותו את-בגדיו ויעטפוהו מעיל שני, ²⁹ וישרגו קצים ויעשו עטרת וישימו על-ראשו וקנה בימינו, ויכרעו לפניו ויתלוצצו בו לאמר: שלום לך, מלך היהודים, ³⁰ וירקו בו, ויקחו את-הקנה ויכהו על-ראשו. ³¹ ואחרי התלוצצם בו הפשיטו אותו את-המעיל, וילבישהו את-בגדיו ויוליכהו לצלב (מתי כ"ז 26-31).

¹⁶ ויוליכהו אנשי הצבא אל-החצר הפנימית, הוא בית המשפט, ויזעיקו את-כל-הגדוד. ¹⁷ וילבישהו ארגמן וישרגו עטרת קצים ויעטרהו; ¹⁸ ויחלו לברכו לאמר: שלום לך, מלך היהודים; ¹⁹ ויכו על-ראשו בקנה וירקו בו, ויכרעו על-ברכיהם וישתחוו לו. ²⁰ ואחרי התלוצצם בו הפשיטו אותו את-הארגמן, וילבישהו את-בגדיו ויוציאהו לצלב אותו (מרקוס ט"ו 16-20).

ה' נחלץ לעזרתו של המשיח - נ' 7-9

מפס' 7-9 עולה שישוע היה מסוגל לעמוד בסבל שהוביל למותו, אם כי מותו למעשה איננו מוזכר כאן, מכיוון שידע שאלוהים נמצא איתו כל העת.

ישעיהו נ' 4-9

לפי פסוקים אלה:

- ✧ אלוהים, אביו השמימי של המשיח, ילמד ויכשיר אותו באופן מיוחד.
- ✧ ביאתו הראשונה של המשיח תתאפיין בסבל.
- ✧ המשיח ייכנע להתעללות גופנית.

ישעיהו נ"ב – נ"ג 12

סבלו של עבד ה'

פרק נ"ב:

¹³ הִנֵּה יִשְׁכִּיל עֲבָדִי, יְרוּם וְנִשְׂא וְגִבָּה מְאֹד: ¹⁴ כִּאֲשֶׁר שָׁמְמוּ עָלֶיךָ רַבִּים, כִּן־
מִשְׁחַת מְאִישׁ מְרֹאֵהוּ, וְתֹארוֹ מִבְּנֵי אָדָם: ¹⁵ כִּן יִזֶּה גּוֹיִם רַבִּים עָלָיו, יִקְפְּצוּ
מְלָכִים פִּיהֶם, כִּי אֲשֶׁר לֹא־סִפֵּר לָהֶם רְאוֹ, וְאֲשֶׁר לֹא־שָׁמְעוּ הַתְּבוֹנָנוּ:

פרק נ"ג:

¹ מִי הָאֱמִין לְשִׁמְעַתְנוּ, וְזִרְוֹעַ יְהוָה עַל־מִי נִגְלָתָה? ² וַיַּעַל כִּיּוֹנֵק לְפָנָיו,
וְכִשְׂרָשׁ מְאָרֶץ צִיָּה, לֹא־תֹאדָר לוֹ וְלֹא הָדָר וְנִרְאָהוּ, וְלֹא־מְרֹאֶה וְנִחְמְדָהוּ:
³ נִבְזָה וְחָדַל אִישִׁים, אִישׁ מְכַאבוֹת וַיְדוּעַ חֲלִי, וְכִמְסֹתֵר פָּנִים מִמֶּנּוּ, נִבְזָה
וְלֹא חֲשַׁבְנָהוּ:

⁴ אַכֵּן חָלִינוּ הוּא נִשְׂא וּמְכַאבֵּנוּ סְבָלָם, וְאַנְחָנוּ חֲשַׁבְנָהוּ נְגוּעַ, מִכֵּה אֱלֹהִים
וּמְעַנָּה: ⁵ וְהוּא מִחֲלָל מִפְּשָׁעֵינוּ, מְדַכָּא מְעֹנֵתֵינוּ, מוֹסֵר שְׁלוֹמֵנוּ עָלָיו,
וּבַחֲבֵרְתוֹ נִרְפָּא־לָנוּ: ⁶ כִּלְנוּ כִּצְאֵן תְּעִינּוּ, אִישׁ לְדַרְכּוֹ פָּנִינוּ, וַיְהוֶה הַפְּגִיעַ
בּוֹ אֶת עוֹן כְּלָנוּ:

⁷ נִגַּשׁ וְהוּא נֶעְנָה, וְלֹא יִפְתַּח־פִּיו, כִּשְׂה לְטֹבַח יוֹבֵל וְכִרְחַל לְפָנָי גִּזְזִיָּה
נְאֻלְמָה, וְלֹא יִפְתַּח פִּיו: ⁸ מִעֲצָר וּמִמִּשְׁפָּט לֶקַח, וְאֶת־דֹּרוֹ מִי יִשׁוּחַח?
כִּי נִגְזַר מְאָרֶץ חַיִּים, מִפֶּשַׁע עֲמִי נִגַּע לָמוּ: ⁹ וַיִּתֵּן אֶת־רִשְׁעִים קִבְרוֹ וְאֶת־
עֲשִׂיר בְּמִתְיוֹ, עַל לֹא־חָמַס עָשָׂה וְלֹא מִרְמָה בָּפִיו:

¹⁰ וַיְהוֶה חֲפֵץ דְּכָאוֹ הַחֲלִי; אִם־תִּשְׂשִׁים אֲשֶׁם נִפְשׁוּ, יִרְאֶה זֶרַע, יֵאָרִיךְ יָמִים,
וְחִפְץ יְהוָה בִּידוֹ יִצְלַח: ¹¹ מִעֲמַל נִפְשׁוֹ יִרְאֶה יִשְׁבַּע, בְּדַעְתּוֹ יִצְדִּיק צְדִיק
עֲבָדֵי לְרַבִּים, וְעוֹנֵתָם הוּא יִסְבַּל: ¹² לָכֵן אַחֲלַק־לוֹ בְּרַבִּים, וְאֶת־עֲצוּמִים

חֶלֶק שָׁלַל, תַּחַת אֲשֶׁר הָעֵרָה לְמֹת נַפְשׁוֹ וְאֶת-פְּשָׁעִים נִמְנָה, וְהוּא חֶטָּא-
רַבִּים נֶשָׂא וְלַפְשָׁעִים יִפְגִּיעַ:

הקטע החשוב ביותר בספר ישעיהו הוא נ"ב 13 – נ"ג 12. קטע ארוך זה מתאר את המשיח הסובל בבהירות כל כך רבה, עד שהוא עורר קשיים עצומים למורי היהדות. בימינו נפוצה הפרשנות הרבנית לפיה קטע זה אינו עוסק במשיח אלא בעם ישראל שסובל בעולם של גויים. יש מי שמרחיקים לכת וטוענים שדעה זו הייתה השקפת היהדות מאז ומתמיד, אבל כאן הם מנצלים את בורותם של השומעים. כל הכתבים היהודיים העתיקים – המשנה, הגמרא (התלמוד), המדרשים וכתבים רבים אחרים – רואים בקטע זה התייחסות לרמות המשיח. הרב הראשון שהעלה אפשרות אחרת היה רש"י, בסביבות שנת 1050 לספירה. כל החכמים לפניו, ללא יוצא מהכלל, ראו בקטע זה תיאור של המשיח. כשרש"י הציע לראשונה שמדובר כאן על עם ישראל, התעוררה מחלוקת קשה בינו לבין הרבנים בני זמנו. המפורסם שבהם היה הרמב"ם, שקבע חד משמעית שרש"י טועה לחלוטין כשהוא יוצא נגד ההשקפה היהודית המסורתית (ראה דיון על המקורות הרבניים בנספח 2).

כשהמבשרים המשיחיים התחילו לעשות שימוש נרחב יותר בקטע זה (במיוחד מראשית המאה ה-19 ואילך) כאסמכתא לטענה כי ישוע הוא המשיח, התרבה מספר הרבנים שקיבלו את השקפתו של רש"י כפתרון נוח לשימוש בפולמוס עם הדעה המשיחית ולהפרכתה. אולם קריאה מעמיקה של הקטע תראה שנאמרים בו דברים שאי אפשר בשום פנים ואופן לייחס לעם ישראל. קטע זה אינו נקרא בין ההפטרות בבתי הכנסת; כשקוראים את ישעיהו בציבור, מדלגים מישעיהו נ"ב לישעיהו נ"ד.

בישעיהו מ"ט נאמר שעם ישראל ידחה תחילה את המשיח, אבל יקבל אותו בסופו של דבר בשלב מאוחר יותר. ישעיהו נ"ב–נ"ג עוסק בשלב סופי זה שבו עם ישראל מקבל אותו – מה שעדיין עתיד להתגשם. מנהיגי ישראל יכירו אז בטעות שעשו בביאת המשיח הראשונה ויתוודו יחד עם כל העם תוך שימוש במילים אלה ממש מספר ישעיהו. (ראה The Footsteps Of Messiah, עמ' 233). לכן, הניסוח כאן בא בלשון עבר – ישעיהו מנבא את התוודותו של העם המביט לאחור בשלב כלשהו בעתיד, ממש לפני ביאת המשיח השנייה.

קטע זה נחלק לחמישה חלקים בני שלושה פסוקים כל אחד. השורה הראשונה בכל חלק היא גם כותרתו.

הנה ישכיל עבדי - נ"ב 13-15

בכך שישעיהו מכנה את המשיח בתואר "עבד", הוא קושר בינו ובין הקטעים הקודמים שבהם מדובר על עבד ה'. במ"ב 1-6 הוא תיאר את שליחותו של העבד; במ"ט 1-13 תוארו קשיים שמתלווים לשליחותו של העבד; בנ"ד 4-9 הוא מתאר את העבד כסובל סבל גופני, אבל לא מזכיר מוות ולא מציין מדוע הוא סובל. כעת, בנ"ב 13 - נ"ג 12, נגלה שסבלו הגופני של העבד יסתיים במותו, ותוסבר כאן הסיבה לסבלו ולמותו. פסוקים 13-15 בפרק נ"ב מסכמים את הנאמר בפרק נ"ג כולו; פסוקים 1-12 בפרק נ"ג מרחיבים את הדיבור על שלושה פסוקים אלה.

פס' 13 מדגיש את רוממותו של המשיח, והוא מדבר למעשה על עליית המשיח למרום וישיבתו לימין אלוהים האב. המילה "ירום" מתייחסת לתקומתו של ישוע מהמתים, המילה "נישא" מתארת את עלייתו השמימית, והמילים "גובה מאוד" מרמזות שהוא יושב לימין אלוהים האב. **סיכום:** עבד ה' ישכיל, כלומר - יפעל בחוכמה, ומעשיו יזכו אותו במעמד רם ונישא.

פס' 14 מסביר שלפני שהמשיח ירום, הוא יסבול ויושפל. גופו יושחת עד כדי כך שהוא לא יראה עוד כאדם. ישוע הגיע למצב זה כשהולקה. ארבעים המלקות ניתנו בשוט בעל רצועות רבות, כשלקצה של כל רצועה היו מחוברים מסמר או חתיכת זכוכית. אלה קרעו את הבשר מהעצמות, לא רק מהגב אלא בכל איברי הגוף, מכיוון שהרצועות נכרכו סביב הגוף כולו. אנשים רבים שנידונו למוות בצליבה לא נצלבו בפועל מכיוון שהם לא שרדו את ההלקאה שקדמה לה. אחרי ההלקאה, כשפילטוס אמר: "הנה האישי!", גופו של ישוע נשחת עד כדי כך שבקושי היה לו מראה של אדם ("משחת מאיש מראהו ותוארו מבני אדם"). **סיכום:** עבד ה' יסבול וגופו יושחת קשות.

למרות הסבל המזווע המתואר בפס' 14, פס' 15 מציין שבסופו של דבר נועדו למשיח הצלחה וניצחון. הוא ישתיק את אלה שפעם לעגו לו. יבוא יום שבו הם יקפצו את פיהם ביראת כבוד כלפיו. **סיכום:** סבלו של עבד ה' יזכה אותו בסופו של דבר בתשומת ליבם של מנהיגי העולם. הם יתחילו להבין את מטרת סבלו ולא יהיו מילים בפיהם.

על רקע סקירה מקדימה זו, מתחיל פרק נ"ג להרחיב עליה את הדיבור.

מי האמין לשמועתנו? - נ"ג 1-3

פס' 1 מתמקד בחוסר האמונה של עם ישראל. הם לא האמינו למה ששמעו: שישוע הוא המשיח. מלבד הכינוי "עבד יהוה", ישעיהו מכנה את המשיח גם

"זרוע יהוה", כפי שהוא עושה גם כאן. מוקדם יותר, במ' 10, ישעיהו הכריז שזרוע יהוה תמשול עבורו; בנ"א 5 הגויים יקוו וייחלו לזרועו; בנ"א 9 זרוע ה' תגאל; בנ"ב 10, הזרוע מושיעה. עכשיו, בנ"ג 1, ישעיהו מגלה שזרוע יהוה היא עבד יהוה, המשיח. **סיכום:** עם ישראל מגיב בהפתעה לדברים שנאמרו זה עתה בישיעהו נ"ב 13-15.

חלק מהסיבות לחוסר האמונה מצוינות בפס' 2. ביאת המשיח הראשונה לא התאפיינה באירועים שנראו יוצאי דופן. הוא נולד למשפחה במצב כלכלי רגיל, ולמעשה ענייה למדי. הדברים מחזקים שוב את הנאמר בישיעהו י"א 1. מעבר לכך, לא היה דבר מושך בהופעתו החיצונית. דברים אלה עומדים בניגוד לאופן שבו מתואר ישוע בדרך כלל באמנות. ישוע היה איש יהודי עם זקן יהודי, עיניים כהות, וכנראה שלא היה בעל קומה גבוהה במיוחד. בהתאם לפסוק זה, הוא כנראה לא היה יפה תואר במיוחד. **סיכום:** עם ישראל מודה שכאשר עבד ה' היה איתם, הם לא הבחינו בשום דבר יוצא דופן ומושך בהופעתו החיצונית; ילדותו והתפתחותו לא היו שונים מאלה של בני גילו.

בפס' 3 נאמר לנו שכל חייו התאפיינו בדחייה ובסבל. אנשים פנו לו עורף והוא אף פעם לא זכה לכבוד המגיע למלך. **סיכום:** להפך, הוא היה בזוי ודחוי ואנשים בדרך כלל השתדלו להתרחק ממנו.

אכן חולינו הוא נשא ומכאובינו סבלם – נ"ג 4-6

פס' 4 מדבר על כך שהמשיח סבל במקומנו. עם ישראל לא הבין את הדברים בעת התרחשותם וחשב שהסבל שלו הוא עונש מאלוהים (חלקו השני של פס' 4). הם ראו בו אדם שסובל בשל החטאים שהוא עצמו עשה ולא בגלל חטאיהם של אנשים אחרים. **סיכום:** העם שפעם בו לעבד ה' מכיר עכשיו שהוא סבל במקום אחרים. הם חשבו שהוא סבל בגלל חטאיו-הוא, אבל הם מבינים כעת שהוא סבל בגלל חטאיהם.

בפס' 5 הם מכירים בכך ש"וְהוּא מְחַלֵּל מִפְּשָׁעֵינוּ, מְדַכָּא מֵעֲוֹנֹתֵינוּ", שמותו אכן היה מות תמורה, כקורבן חלופי שנענש במקומם, כך ש"בְּחַבְרָתוֹ נִרְפָּא לָנוּ". **סיכום:** עם ישראל מבין ומודה שהמשיח, שסבל במקומו, הביא לריצוי ולריפוי רוחני מפני שמוסר שלומו של העם היה עליו.

המשיח לא סבל בגלל חטאיו, אלא, לפי פס' 6: "יְהוֹה הִפְגִּיעַ בּוֹ אֶת עֶוְן כְּלָנוּ". המשיח סבל עבור עוונות עם ישראל. **סיכום:** עם ישראל מתוודה שהוא זה שחטא ותעה, ושאלוהים הפגיע בעבדו את עוון ישראל, ומכאן סבלו.

שים לב לכינויי השם שמופיעים לכל אורך הקטע הזה בגוף ראשון רבים: "אנחנו... שלנו... לנו... כולנו..." ישעיהו לא היה גוי, אלא יהודי, ודיבר אל העם היהודי. כינויי השם מלמדים שהנבואות מתייחסות בהכרח לישעיהו וליהודים; הן אינן מתייחסות לגויים. מעבר לכך, אי אפשר לטעון שמהשווה מהדברים שקורים לדמות זו ניתן לייחס לגבי עם ישראל. ברור שישעיהו מדבר על אדם אחד. העם כלול רק בכינויי השם.

ניגש והוא נענה, ולא יפתח פיו – נ"ג 7-9

בהתאם לפס' 7, המשיח סבל את עינויו בדממה. דברים אלה נכונים לגבי ישוע גם כשעמד למשפט לפני הרשויות היהודיות וגם במשפט הרומי (מתי כ"ו 63; כ"ז 12-14; לוקס כ"ג 9). הוא לא ענה להאשמות הרבות שהוטחו בפניו. אי אפשר לומר את אותו הדבר על עם ישראל. עם ישראל מעולם לא סבל בשתיקה; העם כתב ספרים רבים שמתארים את סבלו ושמשמים את האחרים לו. מדינת ישראל לא שותקת נוכח המתקפות מצד מדינות ערב; היא הפציצה את מתקני הגרעין העיראקים ומתקני צבא שונים. בשום פנים ואופן אי אפשר לייחס פסוק זה המדבר על סבל בדממה לעם ישראל, לא בעבר ולא בהווה. אבל הוא כן מתאים לאישיות המשיחית. **סיכום:** העבד נכנע בענווה לסבל ולעוול שנעשה לו ולא אמר דבר בתלונה או להגנתו.

בפס' 8 הוא עומד למשפט ונידון למוות. אחר כך הוא "נִגְזַר" – הוצא להורג – אבל למעשה "מִפְשַׁע עֲמִי נִגַּע לְמוֹ", כלומר, הוא סבל בגלל פשע העם שהיה צריך לקבל את העונש. הוא הוצא להורג על חטאי העם. "פשע" הוא מילה נרדפת לחטא המשמשת בעיקר בהקשר של הפרת חוק. הוא – העבד, המשיח – הוא בבירור דמות שונה מ"עמי", ישראל. גם בתנ"ך וגם בברית החדשה, המילה "עמי" מתייחסת תמיד לעם ישראל. המשיח ימות בגלל חטאי עם ישראל. זוהי הפעם הראשונה בתנ"ך שכתוב בבירור שהמשיח ימות. קיימות התייחסויות קודמות רבות לסבלו, אבל עד כה לא נאמר שהוא ימות. חשוב לזכור שהנבואות בנוגע למשיח התגלו בשלבים, בהדרגה. **סיכום:** אחרי שהעבד עמד למשפט, הוא הוצא להורג ועם ישראל לא הבין שהוא מת עבור חטאי העם.

פס' 9 מדבר על קבורתו של המשיח. הוא הוצא להורג כפושע ולכן היה צפוי שהוא ייקבר כפושע. אבל אלוהים התערב ולמרות העוול והקלון שהוא סבל בהוצאתו להורג, הוא נטמן במקום מכובד היאה לו: בקברו של איש עשיר. ישוע באמת הורד מהצלב ונקבר בקברו של עשיר, יוסף איש רמתים (מתי כ"ז 57-60). אלוהים קבע שכך יהיה מכיוון ש"לֹא מְרָמָה בְּפִיו"; מותו היה מות תמורה, הוא תפס את מקומם של אחרים ונשא על עצמו את עונשם.

סיכום: עבד ה' היה אמור להיקבר בקבר של פושעים, אבל אלוהים עשה איתו צדק והוא נקבר בקברו של איש עשיר.

ויהוה חפץ דכאו – נ"ג 10-12

שים לב מי באמת עומד מאחורי מותו של המשיח (פס' 10). לא היהודים ולא הרומים, אלא יהוה בכבודו ובעצמו. אלוהים עצמו חפץ לדכא אותו ואלוהים עצמו שם את נפשו לאשם (כלומר, לקורבן אשם). היחיד שראוי ומסוגל להביא ישועה לעולם הוא אלוהים. מותו של המשיח לא היה מקרי ולא נבע מכורח הנסיבות, אלא היה חלק מתוכניתו של אלוהים. אחד העקרונות המותווים בתנ"ך הוא שאין סליחת חטאים ללא שפיכת דם. אלוהים קבע מערכת של קורבנות בעלי חיים כאמצעי זמני, אבל קורבנות אלה רק כיפרו (כיסו) על החטא. הם לא מחו או סילקו אותו. גם אז, הכפרה הייתה תקפה שנה אחת בלבד, עד יום הכיפורים הבא. המשיח, לעומת זאת, נועד להיות הקורבן הסופי לחטא, הקורבן שסוף סוף יסלק את החטא. היחיד שיכול לספק את הקורבן הזה הוא אלוהים עצמו. אלוהים הוא שאחראי, בסופו של דבר, למותו של המשיח. (ראה נספח 3 לדיון מפורט בדוקטרינה חשובה זו). אחר כך יש אמירה מוזרה: "יִרְאֶה זֶרַע, יִצְרִיף יָמִים..." אם הוא נהרג, איך הוא יכול לראות את ההמשך הרוחני שלו? אם הוא מת, איך הוא יכול להאריך ימים? הדרך היחידה שיכולה לאפשר לדברים אלה להתרחש היא התחייה מן המתים, המתוארת בהמשך. מייד אחרי הפעם הראשונה שבה נאמר שהמשיח ימות, התנ"ך מציין בברור שהוא יקום מן המתים. אחרי התחייה מן המתים המשיח יחזה בהצלחת שליחותו ולכן "חֶפֶץ יְהוָה בְּיָדוֹ יִצְלַח". **סיכום:** היה זה רצונו של אלוהים להרשות שהעבד שלו יסבול וימות, מכיוון שזהו האמצעי שאלוהים בחר בו כדי לכפר על העם; העבד אמנם מת, אבל הוא בכל זאת יראה זרע ויאריך ימים.

כמו כן, בפס' 11, המשיח שמת יוכל לראות את תוצאות מעשיו. "בְּדַעְתּוֹ יִצְדִּיק צְדִיק עֲבָדֵי לְרִבִּים". הרבים שידעו אותו, שיכירו בו בתור המשיח שמת בגלל חטאיהם, יוצדקו. המשיח אמנם מת עבור הכל, אבל הישועה בזכות מותו תקפה רק לגבי מי שמאמין בו. לגבי אלה, הוא "חֶטְא־רִבִּים נֶשֶׂא". **סיכום:** אלוהים ישבע רצון ממעשיו של עבדו, מכיוון שעבדו מת כקורבן חלופי עבור עמו ומצדיק במותו רבים שכן הוא נושא את חטאיהם.

בפס' 12 הוא יגיע סוף סוף אל מלכותו: "תַּחַת אֲשֶׁר הָעֵרָה לְמוֹת נַפְשׁוֹ". הוא נמנה עם פושעים – נחשב לחוטא – אף על פי שלא היה חוטא. אבל הוא נשא את חטאיהם של רבים ובמותו ובתחייתו הפגיע עבור פשעיהם של אחרים.

סיכום: העבד יזכה בסופו של דבר לברכה עצומה ונעלה מכיוון שהוא מת למען בני האדם ונשא את חטאיהם, וכעת הוא מפגיע בעדם.

סיכום של ישעיהו נ"ב-נ"ג

עכשיו לאחר שקראנו בעיון את הקטע, צריך להיות ברור ביותר שאי אפשר בשום פנים ואופן לייחס את הנבואה לעם ישראל. עם ישראל אינו שותק. הוא מעולם לא עמד למשפט והורשע על פי דין; עם ישראל מעולם לא מת בהוצאה להורג לאחר משפט.

כפי שנאמר לעיל, כל הרבנים הקדומים טענו ללא יוצא מן הכלל שזהו קטע משיחי. כמובן שקיים ניגוד לכאורה בין קטע זה שמתאר את המשיח כסובל, לבין קטעים אחרים בתנ"ך שמתארים את המשיח ככובש, מושל ומולך בירושלים.

למי שמאמינים במשיחיותו של ישוע קל ליישב זאת מכיוון שהם מבינים שעל המשיח לבוא פעמיים: פעם אחת כדי למות ופעם שנייה כדי לכונן את מלכותו ולמלוך בשלום בירושלים.

הרבנים הקדומים פתרו את הבעיה בצורה אחרת: הם המציאו את רעיון שני המשיחים. הם לימדו שהמשיח הראשון, שלו הם קראו "משיח בן יוסף", כדוגמת יוסף שסבל במצריים, יבוא על מנת לסבול ולמות כהתגשמות הנאמר בקטעים על עבד ה', שביניהם הם מנו גם את ישעיהו נ"ג. המשיח השני, "משיח בן דוד", יבוא לאחר מכן ויקים את המשיח הראשון מן המתים. אחר כך הוא יכונן את מלכותו כדי למלוך ולמשול. הם קיבלו את ההשקפה של הנבואות המשיחיות, שלפיהן המשיח צריך למות ולקום לתחייה. אבל הם לא הבינו שהמשיח צריך לבוא קודם כדי למות על חטאינו ואחר כך לבוא שוב ולמלוך בירושלים.

להלן סיכום הסיבות מדוע לא ייתכן שקטע זה עוסק בעם ישראל אלא הוא מכוון למשיח:

1. זו הייתה השקפתם של כל הרבנים הקדומים (ראה נספח 2).
2. בינוי השם "אנחנו, לנו" וכו' (גוף ראשון רבים) מתייחסים לישעיהו ולקהל שומעיו היהודי, ו"לו, הוא, למו" (גוף שלישי יחיד) מתייחסים למשיח.
3. לכל אורך הקטע, העבד מתואר כאישיות יחידה, לא כעם; אין כאן שימוש באלגוריה או האנשה של העבד כעם ישראל.
4. פס' 9 מתאר את סבלו של העבד כסבל מרצון, בכניעה ובדממה, דבר שאי אפשר לומר בשום פנים ואופן על עם ישראל.

5. בפס' 8 העבד מת עבור "עמי"; עמו של ישעיהו היה היהודים; יש כאן הבחנה ברורה בין העבד לבין ישראל.
6. העבד סבל על לא עוול בכפו (פס' 4-6, 8-9). אבל עם ישראל תמיד סובל בגלל החטאים שלו עצמו, כפי שישעיהו ציין בא' 4-8.
7. העבד מת כתחליף (פסוקים 4-6, 8, 10, 12). לעומת זאת, עם ישראל איננו סובל למען הגויים אלא בגללם.
8. סבלו של העבד מוביל להצדקה ולרפואה רוחנית למי שמוכן לקבל אותם (פס' 5, 11), אבל עם ישראל לא הביא לגויים ריפוי והצדקה.
9. העבד מת (פס' 8, 12), אבל עם ישראל תמיד שורד.
10. העבד קם מן המתים (פס' 10-11). אבל עם ישראל מעולם לא נכחד, ולכן אין צורך שיקום לתחייה.

ישעיהו נ"ב 13 – נ"ג 12

לפי פסוקים אלה:

- ✧ המשיח ייוולד בנסיבות טבעיות, ללא מאפיינים יוצאי דופן.
- ✧ ביאתו הראשונה של המשיח תתאפיין בסבל.
- ✧ המשיח ייתקל בדחייה כאשר יבוא בפעם הראשונה.
- ✧ המשיח יעמוד למשפט ודינו ייגזר למוות.
- ✧ המשיח יוצא להורג.
- ✧ המשיח ייקבר בקברו של עשיר.
- ✧ המשיח יקום לתחייה.
- ✧ כל סבלותיו ומותו של המשיח יהיו תחליף במקום העונש המגיע לנו. הוא מת כדי שאנחנו נקבל חיים. הוא מת כדי למחות את חטאינו. הוא מת כדי שנוכל להתחיל מערכת יחסים חדשה עם אלוהים.
- ✧ המשיח יצדיק את כל מי שמאמין בו.

ישעיהו ס"א 1-3

שליחותו של עבד ה'

¹ רוח אֲדָנִי יְהוָה עָלַי, יַעַן מָשַׁח יְהוָה אֹתִי לְבָשָׂר עֲנוּיִם, שְׁלַחֲנִי לְחַבֵּשׁ לְנִשְׁבְּרֵי-לֵב, לְקָרָא לְשָׁבוּיִם דְּרוּר, וְלְאֲסוּרִים פְּקַח-קוֹחַ: ² לְקָרָא שְׁנַת-רְצוֹן לַיהוָה וַיּוֹם נָקָם לְאֵלֵהֶינוּ, לְנַחֵם כָּל-אֲבֵלִים: ³ לְשׁוֹם לְאֲבֵלֵי צִיּוֹן, לְתַת לָהֶם פָּאָר תַּחַת אִפְרָ, שְׁמֶן שְׁשׁוֹן תַּחַת אֲבֵל, מַעֲטָה תְהַלֵּה תַּחַת רוּחַ כְּהֵה, וְקָרָא לָהֶם אֵילֵי הַצֹּדֵק, מִטַּע יְהוָה לְהַתְּפָאָר.

נבואה זו שייכת לקטגוריה השלישית של הנבואות המשיחיות שהוזכרו בהקדמה - נבואות שמשלבות התייחסות לביאתו הראשונה והשנייה של המשיח, בלי ציון ברור של פער הזמן שמשתרע ביניהן. פס' 1-2 עוסקים בביאת המשיח הראשונה; פס' 2-3 עוסקים בביאת המשיח השנייה. עובדה זו עולה בבירור מדברי ישוע כאשר קרא פסוקים אלה בבית הכנסת בנצרת, כמתואר בבשורת לוקס:

¹⁶ וַיָּבֹא אֶל-נְצָרֶת, אֲשֶׁר גִּדְּלָהּ שֵׁם, וַיֵּלֶךְ כְּמִשְׁפָּטוֹ בַּיּוֹם הַשַּׁבָּת אֶל-בֵּית הַכְּנִסְתָּה, וַיִּקְרָא לְקָרָא בְּתוֹרָה. ¹⁷ וַיִּתֵּן-לוֹ סֵפֶר יִשְׁעִיָּה הַנְּבִיא, וַיִּפְתַּח אֶת-הַסֵּפֶר וַיִּמְצָא אֶת-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הָיָה-כְּתוּב בוֹ: ¹⁸ רוּחַ אֲדָנִי עָלַי, יַעַן מָשַׁח אֹתִי לְבָשָׂר עֲנוּיִם, ¹⁹ שְׁלַחֲנִי לְחַבֵּשׁ לְנִשְׁבְּרֵי-לֵב, לְקָרָא לְשָׁבוּיִם דְּרוּר וּלְעוֹרִים פְּקַח-קוֹחַ, לְשַׁלַּח רְצוּצִים חֲפְשִׁים, לְקָרָא שְׁנַת-רְצוֹן לַיהוָה. ²⁰ וַיְהִי כַּאֲשֶׁר גָּלַל אֶת-הַסֵּפֶר וַיִּשְׁבְּחוּ אֶל-הַחֵזֶן וַיִּשְׁבּוּ; וַעֲיִנָּי כָּל-אֲשֶׁר בְּבֵית הַכְּנִסְתָּה נִשְׂאוֹת אֵלָיו. ²¹ וַיַּחֲל וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם, הַיּוֹם נִתְמַלָּא הַכְּתוּב הַזֶּה בְּאֲזַנֵּיכֶם (לוקס ד' 16-21).

ישוע הקריא את פסוק 1 ואת חלקו הראשון של פסוק 2 מישעיהו ס"א, ואז עצר ואמר: היום נתמלא הכתוב הזה באזניכם, אבל התגשמות יתר הכתוב בהמשך ממתינה לשובו.

ביאת המשיח הראשונה – ס"א 1-2 (חציו הראשון של פס' 2)

פס' 1 מאשר שוב את הכתוב בישעיהו י"א 2 ומ"ב 1. אלוהים ימשח את המשיח ברוח הקודש לקראת שליחותו ומשימתו. הדבר התגשם בחיי ישוע בעת הטבילה שלו (מתי ג' 16). בשלב זה הוא פתח בפעילותו הציבורית והכריז ברבים שהוא המשיח. על פי הנבואה, המשיח היה צפוי לעשות ארבעה דברים בביאתו הראשונה:

1. לבשר (את בשורת הישועה) לבני אדם

2. לקרוא לשבויים דרוו

עם ישראל היה משועבד לתורת משה מכיוון שלא היה מסוגל לקיים אותה. כל מי שחוטא, משתעבד לחטא. אף יהודי לא היה מסוגל לקיים את כל תרי"ג המצוות במלואן, ולכן כולם היו כפופים לקללת התורה. ישוע בא כדי להכריז על חירות ושחרור מהתורה באמצעות אמונה בו.

3. ולאסורים פקח קוח (שחרור מאזיקים, פקידה)

נבואה זו מוסברת עוד בברית החדשה, באיגרת לעבריים ב' 14-16. מאחר שעם ישראל לא הצליח לקיים את התורה כולה, הם היו משועבדים לאימת המוות שמקורה מהשטן. חלק משליחותו של ישוע בביאתו הראשונה היה להוציא את מפתחות השאול והמוות מיידי השטן כדי שמי שמאמין בישוע, יהודי או גוי, לא יפחד עוד מהמוות ולא יהיה אסור עוד בכבלי אימה זו.

4. לקרוא שנת רצון ליהודה

או, אפשר לומר: "להכריז על תקופת רצון וחסד מלפני יהוה". עם מותו של המשיח פג כוחה של תורת משה והחלה תקופת החסד. במסגרת שלטון החסד, ישועתנו נובעת אך ורק מאמונה שהמשיח מת וקם לתחייה בעדנו. זוהי החלטה אישית שכל אדם חייב לעשות אותה בשלב כלשהו בחייו; כפי שמוסבר בברית החדשה, איש אינו יכול להיוולד משיחי. מדובר בהיענות באמונה ובחזרה בתשובה.

ביאת המשיח השנייה – ס"א 2 (חלקו השני) – 3

היבט זה אינו שייך לנושאו של המחקר שבו מתמקד ספר זה (ראה The Footsteps Of The Messiah, עמ' 121).

ישעיהו ס"א 1-2 (חלקו הראשון של פס' 2)

לפי פסוקים אלה:

- ✧ אלוהים ימשח את המשיח לשליחותו ברוח הקודש.
- ✧ חלק משליחותו של המשיח יהיה להכריז ברבים דברי הטפה נבואית.

ירמיהו כ"ג 5-6

המלך המשיח

⁵ הִנֵּה יָמִים בָּאִים, נְאֻם־יְהוָה, וְהִקְמַתִּי לְדָוִד צִמְח צְדִיק, וּמְלֹךְ מְלֹךְ וְהִשְׁכִּיל, וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וְצְדָקָה בְּאֶרֶץ: ⁶ בְּיָמָיו תִּוָּשַׁע יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁכֹּן לְבֶטַח, וְזֶה־שְׁמוֹ אֲשֶׁר־יִקְרָאוּ: יְהוֹה צְדָקְנוּ.

כ סוקים אלה עוסקים בעיקר בביאת המשיח השנייה, אבל אחד ההיבטים שלהם קשור גם לביאתו הראשונה. פס' 5 מדבר על מישהו שיהיה צאצא של דוד, שימשול וימלוך כמלך. המשיח עוד לא כונן את מלכותו, אבל פסוק זה מציג בבירור את המשיח כבן דוד, ובכך מדגיש את היותו אדם. יחד עם זאת פס' 6 מכנה אדם זה בשם שניתן לייחסו לאלוהים בלבד: "יהוה צְדָקְנוּ". לכל אורך התנ"ך, השם האלוהי "יהוה" מיוחס תמיד אך ורק לאלוהים, והנה כאן האדם שעליו מדובר בפס' 5 מכונה בבירור בפס' 6 בשמו של אלוהים. מוצגת כאן שוב בבירור התפיסה שהמשיח הוא אדם ואלוהים גם יחד.

אחד הטיעונים שהיהדות הרבנית מציגה בניסיון להפריך הסבר זה הוא, שיש בתנ"ך דוגמאות רבות לשמות שמכילים את שמו או חלק משמו של אלוהים (שמות בעלי יסודות תיאופוריים). למשל, אליהו, ישעיהו, וכאן "ירמיהו בן חלקיהו": ירמיהו פירושו "יהו[ה] יָרוּם, או ירים", ופירוש שם אביו: "יהו[ה] חלקי", ועוד שמות רבים.

שמות רבים במקרא כוללים בתוכם את שם ה', אך תמיד בצורה חלקית: "יה", או "יהו". אין אף מקום בכתבי הקודש שבו אדם נקרא בשם המפורש, שם ההוויה השמור לאלוהים בלבד. ולמרות זאת, ירמיהו כ"ג 5 מדבר בבירור על אדם – צאצא אנושי מבית דוד – ובכ"ג 6 הוא מקבל את השם השמור לאלוהים בלבד.

למעשה, הרבנים הקדומים לא ניסו להפריך טענה זו, והם תמיד ייחסו לקטע משמעות משיחית. רק בתקופות מאוחרות יותר, יחסית, החלו לנסות לטעון אחרת. עובדה זו עולה מארבעה ציטוטים רבניים.

במדרש משלי (פרשה יט כב, הוצ' בובר) נמנים מפי רב הונא שבעה שמות למשיח: ינון, יהוה צדקנו, צמח, מנחם, דוד, שילה, ואליהו.

במדרש איכה א' 16 כתוב:

"מה שמו של מלך המשיח? ר' אבא בר כהנא אמר: 'ה' שמו, וזה שמו אשר יקראו, ה' צדקנו" (ציטוט מירמיהו כ"ג 6).

בתלמוד (בבא בתרא עה ב) כתוב:

"[א"ר] שמואל בר נחמני, א"ר יוחנן: ג' נקראו על שמו של הקב"ה, ואלו הן: צדיקים, ומשיח, וירושלים. צדיקים הא דאמרן. משיח דכתיב (ירמיהו כג) וזה שמו אשר יקראו ה' צדקנו. ירושלים דכתיב (יחזקאל מח) סביב שמונה עשר אלף ושם העיר מיום ה' שמה..."

במדרש תהילים כתוב כי אלהים קורא למשיח בשמו, ומה הוא שמו? התשובה הניתנת היא "יהוה איש מלחמה" (שמות טו 3) ועל המשיח אנו קוראים "וְזֶה שְׁמוֹ אֲשֶׁר יִקְרָאוּ: יְהוֹה צְדָקְנוּ".

מכאן שכתבים רבניים קדומים, ואפילו התלמוד עצמו, מייחסים את ירמיהו כ"ג למשיח; המשיח מכונה בשם "יהוה".

ירמיהו כ"ג 5-6

לפי פסוקים אלה:

- ☆ המשיח יהיה אלוהים ואדם כאחד.
- ☆ המשיח יהיה יהוה עצמו; יהוה יהיה לאדם.
- ☆ המשיח יהיה מבית דוד ולכן יהיה מלך. ירמיהו מאשרר כאן את ברית דוד (שנידונה ביתר הרחבה להלן, בדיון על דברי הימים א' י"ז 10-14).

מיכה ה' 1

בית לחם אפרתה

¹ וְאַתָּה, בֵּית־לַחֵם אֶפְרָתָה, צָעִיר לְהִיּוֹת כְּאַלְפֵי יְהוּדָה, מִמָּדָּךְ לִי יֵצֵא לְהִיּוֹת מוֹשֵׁל בְּיִשְׂרָאֵל, וּמוֹצְאָתִיו מִקְדָּם מִיָּמַי עוֹלָם.

פסוק זה מתווסף לישעיהו ז' 14. הראנו שפסוקים רבים בתנ"ך מצביעים על טבעו האלוהי והאנושי גם יחד של המשיח. טבע זה עולה בבירור כבר מבראשית ג'-ד', ומובע גם בנבואתו של מיכה. מיכה היה נביא בן זמנו של ישעיהו שניבא באותה תקופה, אבל באזור אחר ביהודה. בישעיהו ז' 14 כתוב שהמשיח ייוולד לעלמה (בתולה); כאן, במיכה ה' 1, כתוב היכן תתרחש לידתו. המשיח לא ייוולד בירושלים, כפי שאפשר היה לצפות, אלא בבית לחם. דבר זה אולי מרומז בישעיהו י"א 1, אבל עכשיו זה נאמר בבירור. מדובר בבית לחם אפרתה, להבדיל מבית לחם הגלילית. בית לחם זו היא עירו של דוד ונמצאת ביהודה, דרומית לירושלים.

על הדמות הזו שתיוולד שם נאמר "לִי יֵצֵא"; הוא נולד כדי להגשים משימה מסוימת, מטרה מוגדרת שאלוהים הועיד לו. על מוצאו האנושי נאמר שהוא ייוולד בבית לחם, ובנוגע למוצאו האלוהי נאמר עליו שהוא "מִקְדָּם מִיָּמַי עוֹלָם". מילים אלה, "מִקְדָּם מִיָּמַי עוֹלָם", הן המילים החזקות ביותר ששימשו לתיאור העבר הנצחי בתנ"ך. מונח דומה משמש ביחס לאלוהים האב בתהילים צ' 2 ("וּמִעוֹלָם עַד־עוֹלָם אֶתָּה אֵל"). מה שנכון לגבי אלוהים האב נכון גם לגבי מושל זה שהיה עתיד להיוולד בבית לחם. מילים דומות מופיעות גם במשלי ח' 22-23 (קולה של החוכמה האלוהית: "מִעוֹלָם נִסְכָּתִי, מֵרֵאשׁ מִקְדָּמִי־אֶרְצִי").

זהו פסוק נוסף שמראה שהמשיח יהיה אנושי – הוא ייוולד במועד מסוים ובמקום מסוים – אבל הוא גם היה קיים מקדם, מימי עולם, ולפיכך הוא אלוהי.

מיכה ה' 1

לפי פסוק זה:

- ☆ המשיח ייוולד בבית לחם, עיר דוד.
- ☆ המשיח יהיה גם אלוהי וגם אנושי, וקיומו "מקדם, מימי עולם" – מנצח נצחים.

זכריה ט' 9-10

רוכב על חמור

° גִּילֵי מָאֵד, בֵּת-צִיּוֹן, הָרִיעִי, בֵּת יְרוּשָׁלַם, הִנֵּה מִלְכָּךְ יָבֹא לָךְ, צְדִיק וְנוֹשֵׁעַ הוּא, עָנִי וְרוֹכֵב עַל-חֲמֹר וְעַל-עִיר בֶּן-אֲתָנוֹת: ¹⁰ וְהִכְרַתִּי-רֹכֵב מֵאֲפָרַיִם וְסוֹס מִירוּשָׁלַם, וְנִכְרַתָּה קֶשֶׁת מִלְחָמָה, וְדָבָר שָׁלוֹם לְגוֹיִם, וּמִשְׁלוֹ מִיָּם עַד-יָם וּמִנְהַר עַד-אֲפֹסֵי-אֲרָץ.

הקטגוריה השלישית של הנבואות אודות המשיח שמנינו בהקדמה היא אלו שמכילות זו לצד זו נבואות שמדברות על ביאת המשיח הראשונה ונבואות על ביאתו השנייה, ללא הבחנה ברורה ביניהן. זכריה ט' 9-10 הם דוגמה לכך. פס' 9 מתייחס לביאת המשיח הראשונה, בעוד שפס' 10 מתייחס לביאתו השנייה. ניתן לבסס טענה זו על סמך קטעים אחרים מכתבי הקודש, אבל אי אפשר להסיק אותה בוודאות על סמך טקסט זה בלבד.

ביאת המשיח הראשונה - ט' 9

הרקע לפסוקים אלה הוא הנבואה בפס' 1-8 על פלישתו של מלך אויב לישראל. פסוקים אלה התגשמו באלכסנדר הגדול. אבל בפס' 9 יש התייחסות למלך יהודי עתידי, בניגוד למלך הגוי הפולש. הנביא קורא לציון לשמוח ולגיל, מכיוון ש"מִלְכָּךְ יָבֹא לָךְ" - לא נגדר, אלא אליך. ירושלים נקראת לשמוח מכיוון שהמלך שיבוא יהיה כדלהלן, בשונה מאלכסנדר:

א. צדיק

הוא מתאפיין בצדקה, תכונה שגם ירמיהו ציין בכ"ג 5-6. אלכסנדר הגדול, לעומת זאת, מת מוכה שכרות.

ב. מושיע ("נושע")

הוא יביא עימו ישועה והצלה, בניגוד לאלכסנדר הגדול שהביא כיבוש, חורבן ומוות.

ג. עניו וצנוע ("עני")

המילה "עני" מרמזת כאן על אדם שהושפל ודוכא. המשיח באמת דוכא. אלכסנדר הגדול, לעומת זאת, בא ברוב הדר ועוצמה.

נוסף לכך, אלכסנדר הגדול הגיע רכוב על סוסתו הלבנה, אבל מלך זה יבוא רכוב על חמור. ליתר דיוק, הוא ירכב על עיר בן אתונות – בהמה שעוד לא אולפה ושאיש לא רכב עליה מעודה.

התגשמותה של נבואה זו מתוארת בבשורות בברית החדשה, כשישוע נכנס לירושלים והתקבל בכבוד מלכים, בתחילת השבוע האחרון לחייו עלי אדמות (מתי כ"א 11-10). אירוע זה מסמל את הכרזתו הרשמית כמלך המשיח. ישוע הורה לתלמידיו ללכת לבית פגי ולמצוא עיר שאיש לא רכב עליו לפני כן. אין להחמיץ את ההיבט הפלאי בסיפור זה. טבעי היה שהעיר יתנגד לישוע נמרצות ויפיל אותו מגבו ברגע שרק ינסה לרכוב עליו, אבל העיר נכנע לו מייד.

ביאת המשיח השנייה – ט' 10

פס' 10 עוסק בביאת המשיח השנייה, שבזמנה יוכרתו מהארץ כל כלי המלחמה. נושא זה אינו שייך לעניינינו של המחקר הנוכחי ולפיכך לא נתעכב עליו.

ההשקפה הרבנית

ניתן לראות כאן בבירור את שני חוטי הנבואה המשיחית שזורים יחדיו באותו קטע נבואי. ראשית, המשיח מתואר כעניו ומדוכא, ומייד במשפט הבא הוא מתואר כמלך שמלכותו משתרעת עד קצווי ארץ. חז"ל ניסו ליישב את הניגוד בין שתי הנבואות בטענה שמדובר בשני משיחים שונים. קודם יבוא משיח שהם כינו בן יוסף, שיגשים את הפסוקים החוזים את סבלו. אחריו יבוא משיח בן דוד, מלך המשיח (ראה נספח 2).

מהדיון הבא ניתן לראות שהתנאים ייחסו לפסוקים אלה משמעות משיחית (תלמוד בבלי, סנהדרין צט ב):

"ר' הילל אומר: אין להם משיח לישראל שכבר אכלוהו בימי חזקיה. אמר רב יוסף שרא ליה מריה לרבי הילל: חזקיה אימת הוה? בבית ראשון.

ואילו זכריה קא מתנבי בבית שני, ואמר (זכריה ט) גילי מאד בת ציון הריעי בת ירושלים הנה מלכך יבא לך צדיק ונושע הוא עני ורוכב על חמור ועל עיר בן אתונות."

בפסיקתא (פיסקה נג) נאמר כי זה מתייחס למשיח, הנקרא עני כי היה אסור בכלא וחוטאי ישראל דחוהו... "בזכות משיח הקב"ה ישמרך ויגאלך".

בתלמוד נאמר עוד (סנהדרין צח א):

"רבי יהושע בן לוי רמי כתיב (דניאל ז) וארו עם ענני שמיא כבר אינש אתה, וכתיב (זכריה ט) עני ורוכב על חמור. זכו – [יבוא] עם ענני שמיא; לא זכו – [יבוא] עני רוכב על חמור".

זהו פירוש רבני חלופי שנועד להסביר את שני חוטי הנבואה המשיחית. משמעותו היא שרק אחד יתגשם, לא שניהם. אם עם ישראל יהיה זכאי וצדיק, המשיח יבוא עם ענני שמים, ככתוב בדניאל; אבל אם העם חוטא, המשיח יבוא רוכב על חמור. בכל אופן, מהתנ"ך ברור שנחוצה התגשמותם של שני סוגי הנבואה.

ההשקפה של הברית החדשה פשוטה הרבה יותר מההשקפות הרבניות שצוטטו לעיל. היא גורסת שהמשיח יהיה אחד, אלא שהוא יבוא פעמיים. תחילה יבוא כדי למות ולאחר מכן ישוב כדי למלוך. כך הוא יגשים את כל הנבואות המשיחיות לגביו.

זכריה ט' 9-10

לפי פסוקים אלה:

- ✧ המשיח יבוא בפעם הראשונה בצנעה ובענווה.
- ✧ המשיח יוצג רשמית כמלך כשייכנס לירושלים רכוב על עיר בן אתונות.

זכריה י"א 1-17

שני הרועים

¹ פתח, לבנון, דלתיה, ותאכל אש בארזיה: ² הילל ברוש כי-נפל ארז, אשר אדרים שדרו, הילילו, אלוני בשן, כי ירד יער הבצור (קי הבציר): ³ קול יללת הרעים, כי שדרה אדרתם; קול שאגת כפירים, כי שדר גאון הירדן.

⁴ כה אמר יהוה אלהי: רעה את-צאן ההרגה: ⁵ אשר קניהן יהרגן ולא יאשמו, ומכריהן יאמר: ברוך יהוה ואעשר; ורעייהם לא יחמול עליהן: ⁶ כי לא אחמול עוד על-ישבי הארץ, נאם-יהוה, והנה אנכי ממציא את-האדם איש ביד-רעהו וביד מלכו, וכתתו את-הארץ ולא אציל מידם: ⁷ וארעה את-צאן ההרגה, לכו, עניי הצאן, ואקח-לי שני מקלות: לאחד קראתי נעם ולאחד קראתי חבלים, וארעה את-הצאן: ⁸ ואכחד את-שלושת הרעים בירח אחר, ותקצר נפשי בהם, וגם-נפשם בחלה בי: ⁹ ואמר: לא ארעה אתכם; המתה תמות והנכחדת תפחד והנשארות תאכלנה אשה את-בשר רעותה: ¹⁰ ואקח את-מקלי את-נעם ואגדע אתו, להפיר את-בריתי אשר כרתי את-כל-העמים: ¹¹ ותפר ביום ההוא, וידעו כן עניי הצאן השמרים אתי, כי דבר-יהוה הוא: ¹² ואמר אליהם: אם טוב בעיניכם הבו שכרי, ואם-לא חדלו; וישקלו את-שכרי שלשים כסף: ¹³ ויאמר יהוה אלי: השליכהו אל-היוצר, אדר היקר, אשר יקרתי מעליהם; ואקחה שלשים כסף ואשליף אתו בית יהוה אל-היוצר: ¹⁴ ואגדע את-מקלי השני את החבלים, להפר את-האחזה בין יהודה ובין ישראל.

¹⁵ ויאמר יהוה אלי: עוד קח-לך כלי רעה אולי: ¹⁶ כי הנה-אנכי מקים רעה בארץ: הנכחדות לא-יפקד, הנער לא-יבקש והנשברת לא ירפא, הנצבה לא יכלכל ובשר הבריאה יאכל ופרסיהן יפרק: ¹⁷ הוי רעי האליל עזבי הצאן! חרב על-זרועו ועל-עין ימינו; זרעו יבוש תיבש, ועין ימינו כהה תכהה.

פ רק י"א כולו עוסק בביאת המשיח הראשונה ובאירועים שסובבים אותה. הפרק מחולק לשלושה חלקים. פס' 1-3 מתארים את החורבן הגדול של ארץ ישראל, מצפון ועד דרום. נבואה זו התגשמה במרד הראשון והשני נגד הרומאים בשנים 70 ו-135 לספירה. פס' 4-14 מתארים את האירועים סביב ביאת המשיח הראשונה ודחייתו של הרועה האמיתי, המשיח, שהובילה לחורבן בשנת 70 לספירה. פס' 15-17 מתארים את בחירתו של רועה השקר שהובילה לחורבן של שנת 135 לספירה.

חורבן הארץ - י"א 1-3

חורבן מסוג זה המתואר בפס' 1-3 התרחש אך ורק בשנת 70 לספירה, כתוצאה ממרד היהודים הראשון ברומאים. ניתן לומר שמה ששלושת הפסוקים הראשונים האלה מנבאים התקיים במלואו עד שנת 135 לספירה, כשחורבן נוסף פקד את הארץ לאחר המרד השני.

בית המקדש שבירושלים מתואר בתנ"ך פעמים רבות כבית שנבנה מעצי ארזים (מלכים א' ה'-ו', למשל), כך שהחורבן המתואר בפס' 1-2 מרמז כנראה על החורבן שעתיד לבוא על בית המקדש, שעדיין היה בשלבי שיקום בתקופה שבה זכריהו התנבא. בתחילת פס' 3 הרועים, שהם המנהיגים היהודים, מייללים "כִּי שִׁדְדָה אֲדָרְתָם" (כבודם). כשיירושלים ובית המקדש נחרבו, כבודם אכן חרב. סופו של פס' 3 מתמקד בחורבן עמק הירדן, שנזכר גם בירמיהו י"ב 5, מ"ט 19 ונ' 44.

יתרת הפרק עוסקת בשתי הסיבות לחורבן: דחייתו של הרועה האמיתי וקבלתו של רועה השקר.

הרועה האמיתי נדחה - י"א 4-14

שליחותו של הנביא - י"א 4-6

בפס' 4-6 מוטל על זכריה לגלם תפקיד שימחיש מסר מסוים לבני העם. הדמות שעליו לגלם היא של המשיח בביאתו הראשונה. המשיח מסומל על ידי דמות רועה שרועה את צאנו. הצאן (פס' 4) מסמל את עם ישראל. בעלי הצאן ("קוניהם"), המסמלים את רומא, הורגים אותן, ואפילו "רועיהם", סמל למנהיגות היהודית, לא יחמלו עליהן. בפס' 5 כתוב שהכל נטשו את הצאן ואין איש מציל אותן; ובפס' 6 כתוב שגם אלוהים נטש אותן. אלוהים מודיע שהוא יסגיר ("ממציא") כל אדם לידי מלכו. אמירה זו מבלבלת מעט בהתחלה, מכיוון שלעם ישראל לא היה מלך בתקופת

השלטון הרומאי. אבל בבשורות כתוב שכאשר ישוע, הרועה האמיתי, עמד למשפט, פונטיוס פילטוס הכריז בפני העם "הִנֵּה מֶלֶכְכֶּם". הפרושים דחו את ישוע וצעקו "אֵינְנוּ מְלֶכְךָ כִּי אִם־הֶקְיִסְר" (יוחנן י"ט 15). העם דחה את המשיח ולא קיבל אותו כמלך אלא הכיר בקיסר כמלכו, לפיכך זהו המלך שלידי הסגיר אלוהים את העם למשפט. מיליון ומאה אלף יהודים נהרגו במלחמה ברומאים בשנת 70 לספירה, ו-97,000 נשבו כעבדים.

ביצוע המשימה - י"א 7-11

פס' 7-11 מתארים כיצד זכריה מילא את שליחותו. בפס' 7 הוא רועה (מאכיל) את צאן ההריגה, הצאן שנידון למוות, ובמיוחד את עניי הצאן, או, כפי שיש מפרשים, את הצאן הנדכאות. המילים "עניים" ו"נדכאים" מופיעות תכופות בנביאים ומתייחסות תמיד לשארית הצדיקים בישראל. תקופות רבות בתולדותינו, עם ישראל הוא עם סורר ומורה שאינו הולך בדרכי אלוהים, אך תמיד הייתה בעם שארית - קבוצה קטנה של אנשים מאמינים, צדיקים, המכונים "שארית ישראל", "שאר" וכדומה.

המשיח יבוא לפעול בקרב עם ישראל ככלל, אבל הוא ישים דגש מיוחד על פעילותו בקרב שארית העם. דברים אלה התגשמו במסופר במתי ט' 35-36. זכריה השתמש בשני מקלות לביצוע משימתו. האחד מכונה "נועם" והשני "חובלים". המקל שנקרא נועם נועד להגן על הצאן; המקל שנקרא חובלים נועד לקבץ את הצאן ולשמור על אחדותן (לשמור על האחוה, ראה פס' 14).

בפס' 8 זכריה נתקל בהתנגדותם של שלושה רועים אחרים. בהקשר של פעילותו של ישוע, שלושה רועים אלה מסמלים את הפרושים, את הצדוקים ואת הסופרים, שלושת הפלגים העיקריים של המנהיגות היהודית בזמן ביאת המשיח הראשונה. אחת התוצאות של פעילותו של ישוע הייתה היכחדותן של שלוש קבוצות אלה. הסיבה להיכחדותן היא העוינות ההדדית בין מנהיגי היהודים לבין ישוע המשיח, שמתוארת בפסוק זה. ניתן למצוא התגשמות לכך בדברי הגינוי של ישוע כלפי מנהיגי ישראל, כמתואר במתי כ"ג 1-37. עוינותם של המנהיגים כלפי ישוע נגלית במזימתם להוציא אותו להורג ולשחד את יהודה איש קריות כדי שיבגוד בו.

פס' 7 מתאר את עבודתו הנאמנה של הרועה שרעה את הצאן, שנקטעת באופן פתאומי בפס' 9. נבואה זו התגשמה במעשי ישוע באירועים שמתוארים במתי י"ב 22-45. פרק זה מתאר תפנית מכריעה

בפעילותו של ישוע; משיחיותו נדחתה בטענה שהוא אחוז שדים. לפני שהוא נדחה, ישוע הכריז ברבים שהוא המשיח. אחרי שדחו אותו הוא לא טען עוד שהוא המשיח ואסר על איש – על תלמידיו ועל האנשים שריפא – לחשוף את זהותו כמשיח. לפני שנדחה, ישוע חולל אותות ונסים ברבים. אחרי שנדחה הוא לא עשה שום אות – מלבד "אות יונה הנביא". לפני שנדחה, ישוע ריפא את כל מי שבא אליו, עדות המאשרת את טענתו שהוא המשיח. אחרי שנדחה הוא סירב לרפא על בסיס משיחיותו וריפא אך ורק על בסיס של צורך אישי ואמונה אישית. לפני שנדחה, ישוע לימד את העם – רעה את הצאן – בגלוי וברבים, כמו בדרשה שנשא על ההר באוזני המון גדול. אחרי שנדחה, ישוע שינה את דרכו באופן פתאומי והשתמש אך ורק במשלם, על מנת להסתיר את האמת מהמונים. ההאשמה שהטיחו בו, שהוא אחוז שדים, הייתה בגדר חטא שאין עליו מחילה, ומאותו רגע ואילך העונש (שהגיע בשנת 70 לספירה) היה בלתי נמנע. שים לב שהחטא הבלתי נסלח והמשפט שבעקבותיו מתייחסים ישירות ל"דור הזה" – העם היהודי באותם ימים בלבד (מתי י"ב 39, 41, 42, 45; כ"ג 36). כשהם חטאו חטא חמור זה, ישוע הפסיק לרעות את הצאן ככלל והתייחס רק אל בודדים בקרב העם.

בפס' 10, אחרי שהרועה הפסיק לרעות את צאנו, זכריה לוקח את מקלו "נועם" ושובר (גודע) אותו. דבר זה מסמל את הסרת הגנתו של אלוהים מעם ישראל ואת העובדה שהמשפט של שנת 70 לספירה הוא בלתי נמנע; התגשמותה של נבואה זו מתוארת בלוקס י"ט 41–44 ובכ"א 24. שים לב שהמילה "עמים" מופיעה ברבים, כלומר העמים הגויים; עם ישראל חשוף כעת להתקפות של הגויים, וההתקפה הרומאית בשנת 70 לספירה אכן הייתה הרסנית ביותר.

בפס' 11, עניי הצאן, כלומר, השארית המאמינה, מבינים ששבירתו של "נועם" היא מאת אלוהים ומבינים את משמעותה. במהלך פעילותו של ישוע עלי אדמות, המאמינים היהודים אכן הבינו שהמשפט עומד לבוא על העם, שהוא מידי אלוהים ושהוא בלתי נמנע. בלוקס כ"א ישוע הורה להם לברוח מירושלים כשתבוא עת חורבנה.

²⁰ וְכַאֲשֶׁר תִּרְאוּ מַחֲנוֹת סוּבְבִים אֶת־יְרוּשָׁלַיִם, יְדַעַ תְּדַעוּ כִּי קָרֵב חֲרָבָנָה.
²¹ אֲזַ יְנוֹסוּ אַנְשֵׁי יְהוּדָה אֶל־הַהָרִים, וְאֲשֶׁר הֵם בְּתוֹכָהּ יֵצְאוּ, וְאֲשֶׁר־הֵם בְּפְרָזוֹת אֶל־יַבְאוּ בָּהּ, ²² כִּי־יָמֵי נָקָם הִמָּה לְמַלְאֵת כָּל־הַכְּתוּב. ²³ וְאֵי לְהָרוֹת וּלְמִינִיקוֹת בְּיָמֵים הָהֵם; כִּי תִהְיֶה צָרָה גְדוֹלָה בְּאָרֶץ וְקֶצֶף עַל־הָעַם הַזֶּה; ²⁴

וּנְפְלוּ לְפִי־חֶרֶב וְהִגְלוּ אֶל־כָּל־הַגּוֹיִם; וִירוּשָׁלַיִם תִּרְמָס בְּרַגְלֵי גוֹיִם, עַד כִּי־יִמְלְאוּ עֵתוֹת הַגּוֹיִם (לוקס כ"א 20–24).

בזמן שהרומאים הטילו מצור על ירושלים בשנת 66 לספירה הבינו המאמינים שהיו אז בתוך העיר שהגיעה עת משפט אלוהים ושהם לא אמורים להילחם אלא לנוס אל ההרים. מאוחר יותר באותה שנה הוסר המצור זמנית וכל קהילת תלמידי ישוע היהודים יצאה מירושלים ומארץ יהודה (כ-100,000 איש) ומצאה מקלט בפחל, ממזרח לנהר הירדן. בשנת 68 חידשו הרומאים את המצור ובשנת 70 נחרבה ירושלים סופית. הנקודה המרכזית כאן היא ש"עניי הצאן", אלה שישוע התייחס אליהם באופן מיוחד במהלך שליחותו, הבינו שאלוהים הסיר את הגנתו מהעם ושהעם נתון למשפט, ולכן הם פעלו בהתאם למה שישוע הורה להם (לוקס כ"א). מאחר שנשמעו בצייטנות לדברי המשיח, איש מהיהודים המשיחיים לא מת; אף יהודי משיחי לא נשלח לעבדות.

מחירו של הרועה הטוב – י"א 12–14

פס' 12–14 מתארים את גובה השכר שנקב עבור עבודתו של הרועה הטוב. בפס' 12, הרועה הטוב פונה אל מנהיגות העם ומבקש את שכרו בהתאם לערכו בעיניהם. הם משלמים לו שלושים (שקלי) כסף. סכום זה אולי נשמע בימינו כסכום סביר, אבל באותה תקופה הוא היה ביטוי לבזו. שלושים כסף היו סכום הפיצוי שהתורה ציוותה לשלם על עבד שמת (שמות כ"א 32). מכאן שערך פעילותו של הרועה הטוב נתפס כשווה לזה של עבד מת. שכר של שלושים כסף היה עלבון גדול יותר מאי קבלת שכר כלשהו.

מילות פס' 13 הן בעלות חשיבות עליונה כאן. זכריה הוא שקיבל את התשלום של שלושים כסף, אבל מי הדמות שבאמת נעלבת? "וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי: 'הַשְּׁלִיכֵהוּ אֶל־הַיּוֹצֵר, אֲדָר הַיֶּקֶר [לשון צינית] אֲשֶׁר יִקְרָתִי מֵעַלֵּיהֶם'". ה' הוא הרועה הטוב. מעשיו של ה' הם שכל כך מבוזים ומוערכים רק בשלושים שקלי כסף. כך נהיה ברור שזכריה איננו אלא שחקן שמגלם תפקיד נבואי, אמצעי נפוץ להעברת נבואות בתנ"ך, ושאת התפקיד הזה ימלא יהוה בעצמו, כשהוא יבוא כאדם, כפי שאפשר לראות בנבואות הקודמות.

אחר כך אלוהים מצווה על זכריה לקחת את שלושים הכסף ולהשליך אותם אל בית היוצר, שהיה בתחום בית המקדש. מילים אלה התגשמו כשיהודה איש קריות קיבל תשלום של שלושים שקלי כסף ממנהיגי

היהודים, בתמורה להסגרתו של ישוע. אחר כך עשה יהודה את מה שעשה זכריה והשליך את המטבעות אל בית היוצר במתחם בית המקדש. הדברים מתוארים במתי כ"ו 14-16 וכ"ז 3-10 (ראה נספח 8). ראוי לציין שראשי הכוהנים הם ששילמו ליהודה את שלושים מטבעות הכסף, וסביר להניח שלקחו אותן מאוצר בית המקדש. כסף זה נועד לרכישת קורבנות. מבלי שהבינו זאת, זה בדיוק מה שעשו הכוהנים. הם קנו קורבן – ישוע היה הקורבן הסופי על חטא (ראה נספח 3).

התגובה לבוז שבפס' 13 נמצאת בפס' 14. זכריה לוקח את המקל השני, חובלים, ושובר (גודע) אותו. זהו שוב מעשה סמלי נבואי, והפעם הוא מסמל שהצאן יפוזר ואחדותו של עם ישראל תופר. במהלך המלחמה ברומאים בשנים 66-70 לספירה נוצרו פילוגים שונים בין הקנאים והם החלו להילחם זה בזה, השמידו זה לזה את מאגרי המזון והרגו איש את אחיו. בסופו של דבר, ירושלים נפלה בידי הרומאים בקלות בגלל מלחמת האזרחים שהתחוללה בה. אם כן, הפגיעה באחדות הובילה לפיזורו של הצאן; תפוצת היהודים ברחבי הגולה אכן החלה בשנת 70 לספירה.

הרועה האוויל – י"א 15-17

המנהיגות דחתה את הרועה הטוב בפס' 4-14, ובקטע הבא, פס' 15-17, היא מקבלת במקומו את הרועה האווילי והרשע.

בפס' 15 אלוהים מצווה על זכריה לשחק תפקיד שני. הפעם אין זה התפקיד שגילם קודם, של רועה טוב, אלא של רועה אווילי שרק יזיק לצאן.

בשנת 132 לספירה הוביל שמעון בר כוכבא את המרד היהודי השני ברומאים. הוא זכה לתמיכתם של חכמים רבים, וחשוב ביותר, בערך באמצע תקופת המרד הכריז רבי עקיבא, החכם המכובד והמשפיע ביותר, שבר כוכבא הוא המשיח. בתחילת המרד הצטרפו היהודים המשיחיים תלמידי ישוע ללחימה במסגרת מה שנראה בתחילה כהגנה על הארץ. אבל עם הכרזתו של רבי עקיבא הפך המרד לתנועה משיחית ותלמידי ישוע נאלצו לטרב להשתתף בקרב, מכיוון שלא הסכימו למשיחיותו של רבי עקיבא. כתוצאה מכך חוקק רבי עקיבא יחד עם הסנהדרין (בתקופת המרד ברומאים) רשימה ארוכה של תקנות שאסרו על כל קשר עם תלמידי ישוע היהודים בארץ. בסופו של דבר הרומאים חזרו לאחר שהביסו את בר כוכבא, ונקטו מדיניות של אדמה חרוכה בכל רחביה. עד שבר כוכבא נלחם את מלחמתו האחרונה בשנת 135 הארץ נשרפה כולה; הצמחייה

הושמדה כמעט כליל והמוני העם גוועו ברעב. החורבן שזכריה תיאר בי"א 1-13 התגשם אם כן במרד השני בהיקף גדול עוד יותר מאשר בשנת 70 לספירה.

זכריה י"א 1-17

לפי פסוקים אלה:

- ☆ המשיח יידחה בביאתו הראשונה, במיוחד על ידי המנהיגות. העם ככלל ידחה את המשיח אבל תהיה שארית קטנה של אנשים שיאמינו ויקבלו אותו.
- ☆ מנהיגות העם תמכור אותו תמורת שלושים שקלי כסף.
- ☆ הדחייה תוביל לשתי תוצאות. ראשית, אלוהים יסיר את הגנתו מעם ישראל והעם יהיה חשוף למתקפות הגויים – בשנת 70 לספירה. שנית, האחדות תתפרק ועם ישראל יפוזר.
- ☆ מאחר שהעם פנה עורף למשיח האמיתי, הוא יקבל ברוב איוולותו משיח שקר. דבר זה הוביל לחורבן השני של הארץ בשנת 135 לספירה.
- ☆ אם החורבן המתואר בזכריה י"א 1-3 התגשם בשנת 70 לספירה, הרי שהיה על המשיח לבוא לפני שנת 70 לספירה.
- ☆ המשיח הוא הרועה הטוב – יוחנן י' 11-18.

זכריה י"ב 10

העם מכיר בסופו של דבר במשיח

וְשִׁפְכֹתֵי עַל-בֵּית דָּוִד וְעַל יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם רֵיחַ חֵן וְתַחֲנוּנִים וְהִבִּיטוּ אֵלַי אֶת אֲשֶׁר-דָּקְרוּ וְסָפְדוּ עָלָיו כְּמִסְפַּד עַל-הַיְחִיד וְהִמְרָ עָלָיו כְּהִמְרָ עַל-הַבְּכוֹר.

כ רק י"ב בזכריה עוסק בביאת המשיח השנייה ובמיוחד במלחמת גוג ומגוג (נושא זה אינו שייך לענייננו כאן אבל נדון בספר *The Footsteps Of The Messiah*, עמ' 214, 233-235). עם זאת, פס' 10 קשור למחקרנו זה על הנבואות בנוגע לביאת המשיח הראשונה. ראשי העם היהודי דחו את המשיח כשבא בפעם הראשונה, ולכן תנאי הכרחי לביאתו השנייה הוא, שהם יחזרו בתשובה על שדחו אותו ויבקשו מאלוהים שישוב. זכריה י"ב 10 מתאר את המספד המר של המנהיגות היהודית על מותו של המשיח לכשבא בפעם הראשונה.

שלוש הנקודות הבאות הן בעלות משמעות להקשרנו:

1. יש כאן אישור נוסף לכך שהמנהיגות היהודית תדחה את המשיח.
2. הבנו כבר מדברי ישעיהו שהמשיח ימות, אבל כעת נאמר לנו כאן שמותו יהיה מוות אלים על ידי דקירה.
3. אלוהים הוא המדבר בפסוק זה, והוא אומר 'וְהִבִּיטוּ אֵלַי אֶת אֲשֶׁר-דָּקְרוּ' – כלומר, יהוה הוא שנדקר. שוב נאמר לנו שהמשיח יהיה אלוהים עצמו. פירוש המילה "דקרו" הוא שיצרו בו חור, חלל, ניקבו אותו. הדבר התגשם במהלך צליבתו של ישוע, כאשר חייל רומאי דקר אותו בצדו בחניתו, כמתואר ביוחנן י"ט 31-37.

ניתן לראות בבירור מהדיון התלמודי הבא, שהיו חכמים שייחסו לפסוק זה משמעות משיחית:

"הא הספידא מאי עבידתיה? פליגי בה רבי דוסא ורבנן. חד אמר על משיח בן יוסף שנהרג, וחד אמר על יצה"ר [יצר הרע] שנהרג. בשלמא למאן דאמר על משיח בן יוסף שנהרג היינו דכתיב (זכריה יב) והביטו אלי את אשר דקרו וספרו עליו כמספד על היחיד. אלא למאן דאמר על יצר הרע שנהרג, האי הספידא בעי למעבד שמחה בעי למעבד אמאי בכו" (סוכה נב א).

זכריה י"ב 10

לפי פסוקים אלה:

- ☆ ביאת המשיח הראשונה תידחה על ידי מנהיגי ישראל.
- ☆ המשיח ימות מוות אלים בדקירה.
- ☆ המשיח יהיה הן אלוהים והן אדם.

זכריה י"ג 7

הרועה הטוב

חָרַב, עוֹרֵי עַל-רַעֵי וְעַל-גְּבַר עֲמִיתִי, נָאֵם יְהוָה צְבָאוֹת, הֲךָ אֶת-הָרֹעֶה וְתַפּוּצִין הַצֹּאן, וְהִשְׁבַּתִּי יָדֵי עַל-הַצֹּעֲרִים.

תכריה י"ג 7 מהווה סיכום של כל פרק י"א בפסוק אחד. הרועה בי"ג 7 הוא הרועה הטוב שמתואר בי"א 4-14. פסוק זה מגלה שוב שהמשיח יהיה הן אלוהים והן אדם. אנושיותו של המשיח ברורה: "וְעַל-גְּבַר..." המילה הבאה אחריה בדרך כלל אינה מתורגמת נכון. פירוש המילה "עמיתי" היא "מישהו השווה לי". אפשר לשכתב את הפסוק כך: "חרב עורי על רועי ועל הגבר השווה לי", וכמובן שעל מנת להיות שווה לאלוהים, המשיח בעצם צריך להיות אלוהים. עובדה זו לא תמיד ברורה בתרגומים השונים, אבל היא ברורה מאוד בנוסח העברי המקורי.

פסוק זה גם מדגיש את אופיו האלים של המוות שיבוא על המשיח וקובע שוב שמותו יגרום לתפוצת העם. הרועה הוכה בשנת 30 לספירה, כשישוע נצלב, והצאן נפוצו בשנת 70 לספירה, כשעם ישראל יצא לגלות. מילים אלה מיוחסות לתלמידיו של ישוע במתי כ"ו 31-32, אבל המשמעות הראשונית שלהן כאן היא תפוצת העם בשנת 70 לספירה. מסוף פס' 7 עולה שאפילו "הצוערים", העם הפשוט והתמים, יסבלו בגלל שמנהיגות העם דחתה את המשיח, הרועה הטוב.

זכריה י"ג 7

לפי פסוקים אלה:

- ✧ המשיח יהיה הן אלוהים והן אדם.
- ✧ המשיח ימות מוות אלים.
- ✧ מותו של המשיח יגרום לתפוצת העם.

מלאכי ג' 1

מלאך (שליח) המלך

הַנְּנִי שְׁלַח מַלְאָכִי וּפְנֵה דַרְדָּר לְפָנַי, וּפְתָאם יָבֹוא אֶל־הַיְכָלוֹ הָאָדוֹן | אֲשֶׁר־
אַתֶּם מְבַקְשִׁים, וּמִלְאָךְ הַבְּרִית אֲשֶׁר אַתֶּם חֹפְצִים הַנְּהַבָּא, אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת.

בתנ"ך ישנן רק שתי נבואות שמדברות על המלאך (השליח, הכרוז)
שמבשר את בואו של המשיח. הראשונה בישעיהו מ' 3-5 והשנייה
כאן, במלאכי ג' 1. בסוף פרק ג' המלאך (השליח) שיקדים את בואו
של המשיח בשנית, מוזהה במפורש עם אליהו הנביא, אבל שמו של
השליח שמבשר את ביאת המשיח לראשונה אינו נזכר בנבואות אלה. רק
בברית החדשה מתגלה לנו שזהו יוחנן המטביל.

⁷ הַמָּה הִלְכּוּ לָהֶם וַיִּשְׁוֶע הַחַל לְדַבֵּר אֶל־הַמוֹן הָעַם עַל־אֲדוֹת יוֹחָנָן...¹⁰ כִּי
זֶה הוּא אֲשֶׁר כָּתוּב עָלָיו: הַנְּנִי שְׁלַח מַלְאָכִי לְפָנַי וּפְנֵה דַרְבָּךְ לְפָנַי. ¹¹ אֲמַן
אִמַּר אֲנִי לָכֶם, לֹא קֵם בִּילוּדֵי אִשָּׁה אִישׁ גְּדוֹל מִיוֹחָנָן הַמְּטַבֵּיל, אֲךָ הַקָּטָן
בְּמַלְכוֹת הַשָּׁמַיִם גְּדוֹל הוּא מִמֶּנּוּ (מתי י"א 7, 10-11).

מלאכי הוא הנביא האחרון בנביאי התנ"ך. הנבואה שלו הייתה
ההתגלות האחרונה שניתנה מאת אלוהים לפני הפסקה בת 400 שנה.
פירוש השם "מלאכי" הוא "השליח שלי" (מלאכי ג' 1). הקול הנבואי
הבא שנשמע בישראל 400 שנה אחרי כן היה קולו של "מלאכי / השליח
שלי" – יוחנן המטביל.

המשך הפסוק (ג' 1) מתייחס לביאת המשיח הראשונה. כתוב שהמשיח
יבוא אל היכלו פתאום. מדובר בבית המקדש השני, שנבנה מחדש על ידי
זרובבל ושופץ על ידי הורדוס הגדול. ישוע בא לבית המקדש הזה פעמיים
על מנת לטהר אותו מחלפני הכספים (יוחנן ב' 13-22; מתי כ"א 12-13).
כתוב כאן בבירור: "היכלו". ההיכל הזה שייך למשיח. יש לו זכות מלאה
על בית המקדש והוא יכול לעשות בו כטוב בעיניו. כשישוע טיהר את

בית המקדש הוא פעל בתור ארון המקדש, בעליו, מתוך אדנות, סמכות ובעלות. בהמשך, פס' 2-5 מתארים כיצד המשיח יטהר את עמו כשישוב בשנית.

מלאכי ג' 1

לפי פסוק זה:

☆ לפני ביאת המשיח הראשונה יבוא שליח שיכריז על בואו.

הכתובים

תהילים ב' 7-12

בן אלוהים

⁷ אֶסְפְּרָה אֶל־חַק, יְהוָה אָמַר אֵלַי: בְּנֵי־אֱתָהּ, אֲנִי הַיּוֹם יִלְדֶתֶיךָ: ⁸ שְׂאֵל מִמְּנֵי וְאֶתְנֶנָּה גּוֹיִם נַחֲלֶתָהּ, וְאַחֲזֶתָהּ אֶפְסֵי־אֲרָץ: ⁹ תִּרְעַם בְּשֹׁבֵט בְּרֹזֶל, כְּכֹלֵי יוֹצֵר תִּנְפְּצָם: ¹⁰ וְעַתָּה מְלָכִים הִשְׁפִּילוּ, הוֹסְרוּ שַׁפְטֵי אֲרָץ: ¹¹ עֲבְדוּ אֶת־יְהוָה בִּירְאָה וּגְיִילוּ בְרַעְדָּה: ¹² נִשְׁקֹוּ־בַר פֶּן־יֵאָנַף | וְתִאֲבְדוּ דָרְךָ, כִּי־יִבְעַר כַּמְעַט אַפּוֹ, אֲשֶׁר־י כָּל־חוֹסֵי בּוֹ.

א ת ספר תהילים אפשר לסכם במשפט אחד: "מזמורי תהילים הם גרסאות שיריות למסרים של התורה והנביאים". רבים מתייחסים לספר תהילים כאל חומר לתפילה והגות בלבד. ואמנם הם בהחלט שימושיים לתפילה ולהגות, אבל טעות היא להגביל אותם לשימוש זה בלבד. ספר תהילים כולו גדוש באמיתות ויסודות עמוקים המובעים במונחים פואטיים.

מזמור ב' עוסק בביאת המשיח השנייה; באירועים שקודמים לה, באירועים שמתרחשים במהלכה ובאלו שמתרחשים אחריה; ובמיוחד במלחמת גוג ומגוג. (נושא זה נדון בספר *In The Footsteps Of The Messiah*, עמ' 219, 245 ו-276). יחד עם זה יש בו מרכיבים שנוגעים לביאת המשיח הראשונה, במיוחד בפסוקים 7-12.

בראש ובראשונה יש לציין שלא ניתן לייחס את הפסוקים לדוד. דוד אמנם היה מלך גדול, אבל אלוהים לא העניק לו סמכות על כל הגויים (פס' 8). וגם לא שלטון עד "אפסי ארץ". פסוקים אלה מתייחסים למשיח שישלוט בעולם כולו, כפי שהמשורר ודאי שמע מהנביאים. אפילו רש"י מודה שזה אמור על המלך המשיח. ורד"ק כתב: "ויש מפרשים זה המזמור... הוא מלך המשיח".

בין התארים שניתנו למשיח במזמור זה, הוא מכונה גם בן אלוהים. כינוי זה ניתן לו כאן פעמיים, בפסוקים 7 ו-12. המשיח, שימלוך על ירושלים ועל העולם כולו, הוא גם באופן יחיד ומיוחד בנו של אלוהים. כפי שמוסבר בנספח 1, משמעות הצירוף "בני האלוהים" לכל אורך התנ"ך היא "מלאכים", בין מלאכים שסרחו, ובין שלא. הצירוף "בן אלוהים" בלשון יחיד מתייחס תמיד ואך ורק למשיח.

תהילים ב' 7-12

לפי פסוקים אלה:

- ☆ המשיח יהיה בן האלוהים.
- ☆ המשיח ימלוך בירושלים.
- ☆ המשיח ימלוך גם על הגויים (עמי העולם).

תהילים ט"ז 1-11

מותו של המשיח

¹ מִכְתָּם לְדוֹד. שְׁמֵרְנִי אֵל כִּי־חִסֵּיתִי בָךְ: ² אָמַרְתָּ לִיהוָה אֲדֹנָי אַתָּה, טוֹבְתִי בַל־עָלִיךָ: ³ לְקְרוּשִׁים אֲשֶׁר־בְּאֶרֶץ הַמָּה, וְאֲדִירֵי כָל־חִפְצֵי־כֶסֶם: ⁴ יָרְבוּ עֲצוּבוֹתֶם אַחַר מָהָרוּ בַל־אֲסִיף נִסְפִיהֶם מִדָּם וּבַל־אֲשֵׁא אֶת־שְׁמוֹתֶם עַל־שִׁפְתַי: ⁵ יְהוָה מִנְתַּחֲלָקִי וְכוֹסִי, אַתָּה תוֹמִיךָ גּוֹרְלִי: ⁶ חֲבָלִים נִפְלוּ־לִי בְנַעֲמִים, אֶף־נִחַלְתָּ שִׁפְרָה עָלַי: ⁷ אֲבָרַךְ אֶת־יְהוָה אֲשֶׁר יַעֲצָנִי, אֶף־לִילוֹת יִסְרוּנִי כְלִיֹּתַי: ⁸ שׁוֹיִתִּי יְהוָה לְנִגְדֵי תְמִיד, כִּי מִיַּמִּינִי בַל־אֲמוּט: ⁹ לִכֹּן שָׂמַח לְבִי וַיִּגַּל כְּבוֹדִי, אֶף־בְּשָׂרֵי יִשְׁכֹּן לְבַטָּח: ¹⁰ כִּי לֹא־תַעֲזוֹב נַפְשִׁי לְשֹׂאֹל, לֹא־תִתֵּן חֲסִידֶיךָ (יִתִּיר י') לְרֹאוֹת שְׁחַת: ¹¹ תוֹדִיעֵנִי אֲרַח חַיִּים, שִׁבַּע שְׁמַחוֹת אֶת־פְּנֵיךָ, נַעֲמוֹת בִּימִינְךָ נֶצַח:

תהילים ט"ז 1-2 מדגישים שהמשיח חוסה באלוהים, ופס' 3 מדגיש שהוא שמח בקדושים, יראי האל השומרים את דרכו (השארית המאמינה, ראה זכריה י"א 11). בפס' 4-9 המשורר אומר שהמשיח ישים את מלוא מבטחו באלוהים האב, אפילו עד כדי מוות (פס' 10-11). גם במוות, המשיח בוטח באלוהים. על פי מזמור זה אלוהים אמנם מניח למשיח למות, אבל "לא־תַעֲזוֹב נַפְשִׁי לְשֹׂאֹל לֹא־תִתֵּן חֲסִידֶיךָ לְרֹאוֹת שְׁחַת". המשיח יוקם לתחייה.

תהילים ט"ז

לפי פרק זה:

- ✧ המשיח ייהנה ממערכת יחסים ייחודית עם אלוהים האב
- ✧ היבט זה בחיי המשיח מודגש במיוחד בבשורת יוחנן.
- ✧ המשיח ימות.
- ✧ המשיח יוקם לתחייה.

תהילים כ"ב 1-32

סבלו ותהילתו של המשיח

¹ לַמְנַצֵּחַ עַל־אֵילַת הַשֶּׁחַר, מִזְמוֹר לְדָוִד: ² אֵלֵי אֵלֵי, לָמָּה עֲזַבְתָּנִי? רְחוֹק מִשְׁוֹעֵתֵי דְבָרֵי שְׂאֲגַתִּי: ³ אֱלֹהֵי, אֶקְרָא יוֹמָם וְלַיְלָה וְלֹא־דַמְיָה לִי: ⁴ וְאַתָּה קְרוֹשׁ, יוֹשֵׁב תְּהִלּוֹת יִשְׂרָאֵל: ⁵ בְּךָ בִטְחוּ אֲבֹתֵינוּ, בִּטְחוּ וְתַפְלִטְמוּ: ⁶ אֵלֶיךָ זַעֲקוּ וְנִמְלָטוּ, בְּךָ בִטְחוּ וְלֹא־בוֹשׁוּ: ⁷ וְאַנְכִי תוֹלַעַת וְלֹא־אִישׁ, חֲרַפְתָּ אָדָם וּבְזוּי עָם: ⁸ כָּל־רֵאִי יִלְעָגוּ לִי, יִפְטִירוּ בְשִׁפְהָ יִנְיְעוּ רֹאשׁ: ⁹ גַּל אֶל־יְהוָה, יִפְלֹטְהוּ, יִצְיִלְהוּ, כִּי חָפֵץ בּוֹ: ¹⁰ כִּי־אַתָּה גָּחִי מִבֶּטֶן, מִבְּטִיחִי עַל־שְׂדֵי אִמִּי: ¹¹ עֲלֶיךָ הִשְׁלַכְתִּי מֵרַחֵם, מִבֶּטֶן אִמִּי אֵלֵי אֲתָה: ¹² אֶל־תִּרְחַק מִמֶּנִּי, כִּי־צָרָה קְרוֹבָה, כִּי־אֵין עֲזוֹר: ¹³ סִבְבוּנִי פְרִים רַבִּים, אֲבִירֵי בָשָׁן כְּתוֹרוֹנִי: ¹⁴ פָּצוּ עָלַי פִּיהֶם, אַרְיֵה טָרֶף וְשֹׁאֵג: ¹⁵ כַּמִּים נִשְׁפַּכְתִּי וְהִתְפָּרְדוּ כָל־עֲצָמוֹתַי, הִיָּה לְבִי כְדוֹנָג, נִמַּס בְּתוֹף מַעֵי: ¹⁶ יֵבֶשׁ כַּחֲרֹשׁ | כָּחִי וְלִשׁוֹנִי מִדְּבַק מִלְקוֹחִי, וְלַעֲפַר־מוֹת תִּשְׁפַּתְנִי: ¹⁷ כִּי סִבְבוּנִי כָלְבִים, עֲדַת מְרַעִים הַקִּיפוּנִי, כָּאֲרֵי יָדַי וְרַגְלֵי: ¹⁸ אֶסְפֹּר כָל־עֲצָמוֹתַי, הִמָּה יִבִּיטוּ יִרְאוּ־בִי: ¹⁹ יִחַלְקוּ בְגָדֵי לֵהֶם וְעַל־לְבוּשֵׁי יִפִּילוּ גוֹרֵל: ²⁰ וְאַתָּה, יְהוָה, אֶל־תִּרְחַק, אֵילוֹתַי, לַעֲזֹרְתִי חוֹשָׁה: ²¹ הִצִּילָה מִחֲרָב נַפְשִׁי, מִיַּד־כָּלֵב יְחִידְתִּי: ²² הוֹשִׁיעֵנִי מִפִּי אַרְיֵה, וּמִקְרָנֵי רִמִּים עֲנִיתָנִי:

²³ אֶסְפָּרָה שִׁמְךָ לְאַחִי, בְּתוֹף קָהֵל אֶהְלֶלְךָ: ²⁴ יִרְאֵי יְהוָה | הִלְלוּהוּ, כָּל־זֶרַע יַעֲקֹב כְּבְרוּהוּ וּגְוָרוּ מִמֶּנּוּ כָל־זֶרַע יִשְׂרָאֵל: ²⁵ כִּי לֹא־בִזָּה וְלֹא שִׁקָּץ עֲנוֹת עָנִי וְלֹא־הִסְתִּיר פָּנָיו מִמֶּנּוּ וּבִשְׁוֹעוֹ אֵלָיו שָׁמַע: ²⁶ מֵאֲתָה תִהְלֵתִי בְקָהֵל רֹב, נְדָרֵי אֲשֶׁלֶם נִגְדַי יִרְאוּ: ²⁷ יֵאָכְלוּ עֲנוּיִם | וַיִּשְׁבְּעוּ, יִהְלָלוּ יְהוָה דְרָשׁוּ, יְחִי לְבַבְכֶם לַעֲד: ²⁸ יִזְכְּרוּ | וַיִּשְׁבוּ אֶל־יְהוָה כָּל־אֲפֹסֵי־אָרֶץ, וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ לִפְנֵיךָ כָּל־מְשֻׁפְחוֹת גּוֹיִם: ²⁹ כִּי לִיהוָה הַמְּלוֹכָה וּמִשַׁל בְּגוֹיִם: ³⁰ אֶכְלוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ | כָּל־דֹשְׁנֵי־אָרֶץ, לִפְנֵינוּ יִכְרְעוּ כָל־יְיֹרְדֵי עָפָר, וְנַפְשׁוֹ לֹא חָיָה: ³¹ זֶרַע יַעֲבֹדְנוּ, יִסְפֹּר לְאֲדָנָי לְדָוִד: ³² יִבְאוּ וַיִּגִּידוּ צְדָקְתוֹ, לַעֲם נוֹלָד כִּי עָשָׂה:

מזמור כ"ב הוא המזמור המשיחי המפורסם ביותר. המזמור כולו מוקדש לאירועים שכרוכים בביאת המשיח הראשונה ולמספר היבטים הכרוכים בחזרתו. הוא מתחלק לשני חלקים עיקריים: הראשון עוסק בסבלו של המשיח והשני ברוממותו. ניתן לראות במזמור כולו גרסה שירית של ישעיהו נ"ג, אף על פי שהוא נכתב לפני נבואת ישעיהו.

סבלו של המשיח – כ"ב 2-22

המשיח זועק לעזרה – כ"ב 2-3

פסוקים אלה מתארים את המשיח זועק מתהומות הכאב. אין זה מקרה שישוע זעק את המילים האלה כשהיה תלוי על הצלב. הוא ציטט אותן לאחר שלוש שעות של עלטה כבדה. במשך שלוש השעות האלה נשפך עליו מלוא חרונו של אלוהים על חטאי עם ישראל והעולם כולו. זהו המקום היחיד בבשורות שבו ישוע פונה אל אלוהים במילה "אלי". בכל יתר פניותיו לאלוהים הנוכרות בבשורות, למעלה מ-170 במספר, הוא תמיד אומר "אבא" או "אבי". ברור מאוד שישוע נהנה ממערכת יחסים מיוחדת במינה עם אלוהים. אבל כשגסס על הצלב הוא נשא עליו את חטאי העולם כולו והיחסים בינו לבין אלוהים היו בשלב זה של נשפט ושופט, ולא של בן ואב. לכן ישוע פנה אליו במילים "אלי, אלי" ולא "אבי, אבי".

הצלה בעזרת אלוהים בעבר – כ"ב 4-6

פסוקים אלה מזכירים את מעשי הישועה של אלוהים בעבר. אלוהים בהחלט מסוגל להציל ולהושיע, אולם הוא בוחר שלא לעשות זאת.

בזו ולעג למשיח – כ"ב 7-9

פסוקים אלה מתארים במונחים דומים לאלה שבישעיהו נ"ג את לעגם ושחוקם לאיד של הרשעים נוכח ענותו של המשיח. המילים המשמשות בפרק זה אכן דומות מאוד לדברי הלעג שהיו בפי הקהל שצפה בצליבתו של ישוע. חירפו אותו, בזו לו, לעגו וקנטרו.

המשיח שם מבטחו באלוהים – כ"ב 10-12

לפי פסוקים אלה, המשיח בטח באלוהים מלידה. יש כאן התייחסויות לאמו של המשיח, אבל כמו בכל יתר הנבואות המשיחיות, אין כל התייחסות לאב אנושי. המשיח עמד להיוולד לבתולה, כפי שחזה ישעיהו (1' 14).

תיאור הייסורים – כ"ב 13-19

פסוקים אלה מתארים את ייסוריו של המשיח, וחלקם מופיעים בברית החדשה בציטוט כמעט ישיר.

א. אויביו של המשיח יכתרו אותו ויתבוננו בו – כ"ב 13-14.

ב. ייסורים גופניים – 15-18:

1. "כַּמִּים נִשְׁפְּכֶתִי".

הזעה מוגברת.

2. "הִתְפָּרְדוּ כָּל-עֲצָמוֹתַי".

אחרי שהשכיבו את הנצלב על קורות הצלב ונעצו בו את המסמרים, הרימו את הצלב למצב מאונך והטילו אותו אל תוך בור עמוק באדמה. הטלטלה שכרוכה בפעולה זו גרמה לפריקתן של העצמות.

3. "הָיָה לִבִּי כְּדוֹנָג".

ביטוי שמשמעותו "לב שבור", לא רק נפשית אלא גם פיזית, כשדם ומים הניגרים מהגוף הם ראייה לכך.

4. "יָבֵשׁ כַּחֲרֵשׁ כַּחֲי".

כוחו אזל לחלוטין.

5. "לְשׁוֹנִי מְדַבֵּק מִלְקוֹחֵי".

לשונו נדבקת לחיכו, סימן לצימאון קשה. אחרי שש שעות על הצלב, ששלוש מהן היו בעלטה גמורה, ישוע אמר: "אני צמא". הכוונה הייתה ליותר מצמא גופני. משך שלוש שעות חשוכות אלה סבל ישוע מחרון האלוהים שניתך עליו, מייסורי תופת של ממש. ישוע סיפר פעם על איש עשיר שלאחר רגעים ספורים בלבד בגיהינום אמר שהוא צמא (לוקס ט"ז). אמירת אותן המילים משקפת את הסבל הקיצוני מייסורי התופת שהוא חווה בזמן שהיה תלוי על הצלב.

6. "כְּאָרִי יָדֵי וְרַגְלֵי".

כרו (ארו) חורים בידיו וברגליו – מתאים לנעיצת המסמרים בידיו וברגליו של ישוע על הצלב. יש המפרשים שהכוונה ב"כארי ידי ורגליו" היא "כאריה ידי ורגליו", על סמך תרגום השבעים ליוונית. אמנם נכון שהמחבר השתמש במוטיבים מעולם בעלי החיים

בהקשר של הנאמר כאן, אבל הוא משתמש במונחים אלה אך ורק כדי לתאר את אויביו, ולא את עצמו.

נזכיר בהקשר זה את "דקרו" שמופיעה בזכריה י"ב 10, שמשמעותה לנקב, ליצור חלל, כפי שעשה החייל הרומי כשדקר את ישוע בחניתו.

7. "אֶסְפֵּר כָּל-עֲצָמוֹתַי".

העצמות שלו בולטות.

ג. "יִחְלְקוּ בְּגָדֵי לְהֵם" – כ"ב 19:

מעניו של המשיח יפילו גורלות כדי לחלק ביניהם את בגדי המשיח. גם נבואה זו התגשמה כלשונה ממש בצליבתו של ישוע (מתי כ"ז 35; מרקוס ט"ו 24; לוקס כ"ג 34; יוחנן י"ט 23-24).

כל הדברים המתוארים לעיל חייבים להתייחס למשיח, מכיוון שברור שאף אחד מהם לא קרה לדוד המלך.

המשיח מתפלל לעזרה – כ"ב 20-22

פסוקים 20-22 הם זעקה נוספת של המשיח לעזרה בזמן שהיה תלוי על הצלב.

עלייתו לגדולה של המשיח – כ"ב 23-32

אחרי שסבלו של המשיח הושלם, חלה תפנית ופסוקים 23-32 מתארים את עלייתו של המשיח לגדולה. בפס' 23 המשיח יהלל את אלוהים בקהל רב. כיצד זה ייתכן, אם פס' 2-22 מתארים את מותו? ברור שהוא חייב לקום מן המתים. המשך המזמור ממשיך ומתאר את מה שקורה אחרי תקומתו, ועד השיא בעת שיבתו וכינון מלכותו.

תהילים כ"ב 1-32

לפי פרק זה:

- ✧ המשיח יזעק לאלוהים ויבקש את עזרתו כשהוא סובל ייסורים עזים.
- ✧ המשיח יהיה אדם בזוי ודחוי.
- ✧ אויבי המשיח ינעצו בו את מבטיהם וילעגו לו בזמן שהוא יסבול ייסורי מוות.
- ✧ כל עצמותיו של המשיח יצאו ממקומן.
- ✧ ליבו של המשיח יישבר.
- ✧ המשיח יסבול מצמא עז.
- ✧ אויביו של המשיח ינקבו / יכרו חורים בידיו וברגליו.
- ✧ אויביו של המשיח יחלקו את בגדיו בהגרלה.
- ✧ המשיח יבטח באלוהים האב גם על סף מוות.
- ✧ המשיח יקום לתחייה.

תהילים פ' 18

איש ימינך

תְּהִי־יְדָךְ עַל־אִישׁ יְמִינֶךָ, עַל־בֶּן־אָדָם אֲמַצְתָּ לָּךְ.

מזמור פ' כולו עוסק בישועת עם ישראל סמוך לשובו של המשיח בשנית. (ראה The Footsteps Of The Messiah, עמ' 238-239). עם ישראל מתחנן לשובו של המשיח, אבל פסוק אחד בתפילותיהם – פס' 18 – נוגע למחקר שלנו על ביאת המשיח הראשונה. למעשה, פסוק זה הוא פיתוחו של הנאמר בתהילים ק"י 1 ("נָאֵם יְהוָה לְאֲדָנָי: יָשָׁב לְיְמִינֵי..."), כך שלמעשה יש צורך ללמוד אותו קודם.

עם ישראל מתפלל לישועת אלוהים מהאויבים הקמים עליו, ובפס' 18 הוא מבקש שה' ישלח את האיש שיושב לימינו כדי שיושיע אותם. לפי תהילים ק"י, זהו המשיח שעלה לשבת לימין אלוהים לאחר שנדחה. בק"י גם נאמר שהמשיח יישאר שם עד שעם ישראל יחזור בתשובה ויבקש שישוב. מזמור פ' מתאר את חזרת העם בתשובה.

פס' 18 מכנה את המשיח "בן אדם". זהו כינוי נפוץ מאוד בברית החדשה למשיח, במיוחד בבשורת לוקס.

כפי שניתן ללמוד מתהילים ק"י 1, "בן האדם" יושב לימין אלוהים, ולכן הוא חייב להיות שווה לאלוהים; מכאן שזהו פסוק נוסף שמחזק את הטענה שהמשיח חייב להיות אלוהים וגם אדם.

תהילים פ' 18

לפי פסוק זה:

☆ המשיח יושב לימינו של אלוהים האב.

☆ אם המשיח יושב לימין האלוהים הרי שהוא שווה לו. מכאן שהמשיח חייב להיות הן אלוהים והן אדם.

תהילים ק"י 1-7

כוהן על דברתי מלכי צדק

¹ לְדוֹד מְזֻמּוֹר. נָאִם יְהוָה | לְאֹדְנִי: שָׁב לִימִינִי, עַד־אֲשִׁית אֵיבִיךָ הַדָּם לְרִגְלֶיךָ: ² מִטָּה עֲזָרָה יִשְׁלַח יְהוָה מִצִּיּוֹן, רְדֵה בְקֶרֶב אֵיבִיךָ: ³ עֲמָה נִדְבַת בְּיוֹם חִילָה, בְּהַדְרֵי־קֶדֶשׁ מִרְחֹם מִשְׁחָר, לָךְ טַל יִלְדֹתָ: ⁴ נִשְׁבַּע יְהוָה | וְלֹא יִנָּחַם, אֶת־הַכֹּהֵן לְעוֹלָם, עַל־דְּבַרְתִּי מִלְּפִי־צַדִּיק: ⁵ אֹדְנִי עַל־יְמִינָהּ, מִחֶץ בְּיוֹם־אָפוּ מְלָכִים: ⁶ יָדִין בְּגוֹיִם מְלֵא גִּוְיוֹת, מִחֶץ רֹאשׁ עַל־אֶרֶץ רַבָּה: ⁷ מִנְחַל בְּדַרְךָ יִשְׁתָּה, עַל־כֵּן יָרִים רֹאשׁ.

תהילים ק"י שייך לקטגוריה הרביעית של הנבואות המשיחיות שהוזכרו בהקדמה, מכיוון שהוא מקיף את תוכניתו השלמה של אלוהים לגבי המשיח. בשבעת פסוקיו הקצרים כולל מזמור זה את כל ארבעת שלביה של תוכנית זו: ביאת המשיח הראשונה, מרווח של זמן, שובו של המשיח וימות המשיח. המזמור מתחלק לשלושה קטעים או בתים.

בית א' - ק"י 1-2

חשוב לציין תחילה שמחבר המזמור הוא דוד, שמלך על כל ארץ ישראל. הוא שלט בעמים השכנים וגבה מהם מיסים, וכך כונן אימפריה יהודית. לדוד לא היה כל אדון אנושי מעליו; הוא לא היה כפוף לשום שררה או סמכות מלבד ה' עצמו. בכל זאת בפס' 1 דוד מדבר על שני אדונים: "נָאִם יְהוָה לְאֹדְנִי...". דוד מדבר על שתי דמויות - ה' ו"אדוני". אבל מי יכול להיות "אדוני", אם אין לדוד אדון אנושי מעליו? הדרך היחידה להבין את הפסוק היא לראות את ה' כאלוהים האב ואת "אדוני" כמשיח. לכן, המשיח הוא המוזמן פה לשבת לימין אלוהים. זוהי נבואה שהתגשמה בעלייתו של ישוע למרומים לאחר שהשלים את מעשה הגאולה שלו, וישב לימין אביו שבשמים.

מן הנבואה הזו משתמע קיומו של מישהו שהוא הן אלוהים והן אדם. ממלכים א' ב' 19 עולה שמי שיושב לימינו של המלך חייב להיות שווה למלך. כשמלך כלשהו ערך ביקור ממלכתי אצל מלך אחר, הוא נהג לשבת לימין המלך המארח. המשיח מוזמן לשבת לימינו של אלוהים, מכאן שהמשיח חייב להיות שווה לאלוהים.

מההיבט האנושי שלו, המשיח חייב להיות צאצא לבית דוד, ומההיבט האלוהי שלו הוא ראוי לשבת לימין אלוהים. הוא ישב שם במשך תקופה מסוימת, "עֲדָ־אֲשִׁית אִי־בֵּיךָ הָרֶם לְרִגְלֶיךָ...". אמירה זו מרמזת על ביאת המשיח הראשונה ועל הידחתו. כאשר יבוא בפעם הראשונה הוא ייתקל בתגובה עוינת, ומפס' 2 עולה שהאויבים שנזכרו בפס' 1 נמצאים בציון עצמה. מאחר שהוא נדחה כאשר בא בפעם הראשונה הוא מוזמן לשבת לימין אלוהים למשך תקופה מסוימת, עד שאויביו ייכנעו לפניו. מזמור פ' מפתח את הרעיון ביתר הרחבה.

בית ב' - ק"י 3-4

כאן אפשר לראות את השינוי המיוחל באויביו של המשיח. כשהמשיח יבוא בשנית, ביום "חילו", כלומר, בכוח רב, עמו יתנדב ברצון.

ואז, בפס' 4, נאמר דבר מה חדש וחשוב ביותר על המשיח: הוא יהיה כוהן על דברתי (כדוגמת) מלכי־צדק. כוהן מלכי־צדק יכול לפי בראשית י"ד להיות גם כוהן וגם מלך. מדובר בתקופה שקדמה למשה, שהרי במסגרת תורת משה השילוב בין מלוכה לכהונה לא יתאפשר עוד. התורה קבעה שכל הכוהנים יהיו משבט לוי והמלכים - משבט יהודה. על מנת להגשים נבואה זו יהיה צורך, אם כן, שתורת משה וסדרי הכוהנים יחלפו.

הברית החדשה (עברים ז' 11-18) מלמדת בבירור שישוע הגשים את התורה וביטל את תוקפה במותו, והחיל במקומה את תורת המשיח. במסגרת תורת המשיח תופסת כהונת מלכי־צדק את מקומם של בני לוי; לכן, המשיח הוא אכן גם כוהן וגם מלך. פס' 4 מציין כי כהונתו ומלכותו של המשיח הן לעולם.

בית ג' - ק"י 5-7

פסוקים אלה עוסקים בביאת המשיח השנייה ואינם שייכים לענייננו כאן.

תהילים ק"י 1-7

לפי מזמור זה:

- ☆ המשיח יהיה גם כוהן וגם מלך, כדוגמת מלכי־צדק.
- ☆ המשיח חייב להיות גם אלוהים וגם אדם. על מנת להיות כוהן הוא חייב להיות אדם, אבל על מנת לשבת לימין אלוהים הוא חייב להיות שווה לאלוהים.
- ☆ ביאת המשיח הראשונה תיתקל בדחייה.
- ☆ המשיח יעלה למרום אחרי שיידחה.
- ☆ אחרי שהמשיח יעלה למרום, הוא ישב לימין אלוהים.
- ☆ המשיח ישוב כשעם ישראל יקבל אותו.
- ☆ המשיח ימלוך בישראל בימות המשיח.

משלי ל' 4

שמו של בן אלוהים

מי עלה-שמים ויירד? מי אסף-רוח בחפניו? מי צרר-מים בשמלה?
מי הקים כל-אפסי-ארץ? מה-שמו ומה-שם-בנו כי תדע?

אמרי אגור במשלי ל' כוללים חידה. החידה מורכבת משש שאלות, שארבע הראשונות שבהן הן רטוריות. התשובות לשאלות אלה ברורות מכיוון שרק אלוהים מסוגל לעשות את המעשים המתוארים בהן. השאלה החמישית קלה גם היא, מכיוון ששמו של אלוהים נגלה לבני האדם זמן רב לפני שספר משלי נכתב. שמו של אלוהים הוא יהוה.

השאלה השישית היא השאלה הקשה: "ומה-שם-בנו?"

כבר הצבענו על כך שהתנ"ך מגלה שלא-לוהים יש בן. דבר זה נאמר פעמיים במזמור ב'. פה הוא מופיע שוב. אבל מה שלא נגלה לנו הוא שמו של הבן, ולכן נימת הקנטור "כי תדע?" ("האם אתה יודע?"). בשלב זה בהתגלות ההדרגתית לגבי המשיח, לא היה ביכולתו של איש לדעת את שמו. רק בברית החדשה נגלה ששמו הוא ישוע וש"ואין הישועה באחר ואין תחת השמים שם אחר, הנתן לבני אדם, אשר-בו נושע" (מעשי השליחים ד' 12). עכשיו שמו נגלה לכול.

משלי ל' 4

לפי פסוק זה:

✧ המשיח יהיה באופן יחיד במינו בנו של אלוהים.

דניאל ט' 1-27

לוח הזמנים המתוכנן של המשיח

¹ בשנת אחת לדריוש בן-אחשורוש מזרע מדוי אשר המלך על מלכות כשדים: ² בשנת אחת למלכו אני דניאל בינתי בספרים, מספר השנים אשר היה דבר-יהוה אל-ירמיה הנביא, למלאות להרכות ירושלם שבעים שנה: ³ ואתנה את-פני אל-אדני האלהים לבקש תפלה ותחנונים בצום ושק ואפר: ⁴ ואתפללה ליהוה אלהי ואתודה, ואמרה: אָנָּה, אֲדָנִי הָאֵל הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא, שֶׁמֶר הַבְּרִית וְהַחֲסֵד לְאַהֲבָיו וּלְשֹׁמְרֵי מִצְוֹתָיו: ⁵ חָטְאוּנוּ וְעִוְנוּ וְהִרְשַׁעְנוּ (ק' הִרְשַׁעְנוּ) וּמְרַדְנוּ וְסוֹר מִמִּצְוֹתֶיךָ וּמִמְשַׁפְּטֶיךָ: ⁶ וְלֹא שָׁמַעְנוּ אֶל-עֲבָדֶיךָ הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר דִּבְרוּ בְּשֵׁמְךָ אֶל-מַלְכֵינוּ, שָׂרֵינוּ וְאַבְתֵּינוּ וְאֵל כָּל-עַם הָאָרֶץ: ⁷ לָּהּ, אֲדָנִי, הַצְּדָקָה, וְלָנוּ בִשְׁתַּ הַפְּנִים כִּיֹּם הַזֶּה, לְאִישׁ יְהוּדָה וְלִישְׁבֵי יְרוּשָׁלַם וְלִכְלל-יִשְׂרָאֵל הַקְּרִבִים וְהַרְחֻקִים בְּכָל-הָאָרְצוֹת אֲשֶׁר הִדְחַתְּם שָׁם בְּמַעַלְם אֲשֶׁר מַעַלְו־בְּךָ: ⁸ יְהוָה, לָנוּ בִשְׁתַּ הַפְּנִים, לְמַלְכֵינוּ, לְשָׂרֵינוּ וְלְאַבְתֵּינוּ, אֲשֶׁר חָטְאוּנוּ לָּךְ: ⁹ לְאֲדָנִי אֱלֹהֵינוּ הֲרַחֲמִים וְהַסְּלִיחוּת, כִּי מְרַדְנוּ בּוֹ: ¹⁰ וְלֹא שָׁמַעְנוּ בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְלַכֵּת בְּתוֹרָתוֹ אֲשֶׁר-נָתַן לְפָנֵינוּ בְּיַד עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים: ¹¹ וְכָל-יִשְׂרָאֵל עָבְרוּ אֶת-תּוֹרָתְךָ וְסוֹר לְכַלְתִּי שְׁמוֹעַ בְּקִלְךָ, וְתַתֶּךָ עָלֵינוּ הָאֵלָה וְהַשְׁבַּעָה אֲשֶׁר כְּתוּבָה בְּתוֹרַת מֹשֶׁה עֲבָד-הָאֱלֹהִים, כִּי חָטְאוּנוּ לוֹ: ¹² וְיָקָם אֶת-דְּבָרָיו (ק' דָּבְרוּ) אֲשֶׁר-דָּבַר עָלֵינוּ וְעַל-שִׁפְטֵינוּ אֲשֶׁר שִׁפְטוּנוּ, לְהִבִּיא עָלֵינוּ רָעָה גְדוֹלָה, אֲשֶׁר לֹא-נִעֲשֶׂתָה תַחַת כָּל-הַשָּׁמַיִם כְּאֲשֶׁר נִעֲשֶׂתָה בִירוּשָׁלַם: ¹³ כְּאֲשֶׁר כְּתוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה, אֵת כָּל-הָרָעָה הַזֹּאת בָּאָה עָלֵינוּ, וְלֹא-חָלִינוּ אֶת-פְּנֵי יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְשׁוֹב מִעֲוֹנָנוּ וּלְהַשְׁכִּיל בְּאַמְתָּךְ: ¹⁴ וַיִּשְׁקֹד יְהוָה עַל-הָרָעָה וַיְבִיאָה עָלֵינוּ, כִּי-צָדִיק יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עַל-כָּל-מַעֲשָׂיו אֲשֶׁר עָשָׂה, וְלֹא שָׁמַעְנוּ בְּקוֹלוֹ: ¹⁵ וְעַתָּה, אֲדָנִי אֱלֹהֵינוּ, אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ אֶת-עַמְּךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה וְתַעֲשֶׂ-לָּךְ שָׁם כִּיֹּם הַזֶּה, חָטְאוּנוּ, רָשַׁעְנוּ: ¹⁶ אֲדָנִי, כְּכָל-צְדָקָתְךָ יִשְׁבַּח-נָא אַפְּךָ וְחַמְתָּךְ מֵעִירָה יְרוּשָׁלַם הַרְקֻדְשָׁה, כִּי בְחָטְאוּנוּ וּבְעֲוֹנוֹת אֲבֹתֵינוּ יְרוּשָׁלַם וְעַמְּךָ

לְחַרְפָּה לְכָל־סְבִיבֵינוּ: 17 וְעֵתָה שָׁמַע, אֱלֹהֵינוּ, אֶל־תְּפִלַּת עַבְדְּךָ וְאֶל־תְּחִנּוּנָיו, וְהָאֵר פְּנֵיהָ עַל־מִקְדָּשְׁךָ הַשָּׁמַיִם, לְמַעַן אֲדַנִּי: 18 הֲטָה, אֱלֹהֵי, אֲזַנְךָ וְשָׁמְעָה, פִּקְחָה (ק' פִּקְחָה) עֵינֶיהָ וּרְאָה שְׂמַמְתֵּינוּ וְהָעִיר אֲשֶׁר־נִקְרָא שְׁמֵךָ עָלֶיהָ, כִּי לֹא עַל־צְדָקֹתֵינוּ אֲנַחְנוּ מִפְּיֵלִים תְּחִנּוּנֵינוּ לְפָנֶיהָ, כִּי עַל־רַחֲמֶיהָ הִרְבִּים: 19 אֲדַנִּי, שָׁמְעָה, אֲדַנִּי, סִלְחָה, אֲדַנִּי, הִקְשִׁיבָה וַעֲשֵׂה אֶל־תְּאֵחֶר, לְמַעַנְךָ, אֱלֹהֵי, כִּי־שָׁמְעָה נִקְרָא עַל־עִירָךָ וְעַל־עַמְּךָ:

20 וְעוֹד אֲנִי מְדַבֵּר וּמִתְפַּלֵּל וּמִתְנוֹדֶה חַטָּאתִי וְחַטָּאת עַמִּי יִשְׂרָאֵל וּמִפִּיל תְּחִנָּתִי לְפָנֶי יְהוָה אֱלֹהֵי עַל־הַר־קָדֵשׁ אֱלֹהֵי: 21 וְעוֹד אֲנִי מְדַבֵּר בְּתִפְלָה, וְהָאִישׁ גְּבִרְיָאֵל אֲשֶׁר רֵאִיתִי בְּחֻזֹן בְּתַחֲלָה מְעַף בִּיעָף נִגְעַ אֵלַי כַּעַת מִנְחַת־עָרֹב: 22 וַיְבִן וַיְדַבֵּר עִמִּי וַיֹּאמֶר: דְּנִיָּאֵל, עֵתָה יִצְאֵתִי לְהַשְׁפִּילָה בֵּינָה: 23 בְּתַחֲלָת תְּחִנּוּנֶיהָ יִצְאֵ דְבַר, וְאֲנִי בָאתִי לְהַגִּיד כִּי חֲמוּדוֹת אָתָּה, וַיְבִין בְּדַבְּרָה וְהִבֵּן בְּמִרְאָה: 24 שְׁבָעִים שְׁבָעִים נְחַתְךָ עַל־עַמְּךָ וְעַל־עִיר קָדְשְׁךָ, לְכֹלֵא הַפֶּשַׁע וְלַחַתֶּם חַטָּאוֹת (ק' וְלַחַתֶּם חַטָּאת) וְלִכְפֹּר עוֹן וְלַהֲבִיא צְדָקָה עֲלֵמִים וְלַחַתֶּם חֻזֹן וְנִבְיָא וְלִמְשַׁח קָדֵשׁ קְדָשִׁים: 25 וְתִדְעַ וְתִשְׁכַּל מִן־מִצָּא דְבַר לְהַשִּׁיב וּלְבָנוֹת יְרוּשָׁלַם עַד־מְשִׁיחַ נְגִיד שְׁבָעִים שְׁבָעָה, וְשְׁבָעִים שָׁשִׁים וְשָׁשִׁים תְּשׁוּב וְנִבְנָתָה רְחוּב וְחֻרוֹץ, וּבְצוּק הַעֵתִים: 26 וְאַחֲרֵי הַשְׁבָּעִים שָׁשִׁים וְשָׁשִׁים יִכְרַת מְשִׁיחַ וַאֲזַן לוֹ, וְהָעִיר וְהַקָּדֵשׁ יִשְׁחִית עִם נְגִיד הַבָּא וְקִצּוֹ בְּשִׁטָּה, וְעַד קִץ מַלְחָמָה נִחְרַצַת שְׂמָמוֹת: 27 וְהַגְּבִיר בְּרִית לְרַבִּים שְׁבוּעַ אַחַד, וְחֻצֵי הַשְּׁבוּעַ יִשְׁבִּית זָבַח וּמִנְחָה, וְעַל כִּנֶּף שְׁקוּצִים מְשָׁמִם, וְעַד־כָּלָה וְנִחְרַצָה תַתְךָ עַל־שָׁמַיִם:

בואותיו של דניאל הנביא, יותר מכל ספר אחר בתנ"ך, מציגות לפנינו ראיות לפיהן ניתן לדעת את מועד ביאת המשיח – ראיות שרבים מעדיפים להתעלם מהן. אבל הן שם ואי אפשר להתעלם מהן. העובדה שדניאל היה נביא מבוססת היטב. הוא התנבא בדיוקנות על עלייתן של האימפריות הפרסית-מדית, היוונית והרומית, למרות שהאימפריה הבבלית, שקדמה להן, הייתה בשיאה בזמן שהתנבא. הוא צפה בדיוקנות את הנסיבות, המצבים השונים, העימותים, המלחמות והקשרים בין ממלכות סוריה (לשעבר ארם) ומצריים בזמן התפוררות האימפריה היוונית והכיבוש הרומי. הוא חזה את חלקם של המכבים במהלך תקופה זו. ריבוי הפרטים המדויקים בנבואותיו של דניאל גרמו לרבים ממבקרי ספרות המקרא לייחס לספרו מועד כתיבה מאוחר, למרות שלא התגלו ראיות שמפריכות את האפשרות שהספר נכתב בתקופה

שבה הוא טוען כי נכתב. הספר הושלם לכל המאוחר בסביבות שנת 530 לפנה"ס.

נבואות המפתח שיש בהן משום עניין למחקרנו כלולות בפס' 24-27 בפרק ט'. בכל אופן יהיה זה מן החוכמה לסקור את הפרק כולו על מנת לבדוק את הרקע לנבואה בנוגע למועד ביאת המשיח.

הרקע - ט' 1-2

תאריך הנבואה של דניאל הוא "שנת אחת לדריוווש", כלומר, בשנת 539 לפנה"ס, כ-66-67 שנים לאחר ההגליה הראשונה לבבל.

דניאל ציין שבזמן זה הוא למד את "הספרים" (כתבי הקודש) ומספרים אלה הוא הבין שמניין שנות חורבן ירושלים עומד להסתיים, מכיוון שהגלות הייתה אמורה להימשך 70 שנה. דניאל למד את ה"ספרים", שאחד מהם היה כתבי ירמיהו; תקופות חייהם של דניאל וירמיהו היו חופפות בחלק מהזמן. בשתי הודמנויות שונות (ירמיהו כ"ה 10-14; כ"ט 10-14) ירמיהו ניבא שגלות וחורבן ירושלים יארכו 70 שנה. איננו יודעים בוודאות איזה ספרים נוספים למד דניאל, אבל קיימת אפשרות סבירה בהחלט שהוא למד גם את ספר ישעיהו, מכיוון שישעיהו נקב בשמו של כורש כמי שיתיר ליהודים לשוב (ישעיהו מ"ד 28-מ"ה 1). כמו כן קיימים קטעים אחרים במשה ובנביאים שפירוטו כמה מהתנאים המוגדרים לכינון מלכות המשיח, וייתכן שדניאל עיין גם בהם (ויקרא כ"ו 40-43; מלכים א' ח' 46-53; ירמיהו ג' 12-18; הושע ה' 15-ר' 3). קטעים אלה מדגישים שעם ישראל חייב לחזור בתשובה ולהתוודות על חטאיו לפני שתקום מלכות כלשהי של המשיח.

חישוב מניין 70 השנים מאז שנת 605 לפנה"ס, מועד ההגליה הראשונה מבין שלוש, יראה ש-70 השנים האלה מגיעות לקצן בשנת 536 לפנה"ס. דניאל הבין שלגלות נותרו עוד כשלוש שנים בלבד. העיר ובית המקדש נחרבו רק בשנת 586, ואם מניין 70 השנים החל אז, הרי שמשמעות הדבר היא שהוא יסתיים רק בשנת 515 לפנה"ס. אבל חישובו של דניאל החל בשנת 605 לפנה"ס, בהגליה הראשונה - לא בשנת 597 לפנה"ס, שהיא שנת ההגליה השנייה, או ב-586 לפנה"ס, החורבן וההגליה הסופית.

לא זו בלבד שדניאל ציפה שהגלות תסתיים לאחר 70 שנה, אלא שהוא גם ציפה שלא תהיה יותר כל אפשרות לחורבן נוסף של ירושלים; הוא מתנהג כאילו שימות המשיח עומדים בפתח. הוא הבין שעם ישראל

צריך לחזור בתשובה, ושביאת המשיח תלויה בחזרה בתשובה של העם. ומשהבין שהתנאי להתקיימות הכתוב הוא התוודות על חטאי העם, הוא התפלל והתוודה על חטאי ישראל.

תפילתו של דניאל

את תפילתו המפורטת של דניאל ניתן לחלק לשני חלקים. הראשון (פס' 3-14) הוא ההתוודות על חטא. דניאל הודה בחטא ובאשמה שנגרמו משתי סיבות: ראשית, מפני שסרו ממצוותיו של ה' ולא צייתו לתורת משה, ושנית – מאחר שהעם לא נשמע לנביאים שבאו אחרי משה. דניאל לא הכחיש את חטאי עמו וגם לא את חטאיו־הוא; הוא נקט לשון גוף ראשון רבים, והזדהה באופן מלא עם העם היהודי ועם חטאיו. הוא לא התייחס לחטא כאל הרגל רע ותו לא, אלא כאל נטייה טבועה בעם שהביאה עליו את משפט האלוהים. חוסר ציות זה לתורה ולדברי הנביאים גרם לעם "בִּשְׁתֵּי הַפְּנִים". בגללו הם גם זקוקים לסליחה. דניאל הצהיר כאן: "לְאֲדֹנָי אֱלֹהֵינוּ הִרְחַמִּים וְהַסְּלִיחוּת", והכיר בכך שהם זקוקים לסליחתו. דניאל סיים את החלק הראשון של תפילתו בתיאור העונש על החטא והאשמה. העונש – גלות בבל – עלה בקנה אחד עם דברי הנביאים שחזו אותו, ועם תורת משה שלפיה אי ציות יביא את משפט אלוהים.

חלקה השני של התפילה (פס' 15-19) הוא תחינה ובקשת רחמים. דניאל חילה את פני אלוהים על בסיס צדקתו של אלוהים, ולא על סמך צדקה כלשהי בעם ישראל. הוא גם הפציר באלוהים שברוב חסדו ירחם עליהם, שכן עם ישראל לא היה ראוי לרחמים. זאת ועוד, מידת הצדק מחייבת שאלוהים יקיים את הבטחותיו, ולכן הוא צריך להגשים אותן עם חלוף התקופה של 70 שנה. סופה של התפילה דרמטי מאוד: "אֲדֹנָי, שְׁמַעָה, אֲדֹנָי, סְלַחָה, אֲדֹנָי, הַקְּשִׁיבָה וַעֲשֵׂה אֶל־תַּאֲחֹר, לְמַעַנְךָ, אֱלֹהֵי, כִּי־שָׁמַךְ נִקְרָא עַל־עִירְךָ וְעַל־עַמְּךָ". כשדניאל ביקש מאלוהים "אל תאחר", הוא בעצם ביקש ממנו לספור 70 שנה מהשלב הראשון של היציאה לגלות (605 לפנה"ס, שבה גם דניאל היה בין גם הגולים) ולא מהשלב השני (בימי יחזקאל, שנת לפנה"ס 597) או השלישי (586 לפנה"ס).

הופעתו של המלאך גבריאל – ט' 20-23

תפילתו של דניאל נקטעה בעוד הוא מפיל את תחינתו לפני אלוהים; נראה שהוא התכוון להמשיך בדבריו בעת שגבריאל הגיע. זה קרה "כְּעֵת מְנַחַת־עֶרְב". הכוונה היא למנחת הערב שנהגו להעלות מדי יום בבית

המקדש בזמן שעוד היה קיים. העובדה שדניאל מדבר במונחים אלה וזוכר את מנחת הערב למרות שהקורבנות חדלו מזה 70 שנה מעידה על כיסופיו לסיום הגלות ולבניין המקדש.

גבריאל הודיע לדניאל את מטרת בואו: ראשית, כדי לתקן את הבנתו המוטעית של דניאל לגבי מועד כינונה של מלכות המשיח; ושנית, כדי לגלות לו את המועד שאלוהים קבע לביאת המשיח הראשונה.

שְׁבָעִים שְׁבָעִים – ט' 24 (חלקו הראשון של הפסוק)

נבואתו של גבריאל לדניאל פותחת במילים: "שְׁבָעִים שְׁבָעִים נְחֻמָּה עַל-עֲמָה וְעַל-עִיר קְדֻשָּׁה..."

רבים מבינים את המילה "שְׁבָעִים" כשבועות, כלומר שמדובר פה על 70 שבועות. אבל פירוש זה איננו מדויק וגרם לבלבול בהבנת הקטע. בהקשר זה, "שבוע" הוא יחידה אחת של "שְׁבָעִים", לא של "שבועות". "שְׁבָעִים" היא צורת ריבוי של "שבע", לא של "שבוע".

ברור שדניאל חשב כאן במונחים של שנים – במיוחד בכל הקשור ל-70 שנות הגלות. הוא הניח שהגלות תסתיים לאחר 70 שנה ושמלכות המשיח תיכון לאחר 70 שנים אלה. אבל גבריאל השתמש כאן במשחק מילים וציין שבכל הנוגע למלכות המשיח, לא מדובר ב-70 שנים אלא ב-70 "שְׁבָעִים" של שנים, כלומר 490 שנה (70x7).

תקופה זו של 490 שנה "נחתכה" (נגזרה, הוקצתה) על העם היהודי ועל ירושלים, עיר הקודש. בפרקים ב', ז' וח' אלוהים גילה לדניאל את שעתיד להתרחש בתולדות העולם, ושהגויים ישלטו על העם היהודי. תקופה ארוכה זו החלה עם האימפריה הבבלית ותימשך עד שהמשיח יכונן את מלכותו. מסיבה זו נהוג להתייחס לתקופה זו כאל "עתות הגויים". כעת נאמר לדניאל שתקופה בת 490 שנה "תיגזר" מעתות הגויים. תקופה זו של 490 שנה "נחתכה" או "נגזרה" (הוקצתה) כדי להביא לתקומתו הסופית של עם ישראל ולכינון מלכות המשיח.

במרכז 70 השנה המתוכננת עומדים 'עֲמָה וְ... עִיר קְדֻשָּׁה'. העם הוא עמו של דניאל, העם היהודי; ו"עִיר קְדֻשָּׁה" היא ירושלים, עירו של דניאל. אמנם דניאל חי את מרבית שנות חייו בעיר בבל, בכל זאת ירושלים עדיין הייתה עירו. לגבי היהודים, בין שהם בארצם ובין שהם מחוצה לה, ירושלים היא תמיד עיר הקודש שלהם, היא ולא אחרת. חשוב לשים לב שתוכנית שבעים השְׁבָעִים לא נוגעת לגויים או לקהילה המשיחית; היא

נוגעת לעם היהודי ולעיר ירושלים. תוכנית ה"שבעים שבעים" קשורה גם לביאת המשיח הראשונה וגם לשובו, בכל אופן נתמקד כאן בביאתו הראשונה.

מטרת ה"שבעים שבעים" – ט' 24 (חלקו השני של הפסוק)

לאחר דברים אלה, גבריאל אמר לדניאל שהשבעים שבעים "נחתכו" כדי להשיג שש מטרות. בשלוש הראשונות מדובר בגורמים שליליים ולא רצויים שיסולקו. שלוש המטרות האחרונות הנמנות כאן מדברות על השגת גורמים חיוביים ורצויים.

המטרה הראשונה היא "לְכַלֵּא הַפְּשָׁע". "לכלא" פירושו לעצור, להפסיק, או להשלים. "פשע" היא מילה חריפה מאוד לחטא ומרי. היא מופיעה בצירוף הא הידיעה, מה שמרמז שמעשה מרי מסוים ידוכא כליל ויגיע סוף סוף אל סיומו. תהיה עליו שליטה והוא לא יצלח עוד. הכפירה של ישראל תיכלא (תיעצר), מה שעולה בקנה אחד עם ישעיהו נ"ט 20. ובאופן ממוקד יותר: מדובר על דחייתו של המשיח, כמתואר בישעיהו נ"ב 13 – נ"ג 12.

המטרה השנייה של השבעים שבעים היא "לְהַתֵּם חַטָּאת". "להתם" (שורש תמם, בניין הפעיל) פירושו לבלות, להשמיד, או להשלים, לשים קץ ל-. "חטאת" נגזרת מהפעל "להחטיא [את המטרה]". היא מצביעה על חטאים בחיי היומיום, ולא דווקא חטא מוגדר. גם לחטאים האלה יושם קץ. גם נבואה זו עולה בקנה אחד עם נבואותיהם של הנביאים המכריזים שעם ישראל לא יחטא עוד בימות המשיח (ישעיהו כ"ז 9; יחזקאל ל"ו 25–27; ירמיהו ל"א 31–34).

המטרה השלישית היא "וּלְכַפֵּר עֲוֹן", כלומר להביא באופן כלשהו כפרה לעוון. למעשה, כפרה זו היא שתאפשר את השגת שתי המטרות הראשונות, "לְכַלֵּא הַפְּשָׁע" ו"לְהַתֵּם חַטָּאת". המילה "עוון" מתייחסת לחטא פנימי, בנפשו של האדם. יש המפרשים אותה כטבע החטא, המכונה ביהדות "יצר הרע".

המטרה הרביעית של ה"שבעים שבעים" היא "לְהַבְיֵא צְדָק עַלְמִים". אפשר לפרש את המילים כ"להביא עידן של צדק". עידן הצדקה הזה הוא ימות המשיח שהנביאים דיברו עליהם (ישעיהו א' 26; י"א 2–5; ל"ב 17; ירמיהו כ"ג 5–6; ל"ג 15–18). זו התקופה שדניאל ציפה שתחול לאחר 70

שנות הגלות, אבל עכשיו נאמר לו שעידן זה יבוא רק לאחר 490 השנה ("שבעים שבעים").

המטרה החמישית היא "לְחַתֵּם חֶזוֹן וְנָבִיא". דניאל השתמש במילה "לחתום" שמשמעותה לסגור, לסיים, להשלים. אם כך, החזונויות והנבואות יתגשמו במלואן. המילה "חזון" מתייחסת לנבואות שנמסרות בעל פה, "נביא" מתייחסת לנבואות כתובות. גם הנבואות שבעל פה וגם אלה שבכתב יחדלו עם הגשמתן הסופית של כל ההתגלויות.

המטרה הסופית שתושג בתקופת השבעים שבעים היא "וְלְמֹשֶׁה קִדְּשׁ קַדְשִׁים" – הכוונה לבית המקדש שייבנה מחדש בשיבת המשיח. זהו אותו בית מקדש שיחזקאל, בן זמנו של דניאל, תיאר בפרטי פרטים בנבואתו (יחזקאל מ'–מ"ח).

תחילת ה"שבעים שבעים" – ט' 25 (חלקו הראשון של הפסוק)

גבריאל אמר לדניאל בבירור מתי יתחיל מניין תקופת שבעים ה"שבעים": "וְתִדְעַ וְתִשְׁפֹּל מִן־מִצְאָ דָבָר [מזמן הוצאת הצו] לְהָשִׁיב וּלְבַנּוֹת יְרוּשָׁלַם...". מכאן שפרק זמן זה יתחיל עם פרסומו של צו שקשור לבניית ושיקום ירושלים. לא הכל בכרונולוגיה של תולדות האימפריה הפרסית ברור כפי שהיינו רוצים שיהיה, ועדיין איננו יודעים הכל על ההיסטוריה. אבל על סמך התיעוד המקראי וכתבים היסטוריים אחרים שכן מצויים בידינו, ניתן להציע ארבע תשובות אפשריות לשאלה על איזה צו מדובר בפסוק זה.

הראשון הוא הכרות כורש שיצאה במועד כלשהו בין השנים 538–536 לפנה"ס, בה הורה כורש לבנות מחדש את בית המקדש (דברי הימים ב' ל"ו 22–23; עזרא א' 1–4; ו' 1–5) ואת ירושלים (ישעיהו מ"ד 28; מ"ה 13). אפשרות אחרת היא הצו של דריווש הראשון (היסטוספס) (עזרא ו' 6–12), שיצא בשנה 521 לפנה"ס, ואישר את הצו של כורש. האפשרות השלישית היא הצו שנתן ארתחשסתא לעזרא (עזרא ז' 11–26) בשנת 458 לפנה"ס, ובו היתר לקיים את פולחן המקדש. האפשרות האחרונה היא הצו של ארתחשסתא לנחמיה (נחמיה ב' 1–8) שיצא ב-444 לפנה"ס. צו זה התייחס רק לבניין חומות ירושלים. מתוך ארבע האפשרויות, רק הראשונה והאחרונה מתאימות כהגשמת הדברים שאמר גבריאל לדניאל. אין זה מעניינו של ספר זה להרחיב כעת את הדיבור על הטענות השונות לכאן ולכאן לגבי כל אחת מהאפשרויות, אבל דבר אחד

ודאי: בשנת 444 לפנה"ס מניין ה"שבעים שבעים" כבר היה בעיצומו. (ראה נספח 5 לדעתו של המחבר בעניין זה).

ששים ותשעה ה"שבעים" הראשונים – ט' 25 (חלקו השני של הפסוק)

שבעים ה"שבעים" מתחלקים לשלוש יחידות נפרדות: שבעה שבָּעִים, ששים ושניים שבָּעִים, ושבעה אחד. במשך התקופה הראשונה של שבָּעִים שבעה, שהם 49 שנה, ירושלים "תָּשׁוּב וּנְכַנְתָּה רְחוּב וְחָרוֹץ (תעלה) וּבְצֹק הָעֵתִים (בימי מצוקה)". תקופת הזמן השנייה, שבָּעִים ששים ושניים, שהם 434 שנים, מתחילה מייד לאחר התקופה הראשונה של שבָּעִים שבעה, ושתיהן יוצרות יחד שבָּעִים ששים ותשעה, שהם 483 שנים. אין כל רמז לפער בזמן בין התקופה הראשונה (שבָּעִים שבעה) לבין השנייה (שבָּעִים ששים ושניים).

בשלב זה נאמר לנו שהשבָּעִים ששים ותשעה יימשכו "עַד-מָשִׁיחַ נָגִיד"¹.

בצורה הברורה ביותר שיכול היה לומר את הדברים, דניאל אמר שהמשיח יגיע 483 שנה אחרי הוצאת הצו לבנות את ירושלים.

המסקנה שמשמעת מדבריו היא זו: אם המשיח לא הגיע 483 שנה לאחר הכרות צו לבנות את ירושלים, הרי שדניאל היה נביא שקר ואין מקום לכלול את ספרו בכתבי הקודש; אבל אם דניאל צדק ונבואתו התגשמה, מי היה המשיח שעליו דיבר?

האירועים בין ה"שבעים" הששים ותשעה והשבָּעִים – ט' 26

החלק השני של שבָּעִים השבָּעִים החל מייד לאחר החלק הראשון (שבָּעִים שבעה ושבעים ששים ושניים – סה"כ ששים ותשעה שבָּעִים), אבל החלק השלישי לא עקב מייד אחריהם. דניאל ציין בפס' 26 ששלושה דברים אמורים להתרחש לאחר סופו של החלק השני ולפני תחילת החלק השלישי.

אם נחזור אחורנית בזמן ונביט קדימה מזווית הראייה של דניאל בפס' 26, נראה ראשית כי כתוב ש"יִכָּרֵת מָשִׁיחַ וְאֵין לוֹ". הפועל "כרת" משמש הרבה בתורת משה ופירושו השמדה, הרג, וכאן "יִכָּרֵת" למעשה מורה שיוציאו אותו להורג כעונש. למילים "וְאֵין לוֹ" יש שתי משמעויות

1. יש מי שמפרש ש"משיח נגיד" יבוא אחרי שבָּעִים שבעה, אבל מבחינה היסטורית לא קרה דבר אחרי שבָּעִים שבעה. לעומת זאת, ישוע נולד אחרי שבָּעִים ששים ותשעה.

אפשרויות. אפשר לפרשן כחידלון, או חוסר כל, דבר שמרמוז על מצבו של המשיח בזמן שמת. אפשר גם לפרש אותו "ולא למען עצמו", כלומר, שהוא מת למען אחרים ולא בגלל-הוא. המשמעות האחרונה מתאימה יותר לדברים שאמרו הנביאים לגבי סיבת מותו של המשיח (ראה למשל ישעיהו נ"ג 1-12). שלוש המטרות הראשונות לשבעים שבעים – לכלא הפשע; להתם חטאת; ולכפר עוון – על כולן להתגשם בדרך מכפרת כלשהי. תורת משה קבעה שהאמצעי היחיד לכפרה הוא בדם (ויקרא י"ז 11). מסתבר שמותו של המשיח, "ואין לו" – לא בגללו הוא, אלא למען אחרים – הוא האמצעי שיכפר על הפשע, על החטא ועל העוון של עם ישראל. מילים אלה מראות שבין סוף התקופה השנייה – שבעים ששים ותשעה – ולפני ראשית פרק הזמן השבעים במניין (בן שבע השנים) המשיח ייהרג וימות מות תמורה, ייענש במקום אחרים.

שנית, במהלך מרווח הזמן הזה שבין שתי התקופות יקרה דבר נוסף: "וְהָעִיר וְהַקֹּדֶשׁ יִשְׁחָת עִם נְגִיד הַבָּא וְקִצּוֹ בְשֵׁטֶף [שיטפון]..." העיר ובית המקדש שעתידים להיבנות בעקבות הצו שיצא בראשית מניין השבעים שבעים, יחרבו. במועד כלשהו לאחר שייכרת משיח – כלומר, ימות – יבוא חורבן נוסף על ירושלים ועל בית המקדש. את השלב הזה בהיסטוריה אנחנו מכירים היטב: העם שהיה אחראי למעשה היה הרומאים; ירושלים ובית המקדש נחרבו בשנת 70 לספירה. לפי פסוק זה, ברור שהמשיח היה צריך לבוא ולמות לפני שנה זו. אם זה לא קרה, הרי שדניאל היה נביא שקר. אם הוא אכן בא ומת, הרי שנשאלת השאלה: מי היה אותו משיח שנהרג לפני שנת 70 לספירה?

הדבר השלישי שראוי לציון הוא: "וְעַד קֵץ מְלֻחָמָה נִחְרָצֶת שִׁמְמוֹת [השוממות נחרצו, נגזרו]". במהלך יתרת מרווח הזמן שבין השבעים הששים ותשעה וה"שבעים" השבעים, מלחמות רבות יותירו את הארץ שוממה. על רקע תנאים אלה תחל תקופת שבע השנים האחרונה, השבעים במניין.

ה"שבעים" – ט' 27

מבחינתנו, מנקודת הזמן שבה אנו נמצאים היום, שבע השנים האחרונות מנבואת דניאל עדיין נמצאות בעתיד, אבל רק עם סיומן יושגו כל שש המטרות שנמנו בפס' 24. עיקרי פסוק 27 הם: ראשית, ה"שבעים" השבעים יחל רק עם כריתת ברית בת שבע שנים בין ישראל לבין מנהיג פוליטי לא-יהודי חשוב. הפועל "והגביר ברית" (הוא יגביר ברית, כלומר

יכרות ברית) נמשך לדמות הנוכרת קודם בפס' 26, לא למשיח אלא ל"נגיד הבא". נגיד זה (שליט, מושל) היה הנושא בנבואותיו הקודמות של דניאל בפרקים ז'-ח'. מנהיג פוליטי זה מוכר למשיחיים כצורך המשיח. שנית, במחצית ה"שבוע" השבעים, כלומר, לאחר שלוש וחצי שנים, המנהיג הגוי הזה יפר את בריתו עם ישראל ויגרום להשבתת זבח ומנחה. מכאן משתמע שבזמנו בית המקדש יהיה בנוי שוב; מערכת הקורבנות והפולחן של תורת משה יחודשו, ואז יופסקו בכוח. שלישית, הפרת הברית תביא לחילול בית המקדש. "כִּנְף שְׁקוּצִים" הוא צלם או פסל. בדיוק כפי שהיה בימיו של אנטיוכוס אפיפנס, כך יהיה שוב כששליט גוי יחלל את בית המקדש בעבודת אלילים. רביעית, ה"כִּנְף שְׁקוּצִים" תמיט חרון ושממה, רדיפות ומלחמות עד סוף החצי השני של ה"שבוע" השבעים, כלומר שלוש וחצי השנים האחרונות. הדבר דומה לצרות ולמצוקות שהחכמים הזכירו כהכנה לימות המשיח. ימים קשים אלה נקראים "פעמי משיח" וגם "חבלי משיח". כאשר יגיעו אל סופם יתרחשו שלושת הדברים האחרונים שמוזכרים בפס' 24. עידן הצדק ייכנס לתוקפו, קודש הקודשים יימשח וכל חזון ונבואה יתגשמו. בשלב זה יחלו ימות המשיח שדניאל הנביא נכסף להם.

ברור שבזמן מלכות המשיח נחוץ שיהיה קיים גם משיח, שימלוך במלכות זו. פירוש הדבר הוא שהמשיח יבוא לאחר ה"שבוע" השבעים. אבל קודם לכן דניאל אמר שהמשיח יבוא וייהרג אחרי ה"שבוע" הששים ותשעה. זה יכול להיראות כסתירה, אלא אם כן דניאל דיבר על כך שהמשיח יבוא פעמיים. ביאת המשיח הראשונה הייתה אמורה להיות לאחר ה"שבוע" הששים ותשעה, ואז הוא ימות כעונש על חטאי ישראל, במקומם, ויגשים את שלוש המטרות הראשונות שנמנות בפס' 24. הפעם השנייה שהוא יבוא עתידה להתרחש אחרי פרק הזמן בן שבע השנים השבעים במספר, ואז הוא יכונן את מלכות המשיח ויגשים את שלוש המטרות הנותרות בפסוק 24. לדברים אלה יש השלכה נוספת שאין להתעלם ממנה: המשיח ייהרג אחרי בואו לראשונה, אבל הוא יהיה חי בבואו בפעם השנייה. המשמעות היא שהמשיח יקום לתחייה אחרי שימות.

מסקנות

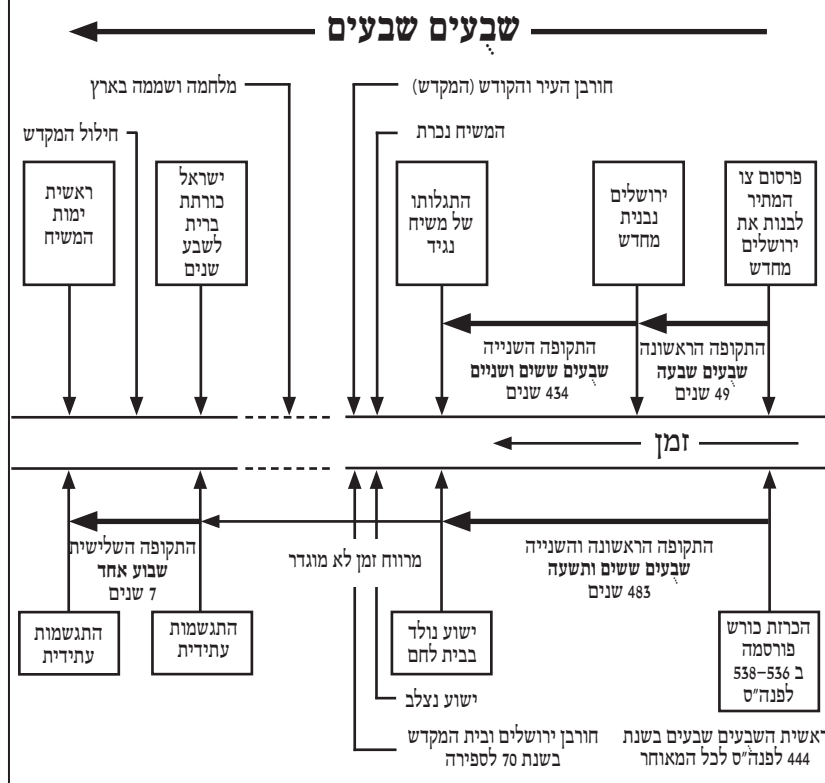
נבואה דרמטית זו מתארת את הדברים במונחים ברורים, שאינם משתמעים לשתי פנים. ראשית, על המשיח להיות עלי אדמות 483

שנה אחרי מועד פרסום הצו המתיר לבנות את ירושלים מחדש. שנית, אחרי שהוא יתגלה עלי אדמות הוא ייהרג – לא בגלל חטאיו אלא עבור חטאיהם של אחרים – ומותו יהיה עונש המגיע בהתאם לתורה. שלישית, מותו של המשיח יתרחש במועד כלשהו לפני שיבוא חורבן נוסף על ירושלים ועל בית המקדש; החורבן התרחש בשנת 70 לספירה. רביעית, במועד מסוים לאחר חורבן ירושלים והמקדש, ולאחר תקופה ממושכת של מלחמות, יתחיל מניין ה"שבוע" השבעים. לאחר שיסתיים יחלו ימות המשיח ועידן הצדק. כדי שכל זה יתרחש, משמעות הדבר היא שהמשיח שנהרג יחזור שוב.

אבל מיהו המשיח הזה? ישנו אחד בלבד שממלא אחר כל התנאים המוצבים בקטע זה: ישוע מנצרת. הוא נולד בעם ישראל והכריז שהוא המשיח 483 שנים לאחר מתן ההיתר לבנות את ירושלים ואת בית המקדש. בשנת 30 לספירה הוא הוצא להורג בצליבה. דניאל ציין שהוא ייכרת – לא למען עצמו אלא למען אחרים. בישעיהו נ"ג, שמספר על מותו של המשיח, כתוב גם שהוא ימות כקורבן למען עמו ישראל ובמקומו. הברית החדשה מלמדת שישוע נשא את העונש שנקבע בתורה ומת ונענש במקום עמו. בהתאם לדניאל ט' 24, הוא מת במטרה לכפר על חטא. שלושה ימים לאחר מותו הוא הוקם לתחייה. לבסוף, הברית החדשה מודיעה שהוא ישוב כדי לכונן את מלכותו ואת עידן הצדק.

אם דניאל צדק, הרי שהמשיח מת לפני שנת 70 לספירה. אם דניאל צדק, אין כל אפשרות אחרת לגבי זהותו של המשיח, מלבד ישוע מנצרת. אם דניאל צדק, ישוע זה עוד ישוב ויכונן את מלכות המשיח. (ראה נספח 6 לדיון נוסף בנבואה זו).

לוח הזמנים של התוכנית המשיחית

דניאל ט' 24-27

לפי פסוקים אלה:

- ✧ המשיח יתגלה 483 שנה לאחר פרסום הצו המתיר לבנות את חורבות ירושלים.
- ✧ המשיח יוצא להורג על פי דין.
- ✧ דחיית המשיח על ידי מנהיגי העם היהודי תביא לחורבנם של ירושלים ובית המקדש.
- ✧ לידתו ומותו של המשיח היו חייבים להתרחש לפני שנת 70 לספירה.

דברי הימים א' י"ז 10 – 14

ברית דוד

10 וְאָגַד לָךְ: וּבֵית יְבֹנֶה־לְךָ יְהוָה: 11 וְהָיָה כִּי־מִלְאוּ יְמֶיךָ לְלַכֵּת עִם־אֲבֹתֶיךָ, וְהִקִּימֹתִי אֶת־זִרְעֶךָ אַחֲרֶיךָ אֲשֶׁר יִהְיֶה מִבְּנֶיךָ וְהִכִּינֹתִי אֶת־מַלְכוּתוֹ: 12 הוּא יְבֹנֶה־לִּי בַּיִת, וְכִנַּנְתִּי אֶת־כִּסְאוֹ עַד־עוֹלָם: 13 אֲנִי אֶהְיֶה־לּוֹ לְאָב וְהוּא יִהְיֶה־לִּי לְבֵן, וְחֹסְדִי לֹא־אֲסִיר מֵעַמּוֹ כְּאֲשֶׁר הִסִּירוּתִי מֵאֲשֶׁר הָיָה לְפָנַי: 14 וְהִעַמְדְתִּיהוּ בְּבֵיתִי וּבְמַלְכוּתִי עַד־הָעוֹלָם, וְכִסְאוֹ יִהְיֶה נָכוֹן עַד־עוֹלָם.

ע ד כה פגשנו בסקירתנו את הברית שאלוהים כרת עם אדם בבראשית ג' 15, ואת הברית עם אברהם, בבראשית כ"ב 18. ברית נוספת מבין שמונה הבריתות בתנ"ך שהיא בעלת חשיבות מכרעת לגבי הנבואות המשיחיות היא ברית דוד. ברית זו מופיעה בשני קטעים בתנ"ך. הקטע הראשון מתמקד בשלמה, בנו של דוד, והשני עוסק בבן דוד שעתיד להיוולד לו ביום מן הימים – המשיח.

שמואל ב' ז' 11-16

הקטע הראשון נמצא בנביאים ראשונים, בשמואל ב' ז' 11-16:

11...וְהָגִיד לְךָ יְהוָה כִּי־בֵית יַעֲשֶׂה־לְךָ יְהוָה: 12 כִּי יִמְלְאוּ יְמֶיךָ וְשָׁכַבְתָּ אֶת־אֲבֹתֶיךָ, וְהִקִּימֹתִי אֶת־זִרְעֶךָ אַחֲרֶיךָ אֲשֶׁר יֵצֵא מִמְּעִיךָ, וְהִכִּינֹתִי אֶת־מַלְכוּתוֹ: 13 הוּא יְבֹנֶה־בַּיִת לְשָׁמַי, וְכִנַּנְתִּי אֶת־כִּסְאוֹ מִמַּלְכוּתוֹ עַד־עוֹלָם: 14 אֲנִי אֶהְיֶה־לּוֹ לְאָב וְהוּא יִהְיֶה־לִּי לְבֵן, אֲשֶׁר בְּהַעֲוֹתוֹ וְהִכְחַתִּיו בְּשֹׁבֵט אֲנָשִׁים וּבִנְגָעֵי בְנֵי אָדָם: 15 וְחֹסְדִי לֹא־יִסּוּר מִמֶּנּוּ, כְּאֲשֶׁר הִסִּרְתִּי מֵעַם שְׂאוּל אֲשֶׁר הִסִּרְתִּי מִלְּפָנַי: 16 וְנִאֲמַן בֵּיתְךָ וּמַלְכוּתְךָ עַד־עוֹלָם לְפָנַי, כִּסְאֶךָ יִהְיֶה נָכוֹן עַד־עוֹלָם.

קטע זה מתייחס ליוצא חלציו של דוד עצמו, בן שיהיה ליורשו המיידני. אלוהים מבטיח לדוד בפס' 16 שלושה דברים במסגרת ברית זו:

- א. משפחתו, או שושלתו, תעמוד לעולם ("ונאמן ביתך").
 ב. ממלכה נצחית.
 ג. כס מלכות נצחי.

כהוכחה מיידית לנאמנותו של אלוהים לברית זו, בנו של דוד ימשיך את השושלת והוא יבנה את בית המקדש שנאסר על דוד לבנותו. מדובר, כמובן, במקדש שלמה. כאשר בן זה יחטא, כפי שאכן קרה עם שלמה שחטא בעבודת אלילים, אלוהים יוכיח אותו אבל הוא לא יפר את בריתו איתו ולא יסיר ממנו את חסדו.

דברי הימים א' י"ז 14

הקטע המקביל בדברי הימים א' י"ז 10-14 לשמואל ב' ז' 11-16 דומה לו מאוד, ובכל זאת יש ביניהם הבדלים משמעותיים. בשמואל ב' מדובר בבן המיידית; בדברי הימים א' מדובר בבן שייוולד בעתיד הרחוק. בשמואל ב' מדובר בבן חוטא; בדברי הימים א' לא מוזכר חטא. בשמואל ב' הכוונה לשלמה; בדברי הימים א' הכוונה למשיח.

שלוש ההבטחות שמופיעות בשמואל ב' מופיעות גם כאן, בתוספת הבטחה רביעית: בן נצחי. "וְהָעִמְדָתִי הוּא בְּבֵיתִי... עַד־הָעוֹלָם". שושלת דוד תגיע לשיאה בלידתו של אדם נצחי, שהנצחיות שלו תבטיח את המשכיות שושלת דוד, את מלכותו ואת כיסאו לעולם.

קודם לכן נאמר בתנ"ך לגבי ה"זרע" שהוא ייוולד לאישה, לאברהם, ליעקב וליהודה. כעת נאמר לנו לאיזו משפחה ביהודה הוא ייוולד – למשפחת דוד; המשיח יהיה בן דוד. מכאן שנדרש שהמשיח יבוא לפני שנת 70 לספירה, מכיוון שבשנה זו הושמד כל תיעוד אילנות היוחסין של ישראל כשהרומאים החריבו את בית המקדש. תוך עשורים ספורים לאחר החורבן, אי אפשר היה להוכיח עוד מי היה בן לבית דוד ומי לא.

קיימת הגבלה נוספת לגבי מוצאו של המשיח. נאמר לנו שהוא יהיה מבני דוד, אבל בירמיהו כ"ב 24-30 מסופר על בן ממשפחת דוד שהנביא קילל ושלא ייחשב עוד כבן לשושלת זו. זוהי משפחתו של כניהו, שמכונה גם יכניה או יהויכין. אלוהים קילל אותו בגלל התנהגותו בימיו של הנביא. לפי קללה זו (ירמיהו כ"ב 30), לא יצלח איש מצאצאיו לשבת על כיסא דוד. אם כן, המשיח אמור להיוולד לבית דוד, אבל לא להיות נצר לשושלתו של יכניהו.

בבשורת מתי כתוב שיוסף, בעלה של מרים אם ישוע, היה בן דוד משושלת שלמה ויהויכין. קללה זו חלה אם כן עליו ועל ילדיו, והם לעולם לא היו יכולים לרשת את כיסא דוד. בבשורת לוקס מפורט אילן היוחסין של ישוע מצד מרים אמו, שלפיו הוא בן לנתן בן דוד, ולכן, טענתו שהוא המשיח לגיטימית (נושא זה נדון ביתר הרחבה בנספח 4).

דברי הימים א' י"ז 10-14

לפי פסוקים אלה:

- ✧ המשיח יהיה בן דוד, אבל לא משושלתו של יכניהו.
- ✧ כל תעודות הייחוס המשפחתי הושמדו בחורבן הבית בשנת 70 לספירה, ולכן היה על המשיח לבוא לפני תקופה זו.
- ✧ המשיח יחיה לנצח.
- ✧ המשיח יהיה מלך.

ראיות נוספות

הקדמה

שלושת הפרקים הראשונים של ספר זה עסקו בנבואות התנ"ך לגבי ביאת המשיח הראשונה. הראינו שישוע הוא היחיד שבו מתגשמות כל הנבואות האלה. על סמך הפרשנות המשיחית הניתנת לקטעים תנכיים אלה גובשו דוקטרינות שהיהדות טוענת כי הן נוגדות את התנ"ך ולפיכך על היהודים לדחותן מכל וכל. מדובר בדוקטרינות הבאות:

א. האמונה שהמשיח הוא אלוהים.

ב. האמונה שאלוהים הוא ישות אחת בעלת שלוש פנים, אחד שהוא שלושה.

ברור שקיים קשר הדוק בין שתי הדוקטרינות האלה. רק מי שמאמין שהמשיח הוא "חלק" מהאלוהות יכול להאמין שהוא אלוהים. נהוג לומר שדעות אלה הן לא יהודיות בתכלית, שהן פרי המצאתה של הנצרות ושמקורן בברית החדשה.

ראשית ראוי לציין שהברית החדשה היא יהודית לא פחות מהתנ"ך, מכיוון שהיא נכתבה כולה על ידי יהודים. אחד המחברים הראשיים של כתבי הברית החדשה היה הרב שאול הטרסי, שמוכר גם בשם פולוס (שאול השליח). שרכש את השכלתו לרגלי רבן גמליאל (פיליפים ג' 5-6; מעשי השליחים כ"ב 3).

למרות הדעה הרווחת שריבוי באלוהות הוא מושג זר לגמרי ליהדות, ישנו לפחות מקור אחד בספרות היהודית שסותר דעה זו. מחבר הזוהר הבחין בריבוי הישויות בשם האלוהי המפורש בן ארבע האותיות (הטטרגרמטון), וכתב:

"אבל תי חזא רזא דמלה ג' דרגין אינון. וכל דרגא ודרגא בלחודווי. ואע"נ דכלא חד. ומתקשרי בחד. ולא מתפרשי דא מן דא... האי עתיקא קדישא אשתכח בתלת רישין. וכליל בחד רישא. וההוא הוא רישא עלאה

לעילא לעילא. ובגין דעתיקא קדישא אתרשים בתלת. אף הכי כל שאר בוצינין דנהרין מיניה כלילין בתלת... היך אינון חד: ואף על גב דקרינן אחד: היך אינון חד: אלא בחיונא דרוח קודשא אתיידע" (זוהר, כרך ג, עמ' 65; שם, עמ' 288; שם, כרך ב', עמ' 43, מהדורת אמסטרדם).

בעברית: "אך, בוא וראה את הסוד שבמילה ('יהוה'): קיימות שלוש דרגות וכל דרגה מתקיימת בזכות עצמה; אף על פי כן, הן אחד והן מאוחדות באופן כזה שאינן יכולות להיות מופרדות זו מזו... אותו אחד קדוש ועתיק ימים מתגלה בשלושה ראשים הנכללים בראש אחד, והוא הראש הנעלה שלוש פעמים. העתיק הקדוש מתואר בשלוש ואף האורות האחרים המואצלים ממקורו נכללים בשלוש... איך הם (השלושה) אחד? האם הם אחד משום שאנו מכנים אותם אחד? איך הם אחד, נוכל לדעת רק באמצעות התגלות מרוח הקודש".

חשוב יותר, כמובן, לברוק מה התנ"ך עצמו מלמד. כבר למדנו מספר נבואות משיחיות שמראות בבירור שהמשיח הוא גם אלוהים וגם אדם. קיימות ראיות נוספות שמצדיקות את הדעה שאלוהים הוא ישות בעלת שלוש פנים, אחד שהנו שלושה. אפשר להוכיח שמקורה של הבנה זו הוא התנ"ך, ושהברית החדשה רק מבהירה ומפתחת תפיסה זו.

הריבוי שבאלוהות

הריבוי בשם "אלוהים"

המילה "אלוהים", המופיעה פעמים רבות בתנ"ך, היא שם עצם בזכר רבים. אותה מילה, שמשמעותה האלוהים האמיתי האחד בבראשית א' 1, משמשת גם כשמדובר על אלילים, לדוגמה בשמות כ' 3 ובדברים י"ג 3.

בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ (בראשית א' 1).

לֹא יִהְיֶה לָּךְ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל-פְּנֵי (שמות כ' 3).

וְכָא הָאֹת וְהַמּוֹפֵת אֲשֶׁר-דָּבַר אֱלֹהִים לְאֹמְרֵי: גִּלְכָּה אַחֲרֵי אֱלֹהִים אַחֲרִים
אֲשֶׁר לֹא-יִדְעֶתֶם וְנִעְבְּדֶם (דברים י"ג 3).

השימוש במילה "אלוהים" ברבים אמנם אינו מהווה הוכחה לריבוי משולש, לישות בעלת שלוש פנים, אבל הוא בהחלט פותח פתח לתפיסה לפיה קיים ריבוי באלוהות, שהרי אותה המילה משמשת הן לאלוהי האמת האחד והן לאלילים הרבים. עובדה זו מציבה את הרבנים בפני קושי מסוים. ר' הרץ בסידור תפילה לשבת בעריכתו מעיר על בראשית א' 1: "צורת הרבים באה להראותך את שפע כוחו; אלוהים מביין ומאחד כל קצות הנצח והאינסוף".¹

עם זאת העובדה נותרת בעינה, שלמרות שהמילה כשלעצמה אינה מוכיחה ריבוי באלוהות, בכל זאת היא אינה שוללת אפשרות זו אלא להפך, פותחת פתח להבנה זו.

לפעמים נשמעת הטענה שלא הייתה כל ברירה אחרת אלא להשתמש במילה זו בשני ההקשרים, מכיוון שאין לה חלופה בעברית. אבל טענה

1. תרגום מאנגלית. מתוך The Pentateuch and Haftorahs: Hebrew Text English Translation and Commentary Edited by Dr. J.H. Hertz, London: Soncino Press, 1980, p. 2

זו איננה נכונה; בדברים ל"ב 15–17 ובחבקוק ג' 3, למשל, מופיעה המילה "אלוה" ביחיד.

וַיִּשְׁמַן יִשְׂרוּן וַיִּבְעֹט שְׁמֵנָת עֲבִיט כְּשֵׁית וַיִּטֵּשׂ אֱלֹהֵ עֲשָׂהוּ וַיִּנְבֵּל צוּר
יִשְׁעָתוּ (דברים ל"ב 15).

אֱלֹהֵ מְתִימָן יָבֹא, וְקָדוֹשׁ מִהַר-פָּאָרָן סֵלָה, כֶּסֶה שְׁמַיִם הוֹדוּ, וְתִהְלָתוּ
מִלְּאָה הָאָרֶץ (חבקוק ג' 3).

אפשר היה להשתמש במילה זו, בלשון יחיד, בכל המקומות, אבל היא מופיעה רק ב-250 מקומות, לעומת 2,500 מקומות שבהם המילה "אלוהים" מופיעה בלשון רבים. השימוש הרב בלשון רבים דווקא מאשש את תפיסת הריבוי באלוהות ולא מהווה טענה נגדה.

פעלים בלשון רבים בצירוף השם "אלוהים"

טענה נוספת היא שבעוד שהמילה "אלוהים" מופיעה בלשון רבים, הפעלים שנלווים אליה מופיעים תמיד בלשון יחיד כשמדובר באלוהי האמת, וברבים כשמדובר באלוהי שקר. לפי כללי הדקדוק העברי, צריכה להיות התאמה בין שם העצם והפועל (הנושא והנשוא), גם במין וגם במספר. כשהמילה "אלוהים" מייצגת אלילים, הפועל שנלווה לה מופיע תמיד בהתאם לכללים אלה, בלשון רבים. אבל הם בדרך כלל מופרים כשהוראת המילה "אלוהים" היא אלוהי האמת לבדו. כלומר: השם "אלוהים" מופיע ברבים והפועל מופיע בלשון יחיד. טענה זו נכונה ברוב המקרים, אבל לא בכלם. ישנם מספר מקומות בתנ"ך שמדברים על אלוהי ישראל כשהפועל מופיע בצורת רבים. לדוגמה:

א. וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִתְעוּ אֹתִי אֱלֹהִים מִבֵּית אָבִי, וְאָמַר לָהּ: זֶה חֲסִדִּךְ אֲשֶׁר
תַּעֲשִׂי עִמָּדִי, אֶל כָּל-הַמְּקוֹם אֲשֶׁר נָבֹא שָׁמָּה אֲמַר-יְלִי אָחִי הוּא
(בראשית כ' 13).

אלה הם דבריו של אברהם, עובד אלוהי האמת האחד והיחיד: "הִתְעוּ
אֹתִי אֱלֹהִים..."

ב. וַיִּכֶן שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא לְמָקוֹם אֵל בֵּית-אֵל, כִּי שָׁם נִגְלוּ אֱלֹהֵי
הָאֱלֹהִים בְּבָרְחוֹ מִפְּנֵי אָחִיו (בראשית ל"ה 7).

אלה הם דבריו של יעקב, שגם הוא עבד את אלוהי האמת האחד והיחיד: "שָׁם נִגְלוּ אֱלֹהֵי אֱלֹהֵי..."

ג. וְמִי כַעֲמֹה כִּישְׂרָאֵל, גּוֹי אֶחָד בְּאֶרֶץ, אֲשֶׁר הִלְכוּ-אֱלֹהִים לְפָדוֹת-לוֹ
 לְעַם וְלָשׁוּם לוֹ שֵׁם וְלַעֲשׂוֹת לָכֶם הַגְּדוּלָה וְנִרְאוֹת לְאַרְצָהּ מִפְּנֵי
 עֲמֹה אֲשֶׁר פָּדִיתָ לָּהּ מִמִּצְרַיִם, גּוֹיִם וְאֱלֹהֵיו (שמואל ב' 1' 23).
 "אֲשֶׁר הִלְכוּ-אֱלֹהִים לְפָדוֹת-לוֹ לְעַם..."

ד. וַיֹּאמֶר אָדָם: אֶךְ-פָּרִי לְצַדִּיק, אֶךְ יִשְׂ-אֱלֹהִים שִׁפְטִים בְּאֶרֶץ
 (תהילים נ"ח 12).
 "אֶךְ יִשְׂ-אֱלֹהִים שִׁפְטִים בְּאֶרֶץ."

אלה הן רק ארבע דוגמאות מני רבות, ושוב – השימוש בלשון רבים בפועל שמתייחס לאלוהי האמת האחד תומך בתפיסת הריבוי באלוהות.

המילה "אלוהים" מתייחסת לשתי דמויות אלוהיות שונות

כאילו על מנת לאשש את הטענה בדבר הריבוי, קיימים מצבים בתנ"ך שבהם המונח "אלוהים" מתייחס לשתי דמויות שונות באותו פסוק. לדוגמה, תהילים מ"ה 7-8:

⁷ כִּסְאָהּ, אֱלֹהִים, עוֹלָם וְעַד, שִׁבְט מִיִּשְׂרָאֵל שִׁבְט מְלִכּוֹתָהּ: ⁸ אֶהְבֵּת צֶדֶק וְתִשְׁנֵא רִשְׁעֵי עַל-כֵּן מִשְׁחָה אֱלֹהִים אֱלֹהֵיךָ שִׁמּוֹן שְׁשׁוֹן מִחֲבֵרָה.

הדברים בפסוקים אלה מופנים לאלוהים. בהמשך הדברים מוזכר גם "אֱלֹהִים אֱלֹהֵיךָ", אף על פי שהדברים עדיין מופנים לאלוהים. הכתוב מבחין בין שתי דמויות נפרדות; "אֱלֹהִים אֱלֹהֵיךָ" הוא שמשח את אלוהים הנזכר בפסוק הקודם בשמן ששון ורומם אותו מעל לחבריו.

דוגמה נוספת אפשר למצוא בהושע א' 2, 7:

² תַּחֲלֵת דְבַר-יְהוָה בְּהוֹשֵׁעַ. וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-הוֹשֵׁעַ: לֵךְ קַח-לְךָ אִשָּׁת זְנוּנִים וְיִלְדֵי זְנוּנִים, כִּי-זָנָה תִזְנֶה הָאָרֶץ מֵאַחֲרֵי יְהוָה...: ⁷ וְאֶת-בֵּית יְהוּדָה אֲרַחֵם וְהוֹשַׁעְתִּים בִּיהוָה אֱלֹהֵיהֶם, וְלֹא אוֹשִׁיעִם בְּקִשְׁתָּ וּבְחַרְבָּ וּבְמִלְחָמָה, בְּסוֹסִים וּבַפָּרָשִׁים.

הדובר הוא אלוהים, שאומר שהוא ירחם על בית יהודה ויושיע אותם באמצעות ה' אלוהיהם. אלוהים הדובר בפס' 2 מביטח בפס' 7 להושיע את ישראל באמצעות ה' אלוהיהם. גם במקרה זה המילה "אלוהים" מייצגת שתי דמויות נפרדות באותו קטע.

שם ה' המפורש מיוחס לשתי דמויות אלוהיות שונות

לא רק המילה "אלוהים" מתייחסת לשתי דמויות שונות באותו פסוק, אלא גם שמו המפורש של אלוהים. דוגמה לכך אפשר למצוא בבראשית י"ט 24:

"וַיְהוֹה הַמְטִיר עַל־סֹדֶם וְעַל־עַמֹּרָה גֹפְרִית וָאֵשׁ, מֵאֵת יְהוָה מִן־הַשָּׁמַיִם."

הכתוב מייחס את השם לאחד משלושת האורחים שביקרו את אברהם (י"ח 22-33). ה' נמצא עלי אדמות, והוא ממטיר גופרית מה' שהוא בשמים (י"ט 24). באותו טקסט מופיעות שתי דמויות שונות שנקראות ה'.

דוגמה אחרת אפשר למצוא בזכריה ב' 12-13:

¹² כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: אַחַר כְּבוֹד שְׁלַחְנִי אֶל־הַגּוֹיִם הַשְּׁלָלִים אֶתְכֶם, כִּי הִנְגַע בְּכֶם נִגַע בְּבָבֶת עֵינֹו: ¹³ כִּי הִנְנִי מְנִיף אֶת־יָדַי עֲלֵיהֶם וְהָיוּ שְׁלָל לְעַבְדֵיהֶם, וַיִּדְעֶתֶם כִּי־יְהוָה צְבָאוֹת שְׁלַחְנִי.

שוב, ה' שמדבר בפסוקים אלה נשלח על ידי ה', כדי להגשים מטרה מוגדרת.

"אדוני" – שם עצם בלשון רבים

שם נוסף לאלוהים בתנ"ך הוא "אדני", בצורת רבים (האדונים שלי ולא האדון שלי).

כינויי גוף ברבים

לעתים אלוהים מתייחס לעצמו בכינויי גוף בלשון רבים. לרוב, מופיע בתנ"ך שימוש בגוף ראשון יחיד כשאלוהים מדבר על עצמו, אבל ישנם גם כמה מקרים שבהם אלוהים מדבר בלשון רבים:

א. בראשית א' 26

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים: נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ כְּדְמוּתֵנוּ, וַיִּרְדּוּ בְדִגְתַּי הַיָּם וּבְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּבַבְּהֵמָה וּבְכָל־הָאָרֶץ וּבְכָל־הַרְמֵשׁ הַרְמֵשׁ עַל־הָאָרֶץ.

ריבוי הישויות באלוהות בפסוק זה ברור: "נַעֲשֶׂה... בְּצַלְמֵנוּ כְּדְמוּתֵנוּ". היהדות מלמדת שפועל "נעשה" מתייחס למלאכים, אבל טענה זו לא תיתכן. אלוהים לבדו עסק במלאכת הבריאה והמלאכים לא מוזכרים באף מקום בהקשר זה. לא יכול להיות שאלוהים התייעץ עם המלאכים,

שם כן הכתוב היה מזכיר זאת, כפי שעשה במלכים א' כ"ב 12-23, כשאלוהים נועץ בצבא השמים שעמד לפניו בנוגע למצב מסוים. לא זה המצב המתואר בבראשית א'. זאת ועוד, המילה "בְּצִלְמֵנו" אינה יכולה להתייחס למלאכים, מכיוון שהאדם נברא בצלם אלוהים ולא בצלם מלאכים.

רש"י פירש:

"לפי שהאדם בדמות מלאכים ויתקנאו בו לפיכך נמלך בהם... נעשה אדם – אע"פ שלא סייעוהו ביצירתו לא נמנע הכתוב מללמד דרך ארץ ומידת עונה שיהא הגדול נמלך ונוטל רשות מן הקטן".

מובאה זו מראה עד כמה הרבנים נאלצים להרחיק לכת כדי להתחמק ממושג הריבוי באלוהות.

מדרש בראשית רבה (ח ח) מכיר במשמעותו החשובה של פסוק זה ומעיר כלהלן:

"ר' שמואל בר נחמן בשם ר' יונתן: בשעה שהיה משה כותב התורה היה כותב מעשה כל יום ויום. כיוון שהגיע לפסוק 'ויאמר אלוהים נעשה אדם' וכו' אמר: 'ריבונו של עולם, מה אתה נותן פתחון פה למינים?' אמר לו: 'כתוב. הרוצה לטעות יטעה'" (מדרש רבה לבראשית א' 26).

ה"מינים" שמוזכרים בהקשר זה הם היהודים המשיחיים. רוב החוקרים מסכימים שהכינוי "מינים" מתייחס ליהודים המשיחיים ברוב המקרים, אם לא בכולם. ברור שהמדרש פשוט מנסה לחמוק מהבעיה ואינו מצליח לספק הסבר מניח את הדעת לעובדה שאלוהים מתייחס אל עצמו בלשון רבים.

במדרש רבה ט ט כתוב:

"שאלו המינים את ר' שמלאי: 'כמה אלוהות בראו את העולם?' אמר להם: 'אני ואתם נשאל לימים ראשונים הה' ד' כי שאל נא לימים ראשונים' וגו' (דברים ד לב). 'בראו אלהים אדם' אין כתוב כן, אלא 'ברא אלהים' (שם שם), חזרו שאלו אותו מהו דכת' 'בראשית ברא אלהים' וגו', אמר להם 'בראשית בראו אלהים' אין כתוב כן, אלא 'ברא אלהים את השמים ואת הארץ'. אמר ר' שמלאי בכל מקום שאתה מוצא תשובה למינים אתה מוצא רפואתה בצידה. חזרו ושאלו אותו מהו דכת' 'ויאמר אלהים נעשה אדם' וגו'. אמר להון קרון דבתריה (קראו את הכתוב בהמשך): 'ויבראו אלהים את האדם' אין כת' אלא 'ויברא אלהים' (בראשית א' כז)".

קטע זה מתאר שיחה בין יהודים משיחיים לבין רבי שמלאי. היהודים המשיחיים שואלים אותו מדוע שמות העצם וכינויי הגוף מופיעים בלשון רבים. הרב עונה שעובדה זו אינה מהווה ראייה לריבוי באלוהות מכיוון שהפועל שאחריהם מופיע תמיד בלשון יחיד ולא רבים.

רבי יעקב קולי כתב כדלהלן (בתרגום חופשי):

“כאן דרוש הסבר מכיוון שהניסוח מפתיע. הלא־מאמינים טוענים שקיים ריבוי באלוהות ומנסים להמציא לכך סימוכין מפסוק זה, מכיוון שכתוב בו ‘נעשה אדם’ בלשון רבים. מדוע התורה השתמשה בלשון רבים? יש האומרים שהאדם דומה למלאכים ולכן הם רצו שייברא מייד. אלוהים הכריז ואמר להם: ‘בואו נעשה אדם. בואו שמחו, מכיוון שאני עומד לברוא את האדם’” [וכאן הוא מצטט את רש"י בלעיל] (The Torah Anthology, Maznaim, New York, 1977, pp.108–107).

לבסוף, הרמב"ן אמר על פסוק מכריע זה שלשון רבים מרמזת על אלוהים והאדמה; האדם נוצר מהאדמה והרוח והנפש מאלוהים.

ב. בראשית ג' 22

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֱלֹהִים: הֲזֶה הָאָדָם הָיָה כְּאֶחָד מִמֶּנּוּ לְדַעַת טוֹב וָרָע, וְעַתָּה | פֶּן יִשְׁלַח יָדוֹ וְלָקַח גַּם מֵעֵץ הַחַיִּים וְאָכַל וַחַי לְעֹלָם.

ג. בראשית י"א 6

וַיֹּאמֶר יְהוָה: הֲזֶה עִם אֶחָד וְשָׁפָה אֶחַת לְכָלֶם, וְזֶה הַחֶלֶם לְעֵשׂוֹת, וְעַתָּה לֹא־יִבְצָר מֵהֶם כֹּל אֲשֶׁר יִזְמוּ לְעֵשׂוֹת.

ד. ישעיהו ו' 8

וְאַשְׁמַע אֶת־קוֹל אֲדֹנָי אִמְרָה: אֶת־מִי אֶשְׁלַח וּמִי יִלְדֶּנּוּ לָנוּ? וְאִמְרָה: הֲנִנִּי, שְׁלַחֲנִי.

בפסוק זה קיים ניגוד לכאורה בין היחיד ("אשלח") לבין הרבים ("לנו"). אלא אם כן רואים בו ריבוי הקיים בתוך אחדות.

תיאורים בלשון רבים

היבט נוסף שנובע מהניסוח המקראי הוא העובדה שהשמות ותארי השם המשמשים בקשר לאלוהים מופיעים בדרך כלל בלשון רבים. לרוב,

כשמדברים על האלוהים האחד התארים מופיעים בלשון יחיד. אבל לפעמים אפשר למצוא אותם בלשון רבים. לדוגמה:

א. יהושע כ"ד 19

וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ אֶל־הָעָם: לֹא תוֹכְלוּ לַעֲבֹד אֶת־יְהוָה, כִּי־אֱלֹהִים קְדָשִׁים הוּא, אֶל־קְנוּא הוּא, לֹא־יִשָּׂא לְפִשְׁעֵכֶם וּלְחַטֹּאתֵיכֶם.

ב. תהילים קמ"ט 2

יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל בְּעֲשָׂיו, בְּנִי־צִיּוֹן יִגִּילוּ בְּמִלְכָם.

ג. קהלת י"ב 1

וַיִּזְכֹּר אֶת־בוֹרְאֵיהָ בַיּוֹמֵי בְחֹרְתֶיהָ, עַד אֲשֶׁר לֹא־זָבְאוּ יְמֵי הַרְעָה וְהַגִּיעוּ שָׁנִים אֲשֶׁר תֹּאמַר: אֵיךְ־לִי בָהֶם חֲפִץ.

ד. ישעיהו נ"ד 5

כִּי בַעֲלִיךָ עֲשִׂיךָ, יְהוָה צָבָאוֹת שְׁמוֹ, וְגֹאֲלֶךָ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל, אֱלֹהֵי כָל־הָאָרֶץ יִקְרָא.

אלוהים אחד

"שמע ישראל" - דברים ו' 4

כ ל מה שנאמר עד כה מבוסס היטב על העברית המקראית. אם יהיה עלינו לבסס את מסקנותינו על התנ"ך בלבד, ניאלץ להודות שמצד אחד הוא מאשר ומדגיש את העובדה שאלוהים הוא אחד, ומצד שני הוא מצביע על אחדות מורכבת, שממנה ניתן להסיק על קיום של ריבוי באלוהות.

היהדות דוחה על הסף את רעיון הריבוי באלוהות למרות כל הראיות שהצגנו עד כה, וכמעט תמיד מובאת הנמקה מדברים ו' 4, כראיה סופית לכך שאלוהים הוא אחד ויחיד.

שְׁמַע, יִשְׂרָאֵל: יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה אֶחָד.

קריאת ה"שמע" מדברים ו' 4 הייתה מאז ומתמיד ה"אני מאמין" החשוב ביותר של עם ישראל. זהו הפסוק השגור ביותר בפיו של מי שמבקש להוכיח את העובדה שאלוהים הוא אחד ויחיד, ולסתור את רעיון הריבוי באלוהות. אבל האם נכון להשתמש בפסוק למטרה זו?

בראש ובראשונה יש לציין שהמילה "אלוהינו" כבר מופיעה בלשון רבים: "האלוהים (רבים) שלנו". בכל אופן, הטיעון הראשי מתמקד במילה "אחד". אם נסקור בקצרה את הפסוקים שבהם מופיעה המילה "אחד" נגלה עד מהרה שפירושה איננו "אחד מוחלט" אלא "אחד מורכב".

לדוגמה, בראשית א' 5: השילוב של ערב ובוקר יוצר יום אחד. בראשית ב' 24: איש ואישה חוברים זה לזה בקשר של נישואין והופכים "לְבֶשֶׁר אֶחָד". בעזרא ב' 64 כתוב ש"כָּל-הַקְּהָל כְּאֶחָד", אף על פי שהיה מורכב ממספר רב של אנשים. יחזקאל ל"ז 17 מספק לרעיון זה דוגמה חד משמעית, כשיחזקאל לוקח שני עצים (מקלות) ומחבר אותם לאחד: "אֶחָד אֶל-אֶחָד לָךְ לְעֵץ אֶחָד, וְהָיוּ לְאֶחָדִים בְּיָדְךָ". מכאן שהשימוש במילה "אֶחָד"

בתנ"ך מראה בבירור שהוראת המילה היא אחדות שמורכבת מריבוי, לא אחדות מוחלטת.

המילה שמשמעותה אחדות מוחלטת היא "יחיד". מילה זו מופיעה במספר מקומות בתנ"ך, והיא מדגישה את המשמעות של "אחד ויחיד, שאין זולתו". אילו רצה משה ללמד שאלוהים הוא אחד מוחלט, בניגוד לאחד מורכב, סביר להניח שהיה משתמש במילה זו, מכיוון שהיא מתאימה הרבה יותר למשמעות זו. למעשה, הרמב"ם הבחין בכוחה של המילה "יחיד" ובחר להשתמש בה במקום במילה "אחד" בשלושה עשר העיקרים שלו – י"ג יסודותיה של אמונת ישראל. אבל בתפילת ה"שמע" כפי שהיא מופיעה בדברים ו' 4, הכתוב מתייחס אל אלוהים במילה "אחד" ולא "יחיד".

אלוהים – אחד שהוא שלושה

כמה דמויות ישנן באלוהות?

עד כמה ראינו, מהשימוש בלשון רבים בצורות שונות, כי קיים ריבוי בטבעו של האלוהים האמיתי האחד. כמו כן בחנו מספר קטעים שבהם שמותיו של אלוהים נקשרים לשתי דמויות אלוהיות שונות, נפרדות זו מזו.

נשאלת השאלה: כמה דמויות, או ישויות, קיימות באלוהות? מקריאה בתנ"ך ניתן להיווכח שרק שלוש דמויות נבדלות נחשבות בו לאלוהיות. דמויות אלה הן:

- א. אדוני יהוה,
- ב. מלאך יהוה,
- ג. רוח אלוהים.

נדון בכל אחת מהן בנפרד.

אדוני יהוה

במקומות רבים בתנ"ך מדובר על "אדני יהוה", הראשונה מבין שלוש הדמויות האלוהיות. השימוש בשם "אדני יהוה" נפוץ עד כדי כך שאין כל צורך להרחיב עליו את הדיבור; דוגמאות לכך אפשר למצוא בנבואות המשיחיות הרבות שכבר דנו בהן.

מלאך יהוה

הצירוף "מלאך יהוה"

האישיות האלוהית השנייה היא מלאך יהוה – אבל מי הוא? הצירוף "מלאך יהוה" אינו כותרת או תואר אלא משמש כשם. דמות זו נחשבת תמיד ליחידה במינה ונפרדת משאר המלאכים, ואף פעם אינה מופיעה בלשון רבים. בתנ"ך לא מדובר באף מקום על "מלאכי יהוה" או "מלאכי האלוהים", אלא נזכרים בו רק שלושת הצירופים הבאים:

- א. מלאך יהוה – תמיד בלשון יחיד.
 ב. מלאך האלוהים – תמיד בלשון יחיד, בהא-הידיעה.
 ג. מלאכי אלוהים – בלשון רבים, ואף פעם לא בצירוף הא-
 הידיעה.

הצירוף השלישי משמש כללית בהוראת מלאכים רגילים. שני הצירופים הראשונים משמשים לתאר דמות מיוחדת ושונה מהם – מלאך יהוה. ניתן לראות זאת בשופטים ו' 20–21, שם אותה דמות שנקראת "מלאך האלוהים" בפס' 20, נקראת "מלאך יהוה" בפס' 21. אותו עיקרון בא לידי ביטוי בשופטים ו"ג: פס' 3 מדבר על "מלאך יהוה" ופס' 9 מכנה את אותה דמות "מלאך האלוהים".

התנ"ך יוצר הבחנה ברורה ועקבית בין המלאכים הרגילים לבין דמות ייחודית זו, שנקראת "מלאך יהוה" ו"מלאך האלוהים". מלאך יהוה נגלה בבירור כמישהו השונה במעמדו, בטבעו, באישיותו ובעצם הווייתו ממלאכים רגילים.

מלאך יהוה הוא יהוה

האופן שבו משמש צירוף זה במקרא מצביע על כך שאותה דמות ייחודית היא בעצם אלוהים עצמו. בכל מקום שבו דמות זו נזכרת, היא מכונה גם "יהוה" וגם "מלאך יהוה". קיימות לכך דוגמאות רבות:

א. בראשית ט"ז 7–14:

7 וַיִּמְצָאָהּ מְלָאךְ יְהוָה עַל-עֵין הַמַּיִם בְּמִדְבָּר, עַל-הָעֵין בְּדֶרֶךְ שׁוּר:
 8 וַיֹּאמֶר: הֲגַר שְׂפַחַת שְׂרַי, אִי-מִזֶּה בָּאת וְאַנָּה תֹלְכִי? וַתֹּאמֶר: מִפְּנֵי שְׂרַי
 גְּבֻרְתִּי אֲנֹכִי בְּרַחַת: 9 וַיֹּאמֶר לָהּ מְלָאךְ יְהוָה: שׁוּבִי אֶל-גְּבֻרְתְּךָ וְהִתְעַנִּי
 תַּחַת יְדֵיךָ: 10 וַיֹּאמֶר לָהּ מְלָאךְ יְהוָה: הֲרֵבָה אֲרֵבָה אֶת-זֶרְעֶךָ, וְלֹא יִסְפָּר
 מְרַב: 11 וַיֹּאמֶר לָהּ מְלָאךְ יְהוָה: הֲנֶנְךָ הָרָה וְיִלְדֶתְךָ בֵּן, וְקָרָאת שְׁמוֹ יִשְׁמָעֵאל,
 כִּי-שָׁמַע יְהוָה אֶל-עֲנִיָּךְ: 12 וְהוּא יִהְיֶה פָּרָא אֲדָם, יָדוּ כֹפֵל וְיָד כָּל בּוֹ, וְעַל-
 פְּנֵי כָל-אֲחָיו יִשְׁכֹּן: 13 וַתִּקְרָא שֵׁם-יְהוָה הַדֹּבֵר אֵלֶיהָ אַתָּה אֵל רָאִי, כִּי
 אָמַרְתָּ: הֲגַם הַלֶּם רָאִיתִי אַחֲרַי רָאִי: 14 עַל-כֵּן קָרָא לְבָאָר בָּאָר לַחֵי רָאִי,
 הֵנָּה בֵּין-קָדֵשׁ וּבֵין בְּרַד.

מלאך יהוה מוזכר כאן ארבע פעמים, בפס' 7, 9, 10 ו-11, אבל בפס' 13 נזכר יהוה עצמו, והגר מכנה את המקום "אתה אל רואי".

ב. בראשית כ"ב 9-16:

⁹ וַיָּבֹאוּ אֶל-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אָמַר-לוֹ הָאֱלֹהִים, וַיְבִן שָׁם אַבְרָהָם אֶת-הַמִּזְבֵּחַ וַיַּעֲרֶף אֶת-הָעֵצִים וַיַּעֲקֹד אֶת-יִצְחָק בְּנוֹ וַיִּשֶׂם אֹתוֹ עַל-הַמִּזְבֵּחַ מִמַּעַל לְעֵצִים: ¹⁰ וַיִּשְׁלַח אַבְרָהָם אֶת-יָדוֹ וַיִּקַּח אֶת-הַמֶּאֱכָלֶת לְשֹׁחַט אֶת-בְּנוֹ: ¹¹ וַיִּקְרָא אֵלָיו מֵלֶאֱדָה יְהוָה מִן-הַשָּׁמַיִם וַיֹּאמֶר: אַבְרָהָם אַבְרָהָם. וַיֹּאמֶר: הֲגִנִּי: ¹² וַיֹּאמֶר: אֶל-תִּשְׁלַח יָדְךָ אֶל-הַנְּעֹר וְאֶל-תַּעֲשֵׂ לֹו מֵאוֹמָה, כִּי עֵתָהּ יִדְעֵתִי כִּי יִרָא אֱלֹהִים אֶתָּה וְלֹא חֲשַׁכְתָּ אֶת-בְּנֵךְ אֶת-יַחֲדָד מִמֶּנִּי: ¹³ וַיִּשָּׂא אַבְרָהָם אֶת-עֵינָיו וַיִּרְא וְהִנֵּה-אֵיל, אַחַר נֶאֱחָז בְּסֶבֶף בְּקֶרְנָיו; וַיֵּלֶךְ אַבְרָהָם וַיִּקַּח אֶת-הָאֵיל וַיַּעֲלֵהוּ לְעֵלְיָהּ תַּחַת בְּנוֹ: ¹⁴ וַיִּקְרָא אַבְרָהָם שֵׁם-הַמָּקוֹם הַהוּא יְהוָה יִרְאָה, אֲשֶׁר יֹאמַר הַיּוֹם, בְּהָרָה יְהוָה יִרְאָה: ¹⁵ וַיִּקְרָא מֵלֶאֱדָה יְהוָה אֶל-אַבְרָהָם שְׁנֵית מִן-הַשָּׁמַיִם: ¹⁶ וַיֹּאמֶר: כִּי נִשְׁבַּעְתִּי, נְאֻם-יְהוָה, כִּי יַעַן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת-הַדְּבָר הַזֶּה וְלֹא חֲשַׁכְתָּ אֶת-בְּנֵךְ אֶת-יַחֲדָד.

הקטע מכנה פעמיים את אותה דמות בשם "מלאך יהוה" (בפס' 11 ו-15), אבל בפס' 12 הוא נקרא "אלוהים" ובפס' 16 "יהוה".

ג. בראשית ל"א 11-13:

¹¹ וַיֹּאמֶר אֵלַי מֵלֶאֱדָה הָאֱלֹהִים בְּחִלּוֹם: יַעֲקֹב! וְאָמַר: הֲגִנִּי: ¹² וַיֹּאמֶר: שָׂא-נָא עֵינֶיךָ וּרְאָה כָּל-הָעֲתִידִים הָעֹלִים עַל-הַצֹּאן, עֹקְדִים נִקְדָּיִם וּבְרִדִים, כִּי רָאִיתִי אֶת כָּל-אֲשֶׁר לְבֶן עֵשָׂה לָךְ: ¹³ אֲנֹכִי הָאֵל בֵּית-אֵל, אֲשֶׁר מִשְׁחַת שֵׁם מִצְבָּה, אֲשֶׁר נִדְרַת לִי שֵׁם נִדְר; עֵתָהּ קוּם צֵא מִן-הָאָרֶץ הַזֹּאת וּשׁוּב אֶל-אָרֶץ מוֹלְדְּתְךָ.

פס' 11 מתייחס למלאך יהוה, אבל כשמלאך יהוה מדבר הוא אומר בפס' 13: "אֲנֹכִי הָאֵל בֵּית-אֵל".

ד. בראשית ל"ב 25-31:

²⁵ וַיִּוָּתֵר יַעֲקֹב לְבָדוֹ, וַיֵּאבֶק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלוֹת הַשָּׁחַר: ²⁶ וַיִּרְא כִּי לֹא יָכֹל לוֹ וַיִּגַע בְּכַף-יָרְכוֹ, וַתִּקַּע כַּף-יָרֶךְ יַעֲקֹב בְּהֶאֱבֹקוֹ עִמּוֹ: ²⁷ וַיֹּאמֶר: שְׁלַחֲנִי כִּי עָלָה הַשָּׁחַר. וַיֹּאמֶר: לֹא אֲשַׁלְּחֶךָ כִּי אִם-בְּרַכְתָּנִי: ²⁸ וַיֹּאמֶר אֵלָיו: מַה-שְּׂמֶךָ? וַיֹּאמֶר: יַעֲקֹב: ²⁹ וַיֹּאמֶר: לֹא יַעֲקֹב יֹאמֶר עוֹד שְׂמֶךָ, כִּי אִם-יִשְׂרָאֵל, כִּי-שְׂרִית עִם-אֱלֹהִים וְעִם-אֲנָשִׁים וְתוֹכֹל: ³⁰ וַיִּשְׁאַל יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר: הַגִּידָהּ נָא שְׂמֶךָ. וַיֹּאמֶר: לְמָה זֶה תִּשְׁאַל לְשְׁמִי? וַיְבָרֵךְ אֹתוֹ שֵׁם: ³¹ וַיִּקְרָא יַעֲקֹב שֵׁם הַמָּקוֹם פְּנֵי אֵל, כִּי-רָאִיתִי אֱלֹהִים פָּנִים אֶל-פָּנִים, וַתִּנְצַל נַפְשִׁי.

זהו קטע מפורסם מאוד שמתאר את מאבקו של יעקב במלאך יהוה. עם מי בדיוק הוא נאבק? בפס' 29 כתוב: "כִּי־שָׁרִיתָ עִם־אֱלֹהִים..." ואחר כך, בפס' 31 יעקב אומר: "כִּי־רָאִיתִי אֱלֹהִים פְּנִים אֶל־פְּנִים". יעקב מכיר בעובדה שהמלאך שנאבק עמו הוא אלוהים עצמו.

ה. שמות ג' 1-5:

¹ וּמִשָּׁה הָיָה רְעֵה אֶת־צֹאן יִתְרוֹ חֲתָנוּ כֹּהֵן מִדִּין, וַיִּנְהַג אֶת־הַצֹּאן אַחַר הַמִּדְבָּר וַיָּבֵא אֶל־הַר הָאֱלֹהִים חֲרֻבָה: ² וַיֵּרָא מִלְאָךְ יְהוָה אֵלָיו בְּלִבַּת־אֲשׁ מִתּוֹךְ הַסֵּנֶה, וַיֵּרָא וְהִנֵּה הַסֵּנֶה בְּעַר פְּאֵשׁ וְהַסֵּנֶה אֵינְנוֹ אֲכֹל: ³ וַיֹּאמֶר מִשָּׁה: אֲסֻרֶה־נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־הַמְּרֹאֶה הַגָּדֹל הַזֶּה, מִדּוֹעַ לֹא־יִבְעַר הַסֵּנֶה: ⁴ וַיֵּרָא יְהוָה כִּי סָר לְרְאוֹת, וַיִּקְרָא אֵלָיו אֱלֹהִים מִתּוֹךְ הַסֵּנֶה וַיֹּאמֶר: מִשָּׁה מִשָּׁה, וַיֹּאמֶר: הִנְנִי: ⁵ וַיֹּאמֶר: אֶל־תִּקְרַב הָלֵם; שֶׁל־נִעְלִיךְ מֵעַל רִגְלֶיךָ, כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה עוֹמֵד עָלָיו אֲדַמַּת־קֹדֶשׁ הוּא.

בפס' 2 כתוב שמלאך יהוה נראה אליו מתוך הסנה הבווער, אבל בפס' 4 כתוב שאלוהים קרא אליו מתוך הסנה.

ו. שופטים ב' 1:

וַיַּעַל מִלְאָךְ־יְהוָה מִן־הַגִּלְגָּל אֶל־הַבְּכִים, וַיֹּאמֶר: אַעֲלֶה אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם וְאָבִיא אֶתְכֶם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם, וְאָמַר: לֹא־אֶפְרָ בְרִיתִי אֶתְכֶם לְעוֹלָם.

בפס' זה מלאך יהוה מייחס לעצמו את יציאת מצריים ואת כריתת הברית עם ישראל. מהשוואה עם שמות י"ט 4 עולה שאלוהים הוא שעשה את שני הדברים. מכאן ששני השמות נרדפים זה לזה.

ז. שופטים ו' 11-24:

¹¹ וַיָּבֵא מִלְאָךְ יְהוָה וַיֵּשֶׁב תַּחַת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר בַּעֲפָרָה אֲשֶׁר לְיוֹאֵשׁ אֲבִי הַעֲזָרִי, וַגִּדְעוֹן בְּנוֹ חֲבֵט חֲטִים בְּגַת לְהַנִּים מִפְּנֵי מִדְּיָן: ¹² וַיֵּרָא אֵלָיו מִלְאָךְ יְהוָה, וַיֹּאמֶר אֵלָיו: יְהוָה עִמָּךְ, גְּבוּר הַחַיִּל: ¹³ וַיֹּאמֶר אֵלָיו גִּדְעוֹן: בִּי אֲדֹנָי, וַיֵּשׁ יְהוָה עִמָּנוּ? וְלָמָּה מִצְּאֵתָנוּ כָּל־זֹאת? וַאֲיֵה כָל־נַפְלֵאתֵינוּ אֲשֶׁר סָפְרוּ־לָנוּ אֲבוֹתֵינוּ לֵאמֹר: הֲלֹא מִמִּצְרַיִם הֵעֵלָנוּ יְהוָה? וְעַתָּה נִטְשָׁנוּ יְהוָה וַיִּתְּנֵנוּ בְּכַף מִדְּיָן: ¹⁴ וַיִּפֶן אֵלָיו יְהוָה וַיֹּאמֶר: לָךְ בְּכַחַךְ זֶה, וְהוֹשַׁעְתָּ אֶת־יִשְׂרָאֵל מִכַּף מִדְּיָן, הֲלֹא שְׁלַחְתִּיךָ: ¹⁵ וַיֹּאמֶר אֵלָיו: בִּי אֲדֹנָי, בְּמָה אוֹשִׁיעַ אֶת־

ישראל? הנה אלפי הדל במנשה ואנכי הצעיר בבית אבי: ¹⁶ ויאמר אליו יהוה: כי אהיה עמך, והכית את מדין כאיש אחד: ¹⁷ ויאמר אליו: אם-נא מצאתי חן בעיניך, ועשית לי אות שאתה מדבר עמי: ¹⁸ אל-נא תמש מזה עד-באי אליך, והוצאתי את-מנחתי והנחתי לפניך. ויאמר: אנכי אשב עד שובך: ¹⁹ וגדעון בא ויעש גדי-עזים ואיפת-קמח מצות; הבשר שם בסל, והמרק שם בפרור, ויוצא אליו אל-תחת האלה ויגש: ²⁰ ויאמר אליו מלאך האלהים: קח את-הבשר ואת-המצות והנח אל-הסלע הלז, ואת-המרק שפוך. ויעש כן: ²¹ וישלח מלאך יהוה את-קצה המשענת אשר בידו ויגע בבשר ובמצות, ותעל האש מן-הצור ותאכל את-הבשר ואת-המצות, ומלאך יהוה הלך מעיניו: ²² וירא גדעון כי-מלאך יהוה הוא, ויאמר גדעון: אהה אדני יהוה! כי-על-כן ראיתי מלאך יהוה פנים אל-פנים: ²³ ויאמר לו יהוה: שלום לך, אל-תירא, לא תמות: ²⁴ ויכן שם גדעון מזבח ליהוה, ויקרא-לו יהוה | שלום, עד היום הנה; עודנו בעפרת אבי העזרי.

הקטע מכנה את הדמות "מלאך יהוה" ארבע פעמים (פס' 11, 12, 20, 21) ובשם יהוה עצמו ארבע פעמים (פס' 14, 16, 22, 23).

ח. שופטים י"ג 2-24:

² ויהי איש אחד מצרעה ממשפחת הדני ושמו מנוח, ואשתו עקרה ולא ילדה: ³ וירא מלאך-יהוה אל-האשה, ויאמר אליה: הנה-נא את-עקרה ולא ילדת, והרית וילדת בן: ⁴ ועתה השמרי נא ואל-תשתי יין ושכר, ואל-תאכלי כל-טמא: ⁵ כי הנך הרה וילדת בן, ומורה לא-יעלה על-ראשו, כי-נזיר אלהים יהיה הנער מן-הבטן, והוא יחל להושיע את-ישראל מיד פלשתים: ⁶ ותבא האשה ותאמר לאישה לאמר: איש האלהים בא אלי, ומראהו כמראה מלאך האלהים נורא מאד, ולא שאלתיהו אי-מזה הוא, ואת-שמו לא-הגיר לי: ⁷ ויאמר לי: הנך הרה וילדת בן, ועתה אל-תשתי יין ושכר ואל-תאכלי כל-טמאה, כי-נזיר אלהים יהיה הנער מן-הבטן עד-יום מותו: ⁸ ויעתר מנוח אל-יהוה ויאמר: בי אדוני, איש האלהים אשר שלחת יבוא-נא עוד אלינו ויורנו מה-נעשה לנער היוולד: ⁹ וישמע האלהים בקול מנוח, ויבא מלאך האלהים עוד אל-האשה, והיא יושבת בשדה, ומנוח אישה אין עמה: ¹⁰ ותמהר האשה ותרץ ותגד לאישה, ותאמר אליו: הנה נראה אלי האיש אשר-בא ביום אלי: ¹¹ ויקם וילך מנוח אחרי אשתו, ויבא אל-האיש ויאמר לו: האתה האיש אשר-דברת אל-האשה? ויאמר: אני: ¹² ויאמר מנוח: עתה יבא דברך; מה-יהיה משפט-

הַנְּעַר וּמַעֲשֵׂהוּ? ¹³ וַיֹּאמֶר מְלֶאֱךָ יְהוָה אֶל-מְנוּחַ: מְכַל אֲשֶׁר-אָמַרְתִּי אֶל-
הָאִשָּׁה תִשָּׁמֵר: ¹⁴ מְכַל אֲשֶׁר-יֵצֵא מִגִּפְּן הַיַּיִן לֹא תֹאכַל וַיִּינּוּ וְשָׁכַר אֶל-תִּשְׁתָּ
וְכָל-טְמֵאָה אֶל-תֹּאכַל, כָּל אֲשֶׁר-צִוִּיתִיָּה תִשָּׁמֵר: ¹⁵ וַיֹּאמֶר מְנוּחַ אֶל-מְלֶאֱךָ
יְהוָה: נַעֲצְרֶה-נָּא אוֹתָךְ וְנַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ גְּדֵי עֵזִים: ¹⁶ וַיֹּאמֶר מְלֶאֱךָ יְהוָה
אֶל-מְנוּחַ: אִם-תַּעֲצֹרְנִי לֹא-אֲכַל בְּלַחְמֶךָ, וְאִם-תַּעֲשֶׂה, עֲלֶה לִיהוָה תַעֲלֶנָּה.
כִּי לֹא-יָדַע מְנוּחַ כִּי-מְלֶאֱךָ יְהוָה הוּא: ¹⁷ וַיֹּאמֶר מְנוּחַ אֶל-מְלֶאֱךָ יְהוָה:
מִי שְׂמֶךָ? כִּי-יָבֵא דְבָרֶיךָ (ק' דְּבָרֶךָ) וְכַבְּדֶנּוּךָ: ¹⁸ וַיֹּאמֶר לוֹ מְלֶאֱךָ יְהוָה:
לְמָה זֶה תִשְׁאַל לְשִׁמִּי? וְהוּא-פְּלֹאִי (ק' פְּלִי): ¹⁹ וַיִּקַּח מְנוּחַ אֶת-גְּדֵי הָעֵזִים
וְאֶת-הַמְּנַחֵה וַיַּעַל עַל-הַצֹּר לִיהוָה, וּמִפְּלֵא לַעֲשׂוֹת, וּמְנוּחַ וְאִשְׁתּוֹ רָאִים:
²⁰ וַיְהִי בַעֲלוֹת הַלֵּהָב מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ הַשְּׁמִימָה וַיַּעַל מְלֶאֱךָ-יְהוָה בְּלֵהָב
הַמִּזְבֵּחַ, וּמְנוּחַ וְאִשְׁתּוֹ רָאִים, וַיִּפְּלוּ עַל-פְּנֵיהֶם אֲרָצָה: ²¹ וְלֹא-יָסַף עוֹד
מְלֶאֱךָ יְהוָה לְהִרְאֶה אֶל-מְנוּחַ וְאֶל-אִשְׁתּוֹ. אֲזַי יָדַע מְנוּחַ כִּי-מְלֶאֱךָ יְהוָה
הוּא: ²² וַיֹּאמֶר מְנוּחַ אֶל-אִשְׁתּוֹ: מוֹת נָמוֹת, כִּי אֱלֹהִים רָאִינוּ: ²³ וְתֹאמַר לוֹ
אִשְׁתּוֹ: לוֹ חָפֵץ יְהוָה לְהַמִּיתֵנוּ לֹא-לָקַח מִיָּדֵנוּ עֲלֶה וּמְנַחֵה וְלֹא הִרְאָנוּ אֶת-
כָּל-אַלֹּהִים, וְכַעַת לֹא הַשְּׁמִיעֵנוּ כְּזֹאת: ²⁴ וְתִלְדֵּ הָאִשָּׁה בֵּן וְתִקְרָא אֶת-שְׁמוֹ
שְׁמִשׁוֹן, וַיִּגְדַּל הַנְּעַר, וַיְכַרְכְּהוּ יְהוָה.

תשע פעמים מכנה הקטע את הדמות "מלאך יהוה": בפס' 3, 9, 13, 15, 17, 18, 20, 21. אבל בפס' 22 נאמר עליו שהוא אלוהים עצמו. שים לב גם לכך ששמו של המלאך בפס' 18 הוא "פלאי". בדיון על ישעיהו ט' 5 למדנו שהשם "פלא" מתייחס תמיד לאלוהים, ולעולם לא למלאך או לאדם. עצם העובדה שהוא מייחס לעצמו את השם מגלה שהוא איננו מלאך רגיל, אלא אלוהים עצמו.

אחרי ספר השופטים מלאך יהוה נזכר רק פעמיים נוספות בתנ"ך. בישעיהו ל"ו הוא מכה את מחנה אשור ובששת הפרקים הראשונים של זכריה הוא מראה לו את שמונת החזונות.

אישיותו המיוחדת של מלאך יהוה

בישעיהו מ"ב 8 אלוהים אומר על עצמו: "אֲנִי יְהוָה; הוּא שְׁמִי, וְכַבֹּדִי לְאַחֵר לֹא-אֶתֶּן...". השוואה של אמירה זו עם שמות כ"ג 21 תעזור לנו להבין טוב יותר את טבעו המיוחד של מלאך יהוה. אלוהים מדבר בשמות כ"ג-20 ואומר:

²⁰ הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלַח מִלְאָךְ לְפָנֶיךָ לְשֹׁמְרֵךְ בְּדָרְךָ וְלִהְבִּיאֲךָ אֶל-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הִכְנַתִּי: ²¹ הַשְּׁמֹר מִפְּנֵיו וּשְׁמַע בְּקוֹלוֹ, אֶל-תִּמְרֵ בּוֹ, כִּי לֹא יֵשֶׁא לְפִשְׁעֶכֶם, כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ: ²² כִּי אִם-שָׁמוּעַ תִּשְׁמַע בְּקוֹלוֹ וְעָשִׂיתָ כֹּל אֲשֶׁר אֶדְבַר, וְאֵיבַתִּי אֶת-אֵיבִיךָ וְצַרְתִּי אֶת-צַרְרֵיךָ: ²³ כִּי-יִלְךְ מִלְאָכִי לְפָנֶיךָ וְהִבִּיאֲךָ אֶל-הָאָמָרִי וְהַחַתִּי וְהַפְּרֹזִי וְהַכְּנַעֲנִי, הַחַיִּי וְהַיְבוּסִי, וְהַכְּחַדְתִּיו.

אלוהים אומר בכ"ג 20 שמלאכו ילך לפני עם ישראל ויוביל אותם במדבר עד שיבואו אל הארץ. דברים אלה מתאימים לשופטים ב' 1, שכבר קראנו.

בפס' 21 אלוהים מצווה על עם ישראל לציית למלאך זה ולא להכעיס אותו. העם חייב לציית למלאך זה באופן מוחלט. מדוע? "כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ".

מלאך זה מיוחד מאוד, ממספר סיבות:

א. "כִּי לֹא יֵשֶׁא לְפִשְׁעֶכֶם" (פס' 21)

יש לו סמכות לסלוח על חטאים – זכות המיוחדת לאלוהים בלבד.

ב. "שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ" (פס' 21)

השם הוא יהוה, שם שניתן אך ורק לישויות האלוהיות, ל"שלושה שהם אחד"; מלאך זה נקרא כך.

ג. הציות למלאך מניב ברכות (פס' 22).

ד. מלאך יהוה הוא המלאך שהוביל אותם בצאתם ממצריים אל ארץ כנען (פס' 23).

בהמשך, בשמות ל"ב 34–35, כתוב שלמרות האזהרות העם לא ציית והמרה את פי המלאך, ולכן בא על עונשו.

בהושע י"ב 4–6 כתוב ששמו של מלאך יהוה הוא "יהוה" ("יהוה זְכָרוֹ"). עצם העובדה שכל ארבע האותיות של השם המפורש כלולות בשמו של מלאך יהוה מוכיחה שהוא אלוהים עצמו.

ישעיהו ס"ג 7–14 מתאר את מלאך יהוה כמלאך פני אלוהים ("מִלְאָךְ פְּנֵיו", כלומר נוכחותו, קרבתו), כלומר הדמות השנייה בשלושה שהם אחד.

רוח ה'

האישיות החשובה השלישית שנגלית בבירור בכתבי הקודש היא רוח אלוהים, שבדרך כלל נהוג לכנותה "רוח הקודש". מקומות רבים מזכירים את רוח אלוהים, ביניהם:

א. בראשית א' 2

וְהָאָרֶץ הִיְתָה תְּהוֹ וְבָהוּ וְחָשֶׁךְ עַל-פְּנֵי תְּהוֹם, וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל-פְּנֵי הַמַּיִם.

ב. בראשית ו' 3

וַיֹּאמֶר יְהוָה: לֹא-יִדּוֹן רוּחִי בָאָדָם לְעַלֵּם בְּשִׁגְם הוּא כָשָׁר, וְהָיוּ יָמָיו מָאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה.

ג. ישעיהו י"א 2

וְנָחָה עָלָיו רוּחַ יְהוָה, רוּחַ חֲכָמָה וּבִינָה, רוּחַ עֲצָה וּגְבוּרָה, רוּחַ דַּעַת וַיְרַאֲת יְהוָה.

ד. ישעיהו ס"ג 10

וְהִמָּה מְרוֹ וְעֶצְבוֹ אֶת-רוּחַ קְדָשׁוֹ, וַיִּהְפֹּךְ לָהֶם לְאוֹיֵב, הוּא נֹלְחֵם-בָּם.

ה. ישעיהו ס"ג 14

כִּבְהִמָּה בְּבִקְעָה תִרְדּוּ, רוּחַ יְהוָה תְּנִיחֶנּוּ; כֵּן נִהְגַּתְ עִמָּךְ לַעֲשׂוֹת לְךָ שֵׁם תִּפְאָרֶת.

ו. תהילים נ"א 13

אֶל-תִּשְׁלִיכֵנִי מִלְּפָנֶיךָ וְרוּחַ קְדָשְׁךָ אֶל-תִּקַּח מִמֶּנִּי.

ז. תהילים קל"ט 7

אָנָּה אֱלֹהֵי מְרוֹחֶךָ וְאָנָּה מִפְּנֵיךָ אֶבְרַח?

ח. איוב ל"ג 4

רוּחַ-אֵל עָשָׂתָנִי וְנִשְׁמַת שְׂדֵי תַחֲיִנִּי.

רוח הקודש איננה רק כוח שנובע, או מואצל. ממובאות אלה עולה בבירור שהיא מתאפיינת בכל תכונות האישיות – אינטלקט, רגש ורצון – והיא נחשבת לאלוהית, שווה לאלוהים עצמו.

שלוש הדמויות באותו הקטע

עד כה ראינו על סמך קטעים שונים בתנ"ך שקיימות שלוש דמויות שהכתוב מתייחס אליהן כאל אלוהיות ושוות לאלוהים: אדוני יהוה, מלאך יהוה ורוח אלוהים.

בנוסף לכך ישנם מקומות בתנ"ך שבהם כל שלוש הדמויות האלוהיות האלה מוזכרות באותו קטע. לדוגמה, ישעיהו מ"ב ו' וס"א ו'. שתי הדוגמאות הברורות ביותר נמצאות בישעיהו מ"ח 12–16 ו-ס"ג 7–14.

ישעיהו מ"ח 12–16

¹² שָׁמַע אֱלֹהֵי יַעֲקֹב, וַיִּשְׂרָאֵל מִקְרָאִי; אֲנִי־הוּא אֲנִי רֵאשׁוֹן, אֲפֹ אֲנִי אַחֲרוֹן;
¹³ אֶף־יָדַי יִסְדֶּה אֶרֶץ וַיְמַיְנִי טַפְחָה שְׁמַיִם, קָרָא אֲנִי אֲלֵיהֶם, יַעֲמְדוּ יַחְדָּו:
¹⁴ הַקִּבְצוּ כָלְכֶם וּשְׁמְעוּ, מִי בְהֶם הִגִּיד אֶת־אֱלֹהִי? יְהוּה אֶהְיֶה, יַעֲשֶׂה חֲפְצוֹ בְּכָבֵד, וַיִּזְרְעוּ פְשָׁדִים: ¹⁵ אֲנִי אֲנִי דִבַּרְתִּי אֶף־קָרָאתִיו, הִבִּיאֲתִיו וְהִצְלִיחַ דַּרְכּוֹ: ¹⁶ קָרְבוּ אֵלַי, שְׁמַעוּ־זֹאת, לֹא מְרֹאשׁ בְּסִטֵּר דִּבַּרְתִּי, מַעַת הִיִּיתָה שֵׁם אֲנִי; וְעַתָּה אֲדַנִּי יְהוּה שְׁלַחְנִי וְרוּחוֹ.

בפס' 12 הדובר הוא בורא הארץ. "אני" זה הוא עדיין הדובר בפס' 16, שאומר שהוא נשלח על ידי דמות אחרת – יהוה, ועל ידי דמות שלישית – רוחו.

התנ"ך מציג לפנינו בפסוק זה את האיחוד של שלוש הדמויות האלוהיות במונחים הברורים ביותר האפשריים.

ישעיהו ס"ג 7–14

⁷ חֲסְדֵי יְהוּה אֲזְכִּיר, תְּהִלַּת יְהוּה, כְּעַל כָּל אֲשֶׁר־גַּמְלָנוּ יְהוּה, וְרִב־טוֹב לְבַיִת יִשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר־גַּמְלָם כְּרַחֲמָיו וְכִרְבַּ חֲסְדָיו: ⁸ וַיֹּאמֶר: אֲדַעֲמִי הַמָּה, בָּנִים לֹא יִשְׁקָרוּ; וַיְהִי לָהֶם לְמוֹשִׁיעַ: ⁹ בְּכָל־צָרָתָם לֹא צָר, וּמִלֶּאךָ פָּנָיו הוֹשִׁיעַם, בְּאַהֲבָתוֹ וּבְחַמְלָתוֹ הוּא גָּאֵלָם, וַיִּנְטָלֵם וַיִּנְשָׂאֵם כַּל־יָמֵי עוֹלָם: ¹⁰ וְהֵמָּה מָרוּ וְעִצְבוּ אֶת־רוּחַ קְדָשׁוֹ, וַיְהַפְּדוּ לָהֶם לְאוֹיֵב, הוּא נִלְחַם־בָּם: ¹¹ וַיִּזְכֹּר יְמֵי־עוֹלָם מִשֶּׁה עֲמוֹ; אִיְהָה הַמַּעֲלָם מִיָּם אֶת רַעִי צֹאנוּ? אִיְהָה הַשֵּׁם בְּקִרְבוֹ אֶת־רוּחַ קְדָשׁוֹ? ¹² מוֹלִיךְ לִימִין מִשֶּׁה זָרוּעַ תִּפְאֶרְתּוֹ, בּוֹקֵעַ מִיָּם

מִפְּנֵיהֶם לַעֲשׂוֹת לוֹ שֵׁם עוֹלָם: ¹³ מוֹלִיכֶם בְּתִהְמוֹת, כְּסוֹס בְּמִדְבָּר לֹא יִכְשְׁלוּ: ¹⁴ כִּבְהֶמָה בְּבִקְעָה תִרְד, רוּחַ יְהוָה תְּנִיחֶנּוּ; כִּן נִהְגְתָ עִמָּךְ לַעֲשׂוֹת לְךָ שֵׁם תִפְאָרֶת.

ישעיהו מתאר בקטע זה את קורותיו של עם ישראל ביציאת מצריים ובנדודים במדבר. בשבעת הפסוקים האלה ישעיהו מזכיר שלוש דמויות אלוהיות נפרדות, כלהלן:

- א. בפס' 7 הוא מזכיר את יהוה – האישיות הראשונה.
- ב. בפס' 9 הוא מזכיר את מלאך פניו – האישיות השנייה.
- ג. האישיות השלישית היא רוח הקודש, שמוזכרת שלוש פעמים, בפס' 10, 11, ו-14.

פעמים רבות לאורך התנ"ך מתייחס אלוהים אל עצמו כאל מי שהושיע לבדו את בני ישראל ממצריים, אבל קטע זה מייחס את המעשה לשלוש דמויות. אין כל ניגוד בין הדברים מכיוון ששלוש הדמויות "מרכיבות" יחד את האלוהים האחד.

מסקנות

עמדתו של התנ"ך

התנ"ך מלמד, אם כן, שקיים ריבוי באלוהות. האישיות הראשונה תמיד נקראת יהוה, בעוד שהשנייה נקראת יהוה, מלאך יהוה ועבד יהוה. בכל האזכורים ללא יוצא מהכלל, האישיות הראשונה היא ששולחת את השנייה. הדמות השלישית נקראת "רוח יהוה", "רוח אלוהים" או "רוח הקודש". גם דמות זו נשלחת על ידי הדמות הראשונה, וקשורה לפעילותה של הדמות השנייה.

אם רעיון השילוש באלוהות איננו מושג יהודי, הרי שגם התנ"ך איננו יהודי. לא ניתן להאשים את היהודים המשיחיים שהם הידרדרו לעבודת אלילים מפני שהם מאמינים כי ישוע הוא בנו האלוהי של אלוהים. ישוע הוא אותה דמות שעליה כתב משה כשיהוה אמר:

²⁰ הִנֵּה אֲנִי שֹׁלֵחַ מֵלָאֵךְ לְפָנֶיךָ לְשֹׁמְרֵךְ בְּדֶרֶךְ וּלְהַבְיָאֵךְ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הִכְנֵתִי: ²¹ הַשְּׁמֵר מִפְּנֵי וּשְׁמַע בְּקוֹלִי, אֶל־תִּמְרֵ בּוֹ, כִּי לֹא יִשָּׂא לְפִשְׁעֶכֶם, כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ: ²² כִּי אִם־שָׁמוּעַ תִּשְׁמַע בְּקוֹלִי וְעָשִׂיתָ כֹּל אֲשֶׁר אֲדַבֵּר, וְאֵיבַתִּי אֶת־אֵיבֶיךָ וְצָרְתִּי אֶת־צָרֶיךָ: ²³ כִּי־יִלְךְ מֵלָאֵכִי לְפָנֶיךָ וְהַבְיָאֵךְ אֶל־הָאֱמֹרִי וְהַחֲתִי וְהַפְּרֹזִי וְהַכְּנַעֲנִי, הַחֹזִי וְהַיְבוּסִי, וְהַכְּחַדְתִּיו (שמות כ"ג 20-23).

פירוט נוסף בברית החדשה

הברית החדשה, בהתאם לעמדת התנ"ך, מכירה בקיומן של שלוש ישויות באלוהות, ומגדירה אותן ביתר פירוט. האישיות הראשונה נקראת אלוהים האב והשנייה – הבן. הברית החדשה עונה על החידה המוצגת במשלי ל' 4: "מה־שָׁמוּ ומה־שָׁם־בָּנוּ כִּי תִדְעַ?" שם בנו הוא ישוע. בהתאם לכתוב בתנ"ך, אלוהים שלח את בנו כדי להיות המשיח, אבל הפעם כאדם, לא כמלאך. בנוסף, הוא נשלח למטרה מוגדרת: למוות עבור חטאינו. למעשה, אלוהים לבש בשר והתגשם כאדם. אלוהים היה לאדם – ולא שאדם הפך לאלוהים – כדי להביא כפרה לבני האדם.

הברית החדשה מכנה את האישיות השלישית שבאלוהות "רוח הקודש". רוח הקודש קשורה לכל אורך הברית החדשה לפעילותה של הדמות השנייה, בהתאם לכתוב בתנ"ך. אנו רואים, אם כן, שקיימים עקרונות עקביים המשותפים לתנ"ך ולברית החדשה לגבי האחדות משולשת הפנים שבאלוהות.

נספחים

נספח 1

בני האלוהים

בדיון על בראשית ו' 1-4 – אחד ההדים הראשונים להבטחת אלוהים מבראשית ג' 15 – אמרנו שפסוקים אלה מתארים נישואי תערובת בין מלאכים חוטאים ובין בנות האדם. מאחר שיש החולקים על הסבר זה, ראוי להתעמק יותר בפסוקים אלה ולהביא לו תימוכין.

התרבות האדם – בראשית ו' 1

וַיְהִי כִּי־הֵחֵל הָאָדָם לָרֵב עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה וּבָנוּת יִלְדוּ לָהֶם.

פס' 1 מתמקד בהתרבות המין האנושי, "האדם", לפני המבול. המילה "אדם" המשמשת פה מתייחסת למין האנושי באופן כללי, גברים ונשים גם יחד. מכאן שאי אפשר להגביל את משמעותה לבני קין בלבד. היא כוללת גם את בני שת וגם את בני קין, ושתי המשפחות האלה נספו במבול.

מילת מפתח נוספת שנמצאת בפס' 1 היא "בנות", שמשמעותה "נקבות". הדגש בחלקו השני של פס' 1 – "וּבָנוּת יִלְדוּ לָהֶם" – הוא על המרכיב הנשי באנושות. שוב, אי אפשר להגביל את משמעות המילה לבנות ממשפחת קין, כפי שיש שטוענים. משמעותה של מילה זו היא לא אחרת מאשר "החלק הנשי באוכלוסייה". אפשר לשכתב את הפסוק כך: "האדם (המין האנושי) התרבה ונולדו לו בנות (נקבות)". פס' 1 אינו מבחין בין גברים בני שת לבין נשים בנות קין, אלא מדגיח את החלק הנשי של האנושות באופן כללי, שכללה את בני קין ואת בני שת כאחד.

נישואי תערובת – בראשית ו' 2

"וַיִּרְאוּ בְנֵי־הָאֱלֹהִים אֶת־בְּנוֹת הָאָדָם כִּי טֹבֹת הֵנָּה, וַיִּקְחוּ לָהֶם נָשִׁים מִכָּל אֲשֶׁר בָּחָרוּ".

פס' 2 מתאר נישואי תערובת. מילות המפתח הראשונות הן "בני האלוהים". זהו מונח כללי, שמשמעותו "מי שנולדו / קיימים ישירות כתוצאה ממעשה הבריאה של אלוהים". בגלל שזוהי משמעותו, השימוש במונח זה מוגבל מאוד. בתנ"ך הוא משמש תמיד ביחס למלאכים. עובדה זו עולה בבירור מבדיקת המקומות שבהם הוא מופיע: איוב א' 6, ב' 1, ל"ח 7. איש לא חולק על כך שבפסוקים אלה שבהם מוזכרים "בני האלוהים" בתנ"ך, משמעות הצירוף היא בבירור "מלאכים". בכל זאת יש מי שרוצים להפוך את בראשית ו' 1-4 ליוצא מן הכלל, אולם אין לכך כל הצדקה.

המונח "בני האלוהים" מקבל משמעות רחבה יותר בברית החדשה. אדם (הראשון) נקרא "בן אלוהים" (לוקס ג' 38) מכיוון שהוא נוצר במעשה הבריאה. המאמינים המשיחיים נקראים בנים לאלוהים (יוחנן א' 12) מכיוון שהם בריאה חדשה (גלטים ו' 15). בבראשית מופיע המונח המוגדר, "בני האלוהים", המשמש בעברית התנכית כדי לתאר מלאכים. קטע זה מבחין, אם כן, לא בין בני שת לבני קין, אלא בין האנושות לבין המלאכים. המילה "אדם" מדגישה את האנושות. המונח "בני האלוהים" מדגיש מלאכים.

צירוף המפתח השני בפס' 2 הוא "בנות האדם". זהו שם כללי לנשים, והוא כולל גם נקבות ממשפחת שת וגם נקבות ממשפחת קין. כתוב כאן "וַיֵּרְאוּ בְנֵי-הָאֱלֹהִים אֶת-בְּנוֹת הָאָדָם". אין כל בסיס לומר שפירוש הפסוק הוא ש"זכרים יראי אלוהים" נישאו ל"נקבות לא אלוהיות". האם גברים יראי שמים באמת היו מתחתנים עם נקבות שאינן יראות את אלוהים? "בנות האדם" הוא המין הנשי ותו לא, ו"בני האלוהים" משמעו מלאכים. אם משמעות הצירופים האלה פה תואמת בעקביות את משמעותם במקומות האחרים בתנ"ך שבהם הם מופיעים, הרי שהפסוק מדבר על מלאכים חוטאים שהתחתנו עם בנות אנוש. הדבר ברור משתי סיבות.

ראשית, מדובר על נישואי תערובת מסוג אחד בלבד. כלומר, תמיד "בני האלהים" הם שלקחו להם נשים מ"בנות האדם". אין אף מקום שבו מסופר על "בנות האלהים" שנישאות ל"בני האדם". אילו רצה הכתוב להבחין בין בני שת לבין בני קין, הוא היה מתאר את הדברים אחרת. בחברה האנושית יש נישואי תערובת משני הצדדים. יש גברים שמאמינים בישוע שמתחתנים עם נשים שאינן מאמינות, ולפעמים נשים שמאמינות בישוע מתחתנות עם גברים שאינם מאמינים בו. אילו הטענה על בני שת וקין הייתה נכונה, הרי שהיה משתמע מהכתוב

שגברים בני שת התחתנו עם נשים מבנות קין, אבל שגברים מבני קין מעולם לא התחתנו עם נשים מבנות שת – אפשרות לא סבירה. לפי משמעות זו, נישואי התערובת היו מוגבלים רק לגברים יראי אלוהים שלקחו נשים שאינן הולכות בדרכי האל, אבל לא ההפך (בין נשים יראות שמים לגברים כופרים). לעומת זאת, נישואי התערובת בבראשית ו' הם חד צדדיים בלבד – "בני האלהים" נישאו ל"בנות האדם".

שנית, ההקשר עוסק בבירור בהזדווגות בלתי רגילה ולא טבעית שהביאה את המבול על העולם. פס' 1-4 עוסקים בגורם המלאכי למבול, בעוד שפסוקים 5-6 עוסקים בגורם האנושי. הזדווגות של צאצאי שת עם צאצאי קין לא הייתה בלתי רגילה או לא טבעית, אבל זיווג עם המלאכים בהחלט היה לא רגיל ולא טבעי.

מי שלא מקבלים הסבר זה מצטטים את מתי כ"ב 30 בטענה שהפסוק מלמד בבירור שהמלאכים הם חסרי מין:

כִּי בַתְּחִית הַמַּתִּים לֹא־יִשְׂאוּ נָשִׁים וְלֹא תִנְשְׂאָנָה, כִּי אִם־כְּמִלְאָכֵי אֱלֹהִים
בְּשָׂמִים יִהְיוּ.

ישוע אומר פה שאנשים בתחיית המתים ובשמים אינם מתחתנים. המלאכים שישוע דיבר עליהם הם "מִלְאָכֵי אֱלֹהִים בְּשָׂמִים". ההשוואה איננה עם מלאכים באופן כללי, אלא עם מלאכים "בשמים". מודגש כאן שבשמים, מלאכים טובים אינם מתחתנים. מתי כ"ב 30 מייחס את אותו עיקרון לבני האדם. בני אדם בשמים אינם מתחתנים. ומה עם בני האדם עלי אדמות? בני אדם עלי אדמות מתחתנים בהחלט. מדובר בניגוד בין מה שמתרחש בשמים בהשוואה למה שמתרחש עלי אדמות. אבל בראשית ו' עוסק במלאכים עלי אדמות. אם כן, המלאכים בשמים אינם מתחתנים וגם אנשים בשמים לא יתחתנו. אבל בראשית ו' עוסק בדברים שמתרחשים עלי אדמות. מעולם לא נאמר על המלאכים שהם חסרי מין. למעשה, הם תמיד מוזכרים בלשון זכר. מתי כ"ב 30 מלמד שמלאכים אינם מתרבים, כלומר, הם אינם יולדים מלאכים אחרים. אבל המלאכים תמיד מתוארים בלשון זכר, ולא בלשון נקבה. הם תמיד מופיעים בלשון זכר, גם בתנ"ך וגם בברית החדשה. בכל מקום שבו מלאכים מתגלים לעיני בני האדם, הם מופיעים תמיד כאנשים צעירים, אף פעם לא כאישה (בראשית י"ח 1 – י"ט 22; מרקוס ט"ז 5-7; לוקס כ"ד 4-7; מעשי השליחים א' 10-11). אי אפשר להשתמש במתי כ"ב 30 כטיעון נגד הדעה שבראשית

ו' 1-4 מדבר על מלאכים, מכיוון שהוא עוסק במצב עלי אדמות, לא בשמים; והפסוק גם לא מלמד שהמלאכים הם חסרי מין.

שאלה אחרת שעולה היא: מדוע השטן הרשה לחלק ממלאכיו החוטאים לקחת להם נשים? לשם מה? התשובה טמונה בהקשר הרחב יותר של בראשית. שלושה פרקים לפני כן (בראשית ג' 15) מופיעה הנבואה המשיחית הראשונה. מוכרז בה שהמשיח יהיה זרע האישה, וזרע זה ימחץ את ראשו של השטן ("הוא יְשׁוּפֵךְ רֹאשׁוֹ"). בראשית ו' 1-4 מתאר ניסיון שטני להשחית את זרע האישה: חלק ממלאכיו לבשו צורת אנוש, שהרי המלאכים תמיד מתגלים לאדם בצורת גברים צעירים – והתחתנו עם בנות המין האנושי כדי לנסות להשחית את זרע האישה. לכן, האירועים בבראשית ו' 1-4 היו ניסיון שטני לסכל את התגשמותה של הנבואה מבראשית ג' 15.

התוצאה של נישואי התערובת – בראשית ו' 3

התוצאה של נישואי התערובת הייתה משפט אלוהים:

וַיֹּאמֶר יְהוָה: לֹא־יִדּוֹן רוּחִי בָאָדָם לְעֹלָם בְּשָׂגָם הוּא בָשָׂר, וְהָיוּ יָמֵי מַאָּה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה.

בפס' 3 אלוהים גזר את דינו: רוח הקודש לא תוסיף להתעמת ("ידון") עם רוע זה לנצח, ואלוהים גזר השמדה של המין האנושי 120 שנה לאחר מכן. האמצעי שבו אלוהים השמיד את האנושות היה המבול. מטרת המבול הייתה להשמיד את פרי האיחוד בין המלאכים לנשים, שנדון בו בפסוק הבא.

פריים של נישואי התערובת – בראשית ו' 4

הַנְּפִלִים הָיוּ בְּאַרְצֵי פִּימִים הָהֵם, וְגַם אַחֲרֵי־כֵן, אֲשֶׁר יָבִאוּ בְנֵי הָאֱלֹהִים אֶל־בְּנוֹת הָאָדָם וַיִּלְדּוּ לָהֶם, הֵמָּה הַגְּבֻרִים אֲשֶׁר מְעֹלָם אֲנָשֵׁי הַשָּׁם.

על מנת להבין טוב יותר את משמעותו של פסוק זה יש צורך לנתח תחילה את חלקיו השונים.

ראשית, המילה "נפילים". יש המפרשים אותה במשמעות "ענקים". אבל פירוש המילה איננו "ענקים / בני אדם גדולים", אלא "מי שנפלו, נכשלו" במובן של "חוטאים". אין הכוונה ליצורים גדולי ממדים, אלא לגזע של חוטאים. הסיבה לכך שתרגמו את המילה ל"ענקים" היא שבתרגום

השבעים, התרגום היווני של התנ"ך שנערך בסביבות שנת 250 לפנה"ס, החכמים השתמשו בפס' 4 במילה היוונית *gigantes*, שמשמעותה "טיטאן". המילה האנגלית *giant* ("ענק") גזורה ממילה זו. אבל מי היו הטיטאנים במיתולוגיה היוונית? הם היו אלים למחצה ובני אדם למחצה מכיוון שהיו פרי זיווג בין אלים ובני אדם. כשהחכמים תרגמו את המילה "נפילים" ליוונית, הם השתמשו במילה היוונית שהוראתה טיטאנים מכיוון שהם הבינו שמדובר באיחוד בין מלאכים לבני אדם, ולא בין שני סוגים של בני אדם, שממנו נוצר יצור כלאיים חדש שלא היה מלאך וגם לא אדם במובן הרגיל של המילה. אם כן, לפחות החכמים היהודים של שנת 250 לפנה"ס, שחיו בתקופה קרובה הרבה יותר למועד שבו כתב משה את הדברים, הבינו בביור שמדובר בנישואי תערובת בין מלאכים לבין בנות אדם. כתוצאה מזיווג זה נוצר גזע חדש שנקרא "נפילים", גזע של חוטאים, "אלה שנפלו". הם היו *gigantes*, על אנושיים, אבל לא בגודלם. היו להם מאפיינים אנושיים אבל הם היו גם על אנושיים. היו להם יכולות על, הן בתחום הנפשי והן בתחום הגופני, אף על פי שייתכן שהם לא היו גדולים בממדיהם מכל אדם רגיל. היוונים והרומאים שאבו את המיתולוגיות שלהם מהאירועים המתוארים בבראשית ו' 1-4. מיתולוגיות אלה מספרות על אלים מהאולימפוס שנישאו לבני אדם רגילים וילדו ילדים בעלי מאפיינים על אנושיים, שהיו גדולים מבני אדם ונחותים מאלים. ספר בראשית מספק את הסיפור האמיתי על מה שבאמת קרה, בעוד שהמיתולוגיות היווניות והרומיות מספרות סיפור מעוות: הן מציגות את הדברים מזווית ההשקפה האנושית ומאדירות את מה שאלוהים מכנה חטא.

המילה השנייה שראוי לבחון היא "גיבורים", שמשמעותה בני חיל, אנשי שם. שוב, מאחר שמדובר באנשים שנולדו מזיווג בין מלאכים חוטאים ונשים מבנות האדם, הם היו יוצאי דופן. הם היו גיבורים. שים לב שהכתוב לא מזכיר נשים גיבורות חיל. אילו היה מדובר בזיווג רגיל וטבעי, היה צפוי שיוזכרו גם נשים גיבורות חיל, שכן כתוצאה מזיווג זה היו נולדים הן זכרים והן נקבות. אבל הכתוב מזכיר רק גיבורים, מכיוון שמדובר בגזע שאיננו אנושי ואיננו מלאכי. ההסבר היחיד למקורם של הגיבורים הוא שהם היו תוצר של האיחוד הזה, עליו מדובר בפס' 4.

רק ההסבר לפיו פרק ו' מספר על מלאכים מעמיד קטעים אחרים בכתבי הקודש באור הגיוני. הוא מספק את ההסבר הסביר היחיד לאמירות מסוימות באיגרתו השנייה של פטרוס ובאיגרת יהודה, שנלמד

להלן. מדובר בחטא יוצא דופן, הוא קשור למבול, והוא שונה מחטאם הראשון, הקדום, של המלאכים; אחרת, כל המלאכים החוטאים היו כלואים לנצח.

איגרת פטרוס השנייה ב' 4-5

⁴ כִּי לֹא־חָס אֱלֹהִים עַל־הַמְּלָאכִים אֲשֶׁר חָטְאוּ, כִּי אִם־הוֹרִידָם לְקֶצְבֵי הָרִים וַיִּסְגְּרוּם בְּכַבְלֵי אֶפֶל, לְשַׁמְרָם לְמִשְׁפָּט; ⁵ וְגַם־עַל־דֹּרוֹת קָדָם לֹא חָס, וַיִּשְׁמַר רַק אֶת־נֹחַ הַשְּׁמִינִי, קָרָא הַצֶּדֶק, בְּהִבְיָאוֹ אֶת־הַמִּבּוֹל עַל־דֹּרוֹ הַרְשָׁעִים.

פס' 4 מציין היכן מוחזקים המלאכים החוטאים (השדים) הכלואים לנצח. השדים הכלואים באופן זמני נמצאים בתהום, אבל השדים הכלואים לנצח נמצאים במקום אחר. המילה היוונית בקטע זה שמשמעותה "גיהינום" היא טרטרוס (תחתיות ארץ). זהו מקום בשאול שבו מוחזקים השדים הכלואים לנצח. גם התהום וגם תחתיות הארץ הם מקומות בשאול. תחתיות הארץ מתוארות כ"כבלי אופל", ומלאכים חוטאים אלה שמורים שם "למשפט". מדובר במשפט לפני הכס הלבן הגדול, המשפט האחרון (התגלות כ' 11-15). משמעות הדבר שמלאכים אלה לא ישוחררו לעולם. בבוא הזמן הם יעלו הישר מתחתיות הארץ כדי לעמוד לפני הכס הלבן הגדול ואחר כך יושלכו לאגם האש. הם לא יורשו לנוע בחופשיות – הם כלואים לנצח.

פס' 5 מגלה את הזמן שבו הם נכלאו: במקביל למבול. הדברים תואמים היטב את האירועים המתוארים בבראשית ו' 1-4, שגם הם קשורים למבול. מטרת המבול הייתה להשמיד את פרי הזיווג בין המלאכים החוטאים לבין הנשים, בנות האדם. אם כן, השוואה בין איגרת פטרוס השנייה לבין הקטע בבראשית מספקת ראיה טובה לכך שבראשית ו' אינו עוסק בנישואי תערובת בין בני שת לבין בנות קין, אלא בין מלאכים חוטאים לבין בנות האדם. מסקנה זו תקפה גם על סמך עיון בקטעי התנ"ך בלבד, בכל אופן הברית החדשה מחזקת פירוש זה.

אגרת יהודה 6-7

⁶ וְהַמְּלָאכִים, אֲשֶׁר לֹא־שָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁרָתָם כִּי אִם־עֲזְבוּ אֶת־זִבְלָם, שְׁמָרָם בְּמוֹסְרוֹת עוֹלָם וּבְאֶפְלָה לְמִשְׁפָּט הַיּוֹם הַגָּדוֹל; ⁷ כְּאֲשֶׁר סָדוּם וְעַמְרָה

וְהַעֲרִים סְבִיבוֹתֶיהֶן, אֲשֶׁר הִזְנוּ כְּמוֹהֶם וַיִּלְכוּ אַחֲרַי בְּשׂוֹר, נִהְיוּ כְּרֹאֵי, כִּי־
נִמְסְרוּ לְמוֹסֵר אֵשׁ עוֹלָם.

פס' 6 מדבר על חטאה של קבוצה נבחרת של מלאכים ומתאר אותו בארבע אמירות. ראשית, "לא־שָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁרָתָם" ("את מעמדם הרם"). המילה "רם" מופיעה פעמים רבות בהקשר של התחום המלאכי ומתארת רמות ומעמדות שונים ביניהם. הם לא שמרו על מעמדם ומקומם בממשלת שר העולם הזה (השטן). שנית, הם "עָזְבוּ אֶת־זְבָלָם". הם עזבו את מרחב הפעולה של המלאכים והשדים וחדרו אל מרחב בני האדם, כשהם מתגלמים כבחורים צעירים ונושאים לעצמם נשים מבנות האדם. שלישית, הם שמורים כעת "בְּמוֹסְרוֹת עוֹלָם וּבְאַפְלָה". יהודה מזכיר כאן דברים שנאמרו גם על ידי פטרוס – שמלאכים אלה כלואים לנצח. פטרוס גם גילה את מקום כלאם: תחתיות ארץ (טרטרוס). רביעית, הם שמורים שם "לְמִשְׁפַּט הַיּוֹם הַגָּדוֹל". שוב, יהודה מחזק את דבריו של פטרוס שהם כבולים עד משפט היום הגדול. זהו משפט הכס הגדול הלבן. שוב, הכתוב מאשר שמלאכים אלה לעולם לא יהיו חופשיים לנוע, אלא שהם כלואים לנצח בתחתיות הארץ. בבוא העת הם יוצאו מתחתיות הארץ ויילקחו לעמוד למשפט לפני הכס הגדול הלבן, ואחר כך יושלכו אל אגם האש.

פס' 7 עוסק בסוג החטא שלהם. מילת המפתח היא "כמוהם". כמו שנעשה בסדום ועמורה, הם הלכו אחרי "יצורים אחרים". חטאם של מלאכים אלה דומה לחטאן של סדום ועמורה: חטא מיני עם יצורים אחרים, זרים. "יצורים אחרים" ("בשר זר") מתייחס לזיווג מיני לא טבעי, שנוגד את דרך הטבע. במקרה של סדום ועמורה, מדובר בהומוסקסואליות; במקרה של המלאכים החוטאים, "היצורים האחרים", ה"בשר הזר" הן בנות האדם ממין נקבה. במקום להישאר במעמדם ובמעונם הם פלשו לתחום מחיה אחר, של יצורים אחרים, כדי לבצע חטא מיני חמור ביותר. לסדום ועמורה ולמלאכים החוטאים יש מכנה משותף: הם אשמים בחטאים מיניים. במקרה של סדום ועמורה מדובר בהומוסקסואליות; במקרה של המלאכים החוטאים, מדובר בנישואי תערובת עם יצורים מהספירה האנושית־ארצית.

ההשוואה בין בראשית ו' לבין הקטעים הנ"ל באיגרת פטרוס השנייה ובאיגרת יהודה מראה בבירור שמדובר במלאכים שלקחו להם לנשים מבנות אדם, ולא בבני שם שנישאו לבנות קין.

נספח 2

השקפות רבניות לגבי המשיח וישעיהו נ"ג

"הסתירה"

כ ל מי שמתחיל לחקור מה מלמד התנ"ך על ביאת המשיח מוצא את עצמו עד מהרה לפני סתירה לכאורה. לפעמים אפילו נראה שקיימת סתירה מוחלטת בין הדברים, מכיוון שהנביאים ציירו תמונה כפולה של המשיח העתיד לבוא.

מצד אחד, החוקר ימצא נבואות משיחיות רבות שמתארות את המשיח כמי שיסבול, יושפל, יפגעו בגופו ובסופו של דבר יומת באלימות. הנביאים מתארים מוות זה כמוות חלופי עבור חטאי העם היהודי. מצד שני יגלה החוקר שהנביאים גם דיברו על משיח שיבוא כמלך כובש שישמיד את אויבי ישראל ויכונן מלכות של שלום ושגשוג (המלך המשיח וימות משיח).

זו התמונה הכפולה שציירו הנביאים בנבואות אודות המשיח. במאות שבהן התגבש התלמוד התעמקו חכמינו בנבואות המשיחיות והגיעו למסקנה הבאה: הנביאים דיברו על שני משיחים שונים.

המשיח העתיד לבוא, לסבול ולמות כונה בפיהם משיח בן יוסף. השני, האמור לבוא אחריו, כונה בפיהם משיח בן דוד. המשיח השני יקים את הראשון לתחייה ויכונן מלכות משיחית של שלום עלי אדמות. כל הרבנים הקדומים הכירו בעובדה שהתנ"ך מציג שתי תמונות אלה של נבואות משיחיות. אלא שהתנ"ך אף פעם אינו אומר בבירור שיהיו שני משיחים. למעשה, רבים מהתיאורים הסותרים לכאורה נמצאים זה לצד זה, ונראה שהכוונה היא לדמות אחת בלבד. בכל אופן, בעיני חכמי אותה תקופה, תיאוריית שני המשיחים נראתה כתשובה ההולמת ביותר ליישוב הסתירה.

במשך מאות בשנים דבקה היהדות בתפיסה זו. אולם מתקופת האמוראים ואילך גדלה דמותו של משיח בן דוד במחשבת עמנו, והדמות המשיחית השנייה, משיח בן יוסף הסובל, נדחקה לקרן זוית. מדי פעם נזכרו בה, כשהיה צורך להשתמש בה בפולמוסים ולהסביר את הנאמר בתנ"ך על המשיח הסובל. היא סיפקה מוצא כשהועלו שאלות מביכות וקשות. פרט לכך נהגו להתעלם מדמות משיחית זו. רק מעטים בימינו שמעו על משיח בן יוסף או יודעים על קיומו במחשבת היהדות הקדומה. המשיח שהיהודים יודעים עליו בימינו הוא דמות המשיח המלכותי, המנצח את האומות שמסביב לישראל: משיח בן דוד.

מקור הסתירה

אחד המקורות העיקריים לפיתוח התפיסה הרבנית אודות המשיח הסובל, משיח בן יוסף, הוא ישעיהו נ"ג. סלע המחלוקת היום בנוגע להשקפת התנ"ך על המשיח מתמקד בפרק זה. הפרק מדבר על עבד ה' שסובל ייסורים קשים שמובילים למותו. ייסוריו מתוארים כייסורי תמורה – כסבלו של קורבן שסובל ומת בגלל חטאייהם של אחרים ובמקומם. עוד נאמר בקטע זה שעבד ה' קם לתחייה. המחלוקת אינה מתמקדת בשאלה מה אומר הקטע אלא בעיקר בשאלה למי פרק זה מתייחס.

למי התכוון ישעיהו? האם ניבא כאן אודות המשיח? הרבנים בימינו קובעים שמדובר בפרשנות נוצרית, ולא בפרשנות יהודית. לטענתם, הפרשנות היהודית היא שישעיהו מדבר על עם ישראל הסובל מידי הגויים. זוהי הפרשנות היהודית – טוענים הרבנים – והפרק אינו עוסק במשיח כלל ועיקר.

אבל נראה שכדי לפרש פרק זה כאילו הוא מדבר על עם ישראל באופן קולקטיבי, יש צורך "לכפות" פרשנות זו על הכתוב באופן דחוק ביותר. הפרק עצמו מדבר על יחיד.

פירושים רבניים לישעיהו נ"ג

האם הקונפליקט הזה קיים אך ורק בין הפרשנות היהודית לנוצרית? מסתבר שהפרשנות שלפיה ישעיהו נ"ג מדבר על העם היהודי היא למעשה פרשנות מאוחרת. הפירוש הרבני המקורי של ישעיהו נ"ג קבע שמדובר ביחיד – המשיח עצמו. למעשה, עצם המושג משיח בן יוסף מקורו בקטע

זה. על מנת לקבל מושג ברור יותר לגבי ההשקפה היהודית הקדומה על ישעיהו נ"ג, מוטב לפנות ולסקור את תולדותיה של פרשנות זו.

אחד התרגומים הקדומים ביותר של נביאים לארמית הוא תרגום יונתן בן עוזיאל מהמאה הראשונה לספירה. תרגומו לקטע זה בישעיהו פותח במילים: "הא יצלח (ישכיל) עבדי משיחא". תרגומי יונתן בן עוזיאל צוטטו רבות על ידי החכמים הקדמונים והוא בהחלט נחשב לבר סמכא. הוא קבע בבירור שקטע זה מישעיהו עוסק במשיח, וכמובן שאי אפשר להאשים את יונתן בן עוזיאל באימוץ "הפרשנות הנוצרית". יונתן בן עוזיאל לא היה היחיד שפירש כך את ישעיהו נ"ג, כפי שמתברר מציטטה מרבי דון יצחק אברבנאל משנת 1,500 לערך. אברבנאל אמנם לא קיבל את העמדה הגורסת שהפרק מתייחס למשיח, אבל הוא מודה מפורשות:

"השאלה הראשונה היא לדעת על מי נאמרה הנבואה הזאת. כי הנה חכמי הנוצרים פירשוה על אותו האיש שתלו בירושלים בסוף בית שני שהיה לדעתם בן האלוה ית' שנתגשם בכטן העלמה כמו שמפורסם בדבריהם. ואמנם יונתן בן עוזיאל תרגמה על משיח העתיד לבוא וזהו גם כן דעת חכמים ז"ל בהרבה ממדרשותיהם" (מפירושו של דון יצחק אברבנאל לנביא ישעיהו).

למרות מה שחשב אברבנאל עצמו על משמעות הפרק, הוא מודה בפה מלא שחכמים רבים הבינו שהקטע מדבר על המשיח. ממובאה זו ברור שיונתן בן עוזיאל לא היה יחיד בדעתו. כך חשבו רבנים רבים בתקופת חיבור התרגומים והמדרשים.

ספר הזוהר, שלפי הסברה נכתב על ידי רבי שמעון בר יוחאי במאה השנייה או על ידי רב ספרדי במאה ה-13, קובע בפרשת הקהל מספר דברים המתייחסים בבירור לפרק נ"ג בישעיהו:

"בגן עדן יש היכל אחד הנקרא היכל של בני חולים. אז משיח נכנס באותו היכל וקורא כל חולים וכל כאבים, וכל ייסוריהם של ישראל 'יבואו'. וכולם באים עליו. ואלמלא שהוא מיקל מעל ישראל ונוטל עליו, לא היה אדם שיכול לסבול ייסורים של ישראל בעבור עונש התורה. ה'ה'ד'. אכן חוליינו הוא נשא וגו'" הזוהר (כרך ב' ריב א).

הזוהר מצטט כאן מישעיהו נ"ג 4 ומסב את הקטע על המשיח. הזוהר מבדיל בין עם ישראל ובין הדמות שעליה מדובר בישעיהו. יתרה מכך: הזוהר מכיר ביסוד התמורה – שסבלות המשיח באים במקום סבלם של אחרים, שחטאו. הזוהר קובע שהמשיח עמד במקום שבו היו צריכים

חוטאים לעמוד וכי נטל על עצמו את הסבל והעונש שנועדו להיות מנת חלקם של בני ישראל בשל חטאיהם.

ראיות נוספות מאותה תקופה נמצאות בתלמוד הבבלי: "למשיח מה שמו... ורבנן אמרי חיורא דבי רבי [אמרי חוליא] שמו שנאמר: אכן חליינו הוא נשא ומכאובינו סבלם, ואנחנו חשבנוהו מוכה אלוהים ומעונה" (סנהדרין צח ב).

בדומה לזוהר, גם התלמוד הבבלי מייחס את הקטע מישעיהו למשיח. במיוחד פס' 4 נקשר למשיח עצמו.

במדרש תנחומא לבמדבר א' 2 אנו קוראים:

"...ר' נחמן אומר: אין איש הנאמר כאן אלא משיח בן דוד שנ': הנה איש צמח שמו, תרגום יונתן הא גברא משיחא, וכן נאמר: איש מכאובות וידוע חולי".

ספר הגילגלים מייחס את ישעיהו נ"ב 13 ל"מלך המשיח" ואומר עליו:

"הנה ישכיל עבדי, ירום ונשא וגו', ואמרו חז"ל: ירום מאברהם מאוד מאד'ה'ר (מאדם הראשון)" (פירושי "הנה ישכיל עבדי" ע"פ חכמי ישראל ז"ל. הוציאם לאור מספרי דפוס וכ"י אברהם בן יעקב. The Fifty-Third Chapter of Isaiah According to the Jewish Interpreters. New York: Ktav Publishing House, Inc. 1969. עמ' 338).

מדרש כהן, בדיון על ישעיהו נ"ג 5, שם את הדברים הבאים בפי אליהו הנביא, שאומר למשיח:

"סבול יסורין ודין מרן שמיסרך על חטאת ישראל, וכן כתיב והוא מחולל מפשעינו, מדוכא מעוונותינו, עד זמן שיבוא הקץ" (ילינק, בית המדרש, ע' 29).

מדרש אחר אומר על אותו קטע:

"לשלושה חלקים נתחלקו הייסורין, אחד לדורות ולאבות ואחד לדורו של שמו, ואחד למלך המשיח" (מדרש שמואל יט א; מדרש תהלים ב פס' ז).

גם מחזור התפילה ליום הכיפורים מייחס קטע זה למשיח. בתפילת מוסף ליום כיפור, שחברה על ידי רבי אלעזר הקליר בסביבות המאה השביעית לספירה, נאמר כדלהלן:

"פנה מנו משיח צדקנו. פולצנו ואין מי לצדקנו; עוונותינו ועול פשעינו עומס והוא מחולל מפשעינו; סובל על שכם חטאתינו. סליחה מצוא

לעוונותינו; נרפא לנו בחבורתו. נצח בריה חדשה עת לבראתו. מחוג העלהו. משעיר הדלהו; להשמיענו בהר הלבנון. שנית ביד ינון".

(כלומר: גלה מאתנו משיח צדקנו. אחזתנו אימה ואין מצדיק אותנו. הוא נשא בעול עוונותינו ופשעינו ומחולל מפשעינו. הוא נושא את חטאינו על כתפו, למען ייסלח לעוונותינו. בחבורתו ירפא לנו בעת יבראו נצח ישראל בריאה חדשה. העלהו מחוג הארץ. הקימו מארץ שעיר לקבצנו על הר הלבנון בשנית בגבורת ינון).

ככל שנעמיק לעיין בתפילה זו ליום כיפור יגדל העניין. התפילה מביעה חשש שהמשיח זנח את עמו ("פנה מנו משיח צדקנו"), כלומר שהמשיח כבר בא אליהם והסתלק. בנוסף, המשיח שהלך סבל במקום העם, וחטאי העם נעמסו עליו. כעת, לאחר שסבל, המשיח עזב אותם; זוהי הסיבה לדאגתם. אי לכך העם מתפלל לשובו. חלק ניכר מתפילה זו נלקח ישירות מישעיהו נ"ג. מכאן שעד למאה השביעית (כשחבורה תפילה חשובה זו), ההשקפה היהודית עדיין הייתה שקטע זה מישעיהו מתייחס למשיח.

פירושו של החכם יפת בן עלי הלוי מראה שדעה זו הייתה הדעה השלטת ביהדות במאה העשירית:

אני נוטה להסכים עם בנימין מנהבנד (כדבריו על ישעיהו נ"ג) ולראותו כמתייחס למשיח... הוא הנביא נותן לנו כך להבין שני דברים: ראשית, שהמשיח ישיג את כבודו הנעלה ביותר רק בעקבות ניסיונות קשים וממושכים, ושנית שיישלחו אליו ייסורים אלה כאות, כדי שאם הוא נמצא בעול הפורענות כשהוא נשאר טהור במעשיו, יידע כי הוא הנחפץ... 'עבדי' מתייחס למשיח כפי שהוא מתייחס לאביו בפסוק 'נשבעתי לדור עבדי'.

גם חכם זה הכיר בכך שישעיהו נ"ג מתייחס למשיח. בהתאם לכך הוא קובע שהמשיח יגיע למעמד רם ומכובד באמצעות סבל וייסורים.

גם במאה ה-11 חשבו יהודים שהפרק מדבר על המשיח. בבראשית רבה של רבי משה הדרשן נאמר שהקדוש ברוך הוא מתיר למשיח להושיע נפשות, אך יחד עם זאת להתייטר קשות. ואז אנו מוצאים שם את המילים הבאות:

"הן מייד קיבל משיח כל יסורין מאהבה שנ' נגש והוא נענה... וכשישראל חוטאים הוא מבקש עליהם רחמים, שנ' ובחבורתנו נרפא לנו, ואומ' והוא חטא רבים נשא ולפושעים יפגיע וגו'" (בראשית רבה, 2).

בעל הדברים בבראשית רבה מצטט את ישעיהו נ"ג 7, 5 ו-12 ומסיק מהם מספר מסקנות: המשיח יושיע רבים, אבל ישועה זו תושג בזכות סבלו. מסקנה נוספת היא שהמשיח סובל סבל חלופי, בעד חטאי ישראל.

חכם אחר מהמאה ה-11, רבי טוביה בן אליעזר אומר במדרש "לקח טוב" (פסיקתא זוטרא) על ישעיהו נ"ב 13: "ותנשא מלכותו לימות המשיח, שנאמר: הנה ישכיל עבדי, ירום ונשא וגבה מאוד".

בין הרבנים המפורסמים ביותר בימי הביניים נמנה רבי משה בן מימון, הרמב"ם. גם הוא מייחס במאמריו (באיגרת תימן) את ישעיהו נ"ג למשיח:

איכות (איך) עמידת המשיח...יעמד איש שלא נודע קודם הראותו, והאותות והמופתים שיראו על ידו הן הן הראיות על אמתת יחוסו... ואמר ישעיהו: כמו כן כשיראה מבלי שיודע לו אב ואם ומשפחה ויעל כיונק לפניו וכשורש וגו'... אבל חמדה המיוחדת לו היא בשעה שייגלה ייבהלו כל מלכי ארץ משמעו ויפחדו ותיבהל מלכותם... כלומר שלא יוכלו לטעון ולערר עליו ולא יוכלו להכחישו אלא יבהלו מן המופתים שיראו על ידו וישימו ידם לפיהם שכן אמר ישעיהו בעת ספר שישמעו המלכים לו אמר עליו יקפצו מלכים פיהם כי אשר לא סופר להם ראו ואשר לא שמעו התבוננו.

במקור יהודי קדום מהמאה ה-11, שיוחס לשמעון בר יוחאי, נאמר אודות המשיח:

"וימות שם משיח בן אפרים וישראל סופדים אותו ואחר כך יגלה להם הקב"ה משיח בן דוד וישראל ירצו לסוקלו ואומר לו שקר דברת שכבר נהרג משיח ואין משיח אחר עתיד לעמוד ויבזוהו שנאמר נבזה וחדל אישים והוא חוזר לו ונכסה מן שנאמר וכמסתר פנים ממנו..." (נסתרות דרבי שמעון בר יוחאי, ילניק, בית המדרש ג' ע' פ').

משתקפת כאן התפיסה בדבר קיומם של שני משיחים, שהייתה ההשקפה היהודית שנפוצה בימיו. משיח אחד, בן אפרים או בן יוסף, ימות. אחרי מותו יבוא משיח בן דוד, שעם ישראל יבזוהו והוא יידחה, כנאמר כאן. כאסמכתא לדבריו הוא מצטט מישיעיהו נ"ג 3.

במהלך תקופה זו בתולדות התיאולוגיה היהודית מופיע לראשונה הרעיון שהקטע אינו מתייחס למשיח אלא לעם ישראל. הראשון שהעלה אותו היה רש"י – רבי שלמה יצחקי. אולם, היות ודעתו עמדה בסתירה להשקפה המסורתית, מפרשים יהודים אחרים בני זמנו הגיבו בחריפות לדבריו.

אחד הרבנים שהתנגדו להשקפה החדשה של רש"י היה רבי משה כהן אבן קריספין מקורדובה וטולדו שבספרד (שנת 1350 לערך):

"ואני רוצה לפרש הפרשה הזאת על דעת רז"ל שפירשה על המלך המשיח ואזהר בכל יכולתי לשמר דרך הפשט ולא אדחוק להוציא הפסוק מפשטו ואולי לא יעבור עלי כל כך דחקים וריחוקים מהפכו כמו שעבר עליהם... הנבואה הזאת התנבא בה ישעיה ע"ה על פי יי להודיע לנו עניין המשיח העתיד לבוא ולגאול את ישראל כיצד יהיה ענינו מיום שיעמוד על דעתו עד שיבוא ויגאל אותנו כדי שאם יעמוד שום עומד ויאמר על עצמו שהוא משיח, שנתבונן בדעתנו ונראה בעינינו אם נראה שענינו כמו שאמ' הנביא בנבואה הזאת אז נאמין שהוא משיח צדקנו ואם לאו לא נאמין בו" (מפירוש ר' אבן קריספין).

ה"דחקים וריחוקים" שאליהם מתייחס רבי קריספין הם רמז לפירושו של רש"י, שטען שהקטע לא מתייחס למשיח אלא לעם ישראל. רבי משה כהן אבן קריספין קם נגד פירושו זה ועמד על כך שקטע זה מישעיהו מתייחס למשיח; ושהוא נכתב במטרה לעזור בזיהוי המשיח כך שאפשר יהיה להכירו בבואו.

מן המאה ה-16 נביא את דבריו של רבי סעדיה אבן דנן מגרנדה (שנת 1500 לערך):

"ור' יוסף בן כספי מלאו לבו לומר כי הדורשים זאת הפרשה על המלך המשיח שיב"ב גרמו לתועים לפתור אותה על ישו. והשם יכפר בעדו כי לא דבר נכונה כי רבותי' חכמי התלמוד ז"ל מכוח הנבואה ידברו דבריהם וקבלה יש בידם בעיקרי הפירושים... מדבר ורומז למלך המשיח" (פירוש רבי סעדיה אבן דנן מגרנדה, לפי כתב יד באוקספורד).

גם רב זה מתקומם נגד הדעה שישעיהו נ"ג מתייחס לעם ישראל. הוא דורש מפרשני ישראל לשוב לפרשנות התלמודית, שמייחסת את הכתוב למשיח. הוא גם מספק הסבר לכך שרבים החלו לקבל את הדעה החדשה. בתקופה זו התנהלו עימותים פומביים רבים בין רבנים לבין נוצרים, והאחרונים נעזרו בפולמוס זה בישעיהו נ"ג כדי להוכיח שישוע הוא

המשיח. מאחר שטענותיהם היו משכנעות, הרבנים התגוננו על ידי כך שהחלו להסב את הקטע לישראל.

מאמצע המאה ה-16 יש לנו את כתביו של רבי משה אל שייך, תלמידו של יוסף קארו, מחבר שולחן ערוך. גם הוא תבע מהפרשנים היהודיים לשוב לפירוש המסורתי בכתבו:

"הנה ר'ז'ל פה אחד קיימו וקיבלו כי על מלך המשיח ידבר ואחריהם ז"ל נמשוך..." (מראות הצובאות, פירוש על ספרי הנביאים, דר' משה בן ר' וחיים אלשייך).

כתביו של רבי אליה דה וידאס נשתמרו מאותה תקופה בערך. הוא כתב סביבות שנת 1575 על ישעיהו נ"ג 5 כדלהלן:

"והוא מחולל מפשעינו מדוכא מעוונותינו. והכוונה שכמו שהמשיח סובל העונות שלנו עושים לו שיהא מדוכא אם כן מי שירצה שהמשיח לא יהיה מדוכא מעונותיו יסכול וידכה הוא בעצמו" (ראשית חכמה מר' אליהו דה וידאס לפי דפוס ונציה).

גם רב זה מייחס את הקטע למשיח ואומר שהמשיח יסבול עקב עוונות העם. הוא מוסיף ואומר שגורל המסרבים לראות בייסורים שסבל המשיח ייסורי תמורה בגלל חטאיהם נחרץ, ויהיה עליהם לסבול בעצמם בעד חטאיהם.

גם במאה ה-17 עדיין ניכרה תגובה שלילית לפירושו של רש"י ליסעיהו נ"ג, כפי שמתברר מכתבי רבי נפתלי בן אשר אלטשולר (1650 לערך): "ועתה אפרש פסוקים אלו על משיחנו שיבוא במהרה בימינו א"כ"י; ותמיה למה לא פי' רש"י ור'ד'ק על משיח ה' כמו שפירש התרגום" (איילה שלוחה, פירוש נביאים וכתובים לר' נפתלי (הירש) בן ר' אשר אלטשולר).

ההשקפה שנוסחה על ידי רש"י, והרב קמחי (הרד"ק) חזר עליה, תפסה עד המאה ה-19 את מקום הפרשנות הקדומה של חז"ל. אולם הניצחון לא היה מוחלט. עדיין היו שקמו נגדה. הרץ הומברג כתב בה"כורם" בשנת 1818:

"והעיקר ש[ישעיהו נ"ג] על מלך המשיח נאמר שיבוא באחרית הימים לעת רצות ה' לפדות את עמו מקרב גויי הארצות" (הכורם, ביאור על תנ"ך לרבי הרץ הומברג).

מכאן שמי שמפרש כי ישעיהו נ"ג עוסק במשיח, אינו נוקט עמדה הזרה ליהדות. הפרשנות היהודית המסורתית מייחסת את הקטע הנ"ל

למשיח. הראשון שהסב את ישעיהו נ"ג על ישראל היה רש"י (1040–1105) ואחריו דוד קמחי, הרד"ק (1160–1235). בכך פעלו בניגוד למסורת ישראל בימיהם ובאלף השנים שקדמו להם. כיום הפכה השקפתו של רש"י לשליטה אך היא אינה ההשקפה היהודית המסורתית. אלה שחיו בסמוך יותר לימי ישעיהו, ואשר לא נאלצו להתמודד עם מטיפים נוצריים, ייחסו את הקטע למשיח.

נספח 3

מדוע המשיח היה צריך למות?

מאחר שהתפיסה של משיח שמקריב את חייו כל כך זרה ליהדות המודרנית, אף על פי שפעם היא הייתה חלק ממנה, יש צורך לענות לשאלה: למה המשיח היה צריך למות? התשובה לשאלה זו מעלה שאלה נוספת: באיזו דרך מושגת הגאולה?
נושא הגאולה – הפרדות בדם – שזור לכל אורך כתבי הקודש.

לפי התנ"ך

הגאולה היא הכרחית מאז שהחטא חדר לאנושות והפריד בין האדם לאלוהים. כשאדם וחווה המרו את פי אלוהים בפעם הראשונה, החטא הפריד אותם מאלוהים. מאותו שלב והלאה, הדרך היחידה לגשר על הפער שנוצר הייתה באמצעות דם. הגישור על הפער נקרא גאולה, או פדות. לכל אורך היחסים בין אלוהים לבין עמו, אמצעי הפדות תמיד היה דם.

שפיכת הדם הכרוכה בפדות מופיעה בתנ"ך באותו הזמן שבו מופיע החטא מכיוון שלפני החטא, שפיכת הדם לכפרה לא הייתה נחוצה. כתוב שמיידי אחרי גירושו של האדם מגן עדן, **וַיַּעַשׂ יְהוָה אֱלֹהִים לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ כְּתַנּוֹת עוֹר וַיִּלְבָּשֵׁם** (בראשית ג' 21).

העורות היו עורות בעלי חיים. את העירום, שנחשף כעת בשל החטא, היה צורך לכסות. אבל כדי לעשות זאת היה צורך להרוג בעלי חיים וכך נשפך דם לראשונה בהיסטוריה. מכאן נובעת משמעותה השורשית של המילה "כפרה" – "לכפר" משמעו "לכסות".

עד מהרה למדו בניהם של בני הזוג האנושי הראשון עד כמה שהדם נחוץ. הגיע זמנם של הבל ושל קין להקריב את קורבנותיהם לאלוהים. קין הקריב את פרי עמלו בשדה. המנחה שלו הייתה מורכבת מצמחים ולא היה בה דם. הבל הביא קורבן דם (בעל חיים שהומת, שדמו נשפך)

מצאנו. אלוהים דחה את קורבנו של קין וקיבל את זה של הבל. כך נלמד לקח חשוב: איש אינו יכול להתקרב לאלוהים בכל אמצעי שישר בעיניו. האדם הוא זה שחטא ופגע באלוהים הקדוש; אלוהים הוא זה שצריך לסלוח. לכן, האדם אינו יכול לבחור באיזה אמצעי אלוהים יסלח לו אלא הדבר נתון בידי אלוהים, ואלוהים בחר שהאמצעי הזה יהיה דם. קין בחר לגשת לאלוהים בדרכו שלו, אבל הוא נדחה. הבל בחר בדרכ שאלוהים דרש, והתקבל.

כאשר עוקבים אחר ההתפתחויות בספר בראשית אפשר לראות שכל האנשים שנשאו חן בעיני אלוהים היו אלה שקרבו אליו באמצעות דם – קורבן שהומת. נוח הקריב קורבנות שדמם נשפך מייד עם צאתו מהתיבה. בעקבותיו הלכו האבות – אברהם, יצחק ויעקב – שכולם הקפידו לגשת לאלוהים באמצעות הקרבת בעלי חיים שהומתו ודמם נשפך.

מרכיב הפדות באמצעות דם הופיע לכל אורך התורה שקיבל משה בהר סיני, על תרי"ג מצוותיה. בוויקרא י"ז 11 אפשר למצוא סיכום מצוין של התורה כולה:

כִּי־נִפְשׁ הַבֶּשֶׂר בַּדָּם הוּא, וְאֲנִי נֹתְתִי לָכֶם עַל־הַמִּזְבֵּחַ לְכַפֵּר עַל־נַפְשֹׁתֵיכֶם, כִּי־הַדָּם הוּא בְּנַפְשׁ יְכַפֵּר.

בהחלט אפשר לומר שהתורה כולה סובבת סביב אמירה זו. אלוהים נתן בתורה מצוות שיש לציית להן. חוסר ציות הוא חטא. במקרים של המריית פיו, אמצעי הכפרה על החטא היה דם. ספר ויקרא פותח בפירוט דקדקני של סוגי הקורבנות השונים שבהם נדרש להמית בעלי חיים ולשפוך את דמם. לכל הקורבנות האלה הייתה אותה מטרה: לאפשר לבני ישראל לתקן את מערכת היחסים שלהם עם אלוהים. בכל שבעת חגי ישראל – פסח, חג המצות, חג הביכורים, שבועות, יום תרועה, יום הכיפורים וחג סוכות – נדרש לשפוך דם. פולחן יום הכיפורים מתואר בפירוט בוויקרא ט"ז, שם ניתנות הוראות קפדניות לגבי שפיכת דם הקורבנות שנועדו לכפר על חטאי עם ישראל. המשכן ובית המקדש הוקמו על מנת לאפשר לקיים בצורה טובה יותר את שפיכת הדם שנדרשה כדי לכפר על חטאי העם. רק פעם אחת בשנה מותר היה להיכנס לקודש הקודשים, שבו שכן כבוד האלוהים – התגלותה של שכינת האלוהים, והכוהן הגדול היה היחיד שהורשה לעשות זאת. לפני שהוא נכנס היה עליו לקחת איתו מדם קורבן החטאת של יום הכיפורים ולהתז את הדם על הכפורת (מכסה ארון הברית, שהכיל את לוחות הברית):

15" וְשַׁחַט אֶת־שַׁעִיר הַחֲטָאת אֲשֶׁר לְעַם וְהֵבִיא אֶת־דָּמּוֹ אֶל־מִבֵּית לְפָרְכַת, וְעָשָׂה אֶת־דָּמּוֹ כְּאֲשֶׁר עָשָׂה לְדָם הַפָּר, וְהִזָּה אֹתוֹ עַל־הַכַּפְּרֹת וּלְפָנֵי הַכַּפְּרֹת: 16 וְכִפֵּר עַל־הַקֹּדֶשׁ מִטְּמֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִפְשָׁעֵיהֶם לְכָל־חַטָּאתָם, וְכֵן יַעֲשֶׂה לְאַהֲל מוֹעֵד הַשְּׁכָן אִתָּם בְּתוֹךְ טְמֵאתָם: 17 וְכָל־אָדָם לֹא־יִהְיֶה בְּאַהֲל מוֹעֵד בְּבֹאוֹ לְכַפֵּר בְּקֹדֶשׁ עַד־צֵאתוֹ, וְכִפֵּר בְּעֵדוֹ וּבְעֵד בֵּיתוֹ וּבְעֵד כָּל־קְהַל יִשְׂרָאֵל" (ויקרא ט"ז 15-17).

עיקרון זה היה תקף בכל התקופה המקראית, אבל היה זה עול קשה עבור בני העם. היה צורך להקריב את הקורבנות האלה מדי שנה בשנה בבית המקדש בירושלים. המצווה לעלות לירושלים באופן קבוע – לכל הפחות בשלושת הרגלים – על מנת להקריב קורבנות לה' כדי לכפר על חטא, היוותה עול כבד ליהודים שגרו הרחק מירושלים. רק המיעוט הנאמן, שהנביאים מכנים שארית, שריד וכדומה, אהבו את אלוהים ואת תורתו די כדי לקיים זאת למרות הקושי. השאר בנו לעצמם מזבחות על ההרים והגבעות בקרבת מקום מגוריהם והקריבו את קורבנותיהם שם. אולם הם לא קיבלו כפרה על מזבחות מתחרים אלה, ונביאי אלוהים התקוממו וגינו את הסטייה זו מתורת אלוהים. אנשים רבים לא השכילו ללמוד את לקח קין – שאיש אינו יכול לבוא אל אלוהים כדי לבקש סליחה ולנסות להתקרב אליו בכל דרך שיראה לנכון, אלא הוא חייב להתקרב אליו בדרך שאלוהים עצמו קבע.

ישעיהו הנביא היה הראשון שסיפק תקווה שיבוא יום שבו העול הזה יוסר. בישעיהו נ"ג אלוהים הודיע שהעבד הסובל, המשיח, יהיה הקורבן המועלה על חטא:

10" וַיְהִי־הוּא חֲפִיץ דַּכָּאוֹ הַחֲלִי; אִם־תִּשְׂשִׁים אָשֶׁם נַפְשׁוֹ, יִרְאֶה זֶרַע, יֵאָרִיךְ יָמָיו, וְחֲפִץ יִהְיֶה בְּיָדוֹ יִצְלַח: 11 מֵעַמְל נַפְשׁוֹ יִרְאֶה יִשְׁבַּע, בְּדַעְתּוֹ יִצְדִּיק צְדִיק עַבְדֵי לְרַבִּים, וְעֹנֹתָם הוּא יִסְבֵּל" (ישעיהו נ"ג 10-11).

לפי ישעיהו נ"ג, קורבנות בעלי החיים שצוו במסגרת תורת משה נועדו לשמש באופן זמני, כאמצעי זמני. אלוהים רצה קורבן דם אחד וסופי, שנועד להיות – המשיח עצמו. זוהי הסיבה לכך שישעיהו נ"ג משתמש באותם ניסוחים, סמלים ודגש של ספר ויקרא. לדוגמה, הניסוח "אִם־תִּשְׂשִׁים אָשֶׁם נַפְשׁוֹ" משתמש במושג הלקוח ממערכת הקורבנות. מקורן של מילים אלה הוא בתורת משה. וגם: "בְּדַעְתּוֹ יִצְדִּיק צְדִיק עַבְדֵי לְרַבִּים, וְעֹנֹתָם הוּא יִסְבֵּל". לא זו בלבד שמילים אלה מופיעות בתיאורי

הקורבנות בתורה עצמה, אלא שמושגים אלה ממש לקוחים מוויקרא ט"ז, שהוא הפרק שמרחיב ומסביר את כל הפרטים הקשורים לדיני קורבן יום הכיפורים.

זוהי, אם כן, הסיבה לכך שהמשיח היה צריך למות: להיות הקורבן שדמו נשפך לכפרה על חטא, אחת ולתמיד. היהודים לא יישאו עוד מדי שנה בשנה בעול הקורבנות. כל שיהא על אדם לעשות כדי לקבל סליחה הוא לקבל את מותו של המשיח למענו ובגלל חטאיו. המשיח היה צריך למות כדי לספק את הכפרה הזו, מכיוון שהדם היה אמצעי הכפרה.

בשני פסוקים אלה מישעיהו נ"ג טמון עיקרון חשוב נוסף. יש בהם אמירה מבלבלת מעט: "בדעתו יצדיק צדיק עבדי לרבים". ניתן לנסח את הדברים כדלהלן: "על ידי כך שידעו אותם, הצדיק שלי יצדיק רבים". המילה "לדעת" מדגישה ידיעה/היכרות מתוך התנסות, לא רק ידיעה במחשבות (ידיעה שבלב, שבאמונה). את מי שידע את העבד הזה בלבו ובאמונתו (יודע ומכיר אותו, לא יודע עליו), ומכיר בכך שהוא מת עבור חטאינו, העבד הזה יצדיק כתוצאה מכך. הצדקה פירושה להכריז על מישוהו שהוא צדיק. אי אפשר להכריז עלינו כצדיקים אלא אם החטאים שלנו מכופרים. על החטאים שלנו אפשר לכפר אך ורק באמצעות שפיכת דם; דמו של המשיח הוא הדם הסופי שיוקרב.

לפי הברית החדשה

האיגרת אל העברים בברית החדשה היא המקבילה לספר ויקרא בתנ"ך. על מנת להבין את האיגרת לעברים צריך להבין קודם כל את ויקרא. באותו אופן שי"ז 11 מהווה ציר מרכזי בוויקרא, שכל הספר והתורה סובבים סביבו, כך גם האיגרת לעברים מדגישה את אותו עיקרון בפסוק המרכזי שלה, ט' 22.

וְכַמְעַט הִכַּל יִטְהַר בְּדָם עַל־פִּי הַתּוֹרָה, וְאֵין כִּפָּרָה בְּלִי־שְׁפִיכַת דָּם.

העיקרון הנקבע בוויקרא י"ז 11 היה שרק "הדם הוא בְּנִפְשׁ יְכַפֵּר". הברית החדשה אמנם משתמשת במילים שונות אך מעבירה את אותו המסר: בלא שפיכת דם אין מחילה. הכל מטוהר בדם.

האיגרת לעברים נכתבה בידי מחבר יהודי משיחי ונועדה לקבוצה של קהילות משיחיות בישראל. הכותב מדגיש את עליונותו של קורבן המשיח בעזרת הנושא המרכזי של ספר ויקרא ונבואתו של ישעיהו. ניתן

לראות זאת במספר פסוקים. שים לב שהמחבר רואה שני דברים לנגד עיניו:

- א. ספר ויקרא וקורבנות בעלי החיים.
ב. ישעיהו נ"ג והמשיח כקורבן הסופי.

בעברים ב' 16-18 כתוב:

¹⁶ כִּי אִמְנַם לֹא בְמִלְאָכִים הַחֲזִיק, כִּי אִם-בְּזֹרַע אֲבָרָהֶם הַחֲזִיק. ¹⁷ עַל-כֵּן הָיָה עָלָיו לְהַדְמֹת לְאֶחָיו בְּכָל-דָּבָר, לְמַעַן אֲשֶׁר-יִהְיֶה כִּהֵן גְּדוֹל רַחֲמָן וְנֶאֱמָן בְּעֵינֵי אֱלֹהִים, לְכַפֵּר עַל-חַטָּאת הָעָם ¹⁸ כִּי בְאֲשֶׁר הוּא בְעֵצְמוֹ עָנָה וְנִתְנַסָּה, יִכַל לְעֹזֵר אֶת-הַמְנַסִּים.

קטע זה מבהיר שהמשיח בא כיהודי והתנסה בכל הקשיים שהיהודים חוו על מנת שיהיה לכוהן גדול רחמן ונאמן, המסוגל להזדהות עם עמו. הסיבה לכך שהמשיח בא כיהודי הייתה כדי שגם הוא יחיה בכפוף לתורה ויקבל על עצמו את עולה. היה ביכולתו להזדהות עם מצבם של היהודים שחיו תחת עול התורה.

קטע מרכזי נוסף נמצא בעברים ד' 14-15:

¹⁴ וְעַתָּה בְּהִיּוֹת-לָנוּ כִּהֵן רֵאשׁ גְּדוֹל אֲשֶׁר עָבַר בְּשָׁמַיִם, הוּא יִשׁוּעַ בֶּן-הָאֱלֹהִים, נִחְזִיקָה בְּהוֹדָאתָנוּ. ¹⁵ כִּי אֵין לָנוּ כִּהֵן גְּדוֹל אֲשֶׁר לֹא-יִוָּכַל לְהִצְטַעַר עַל-חַלְּיֵינוּ, כִּי אִם-הַמְנַסָּה בְּכָל כְּמוֹנוֹ, אֶךְ בְּלִי-חַטָּא.

פסוקים אלה ממשיכים ומפתחים את אותו העניין – שישוע הוא הכוהן הגדול הרחמן והמבין ללבנו מכיוון שהוא מבין היטב את מה שעובר על הפרט, שכן הוא עצמו התנסה בכל אותם דברים.

קטע נוסף נמצא בעברים ז' 22-25:

²² גַּם-הִבְרִית טוֹבָה וְיִתְרָה הִיא אֲשֶׁר יִשׁוּעַ עָרַב אוֹתָהּ. ²³ וְשֵׁם נִתְּפָהֵנו רִבִּים, מִפְּנֵי אֲשֶׁר הָמוֹת לֹא הִנִּיחָם לְהִיתָר בְּאָרְצֵי; ²⁴ אָבָל זֶה, בְּעַמְדוֹ לְעוֹלָם, יִשׁ-לוֹ כְּהֵנָּה אֲשֶׁר לֹא-תַעֲבֹר מִמֶּנּוּ; ²⁵ אֲשֶׁר עַל-כֵּן יִוָּכַל גַּם-לְהוֹשִׁיעַ בְּכָל וְכָל אֶת-הַנְּגָשִׁים עַל-יְדוֹ לְאֱלֹהִים, כִּי חִי-הוּא תְּמִיד לְהַפְגִּיעַ בְּעַדָּם.

העליונות של כהונתו של המשיח מודגשת על ידי העובדה שכל יתר הכוהנים הם בני תמותה. כל כוהן גדול מת במוקדם או במאוחר ובמקומו נבחר כוהן גדול אחר, וחוזר חלילה. מעגל החיים והמוות היה אחד החסרונות של הכהונה לפי התורה. עליונותה של כהונת המשיח באה

לידי ביטוי בכך שהיא נצחית שכן ישוע קם לתחייה, ובזכות תקומתו מן המתים הוא מכהן לעולם.

חיסרון נוסף של מערכת הכהונה של בני לוי מתואר בעברים ו' 26–27:

²⁶ כִּי נִאֲוָה־לָנוּ כֹּהֵן כְּזֶה, שֶׁהוּא חֲסִיד תְּמִים וְטָהוֹר וְנִבְדָּל מִן־הַחֲטָאִים וְנִשְׂא מֵהַשָּׁמַיִם, ²⁷ אֲשֶׁר אֵינָנו צָרִיךְ יוֹם יוֹם, כְּכֹהֲנִים הַגְּדוֹלִים הָהֵם, לְהִקְרִיב בְּרֵאשׁוֹנָה עַל־חֲטָאֵתָיו וְאַחֲרֵי־כֵן עַל־חֲטָאת הָעָם; כִּי־זֹאת עֲשֵׂה בְּפַעַם אַחַת בְּהִקְרִיבוֹ אֶת־נַפְשׁוֹ.

פסוקים אלה מראים שהיה צורך לחזור ולהקריב את הקורבנות יום אחר יום, שנה אחרי שנה. המשיח נועד להיות הקורבן הסופי, "אחת ולתמיד", על חטא. זה מה שקרה כשישוע בא והקריב את דמו (את חייו) כקורבן על חטא. כמו כן, הכוהן הגדול ממשפחת לוי היה צריך להעלות תחילה קורבן ולהזות דם לכפרת חטאיו־הוא, לפני שיכול היה להקריב ולהזות דם כדי לכפר על חטאי העם. מאחר שישוע היה נקי מחטא לא היה לו כל צורך לכפר תחילה על חטאיו, אלא הוא כיפר בדמו על כל מי שמוכן לקבל את כפרה זו מיידו. הוא כיפר על חטאי העולם כולו, כמובן, אבל הכפרה תקפה אך ורק לגבי מי שמאמין בה.

החיסרון הראשון של כהונת בני לוי היה שהכוהנים בסופו של דבר מתו. החיסרון השני של המערכת הישנה הוא שנאלצו לחזור על הקורבנות שנה אחרי שנה. החיסרון השלישי היה שהכוהן הארצי היה צריך לכפר על חטאיו לפני שיכול היה לכפר על חטאיו של אחר.

כל שלושת החסרונות שהזכרנו לעיל באים על תיקונם בכהונתו של ישוע המשיח. מאחר שישוע חי לנצח בכוח תחיתו מן המתים, יש לנו כהונה נצחית שאיננה נקטעת. שנית, מאחר שהדם שנשפך הוא דמו של המשיח – דם חף מפשע – די לשפוך אותו פעם אחת ויחידה. ישוע לעולם לא יצטרך לשפוך את דמו שוב. לכן יתרון נוסף ברור על תורת משה הוא בעובדה שאין צורך לחזור על הקרבתו של המשיח, הוא מת "אחת ולתמיד". היתרון השלישי טמון בעובדה שבעוד שבכהונה המקראית הכוהן הגדול הארצי היה צריך לכפר קודם על חטאיו, המשיח אינו צריך לעשות זאת, מכיוון שמשיחנו נקי מחטא. אין כל צורך שישוע יקריב תחילה קורבן על חטאיו ואחר כך עבור חטאיהם של אחרים. במילים אחרות, הכוהן הגדול שלנו הוא כוהן נקי מחטא, בעוד שהכוהנים בני לוי היו אנשים חוטאים.

השאלה מדוע המשיח היה צריך למות מקבלת באיגרת לעברים תשובה התואמת בהחלט את דרישות ספר ויקרא ואת התקווה שבישעיהו נ"ג. התקווה שהתנ"ך מדבר עליה התגשמה במלואה בברית החדשה, במותו של המשיח.

עליונותו של המשיח על כל קורבן אחר מודגשת בעברים ט' 11-15:

11 אַכֵּל הַמְּשִׁיחַ, כִּבְאוֹ לְהִיּוֹת כִּהֵן גָּדוֹל לְטֹבוֹת הַעֲתִידוֹת, עֵבֶר בְּתוֹךְ הַמְּשַׁכֵּן הַמַּעֲלָה בְּגִדְלָהּ וּשְׁלֵמוֹת אֲשֶׁר לֹא-נִעְשָׂה בְיָדִים, כְּלוֹמֵר, אֲשֶׁר אֵינָנוּ בְּכֻלָּל הַבְּרִיאָה הַזֹּאת; 12 גַּם לֹא-כָּא בְּדָם שְׂעִירִים וְעִגְלִים, אֶלָּא בְּדָם-נִפְשׁוֹ כִּי כַּפֵּעַם-אֶחָת אֶל-הַקֹּדֶשׁ פָּנִימָה, וַיִּמָּצָא גְּאֻלַּת עוֹלָם. 13 כִּי אִם-דָּם הַפָּרִים וְהַשְּׂעִירִים וְאִפְרֵי הַפָּרָה, אֲשֶׁר יִזֶּה עַל-הַטְּמֵאִים, יִקְדָּשׁם לְטַהֲרֵת גּוֹפֵם, 14 אִף כִּי-דָם הַמְּשִׁיחַ, אֲשֶׁר-הִקְרִיב אֶת-עֲצָמוֹ לְאֱלֹהִים בְּרוּחַ נְצַחִי וּבְלִי-מוֹם יִטְהַר לְכַבְּכֶם מִמַּעֲשֵׂי מוֹת לְעַבְדֵי אֱלֹהִים חַיִּים. 15 וּבְעֵבֹר זֹאת הוּא גַם-מִתּוֹךְ לְבְרִית חֲדָשָׁה, לְמַעַן אֲשֶׁר-יִרְשׁוּ הַמְּקַרְבָּיִם אֶת-הַבְּטָחָת נַחֲלַת עוֹלָם אַחֲרַי אֲשֶׁר-מַת, לְפָדוֹת מִן-הַפְּשָׁעִים אֲשֶׁר נַעֲשׂוּ תַּחַת הַבְּרִית הָרִאשׁוֹנָה.

בשונה מקורבנות בעלי חיים, מות ישוע הביא פדות עולמים במקום כפרה זמנית. זוהי ההבחנה הרביעית בין שתי מערכות הכהונה. זאת ועוד, בני ישראל היו מודעים לחטאיהם גם אחרי שהקריבו בעלי חיים. לעומת זאת, האמונה בקורבנו של ישוע מביאה טיהור מוחלט של המצפון מחטא. זהו ההבדל החמישי.

התייחסות נוספת נמצאת בעברים ט' 28:

כִּן-הִקְרַב הַמְּשִׁיחַ פֶּעַם אֶחָת לְמַעַן שְׂאֵת חַטָּאֵי רַבִּים; וּפְעַם שְׁנִית יִרְאֶה כְּלִי-חַטָּא לְיִשׁוּעָה לְמַחְכָּיִם לוֹ.

כאן באים לידי ביטוי שני ההיבטים של שליחותו של המשיח. ישוע בא תחילה כדי להיות קורבן חטאת על חטאי העם, בדיוק כפי שהעבד הסובל בישעיהו נ"ג נועד להיות. כמו כן, כפי שעבד ה' הסובל נשא את חטאיהם של רבים, כך עשה ישוע במותו. הפסוק גם מודיע שישוע "יופיע שנית" למטרה אחרת. המטרה בבואו בפעם הראשונה הייתה למות עבור החטאים. המטרה בבואו בפעם השנייה תהיה לכונן את מלכות המשיח. הניגוד שבין קורבנות בעלי החיים לבין דם ישוע מוצג שוב בעברים

¹ כי התורה בהיות בה צל הטבות העתידות ולא מראה עצם הדברים, אין ביכלתה להשלים את הקרבים בקרבנות ההם אשר יקריבו תמיד מדי שנה בשנה; ² כי לולא זאת, חדלו מהביאם, באשר המקריבים בהטהרם פעם אחת, לא היתה בהם עוד רגשת חטאים. ³ אבל יש-שם הזכרת החטאים שנה בשנה, ⁴ כי דם-הפרים והשעירים לא יוכל להסיר חטאים.

את קורבנות בעלי החיים הקריבו מדי שנה בשנה. קורבנות אלה אמנם סיפקו כפרה זמנית, אבל הם לא סיפקו סליחה לתמיד על חטאים. למעשה, הקורבנות השנתיים נועדו להזכיר ליהודי את חטאיו; הוא ידע שיהיה עליו להביא את אותו הקורבן גם בשנה הבאה. המודעות לחטא הייתה קיימת. אבל קורבנו של ישוע היה אחת ולתמיד ולא היה צורך לחזור עליו. מי שמקבל את קורבנו של ישוע לא מקבל כפרה זמנית אלא סליחה נצחית. אדם שמאמין שישוע מת במקומו עבור חטאיו, לא מקבל תזכורת מתמדת על חטאיו, אלא טיהור מוחלט. זוהי הסיבה לכך שקורבנו של ישוע הוא בעל יתרון עצום כל כך על פני קורבנות בעלי החיים של המערכת הקודמת.

הקטע האחרון הוא עברים י' 10-14:

¹⁰ וברצון הזה מקדשים אנחנו על-ידי הקרבת קרבן גוף ישוע המשיח בפעם אחת. ¹¹ וכל-כהן עמיד יום יום לשרת ומוסיף פעמים רבות להקריב אתן הקרבנות, אשר לא-יוכלו לעולם להעביר חטאים; ¹² אולם זה, אחרי הקריבו זבח אחד על-החטאים, ישב עד-עולם לימין האלהים ¹³ ויחפה יחפה עד כיי-יושתו איביו הדם לרגליו. ¹⁴ כי הוא בקרבן אחד השלים לנצח את-המקדשים.

פסוקים אלה מדגישים שוב כיצד הכוהן הגדול היה צריך להקריב קורבנות מדי יום ביומו, ועבודתו לעולם לא הושלמה. הכתוב מתאר את הכוהן הגדול "עומד", כדי להדגיש שמימתו לא הושלמה. אבל ישוע, שהקריב את עצמו כקורבן "פעם אחת ולתמיד" מתואר כיושב לימין האלוהים, ובכך הכתוב מדגיש שפעולתו הושלמה. זאת ועוד, קורבנות בעלי החיים סיפקו כפרה שנתית, אבל לא הסירו חטאים לתמיד. לעומת זאת, מי שמקבלים את קורבנו של ישוע הושלמו לתמיד; חטאיהם נסלחו להם לתמיד.

התשובה לשאלה "מדוע המשיח היה צריך למות?" בהתאם לברית החדשה היא בעלת שני חלקים:

- א. להגשים את כל הנבואות והתיאורים של המשיח בתנ"ך.
 ב. לכפר כפרה תמידית במקום כפרה זמנית.

סיכום

לסיכום, לפי התנ"ך והברית החדשה גם יחד אמצעי הפרדת היה שפיכת דם, והקורבן המכפר לנצח צריך היה להיות המשיח עצמו. זוהי הסיבה לכך שהמשיח היה חייב למות, בהתאם לתנ"ך. זוהי הסיבה לכך שישוע אכן מת בהתאם לברית החדשה. השאלה מי הרג את ישוע מעולם לא הייתה העיקר בברית החדשה, מכיוון שהמשיח היה חייב למות. היא הפכה לסוגיה רק שנים לאחר מכן, כשהאנטישמים חיפשו תירוץ לרדוף את היהודים. הסוגיה המרכזית היחידה בברית החדשה היא אם נקבל את מותו החלופי של ישוע ככפרה עבורנו, או לא.

נספח 4

זכותו של המשיח לכס דוד

עתיים קרובות מועלית הטענה שישוע לא היה בנו של יוסף אלא בנה של מרים, ולכן, איזו זכות יש לו לשבת על כיסא דוד? שושלות היוחסין של שני הצדדים מפורטות במתי א' 1-17 ולוקס ג' 23-38. אם ישוע היה בנה של מרים בלבד, ולא בנו של יוסף, למה היה חשוב לפרט גם את אילן היוחסין של יוסף? מניין לנו שאילן היוחסין בבשורת לוקס הוא של מרים, אם שמה אינו נזכר בו, בעוד ששמו של יוסף כן? על שאלות אלה ואחרות יש לתת תשובה המניחה את הדעת, כדי שאפשר יהיה להבין את הבסיס לזכותו של ישוע לכס דוד.

בפתח הדיון בשאלות אלה נציין שהמטרה בהצגת שושלת היוחסין של יוסף בבשורת מתי היא דווקא להראות שאילו ישוע היה בנו של יוסף, לא הייתה לו כל זכות למלוכה. המטרה בהצגת אילן היוחסין של מרים בבשורת לוקס היא להראות שהוא כן זכאי למלוך על כס דוד.

רק שתיים מתוך ארבע הבשורות מפרטות את אילן היוחסין. שתי בשורות אלה הן השתיים שגם מתייחסות ללידתו ולילדותו של ישוע. מרקוס ויוחנן לא מתארים את לידתו וילדותו, לעומת מתי ולוקס שכן עושים זאת, ולכן גם טבעי שמתי ולוקס מפרטים את אילנות היוחסין שלו. הם מספרים על לידתו של ישוע משני היבטים שונים. מתי מספר את הסיפור מזווית הראייה של יוסף, בעוד שלוקס מספר אותו מזווית הראייה של מרים. יוסף הוא דמות מרכזית בבשורת מתי בעוד שדמותה של מרים פסיבית. הבשורה מספרת לנו מה יוסף חושב ומה מתרחש בנפשו. לא מסופר דבר על מחשבותיה של מרים. אנו קוראים כיצד המלאכים התגלו ליוסף, אבל אין כל תיעוד של המלאכים שהתגלו למרים. מצד שני, בשורת לוקס מספרת את אותו הסיפור מזווית הראייה של מרים. בבשורה זו, דמותה של מרים היא הדמות הפעילה בעוד שדמותו של יוסף פסיבית. המלאכים מתגלים למרים, אבל לא מסופר על המלאכים שהתגלו ליוסף.

הבשורה מספרת לנו במקומות שונים על מחשבות לבה של מרים, אבל אינה מתארת מה יוסף חושב. על סמך שני ההקשרים האלה ברור שאילן היוחסין המובא בבשורת מתי הוא של יוסף, מכיוון שהוא כתב מזווית הראייה של יוסף; בעוד שלוקס מציג את אילן היוחסין של מרים, מכיוון שהוא כתב מזווית הראייה שלה.

השאלה עדיין נשאלת: מדוע אנחנו זקוקים לשני האילנות האלה, במיוחד מאחר שישוע איננו בנו של יוסף? אחת התשובות הנפוצות והמקובלות היא זו: בשורת מתי מספקת לנו את השושלת המלכותית; בשורת לוקס מספקת לנו את השושלת האמיתית. ומכך מפתחים הסבר נוסף. יש מורים הטוענים שלפי מתי א', יוסף היה היורש לכס דוד. ישוע היה בנו המאומץ של יוסף, ולכן הוא היה יכול לטעון לזכותו לרשת את כס דוד, מכיוון שהוא אומץ על ידי יוסף. מצד שני, בשורת לוקס מספקת לנו את השושלת האמיתית, כדי שנוכל לדעת שישוע עצמו היה צאצא לבית דוד. הוא היה בן למשפחת דוד בזכות אימו, מרים, אבל הוא טוען לזכותו למלוכה על כס דוד מפני שהוא היורש החוקי של יוסף. במחקר זה נשאף להוכיח שלמעשה ההפך הגמור הוא הנכון.

שושלת היוחסין של המשיח לפי מתי

14 סֵפֶר תּוֹלְדוֹת יֵשׁוּעַ הַמְּשִׁיחַ בֶּן־דָּוִד בֶּן־אֲבֵרָהִים: 2 אֲבֵרָהִים הוֹלִיד אֶת־יִצְחָק וְיִצְחָק הוֹלִיד אֶת־יַעֲקֹב וְיַעֲקֹב הוֹלִיד אֶת־יְהוֹדָה וְאֶת־אֶחָיו 3 וְיְהוֹדָה הוֹלִיד אֶת־פָּרְעִי וְאֶת־זֶרַח מִתָּמָר וּפָרְעִי הוֹלִיד אֶת־חֲצֹרֶן וְחֲצֹרֶן הוֹלִיד אֶת־רָם 4 וְרָם הוֹלִיד אֶת־עֲמִינָדָב וְעֲמִינָדָב הוֹלִיד אֶת־נַחֲשׁוֹן וְנַחֲשׁוֹן הוֹלִיד אֶת־שְׁלֹמוֹן: 5 וְשְׁלֹמוֹן הוֹלִיד אֶת־בְּעָז מִרְחָב וּבְעָז הוֹלִיד אֶת־עוֹבֵד מֵרוֹת וְעוֹבֵד הוֹלִיד אֶת־יֵשׁוּי 6 וְיֵשׁוּי הוֹלִיד אֶת־דָּוִד הַמֶּלֶךְ וְדָוִד הַמֶּלֶךְ הוֹלִיד אֶת־שְׁלֹמֹה מֵאִשֶׁת אֹרְיָה 7 וְשְׁלֹמֹה הוֹלִיד אֶת־רְחַבְעָם וְרְחַבְעָם הוֹלִיד אֶת־אֲבִיָּה וְאֲבִיָּה הוֹלִיד אֶת־אֶסָא 8 וְאֶסָא הוֹלִיד אֶת־יְהוֹשָׁפָט וְיְהוֹשָׁפָט הוֹלִיד אֶת־יִוְרָם וְיִוְרָם הוֹלִיד אֶת־עֲזִיָּהוּ 9 וְעֲזִיָּהוּ הוֹלִיד אֶת־יִוְתָם וְיִוְתָם הוֹלִיד אֶת־אֲחָז וְאֲחָז הוֹלִיד אֶת־יְחֻזְקִיָּהוּ 10 וְיְחֻזְקִיָּהוּ הוֹלִיד אֶת־מְנַשֶּׁה וּמְנַשֶּׁה הוֹלִיד אֶת־אָמֹן וְאָמֹן הוֹלִיד אֶת־יֵאֲשִׁיָּהוּ 11 וְיֵאֲשִׁיָּהוּ הוֹלִיד אֶת־יְכֻנְיָהוּ וְיְכֻנְיָהוּ וְאֶת־אֶחָיו לְעַת גְּלוֹת בָּבֶל. 12 וְאַחֲרֵי גְלוֹת בָּבֶל הוֹלִיד יְכֻנְיָהוּ אֶת־שְׁאֵלְתִיָּאֵל וְשְׁאֵלְתִיָּאֵל הוֹלִיד אֶת־זֶרְבָבֶל 13 וְזֶרְבָבֶל הוֹלִיד אֶת־אֲבִיָּהוּד וְאֲבִיָּהוּד הוֹלִיד אֶת־אֱלִיקִים וְאֱלִיקִים הוֹלִיד אֶת־עֲזוּר 14 וְעֲזוּר הוֹלִיד אֶת־צְדוֹק וְצְדוֹק הוֹלִיד אֶת־יְכִיָּן וְיְכִיָּן הוֹלִיד אֶת־אֱלִיָּהוּד 15 וְאֱלִיָּהוּד הוֹלִיד

אֶת־אֶלְעָזָר וְאֶלְעָזָר הוֹלִיד אֶת־מֶתָן וּמֶתָן הוֹלִיד אֶת־יַעֲקֹב ¹⁶ וַיַּעֲקֹב הוֹלִיד אֶת־יוֹסֵף בְּעַל מְרִים, אֲשֶׁר מִמֶּנָּה נֹלַד יֵשׁוּעַ הַנִּקְרָא מְשִׁיחַ. ¹⁷ וְהִנֵּה כָּל־הַדְּרוֹת מִן־אֲבָרְהָם עַד־דָּוִד אֲרַבְּעָה עָשָׂר דְּרוֹת; וּמִן־דָּוִד עַד־גְּלוֹת כְּבָל אֲרַבְּעָה עָשָׂר דְּרוֹת; וּמֵעַת גְּלוֹת כְּבָל עַד־הַמְּשִׁיחַ אֲרַבְּעָה עָשָׂר דְּרוֹת” (מתי א' 1-17).

מתי חורג מהמסורת היהודית בשתי דרכים: הוא מדלג על שמות ומזכיר שמות של נשים. מתי מזכיר ארבע נשים באילן היוחסין שהציג: רחב, רות, בת שבע ותמר. מדוע הוא מזכיר דווקא את ארבע הנשים האלה, למרות שהיו בשושלת המשפחתית של ישוע כל כך הרבה נשים יהודיות דגולות אחרות שהיה יכול להזכיר? אחד המכנים המשותפים של ארבע הנשים האלה הוא שכולן היו גויות. בהזכירו את ארבע הנשים האלה דווקא, מתי מדגיש למעשה שאחת המטרות של בואו של ישוע הייתה להושיע את הצאן האובדות של בית ישראל, אבל גם הגויים יתברכו בו. שלוש מתוך ארבע הנשים היו אשמות בחטאי פריצות מינית: אחת בניאוף, אחת בזנות ואחת בגילוי עריות. רות עצמה לא הייתה אשמה בחטא מיני, אבל מוצאה בחטא מיני. היא הייתה מואביה, כלומר, היא נולדה כתוצאה מגילוי העריות שהיה בין לוט לבין אחת מבנותיו (בראשית י"ט 36-37). שוב, מתי מתחיל לרמוז על עיקרון שהוא מבהיר היטב בהמשך, שהמשיח בא כדי להציל חוטאים. לעומתו, לוקס דבק בחוקים, בהליכים ובמנהגים היהודיים, והוא אינו מדלג על שמות או מונה נשים ברשימה שלו.

על רקע זה, מדוע מתי בכל זאת מפרט את אילן היוחסין של יוסף? מוסכם על הכל שיוסף לא היה אביו הטבעי של ישוע. לאחר מות שלמה וחלוקת הממלכה היו שני תנאים בסיסיים למלוכה: האחד נדרש ממלכי יהודה בירושלים, והשני חל לגבי כס המלוכה על ישראל, בשומרון. מלכי יהודה נדרשו להיות מבית דוד. איש לא הורשה לשבת על כס דוד אלא אם היה מבית דוד. מסיבה זו, כל קשר למגר את בית דוד נידון לכישלון חרוץ (ישעיהו ז'-ח'). אבל התנאי למלוך על ממלכת ישראל היה נבואה או מינוי אלוהי. איש לא הגיע לכס המלוכה בשומרון אלא אם אלוהים ייעד אותו לה מתוקף נבואה. כל מי שניסה למלוך ללא צו נבואי נהרג בהתנקשות (מלכ"א י"א 26-39; ט"ו 28-30; ט"ז 1-4, 11-15; כ"א 21-29; מלכ"ב ט' 6-10; י' 29-31; ט"ו 8-12).

על רקע שני התנאים התנכיים האלה למלוכה והפרטים שבשני אילנות היוחסין אפשר לענות על שאלת זכותו של המשיח לכס המלוכה.

שושלת היוחסין במתי מתארת את ייחוסו של יוסף, אביו המאמץ של ישוע. היא מתחילה באברהם (פס' 2), ממשיכה עד דוד ושלמה (פס' 6), וליכניהו (פס' 11) שהיה מאחרוני המלכים לפני גלות בבל. דמותו של יכניהו, שגם מכונה כניהו או יהויכין, היא דמות משמעותית להבנת אילן היוחסין המפורט בבשורת מתי, זאת בגלל הקללה המיוחדת שאלוהים הטיל עליו בירמיהו כ"ב 24–30:

24 חִי־אֲנִי, נְאֻם־יְהוָה, כִּי אִם־יְהִיָּה כְּנִיָּהוּ בְּנֵי־יְהוֹיָקִים מֶלֶךְ יְהוּדָה חֹתֶם עַל־יַד יְמִינִי, כִּי מִשֶּׁם אֶתְקַנֶּךָ: 25 וּגְתִיתָ בְּיַד מִבְּקָשֵׁי נַפְשָׁךְ וּבִיד אֲשֶׁר־אַתָּה יְגֹר מִפְּנֵיהֶם וּבִיד נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל וּבִיד הַכַּשְׂדִּים: 26 וְהִטַּלְתִּי אֶתְךָ וְאֶת־אִמְךָ אֲשֶׁר יִלְדֶתְךָ עַל הָאָרֶץ אַחֲרַת, אֲשֶׁר לֹא־יִלְדֶתְךָ שָׁם, וְשָׁם תָּמוּתוּ: 27 וְעַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר הֵם מְנַשְׂאִים אֶת־נַפְשָׁם לָשׁוּב שָׁם, שָׁמָּה לֹא יָשׁוּבוּ: 28 הֲעֵצָב נִבְּוָה נַפְוִן הָאִישׁ הַזֶּה כְּנִיָּהוּ, אִם־כְּלִי אֵין חַפֵּץ בּוֹ? מְדוּעַ הוּטְלוּ הוּא וְזָרְעוֹ וְהִשְׁלָכוּ עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ? 29 אָרֶץ אָרֶץ אָרֶץ, שְׁמַעִי דְבַר־יְהוָה: 30 כֹּה אָמַר יְהוָה: כָּתְבוּ אֶת־הָאִישׁ הַזֶּה עֲרִירִי, גָּבֵר לֹא־יִצְלַח בְּיָמָיו, כִּי לֹא יִצְלַח מְזָרְעוֹ אִישׁ יֹשֵׁב עַל־כֶּסֶף דָּוָד וּמִשָּׁל עוֹד בְּיְהוּדָה.

אלוהים הטיל על יכניהו קללה באמצעות הנביא ירמיהו, בגלל אישיותו. לפי קללה זו, איש מצאצאיו לא יהיה זכאי לרשת את כס דוד. חשוב לשים לב שלפי אילן היוחסין שמתואר במתי, יוסף היה צאצא ישיר של יכניהו (פס' 16). מכאן שיוסף, שדם יכניהו זרם בעורקיו, לא היה ראוי לשבת על כס דוד. מכאן שגם בנו של יוסף לא יהיו זכאים לטעון לכתר בית דוד. ולפיכך, אם ישוע היה בנו של יוסף, הוא לא היה זכאי לשבת על כס דוד.

מכאן שאילן היוחסין שמציג מתי בא להראות מדוע ישוע לא היה יכול להיות מלך אילו היה בנו האמיתי של יוסף. מסיבה זו, מתי פותח את ספר הבשורה באילן היוחסין ואז מספר אודות הלידה מהבתולה, שלהשקפתו פותרת את הקושי בנוגע לייחוס ליכניהו. מתי למעשה אומר: אם ישוע באמת היה בנו של יוסף, לא הייתה לו זכות לשבת על כס דוד, בגלל הקללה על יכניהו. אחר כך מתי ממשיך ומראה שישוע לא היה בנו של יוסף, מכיוון שהוא נולד למרים הבתולה (מתי א' 18–25).

שושלת היוחסין של המשיח לפי לוקס

²³ והוא ישוע בהחלו היה כבן-שלשים שנה, ויחשבהו לבן-יוסף, בן-עלי,
²⁴ בן-מתת, בן-לוי, בן-מלכי, בן-יני, בן-יוסף, ²⁵ בן-מתתיה, בן-אמוץ,
 בן-נחום, בן-חסלי, בן-נגי, ²⁶ בן-מחת, בן-מתתיה, בן-שמעי, בן-יוסף,
 בן-יודה, ²⁷ בן-יוחנן, בן-רישא, בן-זרבל, בן-שאולתיאל, בן-גרי, ²⁸ בן-
 מלכי, בן-אדי, בן-קוסם, בן-אלמדס, בן-ער, ²⁹ בן-יוסי, בן-אליעזר, בן-
 יורים, בן-מתת, בן-לוי, ³⁰ בן-שמעון, בן-יהודה, בן-יוסף, בן-יונס, בן-
 אליקים, ³¹ בן-מליא, בן-מינא, בן-מתתה, בן-נתן, בן-דוד, ³² בן-ישי, בן-
 עובד, בן-בעז, בן-שלמון, בן-נחשון, ³³ בן-עמינדב, בן-ארים, בן-חצרוז,
 בן-פרץ, בן-יהודה, ³⁴ בן-יעקב, בן-יצחק, בן-אברהם, בן-תרח, בן-נחור,
³⁵ בן-שרוג, בן-רעו, בן-פלג, בן-עבר, בן-שלח, ³⁶ בן-קינז, בן-אפכשד,
 בן-שם, בן-נת, בן-למה, ³⁷ בן-תושלח, בן-חנור, בן-ירר, בן-מהללאל,
 בן-קינז, ³⁸ בן-אנוש, בן-שת, בן-אדם, בן-אלהים" (לוקס ג' 23-38).

איך היית מתאר את שושלת היוחסין של אישה אם היהדות הייתה אוסרת עליך לציין את שמה? התשובה היא שהיית מציין את שמו של בעלה. תשובה זו מובילה לשאלה הבאה: נניח שצינת את שמו של בעלה. איך הקורא יכול להבחין אם שושלת היוחסין היא שלה או של בעלה, אם בשני המקרים מצוין שמו של בעלה? התשובה לחידה זו טמונה בכללי התחביר של היוונית, שבה נכתבה שושלת היוחסין, השונים מהתחביר העברי או האנגלי. באנגלית ובעברית לא נהוג להשתמש בהא הידיעה לפני שמו של אדם. איננו אומרים "ה" לפני שם פרטי – הלוקס, המרים, היוחנן וכדומה. אבל התחביר היווני מאפשר את השימוש הזה לפני שם. כל שם בטקסט היווני של שושלת היוחסין שלוקס מציג מופיע מיודע, עם הא הידיעה ביוונית, פרט לשם אחד – שמו של יוסף. משמעות הדבר למי שקורא את המקור היא זו: כשהקורא רואה שהא הידיעה חסרה רק לפני שמו של יוסף, בעוד שהיא מופיעה לפני כל השמות האחרים, הוא מבין שאין זו שושלת היוחסין של יוסף אלא של מרים! אבל בהתאם לכללי היהדות, צוין כאן שמו של הבעל. בתנ"ך אפשר למצוא תופעה דומה: עזרא ב' 61 ונחמיה ז' 63.

שושלת היוחסין המובאת בבשורת לוקס מתארת את מוצאה של מרים ואת הבסיס לזכאותו של ישוע לשבת על כס דוד. לוקס מתחיל את

1. לפרטים נוספים על המבנה התחבירי היווני ראה

A.T. Robertson, *A Harmony of the Gospels*, Harper San Francisco עמ' 259-262.

השושלת בסדר הפוך לזה של מתי, וחוזר מן ההווה אל העבר. השושלת חוזרת אחורנית עד משפחתו של דוד (פס' 31-32). אבל בנו של דוד בשושלת זו אינו שלמה, אלא נתן. הנקודה החשובה כאן היא שמרים הייתה מבית דוד בלי שום קשר ליכניהו. מאחר שישוע היה בנה של מרים, גם הוא היה בן לבית דוד, ללא קשר לקללה על יכניהו.

אחד התנאים התנכיים למלוכה היה השתייכות לבית דוד. בימי ירמיה נוספה עוד דרישה – ייחוס לבית דוד אבל לא מצאצאי יכניהו. צדקיהו, שמלך אחרי יכניהו, לא היה בנו. במקרה של ישוע, הוא היה בן לבית דוד דרך מרים, אבל באופן נפרד לגמרי מיכניהו. כך הוא הגשים את התנאי התנכי הראשון שנדרש מהמלך.

אבל ישוע לא היה היחיד שהשתייך לבית דוד, ל"ענף" המשפחתי שאינו קשור ליכניהו. היו צאצאים אחרים שהיו בעלי זכות שווה לכס דוד, מכיוון שגם בעורקיהם לא זרם דמו של יכניהו. בשלב זה חשוב לציין את התנאי התנכי השני למלוכה: מינוי אלוהי. מכל צאצאי בית דוד, שלא היו בעלי ייחוס ליכניהו, רק אחד מונה לתפקיד על ידי אלוהים. בלוקס א' 30-33 כתוב:

³⁰ וַיֹּאמֶר לָהּ הַמֶּלֶךְ: אֶל־תִּירָאִי, מְרִים, כִּי־מִצָּאתָ תָּזֵן לְפָנַי הָאֱלֹהִים. ³¹ וְהִנֵּה הִרָה וְיִלְדֶת בֵּן, וְקָרָאתָ אֶת־שְׁמוֹ יֵשׁוּעַ. ³² וְהוּא גָדוֹל יִהְיֶה וְיִכָּבֵד עָלָיו יְקָרָא, וְיִהְיֶה אֱלֹהִים יִתְּנֶלּוּ אֶת־כֶּסֶף דָּוִד אָבִיו ³³ וְעַל־בֵּית יַעֲקֹב יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד, וְלִמְלֻכּוֹתוֹ אֵין קֵץ.

על יסוד מה היה ביכולתו של ישוע לטעון לכס דוד? ראשית, הוא היה מבית דוד, שלא משושלת יכניהו; ושנית, הוא לבדו קיבל מינוי אלוהי לכיסא זה.

בעוד ששושלת היוחסין במתי הראתה מדוע ישוע לא יכול היה למלוך אילו היה בנו האמיתי של יוסף, שושלת היוחסין בלוקס מראה מדוע ישוע זכאי למלוכה. לוקס, בניגוד למתי, פותח את בשורתו בלידת ישוע ממרים הבתולה, ורק מאוחר יותר הוא מציג את אילן היוחסין, מכיוון שבניגוד למתי, הוא לא היה צריך לפתור את הבעיה שבייחוס לשושלת יכניהו.

השאלה האחרונה שנשאלת היא: האם יש טענות נוספות שמאשרות את הדעה ששושלת היוחסין שלוקס מתאר היא אכן של מרים? קיימות לכך ראיות רבות, אבל ניאלץ להסתפק כאן בשני טיעונים בלבד.

ראשית, התלמוד עצמו מתייחס אל מרים כאל בתו של עלי (תלמוד ירושלמי, חגיגה דף יא פרק ב הלכה ב). ברור, אם כן, שבהתאם למסורת היהודית העתיקה, מרים מוכרת כבתו של עלי.

שנית, בלוקס ג' 23 כתוב:

... וַיִּחְשְׁבֶהוּ לְבֶן־יוֹסֵף, בֶּן־עֲלִי.

אבל, מאחר שבמקור היווני מופיעים כל השמות ברשימת היוחסין של לוקס עם הא הידיעה, אך שמו של יוסף מופיע ללא יידוע, ניתן לתרגם פסוק זה כך:

הבן (שנחשב לבנו של יוסף), בן עלי...

במילים אחרות, אפשר להבין מהמאמר המוסגר שישוע אמנם "נחשב" לצאצא של יוסף, אבל למעשה הוא היה צאצא של עלי. שמה של מרים אינו מוזכר מחמת הקפדה על הנוהג ביהדות, וציון שמו של החתן בשושלת היוחסין של אשתו לא היה מנהג חריג.

נספח 5

ראשית מניין השבועים שבעים

ניאל מספק לנו בפרק ט' נבואה ברורה ביותר בנוגע למועד המדויק של ביאת המשיח:

”שְׁבַעִים שָׁבָעִים נִחְתָּךְ עַל-עַמְּךָ וְעַל-עִיר קְדִישְׁךָ...²⁵ וְתִדְעַ וְתִשְׁכַּל מִן-מִצָּא דָבָר לְהָשִׁיב וְלִבְנוֹת יְרוּשָׁלַם עַד-מְשִׁיחַ נְגִיד... ” (דניאל ט' 24-25).

נקודת ההתחלה של השבועים שבעים טמונה במשפט ”וְתִדְעַ וְתִשְׁכַּל מִן-מִצָּא דָבָר לְהָשִׁיב וְלִבְנוֹת יְרוּשָׁלַם”. בפס' 24 כתוב שהשבועים שבעים לא נוגעים לעם היהודי בלבד אלא גם לעיר ירושלים. בפס' 25 נגלה שהשבועים שבעים יתחילו עם הוצאתו של צו (“מִן-מִצָּא דָבָר”) בדבר שיקום חורבות ירושלים.

נשאלת השאלה: על איזה צו מדובר? בדרך כלל מונים ארבע אפשרויות. הראשונה היא הכרזת כורש שהוצאה ב 538-537 לפנה"ס. זהו הצו שנזכר בדברי הימים ב' ל"ו 22-23; עזרא א' 1-4; ו' 1-5. עד כמה שאפשר להבין מקטעים אלה, הצו מתיר בנייה מחדש של בית המקדש, אבל למעשה הוא אינו מזכיר את שיקום הריסות העיר ירושלים. האפשרות השנייה היא הצו של דריווש היסטטפס משנת 521 לפנה"ס שנזכר בעזרא ו' 6-12. צו זה מאשרר את ההיתר של כורש בנוגע לבניין המקדש. האפשרות השלישית היא הצו שנתן ארתחשסתא לעזרא בשנת 458 לפנה"ס, שמופיע בעזרא ז' 11-26. צו זה מעניק היתר לנהל את פולחן המקדש ועוסק אך ורק בו. האפשרות הרביעית היא הצו של ארתחשסתא לנחמיה שניתן בשנים 443-444 לפנה"ס, ונזכר בנחמיה ב' 1-8. בהקשר זה הוא עוסק בבניין החומות.

רק שתיים מתוך הארבע הן אפשרויות שעשויות להתאים: הראשונה והרביעית, אף על פי שכל הארבע תרמו בדרך זו או אחרת לבניין העיר. הראשונה היא הכרזת כורש; הרביעית היא הצו שנתן ארתחשסתא לנחמיה. רוב החוקרים המשיחיים בני זמננו סבורים שהצו שדניאל מתייחס אליו הוא הצו של ארתחשסתא לנחמיה. הראשון שהפיץ את הדעה היה ד"ר רוברט אנדרסון בספרו *The Coming Prince* ("השר העתיד לבוא"). בעזרת נוסחה הוא חישב בדיוקנות את מספר השנים מהמועד שבו נתן ארתחשסתא את הצו לנחמיה, וסיים את 483 השנים בכניסתו של המשיח לירושלים, כשהתקבל בתרועות ובכבוד מלכים, בשנת 32 לספירה. לפי חישוביו, תקופה זו החלה ב-14 במארס בשנת 445 לפנה"ס והסתיימה ב-6 באפריל בשנת 32 לספירה. אבל סר רוברט אנדרסון טעה בכל זאת בחישוביו. לאור התקופה שבה התרחשו אירועי הפסח, לא ייתכן שהצליבה התרחשה בשנת 32 לספירה. קיימות רק שתי אפשרויות שבהן חג הפסח חל בטווח הזמן הזה, והן השנים 30 ו-33 לספירה. ד"ר הארולד הורנר כתב ספר שתיקן את טעויות החישוב של סר רוברט אנדרסון; גם הוא מתחיל בצו שנתן ארתחשסתא לנחמיה וקובע שהצו פורסם ב-4 במארס בשנת 444 לפנה"ס, וחישובו מסתיים ב-29 במארס בשנת 33 לספירה, גם כן בכניסתו עטורת התהילה של ישוע לירושלים.

הבעיה בהנחה שמניין השבועים שבעים מתחיל מהצו לנחמיה היא שבנבואת דניאל אין ולו רמז לכך שמניין ששים ותשעת השבועים הראשונים צריך להסתיים בכניסתו של ישוע לירושלים כשהריעו לו כמלך. התנאי היחיד הוא שהם יסתיימו בביאת המשיח הראשונה. עדיף לסיים את ששים ותשעת השבועים הראשונים בלידתו של המשיח מאשר בכניסתו זו לירושלים. הבעיה השנייה בצו של ארתחשסתא/נחמיה היא שהוא איננו צו של ממש. מעיון בנחמיה ב' 1-8 עולה בבירור שלא מדובר בצו. מדובר אך ורק במתן רשות לנחמיה לבנות את חומות ירושלים. שלישית, בהמשך לטענה השנייה, בניית החומות מחדש איננה בדיוק בניין העיר מחדש.

דעתו של המחבר היא שהצו שאליו מתייחס דניאל הוא הצו של כורש, וזאת מחמש סיבות. ראשית, זהו צו של ממש. שנית, זהו הצו שיצא תוך כשנה מחזון השבועים שבעים. השנה שבה דניאל ראה את חזון השבועים שבעים הייתה אותה השנה שבה כורש הוציא את הצו. שלישית, זהו הצו שכתבי הקודש מדגישים. ישעיהו חזה אותו כ-150

שנה לפני שהוא יצא, בפרקים מ"ד 28 ומ"ה 1, 13. למעשה, ישעיהו אפילו נקב בשם האיש שיוציא את הצו; הוא כינה אותו כורש, לפחות 150 שנה לפני שהצו יצא. התגשמות נבואתו של ישעיהו מתועדת ארבע פעמים: בדברי הימים ב' ל"ו 22-23; עזרא א' 1-4, ו' 1-5, ו' 6-12. זהו בבירור הצו שהתנ"ך מדגיש. הסיבה הרביעית לכך שאני מעדיף את הדעה שמדובר בצו של כורש היא, שהוא כלל את בניין העיר מחדש. אני יודע שארבעת הקטעים שצינתי לעיל לא מזכירים את שיקום העיר מחורבותיה אלא את בניין בית המקדש בלבד. יחד עם זאת, אם נבין את נבואותיו של ישעיהו כלשונו, הרי שהן כוללות את בניין העיר. לדוגמה, בישעיהו מ"ד 28 ומ"ה 13 כתוב בבירור שלא זו בלבד שכורש יאפשר את בניין המקדש מחדש, אלא גם את בנייתה של העיר. כמובן שטופש לחשוב שכורש יאפשר לבנות בית מקדש ואחר כך יאסור לבנות את העיר ועל אנשים לגור בקרבת המקדש. הסיבה החמישית לדעתי שמדובר בצו של כורש היא שברור מהקטעים המקבילים שהיהודים באמת בנו את העיר מחדש. למעשה, הם בנו את העיר מחדש לפני שנחמיה הגיע לבנות מחדש את החומות. בחגי א' 2-4, שבעים שנה לפני שנחמיה הגיע, היהודים כבר חיו בבתים פרטיים בירושלים אף על פי שבית המקדש עצמו טרם נבנה מחדש. הם ודאי לא היו מעזים לבנות את ירושלים מחורבותיה ללא רשות לעשות כן. לפי עזרא ד' 12, העיר המשיכה להיבנות גם בימיו של עזרא, שקדם לנחמיה. אני מאמין שהצו שעליו מדבר דניאל הוא הצו של כורש.

ידוע לי שבהשוואה בין המערכת הכרונולוגית שלנו לבין זו של הפרסים מתגלה פער של 52 שנים, אבל ד"ר דוד ל' קופר כבר הסביר את הפער בספרו *Messiah: His First Coming Scheduled*. פרטי ההסבר מורכבים וטכניים ולכן לא נדון בהם כאן. די לומר שמניין השבועים שבעים החל עם יציאת הצו של כורש, ו-483 השנים הראשונות, שהן שבועים ששים ותשעה, הסתיימו בלידתו של ישוע.

נספח 6

איך החכמים מהמזרח ידעו?

ה ברית החדשה מספרת במתי ב' 1-12 על ביקורם של החכמים (המגושים) אצל ישוע התינוק:

1' ויהי כאשר נולד ישוע בבית לחם יהודה, בימי הורדוס המלך, ויבאו מגושים מארץ מזרח ירושלימה לאמר: 2 איה מלך היהודים הנולד? כי ראינו את כוכבו במזרח ונבא להשתחות לו. 3 ויהי כשמע הורדוס המלך את דברייהם ויבהל הוא וכל ירושלים עמו, 4 ויקהל את כל ראשי הכהנים וסופרי העם וידרש מאתם לאמר: איפה יולד המשיח. 5 ויאמרו לו: בבית לחם יהודה, כי כן כתוב ביד הנביא: 6 ואתה, בית לחם ארץ יהודה, אינך צעיר באלפי יהודה, כי ממך יצא מושל אשר ירעה את עמי ישראל. 7 אז קרא הורדוס למגושים בסתר ויחקר אתם לדעת עת הראות הכוכב, 8 וישלחם בית לחם ויאמר: לכו חקרו היטב על דבר הילד והיה כיתמצאון אתו והגדתם לי ואבאה להשתחות לו גם אני. 9 ויהי כשמעם את דברי המלך וילכו, והנה הכוכב אשר ראו במזרח דרך לפנייהם עד באו אל מקום אשר שם הילד ויעמד ממעל לו. 10 ויראו את הכוכב וישמחו שמחה גדולה עד מאד. 11 ויבאו הביתה וימצאו את הילד עם מרים אמו. ויפלו על פניהם וישתחוו לו, ויפתחו את אוצרותם ויקריבו לו מנחה: זהב ולבונה ומר. 12 ויצויו בחלום לבלתי שוב אל הורדוס. וילכו בדרך אחר אל ארצם" (מתי ב' 1-12).

החכמים והרועים

קטע זה מספר על ביקורם של החכמים מהמזרח שהלכו בעקבות כוכב שנתגלה להם. לכן יש מי שמוצאים באסטרוולוגיה ערך חיובי, לפחות במידת מה, וביניהם אפילו משיחיים.

בכל שנה בחג המולד נהוג להציג בחו"ל דגמים שמתארים את סצינת לידתו של ישוע: ישוע התינוק שוכב באבוס או בחיקה של מרים; ליד מרים עומד יוסף; מצידה האחד של המשפחה בת שלוש הנפשות ישנם רועים, ומצידה השני ניצבים שלושה מלכים. אבל בהשוואה לכתוב בברית החדשה הדגם הזה שגוי, וזאת – מארבע סיבות.

ראשית, בערך שנתיים מבדילות בין הסיפור על הרועים ובין הסיפור על החכמים. הרועים הגיעו מייד עם לידתו של ישוע. הם מצאו את ישוע שוכב באבוס בדיר. החכמים, לעומת זאת, ראו את הכוכב רק כשישוע נולד וחלף פרק זמן מסוים עד שהגיעו לירושלים. החכמים והרועים מעולם לא נפגשו. מהמסופר בבשורת מתי ברור למדי שישוע היה כמעט בן שנתיים כשהחכמים הגיעו מהמזרח (מתי ב' 7, 16).

שנית, כשהחכמים מצאו את ישוע, הם מצאו אותו בבית, לא בדיר. שלישית, נהוג לחשוב שהיו שלושה מלכים (או חכמים), אבל בברית החדשה לא מצוין מספרם. ברור שהיו לפחות שניים, מכיוון שהמילה "חכמים" מופיעה בלשון רבים. ייתכן שהיו שניים, וייתכן שהיו אלפיים; כתבי הקודש אינם מציינים כמה. אין ראיות ברורות למספר המדויק. אנשים חושבים שהיו שלושה חכמים מפני שהם העניקו לישוע שלושה סוגים של מתנות: זהב, לבונה ומור. אבל אין בכך ראיה למספר החכמים. ייתכן שהיו עשרה שנתנו זהב, או עשרים שנתנו לבונה, או שלושים שנתנו מור; מספר המתנות אינו מצביע על מספר הנותנים.

רביעית, מתי לא כתב שהם היו מלכים. איננו יודעים בוודאות את מספרם, אבל אפשר לדעת בוודאות שהם לא היו מלכים מפני שבמקור היווני הם מכונים magoy (מאגי), שפירושה "חכמים", או, ליתר דיוק, "חוזים בכוכבים" / אסטרוֹלוגים". לפי בשורת מתי הגיע לירושלים מספר לא ידוע של אסטרוֹלוגים מהמזרח. המזרח בכתבי הקודש הוא תמיד אזור ארם נהריים (מסופוטמיה), כך שהיו שם לכל הפחות שני אסטרוֹלוגים מבבל.

לפתע פתאום מגיעים אסטרוֹלוגים לירושלים ושואלים את השאלה: "היכן מלך היהודים אשר נולד?" האם הם קיבלו את הידע הזה באמצעות העיסוק באסטרוֹלוגיה? פרשה זו מעוררת מספר שאלות. בראש ובראשונה, כיצד ידעו האנשים האלה דבר וחצי דבר על לידתו של מלך יהודי? שנית, גם אם הם ידעו על מלך כזה, למה שירצו לבוא ולהשתחוות לו? אחרי הכל, האסטרוֹלוגים הבבלים לא השתחוו למלכים יהודיים אחרים;

למה שהם ירצו להשתחוות דווקא למלך הזה? אלו הן שאלות חשובות ויש צורך ללמוד את המסופר ולבדוק אותו לעומקו, לצד קטעים אחרים מכתבי הקודש, על מנת להבין את האירועים שמתי מתעד.

הכוכב

ראשית נדון בנושא הכוכב. אחד מכללי היסוד החשובים ביותר לפרשנות הכתובים הוא כדלהלן:

”כשהמובן הפשוט של הכתוב הוא הגיוני ומתאים לשכל הישר, אל תחפש מובן אחר. לפיכך התייחס לכל מילה על פי משמעותה הראשונית, הפשוטה, המילולית והרגילה, אלא אם כן העובדות בהקשר המידי של החומר שנלמד לאור קטעים מקבילים בכתובים ולאור אמיתות יסוד אקסיומאטיות, מצביעות בבירור שיש להבין אותה בצורה אחרת” (ד”ר דוד ל’ קופר).

עלינו לקבל את כתבי הקודש פשוטם כמשמעם אלא אם הכתוב וההקשר מצביעים על כך שאיננו יכולים להתייחס אליהם כפשוטם. במקרה שבו אנו דנים, חמישה דברים מצביעים על כך שאין מדובר בכוכב ממשי.

ראשית, העובדה שכוכב זה לא היה כוכב רגיל ברורה מתנועותיו. הכוכב מכונה ”כוכבו” של מלך היהודים, באופן שמייחד אותו לעומת כל יתר הכוכבים. הכוכב הזה מופיע ונעלם. הוא נע ממזרח למערב, ומצפון לדרום. הכוכב הזה דורך מעל בית מסוים בבית לחם ומצביע על המקום שבו נמצא המשיח. כל כוכב רגיל, לפי מיטב ידיעותינו על כוכבים, שידרוך או ירחף מעל בית מסוים בבית לחם, יגרום לחורבן כדור הארץ. ברור מאוד שלא ייתכן שמדובר בכוכב של ממש. שוב, ישנם חמישה מאפיינים לכוכב זה שמבהירים שלא מדובר בכוכב גשמי:

- א. זהו כוכבו האישי של מלך היהודים.
 - ב. הוא מופיע ונעלם.
 - ג. הוא נע ממזרח למערב.
 - ד. הוא נע מצפון לדרום.
 - ה. הוא מרחף מעל בית מסוים בבית לחם.
- ברור שזה חייב להיות משהו אחר – אבל מהו?

המשמעות השורשית של המילה היוונית שפירושה "כוכב" היא פשוט "זוהר" או "ברק". כוכב זה שהופיע בצורת אור הוא למעשה התגלות של כבוד האלוהים ולא כוכב של אסטרונומים. מהו כבוד אלהים – השכינה? כבוד השכינה הוא התגלות נראית לעין של נוכחותו של האלוהים. ברוב המקרים, כבוד ה' נגלה בצורת אור, אש, ענן או שילוב כלשהו של השלושה. מעל בבל הופיע אור, ברק, זוהר, שנראה מרחוק כמו כוכב אבל עשה מעשים שאף כוכב אינו יכול לעשות. הדבר שהחכמים ראו היה למעשה כבוד השכינה. כשראו את הזוהר הבלתי רגיל הזה, הם הסיקו שזהו אות המודיע שמלך היהודים, המשיח, סוף סוף נולד. (דיון על כבוד השכינה כלול בנספח 4 בספרו של המחבר אסטרונומיה לאסטרונומיה, לפיכך דווקא חכמים אלה היו מי שידעו לזהות את האור החדש שהופיע בשמים.

כיצד ידעו החכמים על המלך המשיח?

הקביעה שהכוכב לא היה כוכב רגיל אלא כבוד שכינתו של אלוהים עדיין לא עונה על כל השאלות. עדיין נשאלת השאלה, מניין ידעו החכמים על לידתו של מלך יהודי? כיצד יכולים אסטרונומים גויים, בבבלים, לדעת דבר וחצי דבר על לידתו של מלך יהודי? וגם אם ידעו דבר מה אודות לידתם של מלכים יהודים, מדוע שירצו לבוא ולהשתחוות דווקא למלך הזה?

כל מה שאפשר להסיק מהמסופר בברית החדשה הוא העובדה שחכמים אסטרונומים מבבל, לא־יהודים, ידעו על לידתו של מלך יהודי באמצעות זוהר מבהיק דמוי כוכב בשמים, שנע ממזרח למערב ומצפון לדרום ודרך מעל הבית שבו היה ישוע. על מנת להסביר זאת עלינו לעיין בתנ"ך.

ראשית, עלינו לשים לב לעובדה שהמקום היחיד בכל התנ"ך שקובע את מועד ביאת המשיח הראשונה הוא בנבואה המפורסמת על "השבועים שבעים" בדניאל ט' 24-27. (עיינו בנבואה זו לעיל, בפרק "הכתובים"). ספר דניאל לא נכתב בישראל אלא בבבל וחלק ניכר ממנו נכתב בארמית, השפה הרשמית של האימפריה הבבלית. אם כן, בעיר בבל נכתב ספר שניבא מתי המשיח היה עתיד לבוא.

אבל זה לא הכל. דניאל תמיד נזכר יחד עם חכמי בבל (החרטומים והאשפים. ראה דניאל א' 19-20; ב' 12-13, 48; ד' 6-9; ה' 11-12). מאחר

שנבוכדנצר לא ניחן באבחנה רוחנית יתירה, הוא לא הבין שדניאל אינו שואב את יכולתו מכוכבי השמים אלא מאלוהי השמים. למרות זאת, נבוכדנצר מינה את דניאל לראש לכל האסטרונומים של בבל.

בבוא היום הציל דניאל את חייהם של כל האסטרונומים של בבל. נבוכדנצר חלם חלום בלתי רגיל. החכמים לא היו מסוגלים להסביר לו את פשר חלומו ולכן הוא דן את כולם למיתה (דניאל ב' 12). בין החכמים שנאסרו היו דניאל ושלושת חבריו. מכיוון שמבחינת הבבלים נמנו ארבעת העברים האלה עם האסטרונומים – היה עליהם למות. דניאל ביקש להופיע לפני המלך ובקשתו נתקבלה. לאחר שנפגש עם המלך הוא הצליח לפענח את חלומו וכך הציל את חייהם של כל יתר החכמים. למעשה, בעקבות זאת הוא מונה לראש כל חכמי בבל (דניאל ב' 48). אין ספק שחכמים בבליים רבים נטשו כתוצאה מכך את עבודת כוכבי השמים ואת העיסוק באסטרונומיה והתחילו לעבוד את אלוהי ישראל. בסביבה ובחברה זו כתב דניאל את ספרו וגילה את מועד בואו של המשיח.

מכאן שדורות של חכמים בבליים עבדו את אלוהי האמת, ומכיוון שהם הכירו את נבואת דניאל הם ציפו לבואו של מלך היהודים. אם כן, אפשר להסיק על סמך ספר דניאל שאסטרונומים בבליים ידעו בערך באיזו תקופה המשיח אמור להיוולד. אבל ספר דניאל לא מזכיר דבר לגבי כוכב שיכריז איכשהו על לידתו של המשיח. אם כן, כיצד הם ידעו על כוכב? על מנת לענות על שאלה זו עלינו לחזור לשלב מוקדם עוד יותר בתנ"ך, לנבואות שבפי בלעם (דנו בהן לעיל בפרק "התורה"). מלך מואב שילם לבלעם כדי שיקלל את בני ישראל. בלעם ניסה לקלל אותם ארבע פעמים ובכל פעם אלוהים השתלט על פיו; במקום לקלל את בני ישראל, הוא מצא את עצמו מברך אותם. בברכות האלה כלולות ארבע נבואות מפתח בנושא המשיח. אחת מהן נמצאת במדבר כ"ד 17:

אֶרְאֶנּוּ וְלֹא עֲתָה, אֲשׁוּרֵנוּ וְלֹא קְרוּב, דֶּרֶךְ כּוֹכֵב מִיַּעֲקֹב וְקָם שִׁבְט מִיִּשְׂרָאֵל
וּמִחֵץ פְּאֵתֵי מוֹאָב וְקָרָקַר כָּל־בְּנֵי־שֵׁת.

בלעם, בצער רב ובחוסר רצון בולט, אולץ על ידי אלוהים להתנבא על ביאת המשיח היהודי. בדבריו נזכר "כוכב". אין מדובר בכוכב של ממש, מכיוון שאחר כך הוא אומר בהקבלה לאותו כוכב: "שבט [מושל] מישראל". ה"כוכב" וה"שבט" מרמזים על אותו הדבר. יש לזכור שהמילה "שבט" מסמלת מלכות. ה"כוכב" שאמור לדרוך ביעקב הוא מלך.

זאת ועוד, בלעם היה אסטרוולוג. ומשמעותית עוד יותר לענייננו היא העובדה שמוצאו בעיר פתור ששכנה על גדות נהר הפרת בבבל (במדבר כ"ב 5; דברים כ"ג 5).

אם כך, יש לנו כאן קשר בבלי כפול: ספר דניאל, שקבע כמה שנים יעברו עד להולדתו של מלך היהודים, ונבואת בלעם לגבי הכוכב, כאשר גם בלעם, מסתבר, היה אסטרוולוג בבלי. אם כן, ההתגלות לגבי כוכב שקשור להולדת המשיח ניתנה באמצעות אסטרוולוג בבלי, שללא ספק העביר את המידע לעמיתיו. מאות שנים לאחר מכן הוסיף דניאל פרטים לאסטרוולוגים הבבלים לגבי מועד התגלותו של ה"כוכב מיעקב".

מסקנות

כיצד, אם כן, החכמים ידעו? לא מהתבוננות מדעית-למחצה בכוכבים אלא מהדברים שאלוהים גילה בכתבי הקודש, באמצעות נבואותיהם של בלעם ודניאל. אין בפרשת החכמים מהמזרח כלל וכלל משום אישור לתקפותה של האסטרוולוגיה.

החכמים נתנו לישוע שלושה סוגי מתנות: זהב, לבונה ומור, הנושאים משמעות סמלית עשירה בתנ"ך: הזהב מסמל מלכותיות או מלוכה, ומדגיש שישוע הוא מלך; הלבונה מסמלת אלוהות, מכיוון שהיא הייתה מרכיב בקטורת שהועלתה על גבי מזבח הקטורת בקודש. עשן הקטורת התפשט וחדר אל תוך קודש הקודשים, אל לפני האלוהים. לכן, היא מצביעה על כך שישוע הוא אלוהים. המור קשור בתנ"ך למוות ולהכנה לקבורה. כך היו המתנות שהביאו משום הכרה בכך שישוע הוא מלך, אלוהים, וקורבן. המתנות שקיבלו יוסף, מרים וישוע אִפשרו להם להימלט למצריים, לחיות בה כשנתיים ואחר כך לחזור לנצרת לאחר מותו של הורדוס הגדול.

נספח 7

שימוש במובאות מהתנ"ך בברית החדשה

מי שקורא בברית החדשה מבחין במהרה שהיא מרבה לצטט מהתנ"ך, וזאת בדרכים שונות. מאחר שלעתים נראה כאילו ההקשר המקורי של המובאה המקראית אינו מתאים להקשר שבו הוא מובא בברית החדשה, יש מי שמטילים ספק במהימנות השימוש שעושה הברית החדשה בתנ"ך. בנספח זה נבדוק כיצד בדיוק מצטטת הברית החדשה מהתנ"ך.

כשהברית החדשה מצטטת את התנ"ך, היא עושה זאת בארבע דרכים שונות. כל ציטוט תנכי בברית החדשה מתאים תמיד לאחת מארבע הקטגוריות האלה. במתי ב' ישנה דוגמה לכל אחת מהן, לפיכך ניעזר בפרק זה כדי להסביר אותן.²

נבואה לצד התגשמותה – פשוטו כמשמעו

הקטגוריה הראשונה כוללת ציטוטים של נבואות לצד סיפור התגשמותן, ככתבן וכלשוונן. לדוגמה, מתי ב' 5-6:

⁵ וַיֹּאמְרוּ לוֹ: בְּבֵית־לֶחֶם יְהוּדָה, כִּי־יֵכֵן כְּתוּב בְּיַד הַנְּבִיאַ: ⁶ וְאַתָּה, בֵּית־לֶחֶם אֶרֶץ יְהוּדָה, אֵינְךָ צָעִיר בְּאֵלֶי יְהוּדָה, כִּי מִמֶּךָ יֵצֵא מוֹשֵׁל אֲשֶׁר יִדְעָה אֶת־עַמִּי יִשְׂרָאֵל.

הברית החדשה מצטטת כאן ממיכה ה' 1. אם נבדוק את ההקשר במיכה, נגלה שהוא עוסק בהולדת המשיח. לפי מיכה ה' 1, כאשר המשיח ייוולד, הוא ייוולד בבית לחם אפרתה – בית לחם שביהודה, ולא בית לחם שבגליל, בנחלת זבולון. זוהי המשמעות המילולית, הפירוש

2. David L. Copper, *Messiah: His Historical Appearance* (Los Angeles: Bible Research Society, 1958). Pp. 174-177

המילולי של מיכה ה' 1. כשהמשיח ייוולד, הוא ייוולד בעיר בית לחם, בנחלת שבט יהודה.

בברית החדשה מתוארת התגשמותה של נבואה זו ככתבה וכלשונה. כשישוע המשיח נולד הוא נולד בבית לחם, ולא בעיר אחרת בנחלת יהודה. זאת ועוד, הוא נולד בבית לחם יהודה ולא בבית לחם שבגליל. זו הייתה התגשמות מילולית של הנבואה ממיכה ה' 1. הנבואה מדברת על עניין אחד בלבד. מה שנחזה בה התגשם במלואו בחיי ישוע, והברית החדשה הצביעה על כך וציטטה אותה מהתנ"ך.

דוגמה נוספת לקטגוריה זו נמצאת במתי א' 22-23:

22 וְתִהְיֶה כָּל־זֹאת לְמִלֵּאת אֶת אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה בְּיַד הַנְּבִיא לְאמֹר: 23 הֲנֵה הַעֲלֵמָה הַזֶּה וְיִלְדֵת בֶּן וְקָרְאוּ שְׁמוֹ עֲמֲנוּאֵל, אֲשֶׁר פָּרוּשׁוֹ הָאֵל עִמָּנוּ.

זוהי מובאה מישעיהו ז' 14. ההקשר של ישעיהו ז' 14 מנבא שכאשר המשיח ייוולד, הוא ייוולד מבתולה. זוהי המשמעות המילולית של ישעיהו ז' 14. בברית החדשה מוצגת התגשמותה של הנבואה ככתבה וכלשונה, ולכן הפסוק מישעיהו מצוטט בברית החדשה.

עוד דוגמה לקטגוריה הראשונה היא מתי ג' 3, שמצטט את ישעיהו מ' 3, ומרקוס א' 2, שמצטט את מלאכי ג' 1. שני הקטעים, גם בישעיהו וגם במלאכי, מנבאים שלפני שהמשיח יתגלה יבוא מלאך, או שליח, שיכריז על בואו הקרב ובא של המלך. נבואה זו התגשמה כלשונה ביוחנן המטביל, ומשום כך מצוטטים פסוקים אלה מישעיהו ומלאכי במתי, במרקוס ובלוקס.

דוגמה נוספת נמצאת במתי ד' 13-16, המצטט את ישעיהו ח' 22 – ט' 1. ההקשר של הנבואה עוסק בפעילותו של המשיח, שעיקרה יתנהל בנחלות השבטים זבולון ונפתלי. זוהי המשמעות המילולית של ישעיהו ח' 22 – ט' 1. הברית החדשה מספרת שישוע פעל בעיקר בשטחי שני השבטים האלה. נצרת הייתה בנחלת זבולון וכפר נחום בנחלת נפתלי. הוא גדל בנחלת שבט זבולון וקבע את מרכז פעילותו במטה נפתלי. כך התגשמה הנבואה ככתבה וכלשונה.

עוד דוגמה לקטגוריה זו אפשר למצוא במתי כ"א 5, שמצטט את זכריה ט' 9. ההקשר של זכריה ט' 9 עוסק במשיח שבא לירושלים רכוב על חמור. כשישוע נכנס לירושלים והתקבל בתרועות על ידי ההמון הוא רכב על

עיר, וכך התגשמה הנבואה במשמעותה המילולית. לפיכך היא מצוטטת בברית החדשה.

דוגמה נוספת נמצאת ביוחנן י"ב 38, שמצטט מישעיהו נ"ג 1. נבואת ישעיהו מבהירה שכשהמשיח יבוא הוא יידחה על ידי בני עמו. נבואה זו התגשמה כלשונה כשישוע נדחה על ידי עם ישראל.

דוגמה נוספת לקטגוריה זו נמצאת בהקשר של מות המשיח. יוחנן מספר בי"ט 24 בתיאור הצליבה:

וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל-אָחִיו: אֵל-נָא נִקְרָעָה לְקַרְעֵים, אֶדְ-נִפִּיל עָלֶיהָ גּוֹרֵל לְמִי תִהְיֶה; לְמַלְאֵת דְּבַר הַכְּתוּב: יִחְלְקוּ בְּגָדֵי לָהֶם וְעַל-לְבוּשֵׁי יִפְּלוּ גּוֹרֵל. וַיַּעֲשׂוּ כֵן אַנְשֵׁי הַצָּבָא.

יוחנן ציטט את תהילים כ"ב 19, פסוק שהקשרו עוסק במות המשיח. חלק מסצינת ההוצאה להורג המתוארת היא שמעניו לוקחים ממנו את לבושו ומחלקים אותו ביניהם בהטלת גורל. זוהי המשמעות המילולית של הנבואה הכלולה בתהילים כ"ב 19. נבואה זו התגשמה ככתבה וכלשונה בברית החדשה. החיילים הרומים הימרו על בגדיו של ישוע והגשימו את הנבואה. זוהי הסיבה שיוחנן ציטט את הנבואה בקטע זה.

ציטוט נוסף מאותו הקשר נמצא במתי כ"ז 46:

וְכַעַת הַשָּׁעָה הִתְשִׁיעִית וַיִּצְעַק יֵשׁוּעַ בְּקוֹל גָּדוֹל: אֱלֹהֵי, אֱלֹהֵי, לָמָּה שָׁבַקְתָּנִי? וַתִּרְגְּמוּ: אֱלֹהֵי, אֱלֹהֵי, לָמָּה עֲזַבְתָּנִי?

מתי מצטט כאן מתהילים כ"ב 2, מזמור שבו מדובר על סבלו ועל מותו של המשיח. לפי מזמור זה, המשיח יזעק בעת ייסוריו: "אֱלֹהֵי, אֱלֹהֵי, לָמָּה עֲזַבְתָּנִי?" כשישוע זעק את הדברים, הוא הגשים את נבואת התנ"ך באופן ישיר, ומסיבה זו היא מצוטטת כאן בברית החדשה.

זוהי הקבוצה הראשונה של ציטוטים תנכיים בברית החדשה: נבואות שמשמעותן המילולית מתגשמת כלשונן. במקרים אלה, התנ"ך מתאר אירוע מסוים שעתיד להתרחש, כפשוטו. כשהאירוע מתגשם בברית החדשה כלשונה של הנבואה, הברית החדשה מצטטת אותה כדי להראות שהיא התגשמה במלואה. ציטוטים תנכיים רבים בברית החדשה שייכים לקטגוריה זו.

משמעות מילולית ומשמעות סמלית-נבואית

לקטגוריה השנייה שייכים ציטוטי אמירות מהתנ"ך שבזמן הייתה להן משמעות כפשוטה, שהיא גם בעלת משמעות סמלית-נבואית (שהצביעה על דבר מה שעמד להתגשם בברית החדשה). ניתן לכנות קטגוריית ציטוטים זו "מילוליות וסמליות". דוגמה לקבוצה זו אפשר למצוא במתי ב' 15:

וַיְהִי־שֶׁם עַד־מוֹת הוֹרְדוֹס, לְמֵלֶאֱתָאֵת אֶת־אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה בְּיַד הַנְּבִיא לְאָמֹר:
מִמְצָרִים קָרָאתִי לְבָנִי.

אם נחזור להקשר של הושע י"א 1, שממנו לקוח הציטוט, נגלה שהוא אפילו איננו נבואה; בפסוק זה מדובר על אירוע היסטורי של ממש, והוא יציאת מצריים. הרקע להושע י"א 1 הוא שמות ד' 22-23. עם ישראל הוא בנו של אלוהים: "בני בכורי". הושע י"א 1 מתאר את אלוהים מוציא את בני ישראל ממצריים במונחים של הוצאת בנו ממצריים. זוהי המשמעות המילולית של הפסוק. זהו פסוק היסטורי שעוסק באירוע היסטורי, ביציאת בני ישראל ממצריים. יחד עם זאת, האירוע התנכי היה לסמל נבואי לאירוע שעמד להתרחש בחיי ישוע. בברית החדשה מדובר בן אלוהים מושלם יותר, בבן האידיאלי, היחיד שהוא באמת בן האלוהים – המשיח עצמו. כאשר ישוע התינוק נלקח ממצריים והובא לארץ ישראל, אלוהים שוב הוציא את בנו ממצריים. יש כאן מה שמכונה במחקר התיאולוגי "סמל נבואי" (type) ולצדו "אנטי סמל" (anti-type), כלומר התגשמותו. עם ישראל, בתור בנו של אלוהים שיצא ממצריים, היה הסמל הנבואי. התגשמותו היא בן האלוהים המשיח אשר יצא גם הוא ממצריים.

דוגמה נוספת נמצאת במתי ט"ו 7-9:

7 חֲנֻפִּים, הֵיטֵב נָבֵא עֲלֵיכֶם יִשְׁעִיהוּ לְאָמֹר: 8 הָעַם הַזֶּה גִנָּשׁ בְּפִיו וּבִשְׂפָתָיו כְּבֹדוֹנִי וְלִבּוֹ רַחֵק מִמֶּנִּי; 9 וְתָהוּ יִרְאֶתֶם אֹתִי מְצֹתֵם אַנְשִׁים מְלֹמְדִים.

מובא כאן ציטוט מישעיהו כ"ט 13. ההקשר של ישעיהו כ"ט 13 עוסק באירוע היסטורי שבו העם דחה את דברי הנבואה של ישעיהו הנביא. ישעיהו כ"ט 13 מדבר על היחס שספג הנביא מידי עם ישראל. אבל דחייה זו לובשת משמעות סמלית-נבואית המכוונת לדחיית דבריו הנבואיים של המשיח מצד עם ישראל, ולכן מובא הציטוט מהתנ"ך.

עוד דוגמה נמצאת ביוחנן י"ב 39-40:

³⁹ על-כן לא יָכְלוּ לְהֶאֱמִין, כִּי עוֹד אָמַר יִשְׁעִיָּהוּ: ⁴⁰ הֲשַׁע עֵינֵיהֶם וְהִשְׁמִין לְבָבָם, פֶּן-יֵרְאוּ בְּעֵינֵיהֶם וּלְבָבָם יִבִּין וְשָׁבוּ וּרְפָאתֵי לָהֶם.

יוחנן מצטט כאן מישעיהו ו' 10, שבהקשרו קובע שהמסר הנבואי של ישעיהו הנביא יידחה על ידי בני עמו. זוהי המשמעות המילולית של פסוק זה. גם כאן, דחיית עם ישראל את דברי הנבואה של ישעיהו הופכת לבעלת סמליות-נבואית המצביעה על דחיית דבריו הנבואיים של המשיח. לפיכך מצוטט פסוק זה כאן בברית החדשה.

דוגמה נוספת לקטגוריה זו נמצאת במתי כ"א 42:

וַיֹּאמֶר יֵשׁוּעַ אֲלֵיהֶם: הֲכִי קָרָא לֹא-קִרְאתֶם בְּכִתּוּבִים, אֲבָן מָאֶסוּ הַבּוֹנִים הֵיטָה לְרֵאשׁ פְּנֵה; מֵאֵת יְהוָה הֵיטָה זֹאת, הִיא נִפְלְאת בְּעֵינֵינוּ?

מובא כאן ציטוט מתהילים קי"ח 22–23. במזמור מדובר על אבן מסוימת שהבונים לא ידעו מה לעשות בה, מאסו בה והשליכו אותה. מאוחר יותר, כשסיימו את מלאכת הבניין, הם הבינו שהיא הייתה אבן חשובה, אבן הפינה. זוהי המשמעות המילולית של תהילים קי"ח 22–23. דחיית האבן וקבלתה מחדש הופכים לסמל-נבואי המצביע על האופן שבו עם ישראל דוחה את ישוע כמשיח ואחר כך מקבל אותו כמשיחם.

דוגמה נוספת לקטגוריה השנייה נמצאת ביוחנן י"ט 36:

כִּי כָל-זֹאת הֵיטָה לְמֵלֵאת הַכְּתוּב: וְעַצֶּם לֹא-תִשְׁבְּרוּ בוֹ.

יוחנן מצטט כאן משמות י"ב 46, שם מדובר באירוע היסטורי שקשור בשה הפסח שיציל את בני ישראל ממכת בכורות במצרים. נאסר על בני ישראל לשבור כל עצם בשה במהלך השחיטה, הצלייה והאכילה. זוהי המשמעות המילולית של מצווה זו. שה הפסח הוא גם סמל המנבא אודות המשיח, משיח פסחנו (הראשונה לקורינתים ה' 7). אף אחת מעצמותיו של ישוע לא נשברה כשנצלב, אף על פי שהחיילים שברו את עצמותיהם של שני האנשים שנצלבו לצדו. זוהי התגשמות במונן הסמל-נבואי, ולא התגשמות מילולית של דברים שהיו בגדר נבואה של ממש.

דנו לעיל בסוג השני של ציטוטי התנ"ך בברית החדשה, בעלי המשמעות כפשוטו של עניין ובנוסף לכך, גם בעלי משמעות סמלית-נבואית. המשמעות המילולית של המובאה התנכית מתייחסת לאירוע ההיסטורי שהתרחש ולא לאירוע נבואי. אבל האירוע ההיסטורי הופך לסמל נבואי לאירוע בברית החדשה, ולכן הפסוק שמתאר אותו מצוטט

בברית החדשה. האיגרת לעברים עושה שימוש נרחב בצורת ציטוטים זו (החטא בקדש ברנע, המשכן, מערכת הקורבנות, כהונת בני אהרון, כהונת מלכיצדק, ועוד).

שימוש במובאות תנכיות עקב נקודות דמיון

הקטגוריה השלישית כוללת ציטוטים מהנביאים עקב מכנה משותף כלשהו בינם ובין האירוע שעליו מסופר בברית החדשה. לדוגמה, מתי ב' 17-18:

¹⁷ וַיִּמְלֵא הַדָּבָר הַנֶּאֱמָר בְּפִי יְרֵמְיָה הַנְּבִיא לְאָמֹר: ¹⁸ קוֹל בְּרָמָה נִשְׁמָע, נְהִי וּבְכֵי תִמְרוּרִים, רָחַל מִבְּכָה עַל-בְּנֵיהָ, מֵאֲנָה לְהַנָּחֵם כִּי אֵינָם.

הפעם מתי מצטט מירמיהו ל"א 14. בהקשר המקורי ירמיהו מדבר על אירוע שעתיד היה להתרחש תוך זמן קצר, עם היציאה לגלות בבל. הצעירים שנשלחו לגלות עברו ליד העיר רמה. לא רחוק מרמה נמצא קבר רחל, שמסמלת בתנ"ך את האימהות היהודית. בזמן שהבבלים הוליכו את השבויים הצעירים לבל יצאו האימהות מרמה ובכו על הבנים שלא יראו עוד לעולם. ירמיהו תיאר זאת כ"רַחֵל מִבְּכָה עַל-בְּנֵיהָ, מֵאֲנָה לְהַנָּחֵם עַל-בְּנֵיהָ, כִּי אֵינָנו". רחל המקוננת הייתה סמל לאימהות היהודיות שבכו על בניהן. זו הייתה כוונת ירמיהו ל"א 14. פסוק זה מצוטט בברית החדשה בגלל נקודת דמיון אחת. אין מדובר בהתגשמות מילולית וגם לא בסמליות-נבואית מובהקת, אלא שימוש בפסוק בגלל מכנה משותף אחד עם האירוע המתואר. במקרה שעליו מסופר בברית החדשה, נקודת הדמיון היא האימהות היהודיות שבכו על הבנים שאותם לא יראו עוד, מכיוון שהורדוס ערך טבח בכל הבנים הזכרים בבית לחם מגיל שנתיים ומטה. שוב בכו אימהות יהודיות על בניהן. כל שאר הפרטים שונים. בירמיהו מדובר על מה שהתרחש ברמה, מצפון לירושלים; בבשורת מתי מדובר על מה שהתרחש בבית לחם, דרומית לירושלים. בירמיהו הבנים עדיין חיים אבל הולכים לגלות; במתי הבנים מתים. בגלל נקודת הדמיון היחידה כפי שצוין לעיל, הברית החדשה עושה שימוש במובאה מהתנ"ך.

דוגמה נוספת לסוג זה של ציטוטים מהתנ"ך נמצאת במעשי השליחים

¹⁶ אֲבָל זֶה הוּא הָאָמֹר עַל־יְדֵי יוֹאֵל הַנְּבִיא: ¹⁷ וְהָיָה בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים, נֶאֱמַר אֱלֹהִים, אֲשֶׁפֶךְ אֶת־רוּחִי עַל־כָּל־בֶּשֶׂר וְנִבְאוּ בְנֵיכֶם וּבְנֹתֵיכֶם; וּבַחֲוֹרֵיכֶם חֲזִינֹת יֵרְאוּ וְזִקְנֵיכֶם חִלְמוֹת יַחְלְמוּן. ¹⁸ וְגַם עַל־עַבְדֵי וְעַל־שִׁפְחוֹתַי בְּיָמִים הַהֵמָּה אֲשֶׁפֶךְ אֶת־רוּחִי וְנִבְאוּ. ¹⁹ וְנָתַתִּי מוֹפְתִים בְּשָׁמַיִם מִמֶּעַל וְאֹתוֹת בְּאָרֶץ מִתַּחַת, דָּם וָאֵשׁ וְתִמְרוֹת עֶשֶׂן. ²⁰ הַשָּׁמַשׁ יִהְיֶה לְחֹשֶׁךְ וְהַיָּרֵחַ לְדָם לְפָנָי בּוֹא יוֹם יְהוּה הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא. ²¹ וְהָיָה כָּל אֲשֶׁר־יִקְרָא בְּשֵׁם־יְהוּה יִמְלָט.

במקרה הזה פטרוס מצטט את יואל ג'. בהקשר המקורי מדובר על צליחת רוח הקודש על עם ישראל שבעקבותיה יתרחשו תופעות על טבעיות והעם כולו ייוושע לקראת כינון מלכות המשיח (שעליה מדובר בפרק הבא, יואל ד'). נבואת יואל מדברת על מה שיקרה כאשר אלוהים ישפוך את רוח הקודש על עם ישראל כולו ויתרחשו כתוצאה מכך תופעות על טבעיות שונות. דבר מכל מה שנחזה ביואל ג' לא התרחש כלשונו במעשי השליחים ב'. לדוגמה, יואל אמר שאלוהים ישפוך את רוחו על כל בשר בעם ישראל, מה שלא קרה בספר מעשי השליחים. כפי שמתואר במעשי השליחים הרוח צלחה על שנים עשר תלמידים, או על 120 לכל היותר. יואל אמר שהבנים והבנות של עם ישראל יתנבאו, שהבחורים יראו חזיונות ושהזקנים יחלמו חלומות. דברים אלה לא התרחשו במעשי השליחים ב'. איש לא התנבא, הבחורים לא ראו חזיונות, הזקנים לא חלמו חלומות. זאת ועוד, יואל אומר שגם העבדים והשפחות של העם יחוו את אותם הדברים, אבל לא היו עבדים באירועים המתוארים במעשי השליחים ב'. יואל דיבר על אירועים גדולים בשמים ובארץ: דם ואש ותימרות עשן, שהשמש תיהפך לחושך והירח לדם, אבל דבר מדברים אלה לא התרחש במעשי השליחים ב'.

הדברים שנצפו ביואל ג' לא התרחשו במעשי השליחים ב', ומה שכן קרה במעשי השליחים ב' אינו מוזכר ביואל ג': מתוארת שם התגלות של רוח הקודש שגרמה לנוכחים לדבר בלשונות. יואל לא הזכיר כלל את מתנת הדיבור בלשונות. הסוג השלישי, אם כן, הוא בפסוקים שיש להם משמעות ממשית אך היא עדיין לא התגשמה באירועים שעליהם מדובר במקום זה בברית החדשה, יחד עם זאת נעשה בהם שימוש בשל נקודות דמיון מסוימות. נבואת יואל חוזה שבבוא היום עם ישראל ייוושע כשאלוהים ישפוך את רוחו על כל ישראל ויושיע אותם כהכנה לימות המשיח. כמובן, זה לא מה שקרה בספר מעשי השליחים, אבל היה מכנה

משותף אחד. המכנה המשותף הזה היה שפיכת רוח הקודש וכתוצאה מכך התחוללותן של תופעות על טבעיות, במקרה זה – הדיבור בלשונות. בגלל נקודת דמיון זו – צליחתה של רוח הקודש – הברית החדשה עשתה שימוש במובאה מהתנ"ך.

הדבר דומה לשימוש בניבים לשוניים. לדוגמה, נהוג לומר באנגלית ש"הוא הגיע לוטרלו שלו" (He met his Waterloo). הכוונה איננה שאותו איש נסע לבלגיה ונחל תבוסה בקרב. הביטוי מתייחס לאירוע היסטורי הקשור בנפוליון, ששאיפותיו האימפריאליסטיות התנפצו סופית בתבוסה שנחל בקרב בוטרלו. בגלל נקודת דמיון משותפת – התנפצותה של שאיפה – נהוג להשתמש בביטוי זה המורה על שאיפות שמתנפצות פתאום בגלל אסון כלשהו בחיי אנשים. הברית החדשה עושה שימוש דומה במובאות מהתנ"ך בשל נקודת דמיון כלשהי.

התייחסות לתנ"ך המתמצת מספר נבואות

הקטגוריה הרביעית היא תמצית או סיכום של נבואות. לדוגמה, מתי

ב' 22-23:

22 וְכִשְׁמַעוּ כִּי אֶרְקְלוֹס מְלֶךְ בִּיהוּדָה תַּחַת הוֹרְדוֹס אָבִיו יֵרָא לְלֶכֶת שָׁמָּה. וַיֵּצֵאוּ בְּחֹלוֹם וַיֵּלְךְ לוֹ אֶל-אַרְצוֹת הַגִּלְיָל, 23 וַיָּבֹאוּ וַיֵּשֶׁב בְּעִיר אֲשֶׁר שְׁמָהּ נֶצְרֶת, לְמִלְאֵת הַדָּבָר הַנְּאֻמָּר עַל-פִּי הַנְּבִיאִים, כִּי נֶצְרִי יִקְרָא לוֹ.

הציטוט מהתנ"ך הוא "כי נוצרי [מנצרת] יקרא לו", אבל משפט כזה לא מופיע באף מקום בתנ"ך. נעשו ניסיונות לקשר את הדברים לישעיהו י"א 1, אבל הקשר מאולץ למדי. בפס' 23 מתי משתמש במילה "נביאים", בלשון רבים, ולכן אנו מצפים לכל הפחות לשני מקומות בתנ"ך שמהם המשפט מצוטט, אבל אין אפילו אחד. בקבוצה הרביעית של המובאות או ההתייחסויות לתנ"ך בברית החדשה לא מובא ציטוט ישיר מהתנ"ך כמו בשלוש הקטגוריות הראשונות, אלא רק תמצית, או סיכום, של מה שנאמר בתנ"ך. על מקרים כאלה מעידה המילה "נביאים" בלשון רבים, כפי שעושה מתי במקרה זה. בציטוטים משלושת הסוגים הקודמים, המילה "נביא" מופיעה ברוב המקרים בלשון יחיד. בסוג הרביעי היא מופיעה בלשון רבים: "הנאמר על פי הנביאים". המחבר אינו מצטט אלא מסכם את דברי הנביאים. במקרה הזה, הנביאים אמרו ש"נוצרי [מנצרת] יקרא לו".

המילה "נוצרי" בהקשר זה מתייחסת לאדם שבא מהעיר נצרת. במאה הראשונה נהגו לבוז לתושבי נצרת. הכינוי "נוצרי" היה שם גנאי. גישה זו משתקפת ביוחנן א' 45-46:

45 ופִּילְפּוֹס הָיָה מִבֵּית צִידָה, עִיר אַנְדְרִי וּפְטָרוֹס. 46 וַיִּפְגַּע פִּילְפּוֹס אֶת־נְתַנְאֵל וַיֹּאמֶר אֵלָיו: מִצָּאנוּ אֹתוֹ אֲשֶׁר כָּתַב מֹשֶׁה בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה וְהַנְּבִיאִים, אֶת־יִשׁוּעַ בֶּן־יְוֹסֵף מִנְצָרֶת.

שאלתו של נתנאל, "מנצרת יכול לבוא משהו טוב?" משקפת את הדעה השלילית של העם על תושבי נצרת. אנשי נצרת היו בזויים ודחויים. ומה אמרו הנביאים על המשיח? הם ניבאו שהוא יהיה אדם בזוי ודחוי. המונח "נוצרי" הוא דרך נוחה לתמצת את העיקרון הזה; לא מדובר בציטוט ישיר, אלא בתמצות.

דוגמה נוספת לקטגוריה זו נמצאת בלוקס י"ח 31-33:

31 וַיִּקַּח אֵלָיו אֶת־שְׁנַיִם הָעֶשֶׂר וַיֹּאמֶר לָהֶם: הֲנֵנוּ עֲלֵי־יְרוּשָׁלַיִם וַיִּמָּלֵא כָל־הַפֶּתוּחַ בְּיַדֵי הַנְּבִיאִים עַל בֶּן־הָאָדָם; 32 כִּי יִמָּסַר לְגוֹיִם וַיְהִתְלוּ בוֹ וַיִּתְעַלְלוּ בוֹ וַיִּרְקוּ בְּפָנָיו, 33 וְאַחֲרֵי הַכּוֹתָם אֹתוֹ בְּשׁוֹטִים יִמִּיתוּהוּ, וּבַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי קוּם יָקוּם.

שוב, שים לב למילה "נביאים" ברבים. הנביאים אמרו תשעה דברים על המשיח: שהוא יעלה לירושלים; שהוא יפול לידיהם של הכוהנים והסופרים; שהיהודים ידונו אותו למוות; שהם ימסרו אותו לידי הגויים; שהגויים ילעגו לו; שהגויים ירקו עליו; שהגויים ילקו אותו; שהגויים יהרגו אותו; ושביום השלישי הוא יקום לתחייה. אבל לא היה נביא מסוים שאמר את כל הדברים האלה. אין אף ציטוט כזה בספרי הנביאים. אולם, אם מחברים את דברי הנביאים השונים, הרי שהם באמת אמרו את כל הדברים האלה, כלומר לא מדובר בציטוט ישיר אלא בתמצית.

דוגמה נוספת לקטגוריה הרביעית של השימוש במובאות מהתנ"ך בברית החדשה נמצאת במתי כ"ו 54-56:

54 וַאִיֶּכָה אָפוּא יִמָּלְאוּ הַכְּתוּבִים כִּי־כֵן הָיָה תְהִיָּה? 55 בְּשַׁעָה הַהִיא אָמַר יִשׁוּעַ אֶל־הַמּוֹן הָעָם: כַּעַל־פְּרִיץ יִצְאֲתֶם בְּחַרְבוֹת וּבְמַקְלוֹת לְתַפְשָׁנִי? וַיּוֹם יוֹם הַיְיָתִי יֵשֶׁב וּמְלַמֵּד אֲצַלְכֶם בְּמַקְדָּשׁ וְלֹא תַחְזַקְתֶּם בִּי. 56 וְכָל־זֹאת הָיְתָה לְמַלְאֵת כְּתָבֵי הַנְּבִיאִים. אֲזַ עֲזַבוּהוּ הַתְּלַמִּידִים כָּלָם וַיָּנוּסוּ.

ישוע אמנם לימד אותם בשפה ברורה בבית המקדש, אבל הם דחו אותו. כעת, בגת שמני, גלוי וברור שהם דוחים אותו שכן הם שם, מוכנים לעצור אותו. ישוע אמר שכל הדברים האלה קורים "למען יתקיימו כְּתָבֵי הַנְּבִיאִים". מה שהתרחש שם לא נחזה מראש על ידי נביא מסוים אחד, ולא במילים שישוע השתמש בהן. אבל הנביאים השונים כן אמרו שהמשיח לא יתקבל על ידי העם, ושהוא ייעצר ויעמוד למשפט. כל הדברים האלה כלולים בישעיהו נ"ג, למשל. ישוע לא ציטט כאן נבואה מוגדרת, אלא תמצת את דבריהם של הנביאים. הנביאים בהחלט לימדו את מה שישוע אמר באירוע זה. שוב, זוהי דוגמה להתייחסות לתנ"ך מהסוג הרביעי, כתמצות של דברים ולא דווקא כציטוט ישיר.

סיכום

הברית החדשה מצטטת מהתנ"ך בארבע דרכים שונות. על מנת לקבוע לאיזו קטגוריה שייך ציטוט מסוים, צריך לבדוק את הקשרו המקורי של הציטוט בתנ"ך. אם מדובר בהתגשמות של כל פרטי הנבואה ככתבה וכלשונה, מדובר בנבואה ובהתגשמותה במשמעותן המילולית (קטגוריה א'). אם הברית החדשה משתמשת בתיאור של אירוע היסטורי מהתנ"ך בתור סמל נבואי, הרי שמדובר בציטוט המשלב מילוליות וסמליות (קטגוריה ב'). אם קיים רק מכנה משותף אחד בין ההקשר בתנ"ך לבין האירוע המתואר בברית החדשה, מדובר בשימוש מהסוג השלישי שניתחנו לעיל. אם הציטוט בברית החדשה אינו לקוח ישירות מהתנ"ך, אפשר להניח שמדובר בתמצית של נבואות (קטגוריה ד'). כל ציטוט תנכי או שימוש בתנ"ך בברית החדשה מתאים לאחת מארבע הקטגוריות שלעיל. הברית החדשה מצטטת את התנ"ך בעקביות רבה.

נספח 8

מותו של יהודה איש קריות

מתו של יהודה איש קריות מתואר בשני מקומות בברית החדשה. הראשון הוא מתי כ"ז 3-10:

³ וַיֵּרָא יְהוּדָה הַמָּסַר אוֹתוֹ כִּי הִרְשִׁיעָהוּ, וַיִּנְחַם וַיֵּשֶׁב אֶת־שְׁלֹשִׁים הַכֶּסֶף אֶל־הַכֹּהֲנִים הַגְּדֹלִים וְהַזְּקֵנִים לֵאמֹר: ⁴ חֲטָאתִי, כִּי־דָם נָקִי הִסְגַּרְתִּי. וְהֵם אָמְרוּ: מַה־לָּנוּ וְלִזְאוֹת? אֶתָּה תִרְאֶה. ⁵ וַיִּשְׁלַךְ אֶת־הַכֶּסֶף אֶל־הַיְכָל, וַיִּפֹּן וַיֵּלֶךְ וַיִּחַנֵּק. ⁶ וַיִּקְחוּ רֵאשֵׁי הַכֹּהֲנִים אֶת־הַכֶּסֶף וַיֹּאמְרוּ: לֹא־נִכּוֹן לָנוּ לְתַתּוֹ אֶל־אֲרוֹן הַקִּרְבָּן, כִּי־מַחִיר דָּמִים הוּא. ⁷ וַיִּתְּיֻעְצוּ וַיִּקְנוּ־בּוֹ אֶת־שָׂדֶה הַיּוֹצֵר לְקְבוּרַת הַגֵּרִים. ⁸ עַל־כֵּן שֵׁם־הַשָּׂדֶה הַהוּא שָׂדֶה הַדָּם עַד הַיּוֹם הַזֶּה. ⁹ אַז נִתְמַלֵּא מַה־שֶּׁנֶּאֱמַר בְּיַד יְרֵמְיָה הַנָּבִיא: וַיִּקְחוּ שְׁלֹשִׁים הַכֶּסֶף, אֹדֶר הַיֶּקֶר אֲשֶׁר יִקֵּר מֵעַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, ¹⁰ וַיִּתְּנוּ אֹתָם אֶל־שָׂדֶה הַיּוֹצֵר כַּאֲשֶׁר צִוְּנִי יְהוָה.

השני הוא מעשי השליחים א' 18-19:

¹⁸ וַהֲיָה הוּא קָנְה־לוֹ שָׂדֶה בְּמַחִיר הִרְשָׁעָה, וַיִּפֹּל עַל־פָּנָיו אַרְצָה וַיִּבְקַע בְּתוֹךְ, וַיִּשְׁפֹּכוּ כָּל־מַעְיוֹ; ¹⁹ וְגַם־נֹדְעָה זֹאת לְכָל־יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַיִם, וַיִּקְרָא בְּשִׁפְתָם לְשָׂדֶה הַהוּא חֶקֶל דָּמָא, הוּא שָׂדֶה הַדָּם.

מתי כ"ז 9 הוא בעל נגיעה מיוחדת לנושא הנבואות המשיחיות. לכאורה מתעוררת כאן בעייתיות מכיוון שירמיהו אינו מזכיר דבר על "שלושים כסף". פרט זה לקוח מזכריה י"א (לדיון בפרק זה ראה לעיל). אבל אין זה הקושי היחיד שיש להסביר; יש מלומדים הטוענים ששני קטעים אלה סותרים זה את זה. לכן נדון להלן בשניהם לפרטים.

התאכרותו של יהודה

במתי כ"ז 3 כתוב שיהודה התחרט ("ויינחם"). המילה היוונית המשמשת בברית החדשה במשמעות של חזרה בתשובה שמובילה לישועה היא metanoia. המילה המופיעה במקור היווני של מתי כ"ז 3 היא metamelomai שמשמעותה "חרטה, נוחם". יהודה אינו חוזר בתשובה בצורה שתוביל אותו לישועה, אלא פשוט מתחרט, נחם או מצטער. הוא מחזיר לראשי הכוהנים והזקנים את שלושים שקלי הכסף שקיבל בתמורה להסגרתו של ישוע ואומר: "חָטָאתִי, כִּי־דָם נָקִי הִסְגַּרְתִּי". ראשי הכוהנים אינם מוכנים לקבל את הכסף ואומרים: "מה אכפת לנו? זה עניינך שלך!" יהודה משליך את הכסף לבית אוצר המקדש ויוצא.

כאן עולה סתירה לכאורה בין מתי כ"ז 5, ששם כתוב "וַיִּפֶן וַיִּלְךָ וַיִּחַנֵּק", לבין מעשי השליחים א' 18, "וַיִּבְקַע בַּתְּנֹךְ, וַיִּשְׁפְּכוּ כָּל־מַעְיָרוֹ". על מנת להבין את המתרחש עלינו לחזור לדיני היהדות שהיו נהוגים באותם ימים. יהודה התאבד בסוף הלילה הראשון של חג הפסח, לפני יומו הראשון של הפסח, שבו הקריבו בבוקר את קורבן הפסח, שרק הכוהנים אכלו ממנו. בהתאם לדיני היהדות, ירושלים כולה הייתה נחשבת לטמאה אם הייתה בה גופת מת, ואי אפשר היה להקריב בה את קורבן הבוקר. אבל נקבע שאם לוקחים את גופת המת ומשליכים אותה לגיא בן הינום, מקום השריפה, העיר מטוהרת ואפשר להקריב את קורבן הפסח; מאוחר יותר אפשר לשוב ולקבור את הגופה. על רקע זה ניתן לשלב את הסיפורים במתי ובמעשי השליחים. כאשר יהודה תלה את עצמו בין חומות העיר הוא הביא טומאה על העיר ולכן אי אפשר היה להקריב את קורבן הבוקר של הפסח. סביר שבהתאם לנהוג אז לקחו את גופתו והשליכו אותה מעבר לחומות אל גיא בן הינום, ובכך טיהרו את העיר מטומאת המת. מעשי השליחים א' 18 מתאר את נפילת הגופה של יהודה. הקברנים חזרו מאוחר יותר, אספו את שיריו וקברו אותו.

מה הכוהנים היו אמורים לעשות בשלושים שקלי הכסף? כאן יש דוגמה נוספת להיגיון הרבני. במתי כ"ז 6 המנהיגים מבינים שהכסף היה שכר לא טהור. זהו "מחיר דמים" ולכן אסור היה על פי דיני היהדות לקבל אותו אל אוצר המקדש. מכסף מסוג זה היה עליהם להיפטר באחת משתי דרכים. או שהחזירו אותו לבעליו או שהשתמשו בו לטובת הציבור. במצב זה, האפשרות הראשונה ירדה כמובן מהפרק מכיוון שיהודה מת, ולכן לא נותרה לכוהנים ברירה אלא להקדיש את הכסף לטובת הציבור.

הם קנו שדה בגיא בן הינום – אותו מקום שבו יהודה נפל ו"נבקעה בטנו", כדי להפוך אותו לשדה קבורה לנוכרים. הראשון שנקבר בו היה יהודה עצמו.

בבשורת מתי מסופר ששדה היוצר נקנה על ידי ראשי הכוהנים, אבל במעשי השליחים כתוב ש"הוא" – יהודה איש קריות – "קנה לו שדה בשכר הרשע". אין כאן סתירה בדברים. לפי התורה צריך היה לקנות את השדה בשמו של המת – יהודה איש קריות. במובן זה יהודה אכן "קנה לו שדה". לפי ההלכה דאז הכוהנים נתפסו במצב שכזה כבאי כוח שרכשו את הנחלה בשמו. מתי מספר את הסיפור עצמו בעוד שבמעשי השליחים מפורטות ההשלכות החוקיות; לפיכך שני הסיפורים, גם במתי וגם במעשי השליחים, נכונים.

הקללה של ירמיהו

מתי כ"ז 9 מספק עילה נוספת לבלבול, וחשוב לבחון קושי זה, במיוחד בקשר לנושא הנבואות המשיחיות. במתי כתוב:

אָז נִתְמַלֵּא מֵה־שְׁנֵאמַר בְּיַד יְרֵמְיָה הַנְּבִיא: וַיִּקְחוּ שְׁלֹשִׁים הַכֹּהֵן, אֲדָר הַיֶּקֶר אֲשֶׁר יָקָר מֵעַל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

נראה שמתי מייחס את הדברים לירמיהו, אבל ציטוט זה אינו קיים בספר ירמיהו אלא בזכריה י"א 13, כפי שכבר ציינו. אם כן, באיזה מובן מתאימים האירועים סביב מותו של יהודה לנבואה בירמיהו? התשובה השמרנית המקובלת לשאלה זו היא שמדובר כנראה בטעות סופר. אחרים מניחים שהשם "ירמיהו" מייצג את חטיבת הנביאים ככלל, אך זו טענה שאינה מבוססת כראוי. בכל אופן, קיים הסבר טוב יותר.

על מנת להבין במה מדובר חשוב להבין את ההיסטוריה של גיא בן הינום וגם את העניין המיוחד של מתי במשפט האלוהים שיבוא על העם מפני שדחה את ישוע כמשיח. על הרקע ההיסטורי ניתן ללמוד משני קטעים בירמיהו. הראשון הוא בספר ירמיהו פסוקים 31–34 בפרק ז':

³¹ וּבְנֵי בְמוֹת הַתַּפֶּת אֲשֶׁר בְּגִיא בֶן-הַנֶּגַם, לְשָׂרְף אֶת-בְּנֵיהֶם וְאֶת-בְּנֹתֵיהֶם בְּאֵשׁ, אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִי וְלֹא עֲלֵתָה עַל-לִבִּי: ³² לָכֵן הִנֵּה יָמִים בָּאִים, נְאֻם-יְהוָה, וְלֹא-יֵאמָר עוֹד הַתַּפֶּת וְגִיא בֶן-הַנֶּגַם, כִּי אִם-גִּיא הַהֲרָגָה, וְקָבְרוּ בַתַּפֶּת מֵאִין מְקוֹם: ³³ וְהִיְתָה נִבְלַת הָעַם הַזֶּה לְמֵאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבַהֲמַת

הָאָרֶץ, וְאִין מַחְרִיד: ³⁴ וְהַשְּׁבִתִי מְעָרֵי יְהוּדָה וּמַחְצוֹת יְרוּשָׁלַם קוֹל שְׁשׁוֹן וְקוֹל שְׁמֻחָה, קוֹל חֲתָן וְקוֹל כְּלָה, כִּי לַחֲרָבָה תִּהְיֶה הָאָרֶץ.

השני נמצא בירמיהו י"ט 1-15:

¹ כֹּה אָמַר יְהוָה: הַלֹּוֹךְ וְקָנִיתָ בְּקֶבֶק יוֹצֵר חָרֶשׁ, וּמְזַקְנֵי הָעַם וּמְזַקְנֵי הַפְּהִינִים: ² וַיִּצְאָתָּ אֶל-גֵּיא בְּן-הַנֶּחֱם, אֲשֶׁר פָּתַח שַׁעַר הַחֲרוּסוֹת (ק' הַחֲרוּסִית), וְקָרָאתָ שֵׁם אֶת-הַדְּבָרִים אֲשֶׁר-אָדָּבַר אֵלֶיךָ: ³ וְאָמַרְתָּ: שְׁמְעוּ דְבַר-יְהוָה, מַלְכֵי יְהוּדָה וַיִּשְׁבִּי יְרוּשָׁלַם. כֹּה-אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: הֲנִנִי מִבֵּיא רָעָה עַל-הַמָּקוֹם הַזֶּה, אֲשֶׁר כָּל-שְׁמֻעָה תִצְלָנָה אֲזַנָּיו: ⁴ עֵץ | אֲשֶׁר עֲזַבְנִי וַיִּנְכְּרוּ אֶת-הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיִּקְטְרוּ-כּוֹ לְאֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא-יָדְעוּם הַמָּה וּבִבְיָתֵיהֶם וּמַלְכֵי יְהוּדָה, וּמִלְאוּ אֶת-הַמָּקוֹם הַזֶּה דָם נְקִיָּם: ⁵ וַבָּנוּ אֶת-בָּמוֹת הַבַּעַל לְשִׂרְף אֶת-בְּנֵיהֶם בְּאֵשׁ, עֲלוֹת לְבַעַל, אֲשֶׁר לֹא-צִוִּיתִי וְלֹא דִבַּרְתִּי וְלֹא עָלְתָה עַל-לִבִּי: ⁶ לָכֵן הִנֵּה יָמִים בָּאִים, נְאֻם-יְהוָה, וְלֹא-יִקְרָא לַמָּקוֹם הַזֶּה עוֹד הַתִּפְתָּ וְגֵיא בְּן-הַנֶּחֱם, כִּי אִם-גֵּיא הַהֲרֹגָה: ⁷ וּבִקְרָתִי אֶת-עֵצַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם בְּמָקוֹם הַזֶּה, וְהַפְּלִיתִים בַּחֲרֹב לִפְנֵי אֵיבֵיהֶם וּבִיד מִבְּקָשֵׁי נַפְשָׁם, וְנִתְתִּי אֶת-נִבְלָתָם לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבַהֲמַת הָאָרֶץ: ⁸ וְשִׁמְתִּי אֶת-הָעִיר הַזֹּאת לְשֻׁמָּה וּלְשִׂרְקָה; כֹּל עִבֵר עָלֶיהָ יֵשֶׁם וַיִּשְׂרַק עַל-כָּל-מִכְתָּה: ⁹ וְהֶאֱכַלְתִּים אֶת-בֶּשֶׂר בְּנֵיהֶם וְאֶת בֶּשֶׂר בְּנֵתֵיהֶם, וְאִישׁ בֶּשֶׂר-רֵעֵהוּ יֹאכְלוּ, בְּמָצוֹר וּבְמִצּוֹק אֲשֶׁר יִצְיָקוּ לָהֶם אֵיבֵיהֶם וּמִבְּקָשֵׁי נַפְשָׁם: ¹⁰ וְשָׁבַרְתָּ הַבְּקֶבֶק לְעֵינַי הָאֲנָשִׁים הַהֵלְכִים אוֹתָךְ: ¹¹ וְאָמַרְתָּ אֵלֵיהֶם: כֹּה-אָמַר | יְהוָה צְבָאוֹת: כִּכָּה אֲשַׁבֵּר אֶת-הָעַם הַזֶּה וְאֶת-הָעִיר הַזֹּאת, כְּאֲשֶׁר יִשְׁבֵּר אֶת-כְּלֵי הַיּוֹצֵר, אֲשֶׁר לֹא-יֹוֹכַל לְהִרְפֶּה עוֹד, וּבִתְפֹת יִקְבְּרוּ מֵאִין מָקוֹם לְקַבּוֹר: ¹² בְּן-אֶעְשֶׂה לַמָּקוֹם הַזֶּה, נְאֻם-יְהוָה, וְלִיּוֹשְׁבָיו, וְלִתְּתִי אֶת-הָעִיר הַזֹּאת כְּתַפְתָּ: ¹³ וְהָיוּ בְּתֵי יְרוּשָׁלַם וּבְתֵי מַלְכֵי יְהוּדָה כְּמָקוֹם הַתִּפְתָּ הַטְּמָאִים, לְכָל הַבְּתִים אֲשֶׁר קָטְרוּ עַל-גִּגְתֵיהֶם לְכָל צְבָא הַשָּׁמַיִם, וְהַסֹּף נֹסְכִים לְאֱלֹהִים אֲחֵרִים: ¹⁴ וַיָּבֵא יְרִמְיָהוּ מִהַתִּפְתָּ אֲשֶׁר שָׁלְחוּ יְהוָה שֵׁם לְהִנְבֵּא, וַיַּעֲמֵד בַּחֲצַר בֵּית-יְהוָה, וַיֹּאמֶר אֶל-כָּל-הָעַם: ¹⁵ כֹּה-אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: הֲנִנִי מִבֵּי (ק' מִבֵּיא) אֶל-הָעִיר הַזֹּאת וְעַל-כָּל-עָרֶיהָ אֶת כָּל-הָרָעָה אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי עָלֶיהָ, כִּי הִקְשׁוּ אֶת-עַרְפָּם, לְבַלְתִּי שְׁמוֹעַ אֶת-דְּבָרִי.

ירמיהו י"ט 2 מזכיר את "שער החרסית", המוכר היום כשער האשפות. דרך שער זה הובילו את הפסולת והשליכו אותה מחוץ לעיר. בפסולת זו היו גם כלי חרס שבורים וטמאים מבית המקדש. כלי חרס שימשו בבית

המקדש לצורכי פולחן רבים. חוקים ודינים רבים עסקו בטהרת הכלים לפולחן. ייתכן שעל כך דיבר שאל השליח כשכתב באיגרתו השנייה לטימותיאוס ב' 20–21 על כלים לכבוד וכלים לקלון. כל כלי החרס שנועדו לפולחן נוצרו בתחום בית המקדש כדי שאפשר יהיה לפקח על טהרתם מעת הייצור ועד עת השימוש. כך אפשר היה לקבוע את טהרתם ולהימנע ממוגע עם גורמים מטמאים כלשהם מחוץ למקדש. כל כלי חרס שבור, פגום או לא מתאים לשמש בבית המקדש מפני שלא עמד בדרישות כלשהן סולק מבית המקדש והושלך אל מחוץ לחומות העיר. שער היוצר ממוקם בחומה הדרומית של ירושלים ופונה לגיא בן הינום במקום שבו הוא מתחבר לנחל קידרון. השם "תופת" הנזכר בירמיהו והשם "חקל דמא" הנזכר במעשי השליחים קשורים שניהם למקום שבו שני הגאיות האלה מתחברים. זהו האזור שאליו השליכו את הפסולת.

בתקופתו של ירמיהו שימש גיא בין הינום את המלכים לשריפת קורבנות אדם. מכאן קיבל השם "גיהינום" את משמעותו כמקום שבו בוערת אש תמידית, מקום שריפתם של בני אדם. בגלל חטאי עם ישראל, אלוהים שלח את ירמיהו הנביא לתופת, מקום מסוים בגיא בן הינום, כדי לקלל אותו. הוא הכריז שהמקום המסוים הזה יהפך ל"גיא הריגה" ושהם יקברו בו את המוני מתיהם עד שלא יהיה בו עוד מקום לקבור (י"ט 11). מאות שנים אחרי כן קנו מנהיגי העם שדה במחיר שלושים שקלי כסף בגיא בן הינום. אירע המקרה שהם קנו את המקום שנקרא תופת. לחלקה המסוימת הזו שהם רכשו נלוותה גם קללתו של ירמיהו שעדיין הייתה שרירה ותקפה.

הקללה התגשמה בסופו של דבר בשנת 70 לספירה, בטבח המוני שעשו הרומאים בתושבי ירושלים לאחר שהמתינו שנתיים להבקעת חומות העיר. בהשתוללות חסרת רסן פרקו הרומאים תסכול שהצטבר בהם במשך המצור הארוך. הם טבחו בהמוני העם וקברו אותם עד שלא נותר מקום בגיא בן הינום לקבור עוד, כפי שירמיהו ניבא.

בשורת מתי מתמקדת יותר משאר הבשורות במשפט הצפוי, שבא על העם בשנת 70 לספירה. במתי י"ב מתואר כיצד המנהיגות הדתית דחתה סופית את ישוע כמשיח. בפרקים הבאים הוא מתעד את המשפט שישוע חזר והכריז שיבוא על "הדור הזה", מפני שדחו אותו. ההתייחסות לירמיהו במתי כ"ז 9 איננה טעות; היא נזכרת בהמשך ובהתאמה מלאה לנושא החוזר ונשנה של המשפט העתידי לבוא. מתי מצביע כאן שהמנהיגים היהודים רכשו לעצמם ולעם בירושלים את הקללה שירמיהו הטיל על

גיא בן הינום ועל החלקה שמכונה "תופת". זכריה מצוטט כמקור הנבואה לגבי מחיר הרכישה עצמו: שלושים שקלי כסף.

נספח 9

טיעוני היהדות נגד ישוע

לעיתים קרובות טוענים שישוע מנצרת איננו המשיח שכן אינו תואם את הפרשנויות והציפיות של היהדות המודרנית. אבל אין זה נכון לשפוט אותו לפי היהדות של המאות האחרונות, במקום לפי היהדות של המאה הראשונה, או זו של תקופת המקרא. היהדות בת זמננו חלוקה בדעותיה בנוגע למשיח, החל מ"בוא יבוא" וכלה ב"איזה משיח? לא יהיה שום משיח!" ולמעשה, רוב היהודים בימינו אינם מאמינים במשיח כלל. השאלה האמיתית שיש לשאול היא: "האם ישוע הוא המשיח בהתאם לתנ"ך?"

היהדות בת זמננו שונה במאוד מהיהדות בתקופה המקראית ואפילו מהיהדות בימיו של ישוע. היהדות המודרנית ודאי וודאי שאיננה "אם הנצרות"; במקרה הטוב היא אחותה, והיהדות המקראית היא אם שתייהן. מי שיקרא את התנ"ך וישווה את עקרונותיו לעקרונות היהדות בת זמננו ולמשנתה עשוי להגיע למסקנה שהיהדות המודרנית היא דת חדשה לגמרי! כמובן שישנו דמיון בין היהדות של אז ושל היום. אבל קווים משותפים קיימים גם בין דתות שהן שונות מאוד זו מזו. הסוגיה האמיתית היא אם ישוע הוא המשיח בהתאם לתנ"ך. רק המידה שבה ישוע הגשים את הנבואות המשיחיות של התנ"ך היא הממד הנכון לקבוע האם הוא המשיח אם לאו.

"איזה מן אלוהים הוא האלוהים שלכם?"

חלק מהסיבות לדחיית משיחיותו של ישוע על ידי היהדות הן הפקפוק בלידתו מבתולה ובתחייתו מהמתים. אבל הטלת הספק בהתרחשותם של אירועים אלה איננה הסוגיה האמיתית. השאלה היא באיזה מן אלוהים אנחנו מאמינים. השאלות "האם לידה מבתולה היא דבר אפשרי?" או: "האם אפשר שאדם יקום מן המתים?" אינן השאלות הנכונות. זה בלתי

אפשרי ככל שזה נוגע לזווית הראייה האנושית. השאלה האמיתית היא: "האם אלוהים יכול לחולל דברים כאלה?" אם הוא אינו מסוגל לעשות אותם, הוא אינו אלוהים ראוי לשמו. אבל אם אלוהים הוא אלוהים על כל המשתמע מכך, בכוחו לעשות כל דבר שעולה על דעתו. המגבלות היחידות שיש לו הן מגבלות שהוא בעצמו הציב.

אם אלוהים הוא כל יכול, הרי שלידה מבתולה ותחייה מהמתים הם דברים שבכוחו לחולל בקלות. מי שחושב שאלוהים ברא את השמים ואת הארץ, ובה בעת מטיל ספק ביכולתו ליצור עובר ברחמה של בתולה, מגלה חוסר עקביות מדהים. אם אלוהים מסוגל לברוא את מרחבי היקום המופלא ואת כל המורכבות שבתא היחיד, הרי שלידה מבתולה ותחייה מן המתים הן עניינים פשוטים ביותר. ליהודי שמאמין באלוהים אין כל סיבה להטיל ספק בנס מסוג זה. השאלה האמיתית היא: "האם זה קרה בלידתו של ישוע?" בתנ"ך כתוב שהמשיח עתיד להיוולד בצורה כזו. בברית החדשה כתוב שכך אכן היה כשישוע נולד.

"אבל ישוע לא השליט שלום"

אחת הטענות הנפוצות ביותר נגד משיחיותו של ישוע היא: לא יכול להיות שהוא המשיח, מכיוון שהוא לא השכין שלום. המשיח אמור להשליט שלום כלל עולמי.

ובכן, אם דחו אותו, הרי שהקשו עליו את המלאכה, הלא כן? מה עוד שמטרתה של ביאת המשיח הראשונה, או כפי שהרבנים הקדומים העדיפו לומר – מטרת בואו של המשיח הראשון, משיח בן יוסף – לא הייתה להביא שלום, אלא לסבול ולמות. השלום יבוא באמצעות המשיח השני, משיח בן דוד, או כפי שהברית החדשה טוענת – בביאת המשיח השנייה. כדי לקבוע אם ישוע הוא אכן המשיח צריך לבדוק תחילה אם הוא באמת סבל ומת בגלל חטאים, ואם כן, אזי לבדוק האם אלה שהאמינו בו באמת קיבלו הצדקה וסליחה על חטאיהם. כתבי הברית החדשה מתעדים עדויות ממקור ראשון לפיהן הוא סבל ומת עבור חטאי ישראל. יהודים רבים מעידים שהם קיבלו סליחה על חטאיהם בזכות מותו החלופי של ישוע. היהדות התלמודית והברית החדשה מסכימות ביניהן שיבוא משיח שיסבול וימות, לפני שיבוא משיח שישכין שלום. נקודת המחלוקת היא שהראשונה טוענת שמדובר בשני משיחים שונים, והשנייה טוענת שמדובר באחד, והוא ישוע.

ישוע אמנם לא השכין שלום, אבל לא זו הייתה מטרת בואו בפעם הראשונה. אין זו טענה תקפה כנגד משיחיותו, מכיוון שישוע עוד ישוב ויביא שלום.

"הנוצרים שונאים את היהודים!"

טענה נוספת שמושמעת בפי מי שאינם מקבלים את משיחיותו של ישוע למעשה נוגעת לאופן שבו נעשו דברים בשמו לאורך ההיסטוריה היהודית. שהרי, האם הנוצרים לא רדפו והרגו יהודים במשך מאות בשנים? האם הצלב לא סימל מוות ליהודים רבים? האם הכנסייה לא חוקקה חוקים מפלים נגד היהודים? האם לא הציתו בשם ישוע את בתיהם של יהודים ושרפו אותם למוות? האם לא הטבילו בכפייה יהודים לנצרות וניצלו זאת כדי להפריד ילדים יהודים ממשפחותיהם? כל הדברים האלה ורבים אחרים נכונים. אולם, בהחלט מוטל בספק אם האנשים שביצעו את הזוועות האלה באמת היו נוצרים (במובן של תלמידים אמיתיים של ישוע), אף על פי שהם כינו את עצמם כך.

האם כל זה יכול לשמש כטיעון בר תוקף נגד משיחיותו של ישוע עצמו? האם ישוע אחראי לשימוש לרעה שנעשה בשמו על ידי אנשים שטוענים שהם תלמידיו?

יוחנן הורקנוס שלט ביהודה לאחר אביו, שמעון החשמונאי. באותה תקופה נלחמה יהודה כדי להשתחרר משעבוד מלכות סוריה ההלניסטית. במסגרת כיבושיו נהג יוחנן הורקנוס לכפות על התושבים להתגייר. מי שסירב, הומת. כאשר כבש ערים יווניות הוא הציב בפני תושביהן את הברירה להתגייר או למות. העם האדומי כולו גוייר ליהדות בכפייה; רבים סירבו ונהרגו בחרב. כך נעשו מעשי זוועה רבים בשם היהדות.

תאר לעצמך שרבים מאלו שאיבדו את יקיריהם בדרך זו היו יוצאים במסע תעמולה נגד משה, שנחשב בעיניהם למייסד היהדות. נניח שהיוונים והאדומים היו דוחים את כל דבריו של משה בגלל הגיורים הכפויים ומעשי הטבח האלה. נניח שהיהדות הייתה נדחית בגלל הדברים הנוראים שנעשו בשמה. דחייה כזו לא הייתה הוגנת, שהרי העובדה שיוחנן הורקנוס השתמש בשמו של משה והרג בשם היהדות אין משמעותה שמשה או היהדות עצמה לימדו שיש לעשות מעשים כאלה. למעשה, זה היה מאוד לא הוגן לדחות כך את היהדות רק בגלל הדרך שבה אנשים מסוימים השתמשו בשמה על מנת להגשים את מאווייהם האישיים.

בשנות התשעים של המאה הקודמת התנקש יהודי דתי בשם היהדות בחייו של יצחק רבין, ראש ממשלת ישראל. האם צריך לדחות את משה בגלל מה שקנאי קיצוני עשה בשם היהדות? ברור שלא!

באותו אופן, מי שדוחה את משיחיותו של ישוע אך ורק על בסיס השימוש שנעשה בשמו טועה טעות גדולה, מכיוון שישוע והברית החדשה אינם מלמדים לעשות מעשים כאלה נגד היהדות. הברית החדשה מלמדת ש"הַיְשׁוּעָה מִן־הַיְהוּדִים הִיא" (יוחנן ד' 22) ואוסרת על רדיפות נגד היהודים. לכן, העובדה שאנשים שכינו את עצמם נוצרים שלא בצדק השתמשו בשמו של ישוע בנייהול מלחמתם האנוכית נגד היהודים, אינה הופכת את מעשיהם למעשיו של המשיח. אם ישוע הוא אותו ישוע שמתואר בברית החדשה, הרי שמעשים שכאלה זרים למשנתו ומנוגדים בתכלית לאופיו. מכאן שיש לקבוע אם ישוע הוא המשיח או לא על בסיס הדברים שהוא אמר על עצמו. האם הוא תואם את דיוקן המשיח המשורטט בתנ"ך? יש לקבלו או לדחותו אך ורק לפי התאמה או אי התאמה זו, ולא על בסיס דוקטרינות מסולפות של אנשים שחיפשו להם עילה לרדוף את היהודים.

טיעונים תיאולוגיים

הטיעונים התיאולוגיים שמציגים הרבנים סובבים שוב ושוב סביב אותם נושאים עד שהם הפכו כבר לסטריאוטיפיים. טענותיהם בדרך כלל מתייחסות ללידת הבתולין, לטענתו של ישוע שהוא בן האלוהים, ולעובדה שהיהודים אינם מאמינים שאדם יכול להפוך לאלוהים. להסתייגות מלידת הבתולין כבר התייחסנו כשלמדנו על ישעיהו ז' 14. טיבו של האלוהים שאדם מאמין בו הוא למעשה השאלה המרכזית. אם הוא אכן הבורא הכל-יכול, הרי שלא נבצר ממנו גם לברוא עובר ברחמה של בתולה.

בנוגע לטענתו של ישוע שהוא בן האלוהים, טעונים, בין היתר: הברית החדשה מציגה את ישוע כבן האלוהים וכמשיח. היהדות, לעומת זאת, אינה מכירה בבן אלוהים שהובדל מבני אדם והוא נעלה מהם. לפי האמונה היהודית כל בני האדם שווים לפני אלוהים ואף בן תמותה אינו יכול לטעון שהוא אלוהי.

זוהי דוגמה לדרך שבה מקבלים או דוחים את משיחיותו של ישוע אך ורק על בסיס היהדות בת זמננו. נאמר שישוע לא יכול היה להיות המשיח, מכיוון שהיהדות כלל אינה מקבלת שיש לאלוהים בן. מי שזוהי

דעתו היה נוהג בכנות רבה יותר אילו היה מסייג את הדברים ואומר שהיהדות שהוא מכיר – שהיא היהדות המודרנית – אינה מכירה בקיומו של בן לאלוהים. לדעתה של היהדות הרפורמית, אין בכלל משיח. מי שטוענים כך מתעלמים למעשה ממאות שנים של פרשנויות ודיונים של חכמי היהדות שקובעים בהחלט שהמשיח הוא בן האלוהים. מי שהיה מעיין בפירושים הרבניים הקדומים לתהילים ב', לא היה יוצא באמירות נמהרות שכאלה. התנ"ך, שהוא הבסיס ליהדות, מלמד שיש לאלוהים בן. הבן הזה הוא המשיח. השאלה איננה אם היהדות מכירה בכך או לא. השאלה היא אם התנ"ך מלמד כך, והתנ"ך אכן מלמד זאת בצורה ברורה וחד משמעית.

וכמובן, נאמר שיהודים אינם יכולים להאמין שאדם יכול להפוך לאלוהים ולכן יהודים אינם יכולים לקבל את ישוע. קודם כל, העובדה שאדם אינו יכול להפוך לאלוהים היא נכונה מאוד; איש אינו יכול לטעון שהוא אלוהים. אבל בעניין זה, היהדות המודרנית שגתה בהבנת משנתה של הברית החדשה. הברית החדשה לא טענה מעולם שישוע הוא אדם שהפך לאלוהים. אלו הם דברי כפירה וחילול! דעה כזו נוגדת את היהדות על כל סוגיה: התנכית, הרבנית וכל יהדות אחרת, והיא גם נוגדת את האמונה המשיחית. הברית החדשה וישוע לא לימדו מעולם שהיה אדם שהפך לאלוהים.

הברית החדשה טוענת את ההפך: אלוהים הוא שהפך לאדם: לבש בשר והתגלם בישוע מנצרת. אם אלוהים היה לאדם, הרי שאדם זה בוודאי יהיה נעלה מבני אדם אחרים. הוא בו זמנית הן אלוהים והן אדם. היהדות ודאי לא תעז לטעון שאלוהים אינו מסוגל להפוך לאדם אם זהו רצונו. אלוהי היהדות התנכית הוא אלוהים רב כוח וכלי-יכול: הוא יכול לעשות כרצונו. אם קיים דבר מה שאלוהים לא יכול לעשותו, הוא אינו אלוהים ראוי לשמו. לכן, השאלה האמיתית צריכה להיות: "האם אלוהים בחר ללבוש בשר ולהיות לאדם?" ולא "האם הוא מסוגל?" הברית החדשה טוענת שאלוהים בא לעולם בדמות אדם; שדבר אלוהים התגשם בבשר. ממש מפליאה העובדה שחיבורים רבניים רבים כל כך התוקפים את האמונה בישוע מסרבים לדון בעניין זה ומתעקשים לעסוק רק בשאלה כיצד אדם יכול להפוך לאלוהים.

גם טענות נפוצות אחרות נגד משיחיותו של ישוע מחטיאות את העיקר. אחת מהן היא העובדה שישוע סלח על חטאים, זכות השמורה לאלוהים בלבד. שוב, נכון שרק אלוהים לבדו יכול לסלוח על חטאים.

אבל אם ישוע הוא אלוהים שלבש בשר ובא לחיות עלי אדמות כאדם, הרי שסליחת החטאים היא בתחום סמכותו.

עוד טוענים המתנגדים היהודים שישוע חולל נסים בשמו. לדבריהם, גם הנביאים חוללו נסים, אבל הם הדגישו שהם רק כלים בידי אלוהים. למשל, כשאליהו הקים לתחייה את בנה של האלמנה, הוא לא אמר שהוא זה שחולל את הנס, כפי שעשה ישוע בהזדמנות דומה.

קודם כל, יש לציין שישוע הבהיר פעמים רבות שהוא חולל את נסיו בכוחה ובסמכותה של רוח אלוהים. נכון שהנביאים חוללו נסים וזקפו אותם לכבוד אלוהים, אבל שוב, המשיח לא נועד להיות רק אדם רגיל או נביא כאחד הנביאים. התיאוריות שפיתחו חכמי היהדות מלמדות שהמשיח יהיה מסוגל לעשות דברים בשמו מכיוון שהוא יישא את שם האלוהים. מסיבה זו תפס המשיח מקום מרכזי כל כך בתיאולוגיה הרבנית. זוהי הסיבה שמשך דורות המשיכו היהודים לייחל לביאת המשיח, עד שהליברליות המודרנית חלחלה לתוך היהדות. הם ציפו שלמשיח יהיו כוח וסמכות כה גדולים עד שהוא יהיה מסוגל לעשות מעשים גדולים בשמו. ישוע טען שהוא-הוא אותו המשיח, ולכן הוא בעצם היה אמור להיות מסוגל לעשות מעשים שכאלה בשמו ואכן כך נהג. בכך שעשה אותם בשמו הוא בעצם הוכיח את מעמדו כמשיח ולא הפריך אותו.

ידע שטחי

טענות אחרות המועלות נגד ישוע מגלות ידע שטחי ובורות לגבי הנאמר בברית החדשה. למשל: "היהדות... מחויבת לחיים טובים ודוחה סגפנות. אבל ישוע טען שמלכותו איננה מהעולם הזה: הוא הצביע על הדלות כסימן לאדיקות ויראת שמים".

למעשה, ישוע דחה את רעיון הסגפנות. הוא עודד מתינות בכל דבר. מטרת בואו של ישוע הייתה דווקא לאפשר לבני האדם ליהנות מהחיים. ישוע אמר: "אֲנִי בָּאתִי לְבַעֲבוֹר הָבִיא לָהֶם חַיִּים וּמָלֵא סִפְקָם" (יוחנן י' 10). הוא מעולם לא הפך את העוני לסמל לאדיקות. הוא דיבר תכופות על שימוש לרעה בעושר, אבל אף פעם לא הפך את העושר עצמו לחטא ואת העוני למידה טובה. המסר של המשיח לא היה: "היו טובים עכשיו כדי שתוכלו להגיע לגן עדן בעתיד". המסר שלו היה: "היטיבו את דרכיכם לפני אלוהים כדי שתוכלו ליהנות מהחיים שאלוהים רוצה שתיהנו מהם עכשיו, וגם מגן עדן אחר כך".

דוגמה נוספת לחוסר בקיאות בברית החדשה משתקפת בטענה הבאה: "היהדות מרוממת את התפיסה של משפחה שמשתלבת בקהילה הרחבה יותר. ישוע שיבח חיי רווקות והמעוט בערכם של קשרי משפחה. הוא ראה בהם מכשול לנאמנות דתית".

למעשה, ישוע לא עודד חיי רווקות. הוא אמר שסוג כזה של חיים מתאים למעטים בלבד ואינו אות לרוחניות מדרגה גבוהה יותר. מה שישוע רצה להדגיש היה סדר עדיפויות נכון. הוא לימד שכל אדם חייב להציב את אלוהים במקום הראשון, ואת משפחתו אחריו. בדברים אלה אין כל סתירה ליהדות.

לא זו בלבד שחלק מהטענות מגלות בורות בנוגע לברית החדשה, הן גם חושפות חוסר היכרות או הבנה של התנ"ך, כפי שעולה מהטענה הבאה:

"התנ"ך הדגיש את אחדות המין האנושי והנביאים דיברו כשליחי האלוהים אל כל העמים ולא בראש ובראשונה לעמו. לעומת זאת, ישוע הדגיש שהוא נשלח רק לצאן האובדות של בית ישראל. הוא סירב לרפא את בתה של האישה הכנענית. היהדות אינה מפלה לא־יהודים לרעה".

למקרא הדברים עולה בהכרח התהייה האם מי שכתב אותם קרא את התנ"ך מעודו או אפילו יודע משהו על היהדות שלו עצמו? היהדות אוסרת נישואי תערובת, וזוהי צורה של אפליה נגד לא־יהודים. זאת ועוד, הנביאים מעולם לא הדגישו את הדברים שהמחבר טוען שהדגישו. רובם המכריע של נביאי ישראל לא הפנו את דבריהם לגויים אלא אך ורק לעם היהודי. שוב ושוב הדגישו הנביאים שהיהודים הם עם הסגולה של אלוהים ונבדלים מהגויים. היו גם מסרים לגויים, אבל כולם ללא יוצא מן הכלל היו נבואות תוכחה ומשפט בגלל יחסם הקשה לבני ישראל. די לקרוא את הנביאים פעם אחת בלבד כדי להבין זאת.

המחבר גם טועה בקשר למסופר על האישה הכנענית. ישוע לא סירב לרפא את בתה; להפך, הוא ריפא אותה! (מתי ט"ו 21–28). מה שישוע רצה להמחיש לאישה הכנענית היה שמימתו של המשיח היא להתגלות בראש ובראשונה ליהודים, לא לגויים. גם הגויים יתברכו, אבל העדיפות הראשונה במעלה של המשיח הייתה העם היהודי. אותו עיקרון נכון גם לגבי נביאי ישראל.

אין טעם להמשיך עוד ועוד, מכיוון שטענות רבות נגד משיחיותו של ישוע מבוססות על הנחות מוקדמות שגויות לגבי הברית החדשה,

במקום על התוכן והעקרונות האמיתיים שהיא מלמדת. על השאלות התיאולוגיות עדיף לענות לאחר שאדם קובע באיזה מן אלוהים הוא מאמין. האם אלוהים הוא בעל יכולת מוגבלת, או האם הוא יכול לעשות כל דבר בהתאם לכוחו? אחר כך אפשר לשאול: האם אלוהים היה לאדם בישוע, או לא? אמת המידה שלפיה יש לקבוע אם ישוע הוא המשיח או לא חייבת להיות התנ"ך, לא היהדות בת זמננו. על שאלה זו אי אפשר לענות בכנות אלא אם חוקרים ובודקים את הנושא לעומקו, באופן אישי. מי שדוחה את ישוע על הסף, על סמך הנחות מוקדמות ותפיסות שגויות שמבוססות על מה שלימדו אותו להאמין, אינו נוהג עם עצמו בכנות.

הרוב והמיעוט

טענה מסוג אחר, המושמעת פעמים רבות, היא: אם ישוע היה המשיח, למה הרבנים לא מאמינים בו? או, במילים אחרות: אם ישוע הוא המשיח, כיצד זה שיהודים מעטים בלבד מאמינים בכך? מה שמשמע מטענה זו הוא שדבר כלשהו אינו יכול להיות נכון עבור היהודי אלא אם כן רוב הרבנים או רוב העם היהודי מקבלים אותו כנכון.

במילים אחרות, האמת נקבעת על ידי דעת הרוב.

אבל האמת לא נקבעת על ידי דעת הרוב. אם דבר מסוים הוא נכון, הוא נכון בין שכולם מאמינים בו ובין שאיש לא מאמין בו. גם אם כולם מאמינים שכדור הארץ הוא שטוח ושאפשר ליפול מקצה העולם, אין אמת בדברים. פשוט אי אפשר לקבוע בצורה כזו מהי האמת. האמת היא משהו אבסולוטי; היא לעולם לא משתנה. אין זה רלוונטי כמה אנשים מאמינים באמת. היא עדיין האמת בזכות מה שהיא.

בכל זאת יש מי שאומרים שאם ראשי היהדות דוחים דבר מה, הרי שאינו יכול להיות נכון מבחינה דתית, לפחות לא לגבי היהודים. הם טוענים שאם ישוע באמת היה המשיח, אולי לא כל היהודים היו מאמינים בו, אבל חלקם הגדול ודאי היה מאמין בו, ובכלל זה גם המנהיגים. האמת היא שיהודים רבים אכן האמינו שישוע הוא המשיח, כולל מנהיגים, אם כי, נכון, הם לא היו הרוב. ושוב יש להזכיר שהעובדה שהרוב לא קיבל את ישוע כמשיח אינה פוסלת את האפשרות שהוא המשיח.

מתולדות עם ישראל המתועדים בתנ"ך ניתן לראות שתמיד הייתה זו רק שארית, מיעוט מהעם שציית להתגלות האלוהים. שארית ישראל, כפי שכונה מיעוט זה בפי הנביאים, היא שמרה אמונים וצייתה לדברי

אלוהים בפי נביאיו. העם, רובו ככולו, ובכלל זה מנהיגיו, תמיד דחה את דבר אלוהים.

נעיין בדוגמה מחייו של אליהו הנביא. במלכים א' י"ט (9-18) מסופר שאלהו היה מדוכא מאוד מכיוון שהעם לא שב לאלוהי ישראל כדי לעבוד אותו. הדיכאון של אליהו גרם לו לברוח אל הר סיני ולבקש את מותו.

9" וַיִּבְאֵשׁ אֶל-הַמְּעָרָה וַיִּלֶן שָׁם, וְהִנֵּה דְבַר-יְהוָה אֵלָיו וַיֹּאמֶר לוֹ: מַה-לָּךְ פֹּה, אֵלֶיָּהוּ? 10 וַיֹּאמֶר: קָנָא קָנֵאתִי לַיהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת, כִּי-עָזְבוּ בְרִיתְךָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אֶת-מִזְבְּחֹתֶיךָ הָרָסוּ וְאֶת-נְבִיאֶיךָ הָרְגוּ בַּחֶרֶב, וְאוֹתָר אֲנִי לְבָדִי, וַיִּבְקְשׂוּ אֶת-נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ: 11 וַיֹּאמֶר: צֵא וְעַמְדַת בְּהַר לְפָנַי יְהוָה, וְהִנֵּה יְהוָה עִבֵר, וְרוּחַ גְּדוּלָּה וְחֹזֶק מִפָּרֶק הַרִים וּמִשֶּׁבֶר סְלָעִים לְפָנַי יְהוָה, לֹא בְרוּחַ יְהוָה; וְאַחַר הַרוּחַ רֵעַשׁ, לֹא בְרֵעַשׁ יְהוָה: 12 וְאַחַר הָרֵעַשׁ אֵשׁ, לֹא בְאֵשׁ יְהוָה; וְאַחַר הָאֵשׁ קוֹל דְּמָמָה דָּקָה: 13 וַיְהִי כַשְּׁמַעַ אֵלָיו וַיִּלֶּט פָּנָיו בְּאֲדָרְתוֹ וַיֵּצֵא וַיַּעֲמֵד פֶּתַח הַמְּעָרָה, וְהִנֵּה אֵלָיו קוֹל וַיֹּאמֶר: מַה-לָּךְ פֹּה, אֵלֶיָּהוּ? 14 וַיֹּאמֶר: קָנָא קָנֵאתִי לַיהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת, כִּי-עָזְבוּ בְרִיתְךָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אֶת-מִזְבְּחֹתֶיךָ הָרָסוּ וְאֶת-נְבִיאֶיךָ הָרְגוּ בַּחֶרֶב, וְאוֹתָר אֲנִי לְבָדִי, וַיִּבְקְשׂוּ אֶת-נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ: 15 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו: לָךְ שׁוֹב לְדַרְכְּךָ מִדְּבַרְהָ דְמִשְׁק, וּבֹאת וּמִשְׁחַת אֶת-חֹזְאֵל לְמַלְךְ עַל-אַרְס: 16 וְאֵת יְהוָה בֶּן-נַמְשִׁי תִמְשַׁח לְמַלְךְ עַל-יִשְׂרָאֵל וְאֶת-אַלְיָשָׁע בֶּן-שִׁפְט מֵאֲבֵל מְחֹלָה תִמְשַׁח לְנָבִיא תַחְתָּיִךְ: 17 וְהִיָּה הַנְּמַלֵּט מִחֶרֶב חֹזְאֵל יְמִית יְהוָה, וְהַנְּמַלֵּט מִחֶרֶב יְהוָה יְמִית אֵלְיָשָׁע: 18 וְהִשְׁאֲרֵתִי בְיִשְׂרָאֵל שִׁבְעַת אֲלָפִים, כָּל-הַבְּרַכִּים אֲשֶׁר לֹא-כָרְעוּ לְבַעַל וְכָל-הַפֶּה אֲשֶׁר לֹא-נָשַׁק לוֹ."

עם ישראל בימיו של אליהו היה עסוק בעבודת אלילים עד כדי כך שאלהו הרגיש שהוא לגמרי לבדו (פסוקים 10 ו-14). אבל אלוהים עונה לו ואומר: "והשארתני בישראל שבעת אלפים, כל-הברכים אשר לא-כרעו לבעל וכל-הפה אשר לא-נשק לו" (פס' 18).

אלוהים אמר לאלהו שישנם מלבדו עוד שבעת אלפים איש נאמנים לאלוהי ישראל. שים לב: מתוך מאות אלפי היהודים שחיו בישראל בתקופתו של אליהו, רק שבעת אלפים האמינו לאלהו הנביא. ברור שרוב המנהיגים היהודים טעו, ושוב, רק השארית היא שהאמינה.

גם נביא חשוב כמו ישעיהו אמר (א' 9):

"לוֹלֵי יְהוָה צְבָאוֹת הוֹתִיר לָנוּ שְׂרִיד כְּמַעֲט, כַּסֶּדֶם הֵינּוּ, לַעֲמֶרְהָ דְמִינוּ.".

ישעיהו הכיר בכך שמדובר רק בשארית, במיעוט קטן של בני ישראל שמציית לנביאים. הרוב ממרה את פי אלוהים. ישעיהו גם אמר שאילולא אותו שריד אלוהים היה מואס בעם ישראל עד כדי כך שהיה משמיד אותנו כליל, כפי שהשמיד את סדום ואת עמורה. אותם דברים נכונים גם לגבי נביאים אחרים, כמו ירמיהו ויחזקאל. כל הנביאים האלה נאלצו שוב ושוב להתייצב נגד עמדת הרוב ולנסות להגן על אמת האלוהים.

הרב שאול התרסי, שהיה יהודי משיחי מהמאה הראשונה, הבין שאותו הדבר התרחש גם בימיו. רק מיעוט בישראל קיבל את ישוע המשיח. באיגרתו לקהילת המאמינים ברומא הוא התייחס לאלוהו וקושר אותו לימיו:

2" לא־זָנַח הָאֱלֹהִים אֶת־עַמּוֹ אֲשֶׁר יָדְעוּ מִקֶּדֶם. או הלא תדעו אֶת־אֲשֶׁר הִכְתוּב אִמְר בְּאֵלֵהוּ, כֹּאֲשֶׁר קָרָא אֶל־הָאֱלֹהִים עַל־יִשְׂרָאֵל? לֵאמֹר: 3 יהוה, אֶת־נְבִיאָיֶךָ הֲרִגוּ וְאֶת־מִזְבְּחֶיךָ הֲרִסוּ; וְאֹתָר אֲנִי לְבָדִי, וַיִּבְקְשׂוּ אֶת־נַפְשִׁי. 4 אֲכַל מֶה־עָנָה אֹתוֹ מֵעַנָּה אֱלֹהִים? הַשְּׂאֲרִיתִי לִי שְׁבַעַת אֲלָפִים אִישׁ, אֲשֶׁר לֹא־כָרְעוּ לְבַעַל. 5 וְכֵן גַּם־בָּעֵת הַזֹּאת נֹתְרָה שְׂאֲרִית עַל־פִּי בְּחִירַת הַחֲסֵד."

שאלו מסביר שמה שקרה בימיו הוא אותו הדבר שקרה מאז ומתמיד בתולדות העם היהודי. תמיד היה רוב בעם שלא ציית לאלוהי ישראל. תמיד היו מיעוט, שארית, או שריד שהאמינו. שאלו ממשיך ואומר שהיהודים המשיחיים הם השארית המאמינה בישראל בימיו.

סוג כזה של אמת – האמת האלוהית – אי אפשר לקבוע לפי הרוב. לכן, התשובה היא: אז מה אם רוב הרבנים והעם היהודי אינם מקבלים את ישוע כמשיחם? אין בכך כדי לשנות את העובדה שהוא הוא המשיח.

ההיגיון שבדברים

נהוג לטעון שאין זה הגיוני וש"זה לא יהודי" להאמין בישוע. ובכן, תלוי מיהו ישוע באמת. נניח, לפחות לצורך ענייננו כאן, שישוע הוא באמת המשיח. אם כן, הדבר הטבעי והיהודי ביותר הוא להאמין בו – זה הגיוני. אם ישוע הוא המשיח, הרי שהאמונה בו אינה סותרת את היהדות, ואזי מי שמאמין בו אינו פחות יהודי או חדל להיות יהודי, אלא דווקא ההפך הוא הנכון. כך הוא הופך בעצם ליהודי שלם, מכיוון שכעת הקשר שלו עם אלוהים דומה לזה של אברהם אבינו, אבי העם היהודי: מערכת יחסים עם אלוהים המבוססת על אמונה.

הרבה מהטענות נגד משיחיותו של ישוע אינן אלא כסות לעילת ההתנגדות האמיתית: הפחד שאם יהודי יקבל את ישוע, הוא יפסיק להיות יהודי. זהו פחד מוחשי ביותר, מפני התבוללות ו"המרת דת". אבל היהודים שמאמינים בישוע טוענים בתוקף שישוע לא שינה את העובדה שהם יהודים ולהפך, מעניק משמעות עמוקה ומלאה יותר לזהותם היהודית.

נספח 10

לוח נבואות משיחיות

הלוח שלהלן מסכם את כל הנבואות המשיחיות שדנו בהן בספר זה.

עמוד	פסוקים	נבואה
		דמותו של המשיח
18	בראשית ג' 15	המשיח יהיה אנושי
25	בראשית כ"ב 18	המשיח יהיה צאצא של אברהם
27	בראשית מ"ט 10	המשיח יהיה משבט יהודה
56	ישעיהו י"א 2-1	המשיח יהיה בן דוד
81	ירמיהו כ"ג 5-6	
127	דברי הימים א' י"ז 10-14	
		המשיח יהיה גם אלוהים וגם אדם (המשיח הוא יהוה)
18	בראשית ג' 15	
42	ישעיהו ז' 14	
53	ישעיהו ט' 5-6	
81	ירמיהו כ"ג 5-6	
83	מיכה ה' 1	
95	זכריה י"ב 10	
97	זכריה י"ג 7	
110	תהילים פ' 18	
111	תהילים ק"י 1-7	
127	דברי הימים א' י"ז 10-14	המשיח יחיה לנצח
		תכונותיו וטבעו של המשיח
56	ישעיהו י"א 2-1	המשיח יהיה מלא ברוח הקודש
60	ישעיהו מ"ב 4-1	
78	ישעיהו ס"א 2-1	
85	זכריה ט' 9-10	המשיח יהיה עניו
60	ישעיהו מ"ב 4-1	המשיח יהיה נעים הליכות

עמוד	פסוקים	נבואה
104	תהילים ט"ז 1-11	למשיח יהיה קשר מיוחד במינו עם אלוהים
102	תהילים ב' 7-12	המשיח יהיה בן האלוהים
114	משלי ל' 4	
88	זכריה י"א 17-1	המשיח יהיה הרועה הטוב

התגלותו

18	בראשית ג' 15	המשיח ייוולד מבתולה
42	ישעיהו ז' 14	
70	ישעיהו נ"ב 13 - נ"ג 12	המשיח ייוולד בנסיבות רגילות
56	ישעיהו י"א 2-1	המשיח ייוולד למשפחה ענייה
59	ישעיהו מ' 3-5	שליח יכריז על ביאת המשיח
98	מלאכי ג' 1	
83	מיכה ה' 1	המשיח ייוולד בבית לחם, עיר דוד
85	זכריה ט' 9-10	המשיח ירכב על חמור
115	דניאל ט' 24-27	המשיח יתגלה 483 אחרי שייצא צו לבנות את ירושלים מחדש (לאחר גלות בבל)
27	בראשית מ"ט 10	המשיח יתגלה לפני שנת 70 לספירה
42	ישעיהו ז' 14	
51	ישעיהו ח' 9-10	
53	ישעיהו ט' 5-6	
88	זכריה י"א 17-1	
127	דברי הימים א' י"ז 10-14	
115	דניאל ט' 24-27	

תפקידיו של המשיח

27	בראשית מ"ט 10	המשיח יהיה מלך
31	במדבר כ"ד 17	
42	ישעיהו ז' 14	
53	ישעיהו ט' 5-6	
81	ירמיהו כ"ג 5-6	
127	דברי הימים א' י"ז 10-14	
102	תהילים ב' 7-12	
111	תהילים ק"י	
111	תהילים ק"י	המשיח יהיה כוהן
36	דברים י"ח 15-19	המשיח יהיה נביא
78	ישעיהו ס"א 2-1	

עמוד	פסוקים	נבואה
		שליחותו ופועלו של המשיח
67	ישעיהו נ' 4-9	המשיח יקבל הכשרה ולימודים מיוחדים
21	בראשית ה' 21-29	המשיח יבטל את כוחה של הקללה
60	ישעיהו מ"ב 1-4	שהוטלה בעקבות חטאו של אדם
63	ישעיהו מ"ט 1-13	המשיח יביא ישועה לגויים
63	ישעיהו מ"ט 1-13	המשיח יידחה כאשר יבוא לראשונה
70	ישעיהו נ"ב 13 - נ"ג 12	
88	זכריה י"א 1-17	
95	זכריה י"ב 10	
105	תהילים כ"ב	
111	תהילים ק"י	
88	זכריה י"א	רק שארית קטנה בעם תקבל את המשיח
		ייראה בתחילה כאילו הוא נכשל,
60	ישעיהו מ"ב 1-4	אבל למעשה הוא יצליח
88	זכריה י"א	המשיח יימכר תמורת 30 שקלי כסף
		כתוצאה מכך שעם ישראל ידחה את המשיח
		יבואו עליו מלחמה וגלות
88	זכריה י"א	
97	זכריה י"ג 7	
88	זכריה י"א	לאחר שיידחה, העם יקבל משיח שקר
63	ישעיהו מ"ט 1-13	הוא יתקבל בסופו של דבר כמשיח
111	תהילים ק"י	
110	תהילים פ' 18	המשיח יישב לימין האלוהים
111	תהילים ק"י	
		סבלו ומותו של המשיח
67	ישעיהו נ' 4-9	המשיח יסבול
70	ישעיהו נ"ב 13 - נ"ג 12	
105	תהילים כ"ב	
70	ישעיהו נ"ב 13 - נ"ג 12	המשיח יעמוד למשפט ויידון למוות
104	תהילים ט"ז 1-11	המשיח ימות
105	תהילים כ"ב	
70	ישעיהו נ"ב 13 - נ"ג 12	המשיח יוצא להורג
115	דניאל ט' 24-27	
95	זכריה י"ב 10	המשיח יומת באלימות; ידקרו אותו
97	זכריה י"ג 7	

עמוד	פסוקים	נבואה
105	תהילים כ"ב	מותו יהיה מוות חלופי, הוא יישא את עונשם של אחרים
70	ישעיהו נ"ב 13 – נ"ג 12	לאחר מותו ירושלים והמקדש ייחרבו
115	דניאל ט' 24–27	המשיח ייקבר בקברו של איש עשיר
70	ישעיהו נ"ב 13 – נ"ג 12	המשיח יוקם לתחייה
70	ישעיהו נ"ב 13 – נ"ג 12	
104	תהילים ט"ז 11–1	
105	תהילים כ"ב	המשיח יצדיק (יהפוך לצדיק)
70	ישעיהו נ"ב 13 – נ"ג 12	את כל מי שיאמין בו
		עתידו של המשיח
102	תהילים ב' 7–12	המשיח ישלוט בכל גווי העולם
111	תהילים ק"י 7–1	המשיח ימלוך על ישראל בימות המשיח

קורא יקר,

בספח זה אנו מציעים לך ספרות משיחית נוספת. תוכל לבחור עד **ארבעה** ספרים מתוך הרשימה **ללא תשלום** וללא התחייבות מצדך. להזמנת הספרים, אנא סמן ב-✓ את הספרים המבוקשים בתלוש את הספח ושלח אותו אלינו. אנו מאחלים לך קריאה מהנה

תנ"ך וברית חדשה.

הברית החדשה בתרגום דליטש. מפות וצילומים בצבעים. מהדורת 2003, כריכה קשה.

הברית החדשה בעברית מדוברת.

הברית החדשה בשני תרגומים.

הברית החדשה בשני תרגומים במקביל באותו עמוד. בטור הימני - תרגומו של פרופ.

פרנץ דליטש, בטור השמאלי - של יצחק זאלקינסאן.

ספר משלי מבואר - באור ועריכה מרדכי חן

ספר משלי כולל הרבה פתגמים ודברי־משל ומליצה. הספר מיועד להדריך את הקוראים

בו בדרך חייהם: התנהגות בשמירת הצדק, היושר, המוסר והדרך למציאת־חן בעיני האלהים.

ספר איוב מבואר.

ספר איוב נמצא במקום השלישי מבין ספרי אמ"ת. הספר הזה הוא אחד מספרי החכמה

והוא נועד לברר את הבעיה של "צדיק ורע לו, רשע וטוב לו". בספר הכתוב בסגנון נשגב יש

הרבה מקומות שמשמעותם קשה מאד להבנה, עד כדי כך שבחלקם קשה מאד לעמוד על

מובנם. כתוצאה מכך, נרתעים, ממעטים, או אף נמנעים מלקרא בספר הזה (בעברית) שיש בו

חכמה רבה כל־כך ומוסר־השכל.

ראשית חכמה.

עדויות אישיות של רבנים שמצאו את משיח ישראל.

אספקלריא יהודית - הרב יצחק ליכטנשטיין.

החוברת מביאה את קריאתו של הרב ליכטנשטיין ז"ל לעם ישראל לגלות את האמת

ולהכיר במשיח ישוע, מלך היהודים.

החיפוש הרוחני – ריצ'רד בנט.

האם קיימות תשובות אמינות לשאלות החשובות ביותר בחיים? ד"ר ריצ'רד בנט מאמין שאלהים עצמו העניק את התשובות האלה. זו הסיבה שהוא כתב את ספרו.

העֵמֶק שְׁאֵלָה – ד"ר פרנץ דליטש.

הספר נכתב בשנת 1905. המחבר כותב באהבה ובתחושת דחיפות, ומשתדל לעורר את עם ישראל לבחון את דרכו: "איזוהי הדרך הטובה ונלכה בה?"

השארית – א. א. פיליפס.

מדוע רק שארית מהעם היהודי מאמינה בישוע? מדוע כל יהודי ולא-יהודי צריכים להאמין בו? חומר בישור מהשורה הראשונה.

ישוע והלל – דר' פרנץ דליטש.

זה לעומת זה נערכים ומתוארים על דרך הביקורת.

מהו יהודי? – שלמה אוסטרובסקי.

יהודי הוא מי שיש לו קשר חי עם אלהים – איש כלבבו של ה'.

האיש מנצרת – שלמה אוסטרובסקי.

אדם טוב, מורה גדול, נביא או יותר מזה? מדוע הוא בא לעולם? ואיזה השלכות יש לכך לגבי כל אחד מאיתנו? האם עלינו לדחות אותו או להפוך אותו למלך של חיינו?

מלאך הברית – אלכסנדר מק־קול.

בפרק הראשון דן הסופר בכינויים "מלאך ה'", "מלאך האלהים" ו"מלאך הברית". למי הם ניתנו, איך פירשו אותם חז"ל ומה משמעותם על פי הבנת היהדות המודרנית והאמונה המשיחית.

מלך היהודים – פאול טיינה.

המחבר, יהודי משיחי וניצול שואה, נותן תשובות ברורות לשאלות נפוצות על האמונה המשיחית, ובכללן: אלוהותו של המשיח, תפקידו השונים, הריבוי שבאלוהות, ומשמעות הסבל האנושי.

סוד הישועה.

הספר נכתב בשנת 1858 בידי מחבר אלמוני, שביקש להורות לכל באי עולם כי רק האמונה של כתבי הקודש היא מאלהים, וכי רק היא לבדה יכולה להיות לברכה לכל עם ברחבי תבל.

סכנת הכשפים ותוצאותיהם – אמיל קרמר.

הספר חושף את תחבולות השטן, ששואף לקנות לו דריסת רגל בחיי האדם. רק מי שמשליך את יתבו על דבר אלהים השלם ומוצא מקלט בישוע, יזכה לגאולה ויגיע אל מחוז חפצו.

עידן חדש בחיי (עדויות).

עדותם של תשעה יהודים משיחיים בני זמננו על הדרכים השונות שבהן גילו מי הוא ישוע, והחלו להאמין בו.

עיר המקלט.

שאלות ותשובות בין תלמיד חכם ובין בעל תשובה – זוהי שיחה בין רב ליהודי אדוק, אשר על מיטת חוליו מוצא את עצמו חושב על סיבות הסבל, על המוות ועל מעמדו לפני הבורא

שופט העולם. הרב מפנה את השואל – ואת הקורא – אל הכתוב בתנ"ך. מכאן הוא מלמד ששורש כל הרע הוא החטא ושיש רק דרך אחת בה יכולים אנו לעמוד טהורים לפני הבורא.

ערכו של אדם – ד. רוטון.

מדוע אנחנו חיים? האם אנחנו באמת חשובים למישהו? המחבר עונה על שאלות אלה ומסביר שנבראנו בצלם אלהים, ולכן הערך שלנו רב. ישוע בא לעולם כדי לתקן את הקשר בינינו לבין בוראנו, וכדי לתת לנו תכלית ומטרה.

קורות חיי ישוע המשיח – יוסף ע. לנדסמן.

הספר מביא את כל מעשי ישוע המשיח ודברי תורתו הנמצאים בארבע הבשורות, כצורתם וכלשונם (בתרגום דליטש), ערוכים ומסודרים לפי סדר כרונולוגי.

מעבר לעננים – צבי בן־אברהם.

"ציון" לחש בהצביעו על סמל מגן־דוד, שעל דש מעילי. "כן, חברי," ענית לי – בכוונה תחילה – בעברית. "אתה מדבר עברית?" שאל באותה לשון כשעיניו נוצצות מרוב שמחה. "כן, אדוני." חייכתי אליו בחזרה. "אני נוסע," הוא הפסיק קמעה כדי להרשים "לישראל".

אסירה ובכל זאת – קורי טן בום

קורי טן בום מספרת על קורותיה וקורות בני משפחתה במחנות ריכוז, ועל הדרך המופלאה שבה אלהים גילה את אהבתו לכל אחד מהם, גם בעיצומה של תופת אכזרית.

במרדף – ורה שלם ובוב פרידמן.

סיפורה המופלא של ד"ר ורה שלם, רופאת ילדים יהודייה, על הניסיונות הקשים שעברה בגרמניה הנאצית ובהולנד. סיפור חייה הינו עדות חיה ליכולתו של הקב"ה להפוך הכל לטובה.

הלוך ונסוע – ארתור כץ.

ארתור כץ מספר על מסכת נודדיו בחיפוש אחר הסיבות לקיומו. הוא ניסה למלא את הריקנות שבנשמתו באמצעות תורות שונות, אך לא הצליח להגיע להבנה מעמיקה של זהותו, עד שבשלב מסוים בחייו הוא חש את קרבתו הממשית של אלהים חיים.

הם יחלו לעיר – לידיה בוקסבאזן.

סיפורה של משפחה יהודית משיחית שטולטלה בידי סערות לאומיות ואישיות שונות, ובכל זאת תמיד הצליחה להתמודד עם הקשיים ולשאוב כוחות מאלהים.

המחבוא – קורי טן בום.

סיפור אמיתי, שהתרחש בהולנד בתקופת הכיבוש הנאצי. המחברת מתארת כיצד היא ובני משפחתה החביאו יהודים בביתם, וכיצד נשלחו עקב זאת למחנות ריכוז. כל בני המשפחה ניספו, מלבד קורי, המספרת את אשר אירע.

כד קטן בארץ הקודש – ריסטו סנטלה.

סיפור דרכו הארוכה של ילד בן שבע, שבסופה הוא הוטמן ככד קטן בארץ הקודש. מחלתו הממושכת גרמה להוריו לנדוד מעמק הבכא למעיינות שלווים. הכותב – אביו של הילד – מספר על ניסיונו, שעזר לו ולאפלי קוראיו להבין שאנחנו רק חומר ביד היצור.

אל הרומים – בי"ס עמאוס.

דברך אמת – בי"ס עמאוס.

חוברת לימוד שנועדה לסייע לתלמיד להתמודד עם הביקורת שאנשים מותחים על אמונתו. החוברת מביאה הוכחות שונות שדי בהן כדי לאמת את הצהרתו של ישוע שאמר: "דברך אמת".

הלקח והפתרון – ישעיהו הנביא, פרק נג – אלכסנדר מק־קול.

החוברת הודפסה לראשונה בשנת 1876, בבחינת הלקח הכללי, סופרי היהודים הקדמונים והמשיחיים אך מעט נפגלים המה. שניהם מאמינים בצורך הכפרה והכרחותה, ושניהם פותרים את הפרשה הנדרשה היא על המשיח. מתווכחי היהודים בני זמננו מכחישים בשתי אלה, גם מחליטים מלבד זה כי יעוד הנבואה של ישעיהו לא יוכל להמשך אל ישוע, כי אם אל בת ציון השבויה.

המשיח בתנ"ך לאור ספרי חז"ל – ר. סנטלה.

המחבר פונה לספרות הרבנית כדי למצוא סימוכין לאמונה המשיחית. הוא בודק באופן שיטתי את הרמזים הרבים לאישיותו ולפועלו של המשיח, כפי שהם מופיעים בחומש, בבבאים ובתהילים, ואת פירושם בספרות היהודית הקדומה.

המשיח בברית החדשה לאור ספרי חז"ל – ר. סנטלה.

בספרו הראשון, "המשיח בתנ"ך לאור ספרי חז"ל", ביצע המחבר מעין קפיצה נחשנית אל תוך ים הספרות הרבנית. בספרו השני עושה המחבר צעד נוסף אל חוף מבטחים, למקום שבו, על פי הברית החדשה, מתמלאות ההבטחות בחייו ובאישיותו של ישוע המשיח.

המשיח אהב את הקהילה – ו. מקדונלד.

לימוד על חיי קהילה, מבוסס על האיגרת אל האפסיים.

המשיח בשתי הבריתות – ד"ר פ. ג'ון מלדאו.

הספר מצטט עשרות נבואות מהתנ"ך המתייחסות למשיח, ומרכז אותן בצורה מסודרת ושיטתית. לצד כל נבואה המחבר מביא הסברים והשוואות לנבואות אחרות הנוגעות בנושא, וכן פירוט של נבואות התנ"ך והתגשמותן בברית החדשה. הספר נועד למי שמגלה עניין אמיתי בטענות המשיחיות ומבקש לחקור את כתבי הקודש כדי "לדעת אם כן הוא הדבר" (מעשי השליחים יז 11).

הפרק האסור – שלמה אוסטרובסקי.

כלי עזר מועיל ללימוד מעמיק של פרק נג בספר ישעיהו, שאינו נכלל בהפטרות. היהודים המשיחיים מייחסים פרק זה למשיח.

מה מלמד המקרא? – בי"ס עמאוס.

החוברת כוללת שנים עשר שיעורים. כדי להשלים אותם, יש להיעזר בספר התנ"ך והברית החדשה. מלווה בהנחיות ברורות ללימוד המקרא.

ספר דניאל – בי"ס עמאוס.

חוברת לימוד המכילה שנים עשר שיעורים, שעוזרים לקורא להבין את הרקע ואת הנבואות החשובות של ספר דניאל.

סוד האושר – שלמה אוסטרובסקי.

בדרשה על ההר הסביר ישוע את העקרונות שעליהם מושתתת מלכות השמים, עקרונות שונים לגמרי מאלה שמקובלים בעולם.

קהלת – ב"ס עמאוס.

חברת ללימוד עצמי של ספר קהלת, המתאר את חיפושיו של שלמה המלך אחר המשמעות האמיתית של הקיום האנושי.

שופר בציון – ב"ס עמאוס.

מי שלא מוכן לחשוב על אלהים בעצם לא רוצה להאמין בו. אבל אי אפשר להתחמק מעובדת קיומו של אלהים, שכן אפילו "השמים מספרים כבוד אל". חברת לימוד למי שעושה את צעדיו הראשונים באמונה.

אור לנתיבתנו. קריאה יומיומית מהכתובים.

פסוקים מתוך כתבי הקודש לכל ימות השנה: מחולקים לתפילת שחרית וערבית.

אהבה ללא גבול – פסטו קיוונגרה.

אם אתה מרגיש כרגע אהוב, מקובל ומלא שמחת חיים, ספר זה אולי לא נחוץ לך. הספר מיועד לעצובים, לנדכאים ולאֵלה שחשים שהם אינם אהובים, והלא כולנו חשים כך לפעמים. המחבר, בישופ אפריקני שידע רדיפות רבות בגלל אמונתו, פותח בפני הקורא את אוצר כתבי הקודש. הוא מצטט קטעים שונים המוכיחים שאהבתו של אלהים כלפינו אינה מתערערת גם בנסיבות ובזמנים הקשים ביותר.

אנשים מחודשים – ג'ון סטוט.

הרעיון המרכזי שהספר עוסק בו הוא שהחיים המשיחיים הם חיים חדשים, חיים מחודשים לחלוטין, גם במישור המעשי.

בגרות משיחית – ג'יימס פיליפ.

המחבר דן במה שהברית החדשה מלמדת על גדילה והתפתחות בחיים הרוחניים.

בדרך לבגרות משיחית – ויליאם סטיל.

הכותב מסביר שאיש אינו יכול לשרת את אלהים ללא מידה מסוימת של בגרות. האהבה היא הביטוי הנשגב ביותר לבגרות שלנו.

אלוהותו של המשיח – יוסף שמואל פריי.

זיהום הסביבה ומות האדם – ד"ר פ. שייפר.

המחבר דן בבעיית האקולוגיה, וביחס שבין האדם לטבע. הוא קובע כי יש להבין את עקרונות כתבי הקודש ועל בסיס זה, יש להתייחס לטבע בכבוד ולשמור עליו.

בחירות לחיים – סטוארט בריסקו.

חינו מלאים באפשרויות שעלינו לבחור ביניהן. סטוארט בריסקו דוגל בערכים המבוססים על דבר אלהים. הדיונים הממוקדים שהוא עורך בספרו יגרמו לקורא לבדוק לעומק את ההנחות המוסריות שלו. "בחירות לחיים" מסייע לנו לקבוע את סדרי העדיפות הנכונים ולהתמקד בהחלטות החשובות ביותר. ספר נפלא זה עשוי לסייע ולעודד כל אדם שחפץ לעשות את רצון אלהים.

בינוניות או קדושה – גסטון ראסין.

העולם בימינו שואף להתייחד ולשמור על איזון, אבל ה"איזון" הזה רק יוצר תוהו ובוהו. הסופר טוען שאלהים לבדו יכול להעניק ליצירי כפיו את מה שהם לא מסוגלים להשיג בעצמם.

גיבור הקטקומבות.

סיפור סבלם של המאמינים בישוע המשיח במהלך הרדיפות האכזריות של קיסרי רומא העתיקה יעודד ויחזק את רוחם ואת נפשם של הקוראים. העלילות מלמדות על ההקרבה העצמית בה נהגו המאמינים הראשונים ברומא ועל הרושם הכביר שהם הותירו על בני דורם.

החיים הצפונים במשיח – אדולף ספיר.

סדרת הדרשות המובאת בספר זה, "החיים הצפונים במשיח", עוסקת ברובה ביעקב ד 8, "קרבו לאלהים ויקרב אליכם".

המשיח וכתבי הקודש – אדולף ספיר.

"ישוע נקרא 'פלא', רז עלום. אי אפשר להסביר את דמותו, את אישיותו ואת חייו על פי הכללים הרגילים... הוא הנצחי אשר קיים בממד הזמן, אלהים ואדם. אי אפשר להבין אותו אפילו מצד אנושיותו אלא בדרך של התגלות ממרום, או – אם לנקוט במונחים מפורשים יותר – על קרקע יהודית". מאת ההוגה הידוע שלימד וכתב בשלהי המאה ה-19

המשיח הצלוב – אדולף ספיר.

פסטות הבשורה טמונה בצמצומה: מות המשיח.

במשיח הצלוב מוצא החוטא ישועה – והמאמין את כל מה שנחוץ לחיים ולחסידות. סדרת דרשות מעמיקות על פרק ב' באיגרת הראשונה לקורינתיים מאת אדולף ספיר, הוגה יהודי משיחי ידוע, שחי באנגליה בשלהי המאה ה-19.

תפילת האדון – אדולף ספיר.

הספר מכיל שמונה עשרה הרצאות מעמיקות על "תפילת האדון", שעליה אמר הסופר דוד ברון: "קשה למצוא נושא מקיף יותר, שכן תפילה לדוגמה זו, היחידה מסוגה שהמשיח העניק לנו, כוללת את כל נושאי היסוד החשובים שהכתובים מלמדים וכל היבט מהיבטי החיים המשיחיים".

ישיבה, הליכה, עמידה – ווטשמן ניי.

הספר דן בעובדות העיקריות בנוגע לישועה, וכן בנושאים כמו דבקות במשיח, התנהגות משיחית והדרישות שאלהים מציב לפנינו לאור הישועה. ווטשמן ניי מבסס את דבריו על האיגרת אל האפסיים.

התחדשות מתמדת – נורמן גרב.

החוברת מתמקדת בנושא השינוי המתחולל בחייו של מי שמאמין בישוע, במה שנקרא בברית החדשה "הלידה מחדש". התחדשות זו באה לידי ביטוי בתחומים שונים במסגרת המשפחתית, בעבודה וכו'. המחבר מסביר כיצד ניתן להתחדש על בסיס יומיומי.

מגלה סוד – הרב יחיאל צבי הירשנזון.

ספר זה מבאר הרבה כתובים קשים בתורה, נביאים וכתובים, ואי אלו מאמרים בתלמוד ובמדרש.

פונטיוס פילטוס – פאול ל. מאיר.

המשפט המפורסם שבו ישב פונטיוס פילטוס, הנציב הרומי ביהודה על כס־המשפט, היווה נקודת מפנה בתולדות האנושות. האם הדין שחרץ היה תוצאה של פחד, תועלת אישית או אילוף כלשהו? נובלה היסטורית זו מספרת את מה שאירע בארץ ישראל בתחילת המאה הראשונה לספירה, ועושה זאת בדרך מקורית ונדירה. הספר כולל תיעוד מפורט של העדויות ההיסטוריות ששימשו את המחבר במהלך הכתיבה.

סמן את ארבעת הספרים שבחרת ב- ✓ ושלה עם פרטך.
הזמנה זו הינה ללא התחייבות מצידך.

☐ הלקח והפתרון	☐ תנ"ך וברית חדשה
☐ המשיח בתנ"ך	☐ הברית החדשה
☐ המשיח בברית החדשה	☐ הברית החדשה בשני תרגומים
☐ המשיח אהב את הקהילה	☐ ספר משלי מבואר
☐ המשיח בשתי הבריתות	☐ ספר איוב מבואר
☐ הפרק האסור	☐ ראשית חכמה
☐ מה מלמד המקרא?	☐ אספקלריא יהודית
☐ ספר דניאל	☐ החיפוש הרוחני
☐ סוד האושר	☐ העמק שאלה
☐ קהלת	☐ השארית
☐ שופר בציון	☐ ישוע והלל
☐ אור לנתיבתנו	☐ מהו יהודי?
☐ אהבה ללא גבול	☐ האיש מנצרת
☐ אנשים מחודשים	☐ מלאך הברית
☐ בגרות משיחית	☐ מלך היהודים
☐ בדרך לבגרות משיחית	☐ סוד הישועה
☐ אלוהותו של המשיח	☐ סכנת הכשפים ותוצאותיהם
☐ זיהום הסביבה ומות האדם	☐ עידן חדש בחיי
☐ בחירות לחיים	☐ עיר המקלט
☐ בינוניות או קדושה	☐ ערכו של אדם
☐ בפעול האל	☐ קורות חיי ישוע המשיח
☐ גיבור הקטקומבות	☐ מעבר לעננים
☐ החיים הצפונים במשיח	☐ אסירה ובכל זאת
☐ המשיח וכתבי הקודש	☐ במרדף
☐ המשיח הצלוב	☐ הלוח ונסוע
☐ תפילת האדון	☐ הם יחלו לעיר
☐ ישיבה, הליכה, עמידה	☐ המחבוא
☐ התחדשות מתמדת	☐ כד קטן בארץ הקודש
☐ מגלה סוד	☐ אל הרומים
☐ פונטיס פילטוס	☐ דברך אמת

**מלא פרטים, גזור ושלח אל:
קרן אחוה משיחית,
ת"ד 10382, ירושלים 91103**

שם המזמין: _____

דוא"ל: _____

כתובת: _____

ישוב: _____

מיקוד: _____

טלפון: _____

אני החתום מטה מאשר לקרן אחוה משיחית לשלוח אלי פרסומים של הקרן. ידוע לי שאם לא ארצה להמשיך לקבל פרסומים של הקרן יהיה עלי להודיע על כך בכתב ל"קרן אחוה משיחית", ת"ד 10382 ירושלים 91103.

חתימה: _____

תאריך: _____

